

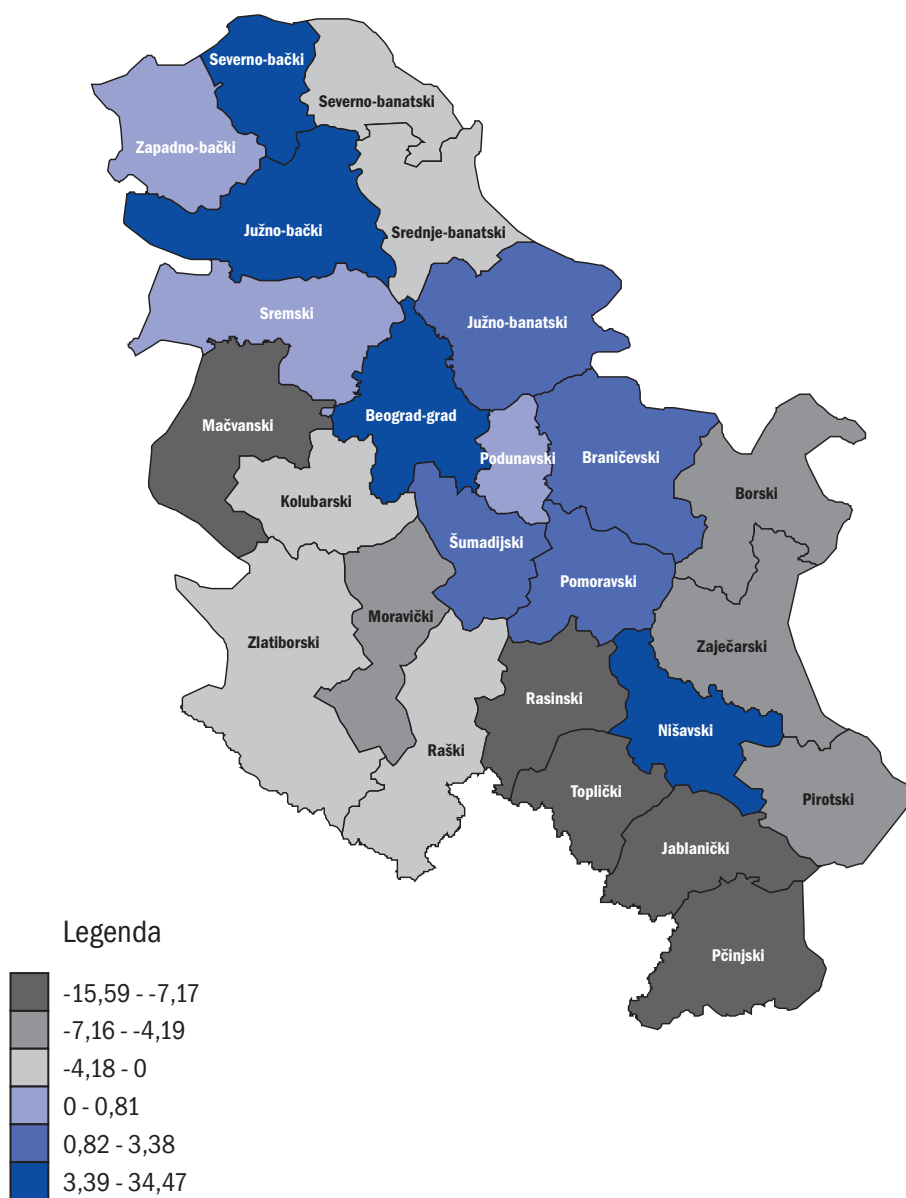

MAPA TRŽIŠTA RADA SRBIJE

Mihail Arandarenko
urednik

POLOŽAJ OKRUGA PREMA UKUPNOM KOMPOZITNOM INDEKSU

MAPA
TRŽIŠTA RADA
SRBIJE

Mihail Arandarenko
urednik

Izdavač: Centar za visoke ekonomske studije
Lazarevačka 1 , 11 000 Beograd
Srbija i Crna Gora
Tel/fax: 011/30-21-069
E-mail: ceves@ceves.org.yu
www.ceves.org.yu

Za izdavača: Kori Udovički, predsednik

Recenzent: Ljubomir Madžar

Izvršni urednik: Bosiljka Zubić-Ilić

Lektura: Anka Jakšić

Priprema i štampa: Čugura print

Tiraž: 500

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

331.5(497.11)“2005/2010”

Mapa tržišta rada Srbije: ocena
regionalnih rizika i potencijala / urednik
Mihail Arandarenko. - Beograd : Centar za
visoke ekonomske studije, 2006 (Beograd :
Čugura print). - VII, 196 str. : graf.
prikazi ; 21 cm

Tiraž 500. - Str. 1-2: Predgovor / Mihail
Arandarenko. - Bibliografija: str. 180-181.

ISBN 86-908419-0-3

a) Запошљавање - Србија - 2005-2010
COBISS.SR-ID 130182412

© 2006 Centar za visoke ekonomske studije

Sva prava su zadržana. Nijedan deo knjige ne može biti reprodukovan niti smešten u sistem za pretraživanje ili transmitovan u bilo kom obliku - elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na bilo koji drugi način, bez prethodne pismene dozvole Centra za visoke ekonomske studije ili autora.

MAPA TRŽIŠTA RADA SRBIJE

OCENA REGIONALNIH RIZIKA I POTENCIJALA

Mihail Arandarenko
urednik

Centar za visoke
ekonomske studije

Beograd, 2006.

SADRŽAJ

Predgovor	1
Uvod	3
<i>Mihail Arandarenko</i>	
PRVI DEO: IZRAČUNAVANJE MEĐUREGIONALNIH RAZLIKA NA TRŽIŠTU RADA	5
1. Razlike između regionalnih tržišta rada	5
<i>Mihail Arandarenko</i>	
1.1. Razlike između regionalnih tržišta rada u Srbiji i strateški pristup problemu	5
1.2. Razlike na regionalnim tržištima rada u zemljama u tranziciji	8
1.3. Šta dovodi do razlika na regionalnim tržištima rada?	10
2. Osnova metodologije za ocenu relativnog rizika na tržištu rada	10
<i>Milena Jovičić</i>	
2.1. Jedinice posmatranja i kriterijumi za njihovo poređenje	11
2.2. Metod sažimanja raznih indikatora u kompozitni indeks	12
2.2.1. Definisanje konačne liste glavnih indikatora	12
2.2.2. Ocenjivanje neto efekta i značaja indikatora - znaka i pondera	15
2.2.3. Dobijanje i predstavljanje rezultata	20
2.3. Klasifikacija regiona	21

3. Rezultati analize kompozitnih indeksa za okruge Srbije	22
<i>Milena Jovičić</i>	
3.1. Objašnjenje rezultata	25
3.1.1. Ukupan kompozitni indeks koji objedinjuje 21 indikator	27
3.1.2. Nasleđeni uslovi i trenutna situacija – indeks statičkih faktora (zbir 10 indikatora)	29
3.1.3. Potencijal za pozitivne promene (zbir 11 dinamičkih indikatora)	30
3.1.4. Opšti ekonomski uslovi – grupa A (zbir 5 indikatora)	31
3.1.5. Grupa B – situacija na tržištu rada (zbir 9 indikatora)	32
3.1.6. Grupa C – privredno restrukturiranje i reforme (zbir 7 indikatora)	33
4. Klasifikacija okruga prema njihovim kompozitnim indeksima	34
<i>Milena Jovičić</i>	
5. Sumarni komparativni rezultati analize kompozitnih indeksa za opštine u Srbiji	38
<i>Aleksandra Nojković i Marina Vojvodičan</i>	
6. Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva	43
<i>Aleksandra Nojković i Marina Vojvodičan</i>	
DRUGI DEO: PREGLED REZULTATA ZA ODABRANE OKRUGE	47
1. Podrška stvaranju lokalnih saveta za zapošljavanje	47
<i>Maja Jandrić</i>	
1.1. Uvod	47
1.2. Lokalni saveti za zapošljavanje	49
2. Korišćenje SWOT analize za procenu nivoa rizika i potencijala na tržištu rada	50
<i>Galjina Ognjanov</i>	
3. Zaječarski okrug	54
<i>Andrea Brbaklić, Maja Jandrić i Svetlana Marković</i>	
3.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	54
3.2. Podrška organizovanju i radu Saveta za zapošljavanje u Zaječarskom okrugu	71
4. Pirotski okrug	73
<i>Dragan Đukić, Maja Jandrić i Radmila Katić-Bukumirić</i>	
4.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	73
4.2. Podrška radu koalicija za podsticanje zapošljavanja u Pirotskom okrugu	90
5. Raški okrug	92
<i>Mihail Arandarenko, Aleksandra Nojković i Galjina Ognjanov</i>	
5.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	92

5.2. Podrška osnivanju koalicije za podsticanje zapošljavanja u Novom Pazaru (Raški okrug)	110
6. Mačvanski okrug	113
<i>Maja Jandrić, Galjina Ognjanov i Marina Vojvodičan</i>	
6.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	113
6.2. Podrška organizovanju i radu saveta za zapošljavanje u Mačvanskom okrugu	134
7. Srednje-banatski okrug	136
<i>Svetlana Aksentijević, Aleksandra Nojković i Marina Vojvodičan</i>	
7.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	136
7.2. Podrška radu koalicija za promociju zapošljavanja u Zrenjaninu (Srednje-banatski region)	153
8. Toplički okrug	156
<i>Mihail Arandarenko, Radmila Katić-Bukumirić i Aleksandra Nojković</i>	
8.1. Stanje i perspektive na tržištu rada	156
8.2. Podrška uspostavljanju Saveta za zapošljavanje u Prokuplju (Toplički okrug)	171
TREĆI DEO: ZAKLJUČCI I PREPORUKE – KAKO KORISTITI REZULTATE ISTRAŽIVANJA?	173
<i>Mihail Arandarenko</i>	
BIBLIOGRAFIJA	179
ANEKSI	181
ANEKS 1: Napomena o prikupljanju i obradi podataka	181
<i>Marina Vojvodičan</i>	
ANEKS 2: Razvoj dodatnih pokazatelja tržišta rada	185
<i>Svetlana Aksentijević i Dragan Đukić</i>	
ANEKS 3: Model za SWOT analizu nivoa rizika na tržištu rada	191
<i>Galjina Ognjanov</i>	
BELEŠKA O AUTORIMA	196

PREDGOVOR

Ova knjiga ima svoj početak u istraživanju regionalnih karakteristika tržišta rada Srbije obavljenom u drugoj polovini 2004, u sklopu pripreme Nacionalne strategije zapošljavanja za period 2005–2010. godine. Osnovna zamisao je već tada bila formulisana – identifikovati regione u kojima su pripadnici radne snage izloženi iznad prosečnom riziku od nezaposlenosti i preporučiti kreatorima ekonomske politike i lokalnim akterima aktivnosti kojima bi se doprinelo smanjivanju regionalnih razlika na tržištu rada Srbije.

Početne reakcije na rezultate pomenutog istraživanja su bile veoma ohrabrujuće, što nas je podstaklo da u okviru novoosnovanog Centra za visoke ekonomske studije (CEVES) formulišemo projektni predlog koji je imao za cilj da produbi prvobitno istraživanje jačim teorijsko-uporednim zasnivanjem analize, prikupljanjem bogatije statističke građe, primenom sofisticiranije metodologije za ocenu regionalnog rizika na tržištu rada na osnovu prikupljenih indikatora, dodatnom proverom rezultata kroz saradnju sa lokalnim savetima za zapošljavanje, kao i definisanjem konkretnijih regionalno-specifičnih preporuka.

Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID) podržala je naš projekat pod nazivom *Mapping Serbia's Labor Market: Assessing Regional Risks and Potential* i on je uspešno sproveden od septembra do decembra 2005. godine. Zajednički je ocenjeno da su nalazi istraživanja dovoljno značajni i interesantni da zaslužuju da budu stavljeni na uvid stručnoj i široj javnosti.

Tokom rada na ovoj zahtevnoj studiji podršku i pomoć pružio nam je veliki broj institucija i pojedinaca. Zahvaljujemo se USAID-u i CEVES-u na velikodušnoj finansijskoj podršci, kao i Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na odličnoj administrativnoj i logističkoj podršci. Zahvalnost dugujemo i Ministarstvu za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku za stalni interes za naš projekat i olakšavanje komunikacije sa drugim državnim i lokalnim institucijama, kao i Nacionalnoj službi za zapošljavanje i Republičkom zavodu za statistiku za pristup obimnoj statističkoj dokumentaciji i ljubazna i strpljiva objašnjenja njihovih stručnih i posvećenih profesionalaca. Takođe, zahvaljujemo se predstavnicima lokalnih vlasti i članovima Saveta za zapošljavanje u Zaječarskom, Pirotskom, Raškom, Mačvanskom, Srednje-banatskom i Topličkom okrugu na vremenu, objašnjenjima, ispravkama grešaka i korisnim savetima koje su nam pružili prilikom naših poseta njihovim sredinama.

Ovde je nemoguće pomenuti sve koji su doprineli nastanku i konačnom izgledu ove knjige, a nisu među potpisanim autorima. Kraći spisak uključuje sledeća imena: Miladin Kovačević, Zvonimir Pavlović, Kori Udovički, Bosiljka Zubić-Ilić, Olivera Anđelković, Patrick Flannigan, Valentina Karas, Vladica Janković, Anka Jakšić, Marjeta Pevec, Željko Lajšić, Lazar Pilipović i Branislav Panić.

Mihail Arandarenko
Februar 2006. godine

UVOD

Studija *Mapa tržišta rada Srbije* nastoji da celovito sagleda stanje na tržištima rada u okruzima i opštinama i da otkrije šta utiče na veoma različite performanse regionalnih tržišta rada. Takođe ovo istraživanje sagledava perspektive tržišta rada u regionalnoj dimenziji i nudi preporuke za politiku zapošljavanja usmerenu ka ravnomernijem regionalnom razvoju, kao i okvir za praktičnu akciju podsticanja zapošljavanja na lokalnom nivou.

Standardna ekonomska teorija rešenje za postojanje značajnih i dugotrajnih regionalnih razlika u stopama nezaposlenosti ili u visini plata vidi u omogućavanju i podsticanju nesmetane geografske mobilnosti rada. Nažalost, veoma niska prostorna mobilnost radnika u Srbiji upravo je posledica niskih plata, stambene oskudice i oslanjanja na mrežu rodbinskih i prijateljskih kontakata u mestu stanovanja. S obzirom na to da su ove karakteristike prilično postojane, bolji način da se na kraći rok regionalne razlike u nezaposlenosti stave pod kontrolu jeste da se kreiraju dodatni poslovi baš u onim regionima u kojima su najpotrebniji.

Ova studija identifikuje iscrpnu listu faktora koji utiču na ključne pokazatelje na tržištu rada, prikuplja celovitu statističku dokumentaciju za odabrane indikatore, i meri ih tako da se mogu uporediti među regionima bilo pojedinačno, bilo grupisano u okviru kompozitnih indeksa.

Smatramo da rezultati našeg istraživanja mogu biti od pomoći kreatorima ekonomske politike i politike zapošljavanja kako na centralnom, tako i na

lokalnim nivoima. Na nivou Republike, naši rezultati i preporuke mogu se koristiti pri kreiranju razvojnih prioriteta i regionalnih programa pomoći, koncipiranju i prilagođavanju aktivnih programa tržišta rada i promociji mogućnosti ulaganja u određene regione za strane investitore. Rezultati istraživanja i njegove preporuke takođe mogu poslužiti kao podrška kreiranju programa Nacionalne službe za zapošljavanje i sistemu njihovog praćenja i evaluacije.

Podjednako važan cilj ove studije je da ponudi korisnu analizu i okvir za praktično delovanje nastajućim lokalnim savetima za zapošljavanje, koje čine lokalne vlasti, sindikati, privredne komore, udruženja poslodavaca, službe i agencije za zapošljavanje, škole i univerziteti, nevladine organizacije i drugi akteri koji su obavezni ili voljni da doprinesu rešavanju problema nezaposlenosti. Nastojali smo da razvijemo jednostavan okvir koji bi im pomogao da pronađu odgovore na neka ključna pitanja – na primer, koje su glavne prednosti, a koje su slabosti ekonomskog i socijalnog okruženja i tržišta rada u njihovoj sredini?

Nadamo se da će ova knjiga skrenuti pažnju stručne javnosti na potrebu intenzivnijeg i produbljenijeg bavljenja problemom nezaposlenosti, na nivou koji ide dalje od standardne i već pomalo zamorne debate o tome kolika je «stvarna» nezaposlenost u Srbiji. Ova studija, oslanjajući se u oceni broja i stope nezaposlenih isključivo na registre nezaposlenih Nacionalne službe za zapošljavanje¹ koji značajno precenjuju «stvarnu» nezaposlenost, uopšte ne nastoji da odgovori na to pitanje. Zapravo, nezaposlenost je nesumnjivo najpoznatiji i najvažniji, ali nipošto ne i jedini indikator koji treba imati u vidu kada se razmatraju *stanje* i *perspektive* nekog tržišta rada, bilo lokalno, nacionalno ili globalno.

Najzad, nadamo se da će bogata baza podataka koju smo prikupili u pripremi ove studije biti redovno osavremenjivana i da će je naše kolege, studenti i svi zainteresovani često koristiti.

---

¹ Standardna međunarodno uporediva Anketa o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku nije reprezentativna na nivou okruga i opština, na koji se usredsređuje ova studija.

IZRAČUNAVANJE MEĐUREGIONALNIH RAZLIKA NA TRŽIŠTU RADA

1. RAZLIKE IZMEĐU REGIONALNIH TRŽIŠTA RADA

1.1. Razlike između regionalnih tržišta rada u Srbiji i strateški pristup problemu

Regionalna nejednakost uopšte i posebno međuregionalne razlike na tržištu rada su od sve veće važnosti u Srbiji. U literaturi o tranziciji već je zapaženo da privredno restrukturiranje ima tendenciju da povećava jaz između robustnog tržišta rada u glavnom gradu i nekoliko razvijenih regiona sa povoljnom geografskom pozicijom, s jedne, i ostatka zemlje, s druge strane. Nedavno istraživanje (iz 2004), urađeno u okviru studije okruženja pripremljene za Nacionalnu strategiju zapošljavanja, potvrdilo je da je ovaj obrazac jasno primetan i u Srbiji. Stope registrovane nezaposlenosti po okruzima, na primer, variraju u razmeri većoj od 1:3. Rastuća regionalna nejednakost sobom nosi mnoge ekonomske, socijalne i političke rizike i stoga jeste važno da se kreatori ekonomske politike na vreme pozabave ovim problemom.

Postoje najmanje tri razloga zbog kojih problem nezaposlenosti u Srbiji treba posmatrati iz regionalne perspektive. Prvo, opseg varijeteta na tržištu rada među regionima u Srbiji veoma je velik i po mnogim indicijama u daljem porastu. Drugo, makroekonomske studije ne daju objašnjenje zašto postoje razlike na regionalnim tržištima rada. Takođe, institucije tržišta rada, kao što su, na primer,

pravila zapošljavanja i otpuštanja, pregovaranje oko plate, socijalno osiguranje, pravila o penzionisanju i poreski sistem, ne razlikuju se među regionima. Treće, prekomerne i perzistentne razlike u regionalnim karakteristikama tržišta rada, posebno platama i stopama nezaposlenosti, znak su neefikasne alokacije rada kao osnovnog ekonomskog resursa. Smanjenje regionalnih razlika u pokazateljima tržišta rada dovodi, između ostalog, do veće produktivnosti i manjeg pritiska na rast inflacije.

Nacionalna strategija Srbije za zapošljavanje za period 2005–2010, definiše među svojim prioritetnim ciljevima usporavanje širenja regionalnih razlika do okončanja procesa privatizacije i restrukturiranja u 2007–2008. godini, a zatim promenu trenda ka povećanju regionalne jednakosti do kraja ove decenije.

S obzirom na još uvek značajne rigidnosti na tržištu rada i izvan njega, uključujući i relativnu skupoću stanovanja izvan stalnog mesta boravka, ali i sekularne kulturološke faktore koji uslovljavaju relativno ograničenu mobilnost radno-aktivnog stanovništva u Srbiji, širenje mogućnosti zapošljavanja u okvirima samih regija treba da predstavlja najznačajniji mehanizam kontrole regionalnih razlika na tržištu rada. U odnosu na podsticanje prostorne pokretljivosti, pristup koji polazi od toga da poslove treba približiti radnicima ima i dodatnu prednost da doprinosi oživljavanju zaostalijih krajeva i sprečavanju depopulacije u njima.

I dosad su postojale određene politike koje imaju regionalnu dimenziju. Regionalna politika za promociju privrednog razvoja u nedovoljno razvijenim regionima (prema Zakonu o nedovoljno razvijenim regionima) sastoji se u oslobađanju od poreza na profit na rok od 10 godina, kompanija koje investiraju najmanje 100.000 evra i zaposle najmanje pet radnika. Nacionalna služba za zapošljavanje alocira sredstava namenjena aktivnoj politici tržišta rada srazmerno broju nezaposlenih po okruzima. Fond za razvoj je pružao kreditnu podršku solidnim kompanijama u određenim regionima, mada nije bio isključivo usmeren na nedovoljno razvijene regione.

Nacionalna strategija zapošljavanja definiše opšta opredeljenja za prevazilaženje regionalnih dispariteta kao što su:

1. Razvijanje sveobuhvatnog koncepta regionalne politike koji bi obuhvatio i sve postojeće instrumente finansijske podrške biznisu i zapošljavanju.
2. Izrada posebnih regionalnih strategija razvoja i strategija zapošljavanja kroz saradnju svih relevantnih lokalnih aktera, kao i aktiviranje socijalnih partnera u oblasti zapošljavanja, obrazovanja i razvoja na regionalnom nivou.
3. Nastavak procesa razvoja lokalne samouprave koji podrazumeva proširenje delokruga i odgovornosti organa lokalne vlasti. Ovaj proces treba da prati odgovarajuća budžetska decentralizacija. To treba da omogući sagledavanje i brigu o lokalnim potrebama i razvoj strategija lokalnog ekonomskog razvoja.

4. Izrada jedinstvene metodologije i odgovarajuće regulativne osnove za ocenjivanje stepena razvijenosti pojedinih opština radi sagledavanja potreba za pružanje pomoći opštinama koje zaostaju u razvoju.
5. Usavršavanje sistemskih mera radi poboljšavanja mogućnosti za pokretanje posla i zapošljavanja.
6. Razvoj infrastrukture koja obezbeđuje uslove za uravnotežen regionalni razvoj.
7. Razvoj konkretnih programa koji bi privukli strane i domaće investicije.
8. Ekspanzija aktivnih mera politike tržišta rada, čija su posebna pažnja i dodatna sredstva usmereni prema manje razvijenim regionima.
9. Usmeravanje međunarodne razvojne kreditne podrške i donatorskih pilot projekata prema posebno pogođenim regionima.

U istraživanju regionalnih specifičnosti tržišta rada pošlo se od postojeće administrativne podele na okruge (25 okruga u Republici Srbiji, bez Kosova i Metohije). Izbor okruga kao jedinica posmatranja uslovljen je raspoloživošću statističkih podataka, ali i pretpostavkom da okruzi čine u dobroj meri zaokružena tržišta rada, s relativno visokom unutrašnjom mobilnošću i ograničenom spoljnom pokretljivošću. Naravno, okruzi nisu izolovane jedinice i ponekad administrativna podela veštački deli jedno snažno povezano teritorijalno tržište rada. Obrnuto, u nekim slučajevima postoji samo slaba interakcija između opštinskih tržišta rada u okviru jednog administrativnog regiona.

Osnovna ideja naše regionalne analize jeste da se iz skupa raspoloživih indikatora stanja okruga izdvoje najrelevantniji za politiku zapošljavanja, na osnovu kojih se izračunava jedan sumarni, kompozitni indikator za svaki od okruga. Na taj način moguće je definisati relativne pozicije svakog regiona u poređenju s nacionalnim prosekom i s ostalim regionima.

Opšti rang okruga, odgovarajući posebni socio-ekonomski ciljevi i analiza potencijala i rizika u pogledu zapošljavanja, treba da predstavljaju osnovu strateških opredeljenja opšte i diferencirane regionalne politike. Uvid u nasleđe, nivo razvoja, diferenciranu privrednu strukturu, investicije, demografsku i obrazovnu strukturu radne snage - treba da obezbedi mogućnost da se odabere kombinacija specifičnih politika optimalno prilagođena stanju individualnih regiona. Posebnu pažnju treba usmeriti na negativne trendove, kao i na ona obeležja po kojima je pozicija regiona značajno nepovoljnija od njegovog prosečnog ranga.

Jednostavna metodologija analize regionalnog rizika olakšava njenu operacionalizaciju u primeni Nacionalne strategije zapošljavanja i nacionalnim akcionim planovima zapošljavanja. Na primer, dosadašnja jednostavna alokacija sredstava za aktivne programe na osnovu jednog kriterijuma (broja registrovanih nezaposlenih u okrugu) treba da bude zamenjena alokacijom koja bi odražavala ukupan relativni položaj okruga u skladu s rangom regionalnog rizika. Ova metodologija

je primenljiva i pri izradi regionalnih (okružnih) strategija i planova zapošljavanja, pri čemu su jedinice posmatranja opštine u okviru okruga. Ona pruža dobar osnov za produbljenu SWOT analizu svakog regiona s učešćem lokalnih aktera, obezbeđujući dovoljnu uporedivost i mogućnost da se razmenjuju iskustva i lakše primenjuje i širi 'najbolja praksa' borbe protiv nezaposlenosti.

1.2. Razlike na regionalnim tržištima rada u zemljama u tranziciji

Situacija na tržištu rada znatno varira između geografskih oblasti u većini zemalja u tranziciji, i u većini njih divergentni trendovi na regionalnim tržištima rada vremenom se dodatno uvećavaju. To se obično ilustruje velikim i rastućim razlikama u stopama nezaposlenosti unutar zemalja. Razlike među regionima s najvećom stopom nezaposlenosti i onih s najmanjom stopom, prešle su faktor 3 u svim zemljama u 2003. godini, osim u Rumuniji i Sloveniji, kao što je prikazano u Tabeli 1.1.

Tabela 1.1 Regionalna odstupanja u stopama nezaposlenosti za 2003.

Velika regionalna odstupanja u stopama nezaposlenosti za 2003					
	Prosek	Minimum	Maksimum	Koeficijent varijacije	Region glavnog grada
Češka	7,5	4,2	14,8	40,1	4,2
Mađarska	6,3	3,3	11,3	31,1	3,6
Poljska	20,1	8,5	33,4	25,8	18,3
Rumunija	7,0	5,9	8,6	14,8	—
Estonija	10,6	0,4	17,4	32,2	9,0
Letonija	10,4	8,2	15,4	22,7	10,8
Litvanija	12,3	7,5	16,9	20,4	11,7
Slovenija	7,3	4,7	10,2	29,8	4,7
Slovačka	17,2	7,1	23,9	36,3	7,1
Rusija (2002)	8,0	1,4	44,0	56,3	1,4

Izvor: Huber (2004)

Napomena: Registrovana stopa nezaposlenosti, za NUTS III nivo evropske klasifikacije regiona

Visoka regionalna nezaposlenost obično je praćena smanjenom participacijom radne snage, što podrazumeva manju zaposlenost u odnosu na broj stanovnika u regionima visoke nezaposlenosti (Bornhorst i Commander, 2004).

Nejednakost regionalnih stopa nezaposlenosti odražava snažnu regionalnu koncentraciju novih radnih mesta i porasta zaposlenosti, kao i direktnih investicija. Nova radna mesta stvaraju se uglavnom oko velikih gradskih aglomeracija s

raznovrsnom industrijskom strukturom, pogotovo s velikim i rastućim uslužnim sektorom, razvijenom infrastrukturom i obučenom radnom snagom (Svetska banka, 2005). Nasuprot tome, perspektive zapošljavanja su loše, a nezaposlenost velika u visoko specijalizovanim, takozvanim mono-industrijskim regionima, koji su izloženi većim rizicima od šokova tražnje: u Bugarskoj i Moldaviji, na primer, zaposlenost je rasla isključivo u regionima glavnih gradova; u Hrvatskoj, samo u četiri od 21 regiona; i u tri od 16 regiona u Poljskoj (Svetska banka, 2005).

Regionalna odstupanja na tržištu rada postoje i u ekonomski razvijenim zemljama. Međutim, stepen varijacije u stopama nezaposlenosti zemalja u tranziciji veći je nego kod većine industrijskih zemalja. Tako, na primer, koeficijent varijacije nezaposlenosti za Francusku i SAD je oko upola manji od onog za Češku i za jednu trećinu manji od odgovarajućeg koeficijenta za Mađarsku (Bornhorst i Commander, 2004). Te velike razlike u regionalnim stopama nezaposlenosti povezuju se s jakom koncentracijom otvaranja novih radnih mesta u nekoliko ekonomski dinamičnih regiona, s jedne strane, i ukidanja radnih mesta u većini drugih, osiromašenih regiona, s druge. (Svetska banka, 2005).

Studija Svetske banke (2005) naglašava da prostorne neravnoteže na tržištu rada imaju tendenciju opstajanja u privredama u tranziciji, pri čemu regioni koji pokazuju bolje performanse na početku, imaju dobre performanse i u kasnijim fazama. Koeficijenti korelacije pozicije regiona tokom vremena pokazuju veliku inerciju u relativnom rangiranju regiona prema različitim indikatorima tržišta rada, što znači da su regioni koji su bili na dnu ili na vrhu regionalne distribucije na početku tranzicije, još uvek su na istim pozicijama i u kasnijoj fazi tranzicije (Huber 2004).

Velika postojanost regionalnih razlika širom centralne i istočne Evrope ukazuje na to da je nerealan očekivati da se one spontano smanje tokom tranzicije. Skorašnje iskustvo ukazuje da se regioni mogu na duži vremenski period svrstati u dve vrlo različite grupe: prva grupa se sastoji od malog broja dobrostojećih regiona, a druga od velikog broja relativno siromašnih regiona. Samoregulišući mehanizmi, kao što su prilagođavanje plata ili međuregionalna mobilnost radne snage, suviše su slabi da bi ublažili uticaj regionalno-specifičnih šokova (Fidrmuc, 2004).

Iako se unutrašnja neto migracije stanovništva odvijaju očekivanim pravcem – od siromašnih ka bogatijim regionima, podaci ukazuju na to da unutrašnje migracije u zemljama u tranziciji opadaju od sredine devedesetih, uprkos rastućim razlikama među regionima u istom periodu. Ponuđeno je nekoliko objašnjenja za ovaj neočekivani trend. Prvo, visoke nacionalne stope nezaposlenosti i mali broj upražnjenih radnih mesta u odnosu na broj nezaposlenih u svim regionima, što ukazuje na opštu malu mogućnost zapošljavanja. Drugo, mehanizmi socijalne zaštite, ukoliko su postavljeni na nacionalnom nivou, obezbeđuju relativno veliku novčanu podršku nezaposlenima i neaktivnima s nižim troškovima života, tipičnim za manje razvijene regione, čime efektivno obeshrabruju migracije.

Treće, prostorna nepoklapanja u kvalifikacijama, s viškom nisko-kvalifikovanih radnika iz siromašnih regiona kojima nedostaju visoke kvalifikacije koje se traže u bogatijim regionima. Četvrto, dodatni prihod od rada u neformalnom sektoru stečen kroz privremene i dodatne poslove, koji podiže oportunitetne troškove napuštanja regiona u potrazi za poslom. Peto, neefikasnost na tržištu nekretnina, uključujući kontrolisane ili subvencionisane zakupnine i visok porez na prodaju nekretnina. Šesto, ograničenja u pogledu likvidnosti za potencijalne migrante, koja često čine troškove migracije neizdržljivim (Svetska banka, 2005).

1.3. Šta dovodi do razlika na regionalnim tržištima rada?

U veoma obimnoj literaturi o razlikama na regionalnim tržištima rada, uglavnom su primenjivana dva glavna strateška pristupa objašnjenju razlika u stopama nezaposlenosti i drugim aspektima tržišta rada: teorijski (zasnovani na apstraknim ekonomskim modelima) ili empirijski (zasnovani na indikacijama uzetim iz podataka).

Sistematizujući različite teorijske modele uzroka nezaposlenosti u regionalnom kontekstu, Elhorst (2000) razlikuje: *modele s jednom jednačinom* (u koje su svrstani *model odnosa nezaposlenosti i slobodnih radnih mesta*; *model cikličke senzitivnosti*, i *model udovoljenja*), *implicitne modele* (*model migracija*, *NAIRU model* i *model Blancharda i Katza*); *računovodstvene modele*, kao i *interaktivne modele simultanih jednačina*. Lista objašnjavajućih faktora regionalne nezaposlenosti koji nisu eksplicitno uključeni u formalne modele još je duža: *demografske promene*, *participacija*, *migracije*, *putovanja između mesta stanovanja i mesta zaposlenja*, *plate*, *sindikalizovanost*, *zaposlenost*, *bruto društveni proizvod*, *tržišni potencijal*, *veličina i gustina naselja*, *privredna struktura*, *ekonomske i socijalne barijere*, kao i *obrazovni nivo stanovništva*.

2. OSNOVA METODOLOGIJE ZA OCENU RELATIVNOG RIZIKA NA TRŽIŠTU RADA

U razvijanju metodologije za ocenu rizika na regionalnim tržištima rada, koja bi mogla biti višestruko upotrebljiva, treba poći od dva glavna principa. Prvi, mora se uzeti u obzir veliki broj različitih karakteristika, praktično, svi glavni pozitivni i negativni faktori koji mogu imati značajan uticaj na tržište rada. Ne samo zato što relevantni podaci nedostaju ili nisu odgovarajućeg kvaliteta, već zato što se mnoge osobine regiona moraju istraživati zbog veoma složenih međuzavisnosti ekonomskih i neekonomskih faktora koji određuju sadašnju situaciju, brze promene, kao i perspektive regiona na tržištu rada Srbije. Drugi princip je da, u

cilju poređenja različitih regiona prema njihovim raznim karakteristikama, treba razviti kompozitni indeks posmatranih varijabli, kao instrument za poređenje regiona na bazi složenih kriterijuma.

Stoga, ova metodologija treba da počne od definisanja liste relevantnih indikatora za željene jedinice posmatranja. Oni se definišu na uobičajeni način primeren analizi ocene efekata, a njihovi izračunati efekti (ocenjeni neto troškovi ili koristi) treba da budu sabrani, kako bi se dobilo sredstvo za ocenu i rangiranje jedinica posmatranja. Takva analiza bi trebalo da omogući i poređenje relevantnih regiona, i postavljanje dijagnoze prema ustanovljenim problemima svakog regiona.

2.1. Jedinice posmatranja i kriterijumi za njihovo poređenje

Kao relevantna skala opservacija, korišćena je podela tržišta rada Srbije, prvo na višem, a zatim i na nižem nivou agregacije, tako da su upotrebljeni različiti raspoloživi skupovi statističkih podataka za:

- Regione (25 administrativnih okruga) i
- Opštine (160).

Da bi se ocenili rizici na tržištu rada, koji se moraju posmatrati i kao rezultat ranijeg razvoja i kao verovatnoća budućeg napretka, treba upotrebiti dva glavna kriterijuma:

- I. Nasleđeni uslovi i tekuća situacija (kombinacija statičnih pokazatelja),
- II. Potencijal za pozitivne promene (dinamički uslovi).

Za svaki od teorijskih indikatora u početnoj listi relevantnih faktora, treba definisati odgovarajuću statističku meru, u zavisnosti od raspoloživih podataka. Tako, na primer, relativni nivo ekonomske aktivnosti obično se predstavlja kao narodni dohodak (ND) po glavi stanovnika, a promena aktivnosti se meri njegovim indeksom ili stopom rasta. U stvari, treba koristiti sve raspoložive relevantne podatke o okruzima i opštinama u Srbiji, i to iz raznih izvora – Republički zavod za statistiku, Nacionalna služba za zapošljavanje, razne vladine agencije, itd. Cilj je stvoriti listu indikatora koja bi obuhvatila sve karakteristike regiona za ocenjivanje celokupne ekonomske situacije, a posebno stanja na tržištu rada, radi poređenja s drugim regionima.

Zbog složenosti korišćenih teorijskih kategorija i teškoća njihovog merenja u praksi, obe komponente rizika (teškoće sadašnjeg stanja i perspektive za budući razvoj) treba da budu aproksimirane raznim numeričkim indikatorima. Na primer, tekuća socioekonomska situacija u regionu može da se predstavi faktorima koji definišu sadašnji nivo aktivnosti ili nedavni pad ekonomske snage i sve veću nezaposlenost, dok potencijali regiona zavise od mera koje izražavaju postojeće kapacitete i ocenjene motive za investiranje. U stvari, postoje tri različite grupe

indikatora koje treba uzeti u obzir u merenju dve komponente rizika, tako da se izraze:

- A. Opšta ekonomska situacija u regionu.
- B. Uslovi na tržištu rada.
- C. Napredak u ekonomskom restrukturiranju i reformama.

Svaki od ovih aspekata mogu biti od posebnog značaja kada se analizira relativna pozicija specifičnog regiona, ali uz to, i naročito, kada se biraju mere ekonomske politike kojima treba prevazići nedostatke postojeće situacije.

2.2. Metod sažimanja različitih indikatora u kompozitni indeks

U sažimanju različitih indikatora u jedinstvenu meru, koja je konstruisana kao sredstvo za poređenje rizika na tržištima rada različitih regiona, javljaju se bar dva velika problema. Prvi je u tome što su razni indikatori mereni različitim jedinicama merenja i variraju u sasvim različitim opsezima, tako da se ne mogu objediniti na smislen način. Drugi problem je što načini njihovog uticaja mogu biti različiti, jer neki od tih faktora uzrokuju povećanje, a neki smanjenje rizika na tržištu rada, i to s različitim intenzitetom.

U rešavanju prvog problema, standardizovali smo sve numeričke indikatore, što znači da smo ih predstavili kao odstupanje od aritmetičke sredine, deljeno njihovom standardnom devijacijom. Na taj način, svi standardizovani indikatori (u narednom tekstu samo: indikatori) imaju istu srednju vrednost (nula) i istu prosečnu varijaciju oko srednje vrednosti (jedan). Štaviše, bilo koja suma indikatora imaće takođe nultu srednju vrednost u uzorku. Stoga svaki kompozitni indeks, koji sadrži bilo koji broj standardizovanih indikatora, lako može da se interpretira kao pozitivno (*iznad*) ili negativno (*ispod*) odstupanje od srednje vrednosti za Srbiju.

Drugi problem, određivanje pondera i znaka za svaki indikator koji ulazi u kompozitni indeks, rešen je heuristički na način koji će biti kasnije objašnjen. Korišćeno je nekoliko koraka u primeni postavljene metodologije: definisanje konačne liste indikatora, ocenjivanje njihovog znaka i pondera i dobijanje i interpretiranje rezultata.

2.2.1. Definisanje konačne liste glavnih indikatora

Početna, ali nepotpuna lista indikatora, o kojima se mogu sakupiti relevantni podaci za opštine u Srbiji, data je u Tabeli 1.2. Međutim, nisu svi ovi pokazatelji podjednako važni. U izboru najvažnijih indikatora koji će kreirati kompozitni indeks, korišćeni su sledeći principi:

- *Štedljivost.* Od svih sakupljenih merila, 15 indikatora će biti korišćeno kao najvažniji pokazatelji za opštine, i još šest za okruge. Ostali su eliminisani kao suvišni, jer mere iste osobine u nekom drugom periodu, ili opisuju vrlo slične karakteristike. Ta eliminacija, dakle, uzima u obzir sledeće kriterijume:
  - a. kriterijumi ekonomske teorije i logike (intuitivna važnost indikatora),
  - b. količine nove informacije koju nosi (odnosno relativno niska korelacija sa drugim indikatorima) i,
  - c. uravnotežene prezentacije pomenuta tri tipa uslova.

Tabela 1.2. Početni indikatori i odgovarajući statistički podaci

Indikator	Mera
A. Opšta ekonomska situacija	
1. Ekonomska razvijenost	ND <i>per capita</i> , poslednja raspoloživa godina
2. Stopa ekonomskog rasta	Indeks ND <i>pc</i> 2003/2001
3. Saobraćajna opremljenost	Dužina puteva (u km) po km ² površine
4. Ekonomska diversifikovanost	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva
5. Stepen urbanizovanosti	Udeo stanovništva u gradovima sa preko 50.000, u %
6. Postojanje urbanih centara	Broj većih gradova u okrugu
7. Opšti nivo obrazovanja	Stopa nepismenosti stanovništva
B. Uslovi na tržištu rada	
8. Stopa nezaposlenosti, opšta	Stopa nezaposlenosti, poslednja raspoloživa godina
9. Rast nezaposlenosti	Indeks stope nezaposlenosti, 2004/2001
10. Stopa zaposlenosti, opšta	Udeo zaposlenih u radnoj snazi; promena stope
11. Zaposlenost, specifična	Žene, mladi (ispod 25 god.), stari (50–65) u radnoj snazi
12. Stopa participacije, opšta	Stopa participacije u 2004
13. Participacija, specifična	Žene, mladi (ispod 25 god.), stari (50–65) u radnoj snazi
14. Prosečna dužina trajanja nezaposlenosti	Prosečan broj meseci u traženju posla za nezaposlene – završeni i nezavršeni periodi u 2004
15. Udeo dugoročne nezaposlenosti	Udeo nezaposlenih duže od godinu dana u ukupnom broju nezaposlenih, u %
16. Plata po radniku	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)
17. Porast zarada	Indeks prosečne zarade, 2001–2004
18. Mladi u populaciji	Udeo mladog stanovništva (ispod 18 god.) u ukupnom broju stanovnika, u %
19. Slobodna radna mesta, stopa	Broj slobodnih radnih mesta u odnosu na broj nezaposlenih u 2004

20.	Visoko obrazovanje radne snage	Udeo visokokvalifikovane radne snage (fakultet i više), u %
21.	Udeo neobrazovanih u RS	Udeo nekvalifikovane radne snage (sa osnovnom školom ili manje), u %
22.	Prosečna starost	Prosečna starost ukupnog stanovništva u regionu
23.	Stanovništvo u radnom dobu	Procenat stanovništva između 18 i 65 godina
C. Progres u tranziciji i privrednom restrukturisanju		
24.	Strukturna diversifikacija	Udeo broja zaposlenih u glavnoj privrednoj grani
25.	Brzina restrukturiranja	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND regiona
26.	Tražnja na tržištu rada	Indeks zaposlenosti u nekoliko poslednjih godina
27.	Rast zarada	Promena prosečne zarade
28.	Relativna destrukcija proizvodnih kapaciteta	Indeks udela osnovnih sredstava regiona u ukupnim osnovnim sredstvima u Srbiji, 2003/2001
29.	Investiciona aktivnost	Strane direktne investicije do septembra 2005, <i>per capita</i>
30.	Nivo konkurentnosti	Udeo zaposlenih u društvenom i državnom sektoru, u %

- *Uravnoteženost.* Sva tri opšta karakteristična aspekta regiona (opšta ekonomska situacija, uslovi na tržištu rada, progres u tranziciji) treba da budu predstavljena približno istim brojem indikatora, tj. njihovom ponderisanom sumom. Slično, neki indikatori predstavljaju sadašnje stanje, a neki izgleda za budućnost. Stoga oba navedena aspekta grupisanja treba da se koriste: I i II, a takođe A, B i C.
- *Iscrpivost.* Konačni skup izabranih indikatora koji kreiraju kompozitni indeks treba da sadrži maksimum nezavisnih varijacija svih korišćenih varijabli, što znači da treba da uključi dovoljno informacija da bi se konstruisala složena ocena rizika na tržištu rada.

Otuda smo, prilikom izbora konačnog skupa indikatora između svih raspoloživih podataka, koristili nekoliko prethodnih postupaka:

Prvo, obavili smo anketu među članovima istraživačkog tima o relativnom značaju sakupljenih podataka i načinu njihovog uticaja pri stvaranju kompozitnog indeksa. S velikim stepenom saglasnosti, svi naznačeni relevantni indikatori su odabrani kao komponente kompozitnog indeksa.

Drugo, izračunali smo korelacionu matricu za podskupove indikatora, posebno za slučajeve izbora između alternativa. Neki indikatori, a posebno oni najvažniji, mogu pokazati vrlo visoku korelaciju međusobno, pa prema tome i s ostalim varijablama, kao što su: opšta stopa nezaposlenosti, stopa nezaposlenosti za žene, stopa nezaposlenosti za mlade itd. U takvim slučajevima može se zaključiti da oni u stvari mere isti fenomen, te da ih ne treba koristiti uporedo.

Treće, koristili smo pomoćnu regresiju i testiranje značajnosti faktora koji objašnjavaju nivo nezaposlenosti regiona. Pošto su konačno svi pokazatelji korišćeni u predstavljanju rizika na tržištu rada, njihova (parcijalna) korelacija s nezaposlenošću ispitivanog regiona je relevantna da bi se izvršio ispravan izbor među njima. Zato, kad se ustanovi da je neki od regresionih koeficijenata u pomoćnoj regresiji stope nezaposlenosti u zavisnosti od svih drugih indikatora nedovoljno signifikantan, treba koristiti dodatni test da bi se ustanovilo da li je taj indikator možda suvišan. Regresiona funkcija, izabrana kao osnova za zaključivanje treba da ima maksimalni koeficijent determinacije (tj. da objasni maksimum varijacija nezaposlenosti, u poređenju sa alternativama). U slučaju da nema štetne multikolinearnosti, znaci i značajnost regresionih koeficijenata mogu dati indiciju o tipu i relativnoj veličini uticaja raznih indikatora na ukupnu nezaposlenost.

Možda je vredno napomenuti da klasični pristup faktorske analize, ili metod glavnih komponenata, u izboru izvora nezavisnih varijacija nema značaja pri grupisanju indikatora u svrhe ocenjivanja relativnog položaja regiona. Pre svega, indikatori ovde ne treba da budu grupisani tako da dobijeni kompozitni indeksi budu međusobno ortogonalni. Na primer, u grupisanju indikatora prema sugerisanim kriterijima opšte ekonomske situacije, uslova tržišta rada i reformi (A, B, C), očekivano je i sasvim normalno da dobijeni indeksi pokažu izvesnu međusobnu korelaciju. Osim toga, princip po kome se razni indikatori grupišu ni na koji način ne treba da bude u vezi sa njihovom međusobnom zavisnošću, već je rezultat spoznaje njihovog značenja. Takođe, isti indikator ne može da čini deo raznih indeksa, koji predstavljaju različite osobine regiona – kao što je to slučaj sa varijablama u glavnim komponentama.

Međutim, metod izbora pokazatelja, ili njihovog razlikovanja prilikom grupisanja prema tipu informacije koju sobom nose, nipošto nije sasvim određen niti jedinstven. Zato je formiranje kompozitnih indeksa kreativna i praktična aktivnost, koja se zasniva na arbitrarnom izboru indikatora, a čiji ishod zavisi najviše od iskustva istraživača i od kvaliteta podataka.

2.2.2. Ocenjivanje neto efekta i značaja indikatora – znaka i pondera

U zavisnosti od očekivanog pozitivnog ili negativnog efekta, razni indikatori treba da ulaze u kompozitni indeks s odgovarajućim znakom. Određivanje tog znaka je još jedna praktična aktivnost, zasnovana kako na ranijem iskustvu, tako i na tekućoj analizi raspoloživog skupa podataka. Zato smo dvostruko proveravali, koristeći anketu među članovima istraživačkog tima, i rezultate korelacione matrice. Najzad, pošto je ukupni kompozitni indeks obračunat, konačni test izabranih znakova sproveden je računajući korelacione koeficijente svakog indikatora s kompozitnim indeksom.

Samo u dva slučaja su pojedini indikatori pokazali drukčiji znak korelacije nego što je očekivano prema smeru njihovog uticaja: udeo privatnog sektora u regionalnom ND i udeo mladog stanovništva. Oba ova indikatora su ušla u ukupnu sumu sa pozitivnim znakom, koji implicira njihov pozitivan uticaj na ukupni položaj regiona, ali su pokazali negativnu korelaciju s obračunatim kompozitnim indeksom. Mada, to ne važi i za grupne indekse: kad su izračunati korelacioni koeficijenti pojedinih indikatora s kompozitnim indeksom koji okuplja skup indikatora koji označavaju perspektive (grupa II), udeo mladog stanovništva pokazao je pozitivan (mada vrlo nizak) korelacioni koeficijent, a samo procenat ND u privatnom sektoru još uvek pokazuje negativnu, ali nedovoljno značajnu korelaciju (-0,025) sa odgovarajućim grupnim indeksom. Imajući u vidu da viši udeo privatnog sektora ipak treba tretirati kao pozitivan prilog ukupnom stanju regiona, možemo zaključiti da je ova analiza, sa samo jednim objašnjenim izuzetkom, dokazala da rezultati ne protivreče učinjenom izboru znakova pojedinačnih indikatora.

Što se tiče pondera koje treba pridodati svakom indikatoru da bi se njima predstavio relativni značaj u ukupnom rangiranju regiona prema rizicima na tržištu rada, tu treba da bude zadovoljeno nekoliko uslova. Opšte je prihvaćeno da suma pondera treba da bude 1 (ili 100%), tako da se centralna tendencija ne menja. Osim toga, suma pondera za svaku karakterističnu grupu indikatora treba da bude određena u srazmeri sa njihovim relativnim značajem, u redosledu: B, C, A. To znači da bi nam odgovaralo da univerzalna mera relativne pozicije svakog regiona najviše odgovara *situaciji na tržištu rada*, zatim *promenama u napretku* koji može uskoro da promeni tu situaciju, a tek naposletku *opštem ekonomskom stanju* koje je ranije postignuto.

Treba podsetiti na to da smo standardizacijom originalnih indikatora postigli da svaki sistem pondera zadržava nultu srednju vrednost bilo kog kompozitnog indeksa, tako da individualne pozitivne ili negativne vrednosti svake opservacije pokazuju smer odstupanja svakog regiona od proseka za Srbiju.

Zahvaljujući pažljivom izboru indikatora, uniformni ponderi za sve indikatore sasvim zadovoljavaju postavljene zahteve. Stoga će i neponderisana suma bilo kog broja indikatora davati nultu uzoračku sredinu. Varijansa će pritom zavisi od broja indikatora sadržanih u indeksu, ali kompozitini indeksi za grupe indikatora biće formirani prema njihovom navedenom redosledu, kako je pokazano sledećim udelima u ukupnom indeksu u Tabeli 1.3.

Tabela 1.3. Relativni ponderi različitih grupa indikatora i ukupni kompozitni indeks

Grupe indikatora	Broj sadržanih indikatora	% udeo	Približni udeo
Opšti ekonomski uslovi (A)	5	24	1/4
Tržište rada (B)	9	43	3/7
Restrukturiranje i reforme (C)	7	33	1/3
Ukupno	21	100	1

Dva aspekta, sadašnja situacija i perspektive (I i II) predstavljeni su gotovo istim brojem indikatora (10 i 11), tako da je kriterijum njihove približno podjednake zastupljenosti takođe zadovoljen. Konačna lista indikatora svih regiona, zajedno s odgovarajućim indeksima grupisanja i njihovim znakom, data je u Tabeli 1.4.

Tabela 1.4. Konačna lista indikatora za okruge u Srbiji

Br.	Indikator	Aspekt	Znak	Grupa
1.	ND po glavi stanovnika, u 2003 (u dinarima)	1	plus	A
2.	Indeks ND po glavi stanovnika, 2003/2001	2	plus	A
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva (%)	1	plus	A
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (mera diversifikacije), %	2	minus	C
5.	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND (%)	2	plus	C
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	1	minus	B
7.	Indeks nezaposlenosti 2001–2004	2	minus	C
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	1	plus	B
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u 2004	1	minus	B
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (preko godinu dana), u %	1	minus	B
11.	Prosečna zarada u 2004, po zaposlenom (u dinarima)	1	plus	B
12.	Indeks prosečne zarade 2004/2001	2	plus	C
13.	Stopa nepismenosti (%)	1	minus	A
14.	Udeo mladog stanovništva (ispod 18) u ukupnom br. stanovnika (%)	2	plus	B
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004 (u odnosu na br. nezaposlenih)	1	plus	B
16.*	Udeo gradskog stanovništva u okrugu u ukupnom broju gradskog stanovništva, u % (mera gradske aglomeracije)	1	plus	A
17.*	Indeks udela regionalnih u ukupnim osnovnim sredstvima, 2003/2001	2	plus	C

18.*	Strane direktne investicije <i>per capita</i> do septembra 2005	2	plus	C
19.*	Udeo zaposlenih u društvenom sektoru, u %	2	minus	C
20.*	Procenat visokokvalifikovane radne snage (%)	2	plus	B
21.*	Procenat nekvalifikovane radne snage (%)	2	minus	B

* Dodatni indikatori za okruge: podaci nisu raspoloživi za opštine

Objašnjenje razloga za izbor konkretnih indikatora i njihovog značenja najočiglednije je kad se posmatraju prema grupama kojima pripadaju. Postoji pet indikatora koji su izabrani da reprezentuju grupu A. Opšta ekonomska situacija regiona. Prvo, to je **ND *per capita* u 2003 (u dinarima)**, kao najskorija raspoloživa mera opšte ekonomske snage. Očigledno, njen doprinos ukupnoj situaciji regiona (ukupnom kompozitnom indeksu) je pozitivan, tako da u sumu standardizovanih indikatora ulazi s pozitivnim znakom. Zatim, tu su dva indikatora koje priprema zvanična statistika, a koji mere nasleđene ekonomske uslove, u smislu proizvodne strukture i urbanog razvoja: **Udeo nepoljoprivrednog stanovništva (%)** i **Udeo stanovništva u gradovima preko 50.000, u % (mera gradske aglomeracije)**. Ova druga mera je, naravno, raspoloživa samo za okruge. Oba ova pokazatelja takođe imaju pozitivan uticaj na ukupni status regiona. Kao indikator opšteg nivoa obrazovanosti stanovništva, korišćena je **Stopa nepismenosti**, ali je jasno da je njen uticaj na relativni položaj regiona nepovoljan, tako da je upotrebljen negativni znak. Svi ovi indikatori takođe ulaze u okvir aspekta I. *Nasleđeni uslovi i tekuća situacija*. Ali poslednji indikator u grupi (A) Opšta ekonomska situacija, pripada aspektu II. *Potencijal za pozitivne promene*. To je **Indeks ND *per capita* 2003/2001**, kao relativni pokazatelj ekonomske snage. Za bazu je uzeta 2001. godina, prva godina posle demokratskih promena, a najnoviji podatak u *per capita* izrazu na nivou opština je iz 2003. godine.

Grupa B. Uslovi na tržištu rada, kao najvažnija kategorija za ocenu regionalnih tržišta rada Srbije, sadrži najveći broj indikatora – devet. Šest od tih indikatora su statičke prirode i pripadaju aspektu I. *Nasleđeni uslovi i tekuća situacija*. Najvažniji od njih (a svi su bazirani na podacima za 2004. godinu) su **Stopa nezaposlenosti**, s negativnim znakom, i **Stopa participacije**, s pozitivnim znakom, iz razumljivih razloga. Za njima je **Prosečno trajanje nezaposlenosti**, koje za svaki region meri broj meseci u traženju posla za nezaposlene, uključujući kompletne i nekompletne periode. Znak tog indikatora je negativan, kao i znak za **Udeo dugotrajne nezaposlenosti**, izražen kao procenat nezaposlenih duže od godinu dana, što pokazuje da dugoročna nezaposlenost predstavlja dodatni problem na tržištu rada nekog regiona. Sledeća dva indikatora imaju pozitivan uticaj na relativni položaj regiona, a oba su merena za 2004: **Prosečna zarada** i **Odnos slobodnih radnih mesta i nezaposlenosti**. Oni predstavljaju nagoveštaje tražnje za radnom

snagom. Poslednja tri indikatora u ovoj grupi pripadaju dinamičkom aspektu, naime aspektu II. *Potencijal za pozitivne promene*, i čine osobine ponude radne snage. To su indikatori, predstavljeni u procentima: **Udeo mladog stanovništva (ispod 18 godina starosti)** i **Udeo visoko obrazovanih u radnoj snazi**, oba s pozitivnim znakom. Međutim, kako ova poslednja mera može biti istovremeno praćena visokom proporcijom nisko obrazovanih ili neobrazovanih, odlučili smo da, takođe koristimo indikator **Udeo radne snage sa osnovom školom ili bez škole**, ali s negativnim predznakom u ukupnoj sumi.

U trećoj kategoriji indikatora, *C. Progres u tranziciji i privrednoj rekonstrukciji*, koja predstavlja sve pokazatelje sa dinamičkom konotacijom, pa prema tome pripadaju grupi II. *Potencijal za pozitivne promene*, ima sedam indikatora. Kao mera diversifikacije privrede, korišćen je procentualni **Udeo glavne grane u ukupnoj zaposlenosti**, ali s negativnim znakom, jer unifikacija potencijala zaposlenosti ne predstavlja poželjnu osobinu tržišta rada. S druge strane, s pozitivnim znakom, korišćen je **Udeo privatnog sektora u ukupnom ND**, kao jedan od pokazatelja brzine reformi. Sledeća tri indikatora predstavljaju dinamičke karakteristike tržišta faktora proizvodnje. To su: **Indeks nezaposlenosti** i **Indeks prosečne zarade**, oba merena kao nivo u 2004. prema 2001. godini, ali prvi pokazatelj ima negativan, a drugi pozitivan doprinos ukupnom kompozitnom indeksu. Kao pokazatelj relativne destrukcije proizvodnih kapaciteta, poredili smo udeo u ukupnim regionalnim osnovnim sredstvima u 2003. u odnosu na udeo u 2001. godini, koristeći **Indeks udela u regionalnim osnovnim sredstvima**. U slučaju da je taj udeo povećan i indikator pokaže vrednost iznad proseka, to znači da je region očevidno poboljšao svoju poziciju – stoga je znak ovog indikatora pozitivan. Poslednja dva indikatora mere progres u reformama, kao ukupni zbir *per capita* **Stranih direktnih investicija** do septembra 2005. godine, a takođe **Udeo zaposlenih u društvenom i državnom sektoru**. Dok suma SDI ulazi u ukupnu sumu indikatora s pozitivnim znakom, iznad prosečni udeo zaposlenih u neprivrednim sektorima pokazuje kašnjenje u tranziciji i reformama, te negativno utiče na ukupni status regiona.

Za detalje o prikupljanju i računanju indikatora videti *Napomenu o prikupljanju i računanju indikatora* u Aneksu 1.

Za detalje o širem broju mogućih indikatora, koji bi mogli biti uključeni u našu datoteku, i računanje kompozitnog indeksa rizika na regionalnim tržištima rada, videti *Napomenu o dodatnim indikatorima* u Aneksu 2.

2.2.3. Dobijanje i predstavljanje rezultata

Predstavljena metodologija omogućuje korišćenje indikatora na nekoliko načina, u obliku:

- Individualnih indikatora, koji predstavljaju relativni položaj neke opservacije u odnosu na druge regione, ili jednostavno svojim znakom daju informaciju o položaju regiona u odnosu na prosek Republike.
- Ukupnog kompozitnog indeksa, koji kombinuje sve indikatore, a pogodan je za poređenje regiona.
- Grupnih indeksa, za poređenje regiona prema dva tipa kategorizacije: statički i dinamički aspekt (I i II) i klasifikacija s obzirom na situaciju: opšta - tržište rada - reforme (A, B, C).

Individualni indikatori i kompozitni indeksi za svaku od karakterističnih grupa, ili za ceo skup indikatora, mogu se koristiti kao pokazatelji specifične situacije u svakom posebnom regionu, ukazujući tako i na odgovarajuće mere ekonomske politike koje treba primeniti u svakom zasebnom slučaju.

Rezultati izračunatih indeksa za sve posmatrane regione mogu biti predstavljeni na više načina, tabelarno ili grafički, tako da reprezentuju:

- Sve indikatore posmatranog regiona.
- Ukupni ili grupni indeks za sve regione.
- Intervale ili ekstremsne vrednosti indikatora ili indeksa po regionima.
- Distribuciju frekvencija indikatora ili indeksa za sve regione.
- Redosled regiona po vrednosti indikatora ili izračunatih indeksa.
- Grafičko predstavljanje (mapiranje) intenziteta kompozitnog indeksa po regionima.

Svi ti načini analize omogućuju istraživanje različitih važnih pitanja. Recimo, može biti zanimljivo analizirati da li se relativni položaj nekog regiona razlikuje prema raznim aspektima grupisanja indikatora, tako da isti region pokazuje negativno odstupanje od proseka kad se meri ukupnim kompozitnim indeksom, ali pozitivno odstupanje za neki grupni indeks, koji, na primer predstavlja uslove na tržištu rada. S druge strane, može biti od interesa da se primeti koji indikatori pokazuju veću asimetriju po regionima od drugih, itd.

Prema tome, u našoj analizi tabele i grafikoni će sadržati izračunate vrednosti svih ovih tipova rezultata, individualnih indikatora, ukupnog i grupnih kompozitnih indeksa, redosleda regiona po njihovom rangu prema obračunatim kompozitnim indeksima, ili kao deskriptivnu statistiku za empirijske distribucije izračunatih indikatora ili indeksa. Grafikoni će alternativno biti korišćeni kao linijski ili polarni dijagrami, a takođe i distribucije frekvencija za odabrane indekse. Polarni dijagram (radarski), poznat i kao "paukova mreža", grafički prikazuje veličinu jazova među

predstavljenim površinama performansi. Njime se mogu izraziti važne kategorije indikatora i uočiti koncentracije *prednosti* i *slabosti*. On je posebno koristan kad su indikatori standardizovani, kao u našem slučaju.

Najzad, na osnovu dobijenih konačnih ocena kompozitnih indeksa, moguće je predstaviti mapu opština u Srbiji kao grafičku ilustraciju rezultata istraživanja, s regionima osenčenim manje ili više intenzivnom bojom, shodno nivou koncentracije njihovih izračunatih rizika na tržištu rada.

2.3. Klasifikacija regiona

Koristeći ocenjene parcijalne vrednosti karakterističnih grupa indikatora, može se sačiniti praktična kategorizacija lokalnih tržišta rada, s obzirom na položaj prema ukupnom proseku, tako da se identifikuju tipične grupacije regiona. Takva taksonomija može pomoći u zapažanju specifičnih zajedničkih karakteristika regiona, da bi se ponudili podjednako grupisani skupovi mera, s ciljem prevazilaženja nepovoljne situacije određenog tipa. U Tabeli 1.5. razvijene su dve moguće klasifikacije.

Tabela 1.5. Klasifikacija regiona prema odstupanju od proseka

	A (opšti)	B (tržište rada)	C (reforme)	Taksonomija prema statičkom/dinamičkom aspektu	
1.	plus	plus	plus		
2.	plus	plus	minus		
3.	plus	minus	plus	stanje I	perspektive II
4.	plus	minus	minus	1. plus	plus
5.	minus	plus	plus	2. minus	plus
6.	minus	plus	minus	3. minus	minus
7.	minus	minus	plus	4. plus	minus
8.	minus	minus	minus		

Kako je praktičnije klasifikovanje u četiri podgrupe – prema znacima “nasleđenih uslova i sadašnje situacije” (I) i “potencijala za pozitivne promene” (II), jer se grupe mogu lakše predstaviti grafički, ilustrovaćemo takvu klasifikaciju.

Četiri tipa regiona, određenih prema znakovima njihovih kompozitnih indeksa I i II, mogu se predstaviti kao četiri kvadranta Dekartovog sistema. Kvadranti su određeni merenjem indeksa I na X-osi, a indeksa II na Y-osi. Tako svi regioni mogu da se svrstaju u četiri sledeće grupe:

1. dobre performanse, dobre perspektive;
2. loše performanse, dobre perspektive;
3. loše performanse, loše perspektive;
4. dobre performanse, loše perspektive.

Ova taksonomija omogućuje formiranje jednostavnog skupa od samo četiri grupe regiona, što je pogodno za tipizirane sugestije o poželjnim aktivnostima ekonomske politike usmerenim na rešavanje specifičnih problema. Na primer, jasno je da regione u prvom kvadrantu karakteriše relativno povoljna situacija po oba kriterijuma. Regioni u drugom kvadrantu pokazuju slabiju tekuću situaciju, ali iznad prosečne perspektive, što pokazuje da treba da pronađu načina da intenziviraju dinamičke faktore da bi popravili svoje performanse. Regioni u trećem kvadrantu imaju pokazatelje oba aspekta ispod proseka, tako da im je očigledno potrebna izvesna eksterna pomoć u rešavanju problema. Najzad, regioni u četvrtom kvadrantu, koji pokazuju iznad prosečno tekuće stanje, ali negativno kumulirane indikatore potencijala, očigledno zaostaju u reformama.

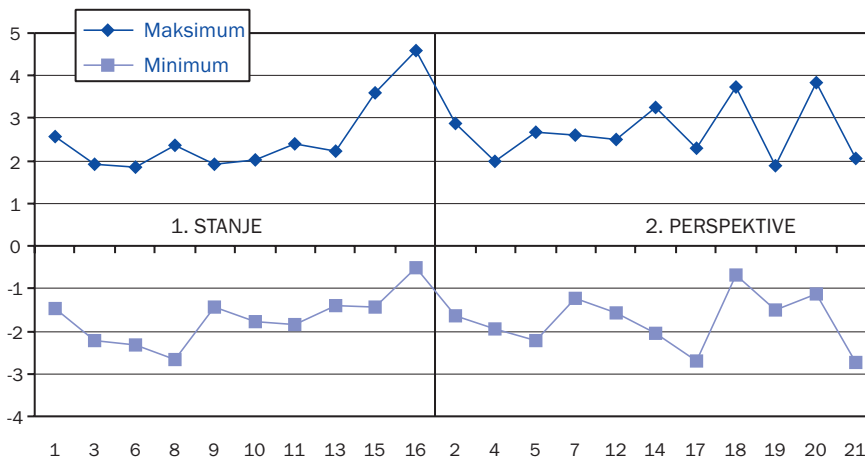
Bližim istraživanjem znakova pojedinačnih indikatora za posmatrane regione, a posebno sakupljanjem kompletnijih i ažurnijih informacija u samim regionima, na primer *SWOT* analizom, moći će da se dođe do detaljnije i jasnije slike o realnoj situaciji na terenu.

3. REZULTATI ANALIZE KOMPOZITNIH INDEKSA ZA OKRUGE SRBIJE

Cilj studije je procena *stanja* i *perspektiva* na tržištu rada u Srbiji i njihovo prostorno klasifikovanje prema ocenjenim rizicima. Imajući u vidu da mnogo različitih faktora utiče na indikatore tržišta rada, kao i to da ispravni i odgovarajući podaci o većini važnih tema nedostaju, prikupili smo praktično sve dostupne podatke koji su relevantni, iz različitih izvora. U analizi opština je korišćeno 15 različitih indikatora, a za regione je bilo moguće prikupiti i dodatnih šest indikatora.

Posmatrajući 25 administrativnih okruga (regiona), nakon eliminacije suvišnih indikatora i nakon standardizacije originalnih serija, dobili smo 21 standardizovani indikator, od kojih svaki ima srednju vrednost u uzorku 0, a standardnu devijaciju 1. Međutim, intervali njihovih varijacija su različiti i svi indikatori pokazuju različite sličnosti s normalnom raspodelom. Maksimalne i minimalne vrednosti indikatora date su na Dijagramu 1.1. na levoj strani za indikatore iz prve grupe (stanje), a na desnoj za drugu grupu (perspektive).

Dijagram 1.1. Maksimalne i minimalne vrednosti 21 indikatora za 25 regiona

Najveće pozitivne ekstremne vrednosti za standardizovane indikatore su: udeo gradskog stanovništva (16), promena udela visokokvalifikovanih u radnoj snazi (20) i strane direktne investicije po glavi stanovnika (18); negativne ekstremne vrednosti su: udeo nekvalifikovane radne snage (21), indeks udela u osnovnim sredstvima (17), stopa participacije (8) i stopa nezaposlenosti (6).

Najveće intervale varijacija u uzorku pokazuju indikatori koji mere udeo mladog stanovništva (14), udeo gradskog stanovništva (16), stopu participacije i stopu slobodnih radnih mesta (8, 15) i indeks udela u ukupnim osnovnim sredstvima (17).

S druge strane, najmanje su razlike u ekstremima za standardizovane indikatore koji mere prosečno trajanje nezaposlenosti (9), udeo zaposlenih u državnom sektoru (19) i stopu nepismenosti (13). To znači da su indikatori koji predstavljaju osnov za strukturne promene daleko sličniji među regionima nego oni koji mere stvarnu ekonomsku aktivnost ili nasleđenu strukturu.

Da bi se grupisalo 21 korišćenih indikatora, kao standardizovane vrednosti različitih kvantitativnih karakteristika 25 regiona, oformljeni su kompozitni indeksi. Različiti indeksi dobijeni su kao zbrovi indikatora povezanih specifičnim atributima, imajući pri tom u vidu da njihovi pozitivni ili negativni znaci označavaju njihov uticaj na opšti status regiona. Na ovaj način, izračunati su sledeći kompozitni indeksi:

- Ukupan (zbirni) kompozitni indeks – kao zbir svih indikatora sa odgovarajućim znakom, prema njihovom pozitivnom ili negativnom uticaju na opšti status regiona;
- Parcijalni indeksi, dobijeni grupisanjem indikatora koji predstavljaju:
  - I. Nasleđeno stanje i trenutnu situaciju (statične mere)

II. Perspektive – dinamički faktori koji pokazuju potencijal za pozitivne promene.

- Grupni indeksi, klasifikacijom indikatora prema tri karakteristične grupe, kao tri kompozitna pokazatelja koje označavaju:
  - A. Opštu ekonomsku situaciju u regionu.
  - B. Uslove na tržištu rada.
  - C. Progres u privrednom restrukturiranju i reformama.

Vredelo bi napomenuti da su svi kompozitni indeksi dobijeni kao zbrovi standardizovanih indikatora, uključujući njihove prethodno definisane znake. Na ovaj način, svi kompozitni indeksi takođe imaju jednu veoma korisnu karakteristiku, a to je nulta prosečna vrednost. Tako standardizacija indikatora ima dve veoma važne uloge: da omogućava zbir indikatora različitih jedinica merenja i da omogućava rezultate u kompozitnim indeksima koji pogodno rangiraju regione *ispod* ili *iznad* proseka Republike.

U Tabeli 1.6. data je uobičajena deskriptivna statistika za sve ove kompozitne indekse: ukupni kompozitni indikator, I. stanje i II. perspektive, odnosno tri grupe indikatora: A. opšta situacija, B. tržište rada, i C. reforme.

Tabela 1.6. Deskriptivna statistika* za kompozitne indekse izračunate za okruge

	TOTAL	SITUACIJA	PERSPEKTIVA	OPŠTA	TRŽIŠTE RADA	REFORME
Aritmetička sredina	3,60E-10	4,00E-11	-8,00E-11	0	-8,66E-17	8,00E-11
Medijana	-0,66386	-0,39099	-0,54442	-0,25410	-0,52060	-0,25971
Maksimum	34,46982	20,87046	13,59936	11,88899	16,56611	6,58563
Minimum	-15,58843	-11,64099	-6,19159	-4,25703	-7,96070	-6,32910
Stand. Dev.	9,81646	6,41436	4,61557	3,38288	4,91910	3,12882
Asimetrija	1,74576	1,24179	1,15466	1,79458	1,63449	0,13613
Spljoštenost	7,36874	6,00870	4,37215	7,28475	6,77332	2,78775
Interval/k	2,38373	3,25115	1,79918	3,22920	2,72520	1,84496
Žark-Bera	32,57973	15,85456	7,51641	32,54278	25,96269	0,12413
Verovatnoća	0,00000	0,00036	0,02333	0,00000	0,00000	0,93982
k=broj indik.	21	10	11	5	9	7
Zbir	9,00E-09	1,00E-09	-2,00E-09	0	-1,11E-15	2,00E-09
Zbir kv. dev.	2312,709	987,455	511,284	274,654	580,740	234,948
Broj opservacija	25	25	25	25	25	25

* Rezultati su dobijeni u ekonometrijskom softveru EViews 5, s dodatkom označenim kurzivom

3.1. Objašnjenje rezultata

U svakom slučaju analizirano je ukupno 25 administrativnih okruga, ili jedinica posmatranja. **Srednja vrednost (aritmetička sredina)** je prosečna vrednost niza pokazatelja u datom trenutku, dobijena sumiranjem vrednosti serije i deljenjem brojem opservacija. Kao što je prethodno objašnjeno, svi kompozitni indeksi imaju srednju vrednost nula, pošto predstavljaju neponderisani zbir standardizovanih indikatora.

Medijana je srednja vrednost (ili prosek dve srednje vrednosti) serije, kada su vrednosti poređane od najmanje do najveće. Ona deli ukupnu raspodelu frekvencija na dva jednaka dela. Medijana je robustna mera za “centar” distribucije, manje osetljiva na ekstreme od srednje vrednosti. Zanimljivo je da svi naši indeksi imaju negativnu medijanu (nižu od srednje vrednosti), kao znak da se veći deo populacije nalazi ispod prosečne vrednosti. Što je medijana udaljenija od srednje vrednosti (što je veća njena apsolutna vrednost u slučaju da je srednja vrednost 0), to je jače grupisanje opservacija na kraju raspodele umesto u centru.

Ekstremne vrednosti (**maksimum, minimum**) za svaki od indeksa, osim za indeks reformi (C), pokazuju višu (apsolutnu) maksimalnu vrednost od minimalne. To je još jedan znak asimetrije raspodele. To znači da regioni iznad proseka više odstupaju od centra raspodele nego oni ispod proseka. Kako bi se uporedili intervali varijacija za različite indekse, ti intervali su podeljeni brojem indikatora koji čine indekse (interval/ k). Rezultati pokazuju da je najmanja raspršenost u regionima za perspektive, tj. za indeks reformi.

Standardna devijacija (Std. dev.) je mera disperzije ili raspršenosti vrednosti serije. Standardna devijacija meri prosečno odstupanje od sredine uzorka. U ovom slučaju, visina standardne devijacije je rezultat broja indikatora koji ulaze u odgovarajući indeks, pri čemu svaki indikator ima standardnu devijaciju jednaku jedinici. Zato je za poređenje disperzije različitih indeksa adekvatnija mera intervala varijacije podeljene sa k .

Koeficijent asimetrije je mera asimetričnosti raspodele serije oko njene srednje vrednosti i veoma je važna u ovoj studiji. Koeficijent asimetrije za simetričnu raspodelu, kao što je normalna raspodela, jednak je nuli. Pozitivna asimetrija znači da raspodela ima dugi rep udesno, a negativna da raspodela ima dugi rep ulevo. Svi naši indeksi pokazuju asimetriju ulevo, odnosno veću grupisanost opservacija ispod sredine uzorka (kao centra simetrije).

Koeficijent spljoštenosti meri ispupčenost ili spljoštenost raspodele serije. Koeficijent spljoštenosti normalne raspodele je 3. Ako spljoštenost prelazi 3, raspodela je ispupčenija u odnosu na normalnu; ako je spljoštenost manja od 3, raspodela je pljosnatija u odnosu na normalnu. Samo u slučaju indeksa reformi, ova mera pokazuje normalnu spljoštenost raspodele. Za sve druge indekse,

koeficijent pokazuje veću spljoštenost od normalne, što ukazuje na postojanje jakih ekstremnih vrednosti.

Žark-Bera statistika koristi se za testiranje normalnosti raspodela serije. Ova statistika meri razliku u asimetriji i spljoštenosti serije prema onima za normalnu raspodelu. Ako je Ž-B statistika bliža nuli, hipoteza o normalnoj raspodeli može biti prihvaćena s većom verovatnoćom. Međutim, svi naši indeksi za 25 opservacija pokazuju ozbiljno odstupanje od normalne raspodele, osim za indeks indikatora koji označavaju progres u reformama. To znači da uprkos različitim nasleđenim situacijama, promene u tranziciji su ipak normalno raspodeljene u regionima Srbije.

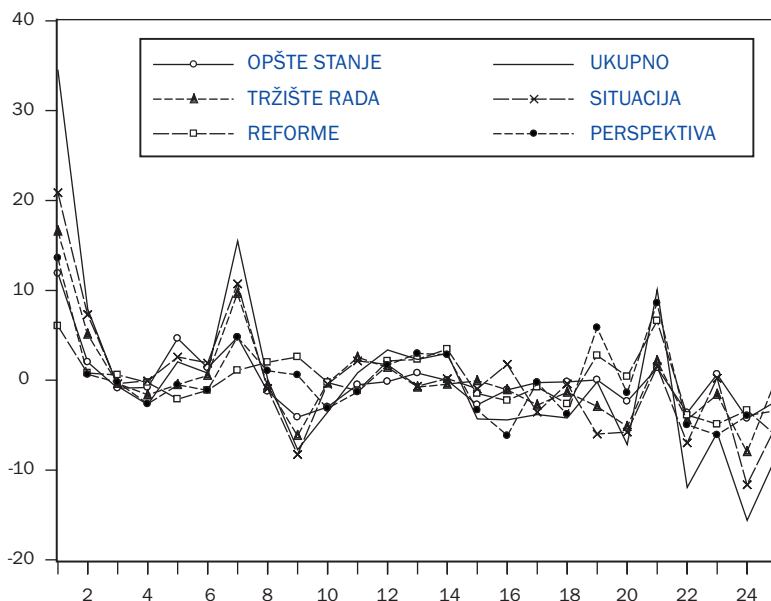
Tabela 1.7. pokazuje **koeficijente korelacije** za kompozitne indekse. Prema t-raspodeli, prag signifikantnosti je 0,4 u apsolutnoj vrednosti, tako da sve koeficijente korelacije iznad ovog nivoa treba smatrati signifikantnim. S obzirom na to da su sve korelacije signifikantne i pozitivne, možemo zaključiti da su indikatori ispravno grupisani i da nije bilo očiglednih grešaka u pogledu odgovarajućih znakova u zbirovima. Štaviše, pošto ukupni indeks pokazuje najveću korelaciju sa indeksom situacije na tržištu rada, a indeks reformi najveću korelaciju sa indeksom perspektiva, i obratno, time se potvrđuje da je obavljeno grupisanje bilo ispravno.

Tabela 1.7. Matrica korelacije za izračunate kompozitne indekse

	UKUPNO	SITUACIJA	PERSPEKTIVA	OPŠTE	TRŽIŠTE RADA	REFORME
UKUPNO	1,000	0,923	0,844	0,915	0,932	0,682
SITUACIJA – I	0,923	1,000	0,573	0,897	0,960	0,417
PERSPEKTIVA–II	0,844	0,573	1,000	0,701	0,649	0,871
OPŠTE – A	0,915	0,897	0,701	1,000	0,860	0,438
TRŽ. RADA – B	0,932	0,960	0,649	0,860	1,000	0,423
REFORME – C	0,682	0,417	0,871	0,438	0,423	1,000

Koeficijenti korelacije pokazuju da je ukupan kompozitni indeks u veoma visokoj korelaciji sa svim grupnim indeksima, najviše sa zbirom devet indikatora tržišta rada, a najmanje sa sedam indikatora koji mere restrukturiranje i reforme. Što se tiče indeksa tržišta rada, interesantno je da on pokazuje i najveću i najmanju korelaciju: najveću sa nasleđenom ekonomskom situacijom (0,96) a najmanju s indeksom reformi (0,42). To znači da je tržište rada još uvek pod velikim uticajem opštih ekonomskih faktora i da reforme, koje su jednako raspodeljene po regionima, još uvek ne mogu rešiti probleme na tržištu rada niti izravnati nasleđena odstupanja.

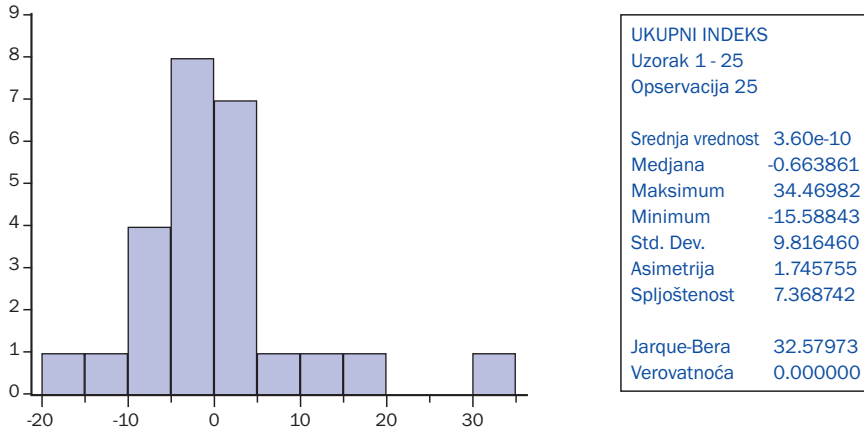
Dijagram 1. 2. Kompozitni indeksi za 25 regiona u Srbiji

Sada ćemo predstaviti zapažanja o pojedinačnim kompozitnim indeksima koji su izračunati objašnjenom procedurom. Takvo ispitivanje bi trebalo da objasni da li su originalni standardizovani indikatori grupisani na pravi način, naime, trebalo bi da proceni da li različiti indeksi predstavljaju nove informacije o relativnim pozicijama svake opservacije (regiona). Naš cilj će takođe biti da ustanovimo specifične vrednosti indeksa i karakteristike izražene statističkim vrednostima za posmatrane regione.

3.1.1. Ukupan kompozitni indeks koji objedinjuje 21 indikator

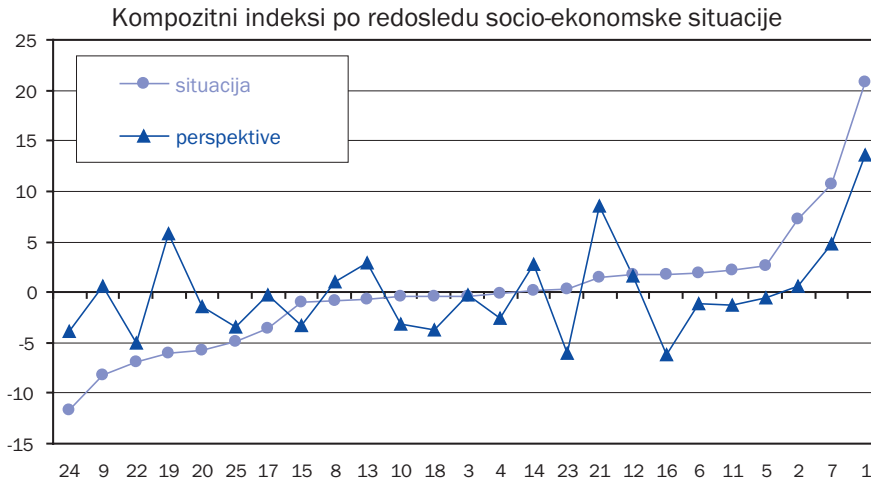
Ukupan kompozitni indeks pokazuje najveću standardnu devijaciju, s obzirom na to da sumira sve indikatore, ali njegov interval varijacije podeljen brojem uključenih indikatora je manji nego za sve druge indekse, osim onih za perspektive i reforme. Sledeći dijagram pokazuje njegov histogram i odgovarajuće deskriptivne statistike.

Dijagram 1.3. Histogram ukupnog kompozitnog indeksa za 25 okruga u Srbiji

Iz raspodele frekvencija može se videti visoka koncentracija regiona oko centralne vrednosti i jedna ekstremna vrednost na desnoj strani (glavni grad). Vrednost koeficijenta spljoštenosti, znatno veća od 3, pokazuje da uniformnost u opštim ekonomskim uslovima i ugrađeni faktori koji određuju trenutnu situaciju, preovlađuju u većini regiona, za razliku od raznovrsnosti u indikatorima koji oblikuju vrednosti drugih indeksa. Koeficijent asimetrije iznad nule ukazuje na koncentraciju regiona na levoj strani raspodele (ispod proseka) i na dugačak desni rep, koji se sastoji od nekoliko iznad prosečnih regiona (okruzi velikih gradova: Beograd, Novi Sad, Niš i Subotica).

Pri grupisanju različitih indikatora, pokušali smo da objedinimo mere koje bi pokazale različite aspekte situacije u regionima Srbije. Kao što je objašnjeno metodologijom, prvo grupisanje odvaja 21 indikator u dve grupe, koje se sastoje od 10 i 11 elemenata, prema statičkim i dinamičkim indikatorima, odnosno deli ukupan zbir na dva: kompozitni indeks trenutne situacije i perspektive promena. Kada se ovi indeksi predstave uporedo grafički za sve opservacije, prema rastućem nizu jednog od njih, lako se može primetiti da se uprkos njihovoj pozitivnoj korelaciji, za veliki broj regiona ova dva aspekta značajno razlikuju. Razlozi za to se moraju pažljivo proučiti.

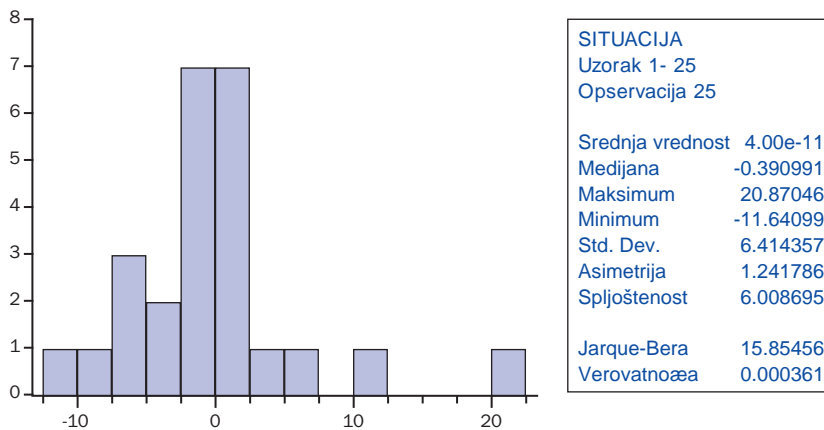
Dijagram 1.4. Grupisanje indikatora prema situaciji i perspektivama razvoja

3.1.2. Nasleđeni uslovi i trenutna situacija – indeks statičkih faktora (zbir 10 indikatora)

Ovaj indeks pokazuje najveći prosečni interval varijacija među regionima i najveću standardnu devijaciju među grupama indeksa, prouzrokujući tako i velike varijacije ukupnog kompozitnog indeksa. Objasnjenje je to da prošli ekonomski razvoj u velikoj meri doprinosi raznolikosti regiona u Srbiji. Dijagram relativnih frekvencija pokazuje da više od polovine regiona pokazuju negativne vrednosti indeksa, a da su iznad prosečne vrednosti znatno udaljene od centra (visok koeficijent spljoštenosti).

Dijagram 1.5. Histogram kompozitnog indeksa ekonomske situacije

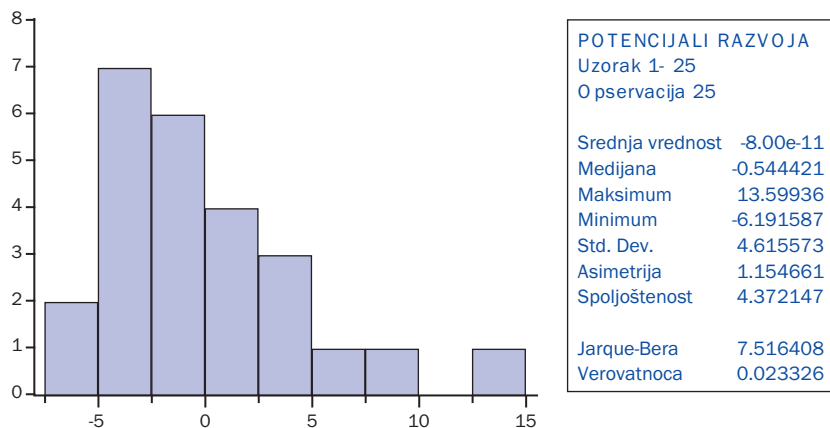
Kao i sve druge grupe indeksa, ovaj kompozitni indeks takođe pokazuje asimetriju raspodele, sa vrednošću medijane ispod srednje vrednosti. Ovaj indeks pokazuje najveći koeficijent korelacije sa indeksom situacije na tržištu rada, očigledno utičući na uslove zapošljavanja, i sledeći najveći koeficijent korelacije sa ukupnim kompozitnim indeksom. S druge strane, on pokazuje najnižu korelaciju i najmanje sličnu raspodelu sa indeksom reformi, što može biti znak da se nasleđeni ekonomski problemi i razlike mogu prevazići najnovijim promenama tokom privredne rekonstrukcije i reformi.

3.1.3. Potencijal za pozitivne promene (zbir 11 dinamičkih indikatora)

Kompozitni indeks ekonomskih potencijala sadrži više od polovine svih upotrebljenih indikatora, a ipak pokazuje najmanji prosečni interval varijacije i najmanji koeficijent asimetrije (osim za indeks reformi). Iako je medijana ovog indikatora daleko ispod njegove srednje vrednosti (za oko trećinu njegovog prosečnog intervala varijacije), normalna spljoštenost raspodele regiona pokazuje da su pozitivni potencijali mnogo ravnomernije raspodeljeni među 25 regiona nego što je trenutno stanje u tim regionima mereno upotrebljenim indikatorima.

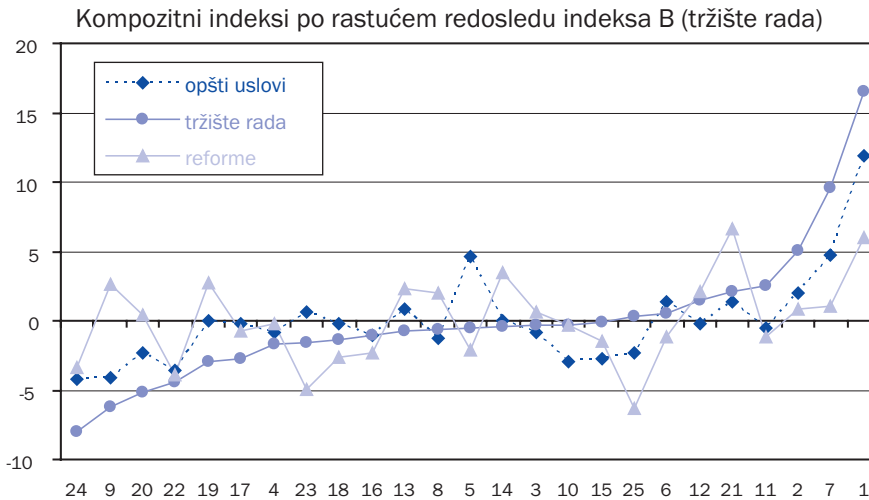
Ovo je svakako ohrabrujuća činjenica, s obzirom na to da je većina indikatora (64% njih) koji su obuhvaćeni ovim indeksom takođe deo indeksa privrednog restrukturiranja i reformi (C). Ustanovljena prilično niska raznolikost vrednosti indikatora razvoja potencijala među regionima jeste pokazatelj da neravnomerna podela pozitivnih i negativnih ekonomskih faktora u prošlosti, ima realnu mogućnost da bude neutralisana u budućnosti.

Dijagram 1.6. Histogram kompozitnog indeksa potencijala razvoja

Alternativno grupisanje indikatora, koncipirano tako da naglasi situaciju na tržištu rada, deli 21 indikator na tri grupe: A. opšti uslovi, B. tržište rada i C. reforme, kao što je prikazano u sledećoj analizi.

Dijagram 1.7. Kompozitni indeksi prema alternativnom grupisanju A, B i C

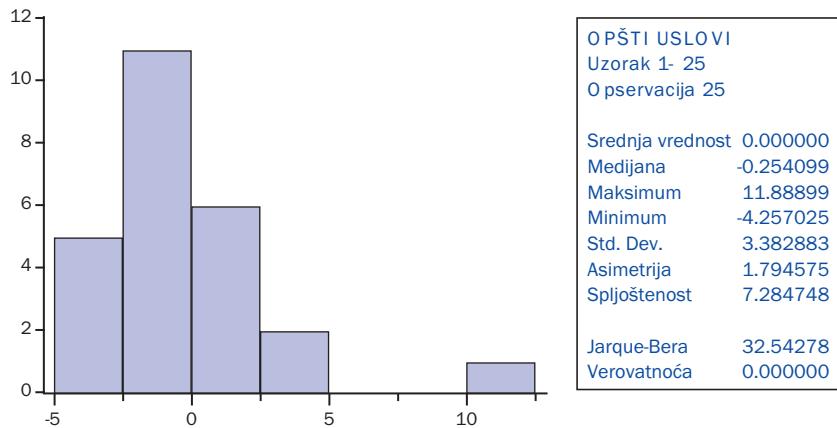
Kao što se vidi na dijagramu, sva tri kompozitna indeksa su u pozitivnoj korelaciji, ali indeks reformi (označen malim trouglovima) je u najmanjoj korelaciji sa drugima. Interesantna je činjenica da je za oko trećinu regiona ovaj indeks pozitivan, dok su u isto vreme jedan ili oba preostala indeksa negativni.

3.1.4. Opšti ekonomski uslovi – grupa A (zbir 5 indikatora)

Alternativna klasifikacija 21 indikatora u grupe A, B i C, daje nešto više uvida u izvore diversifikacije regiona u Srbiji. Kompozitni indeks koji objedinjuje uticaj najmanjeg broja faktora (pet), koji označavaju opštu ekonomsku i demografsku situaciju, u isto vreme pokazuje i najveću asimetriju raspodele.

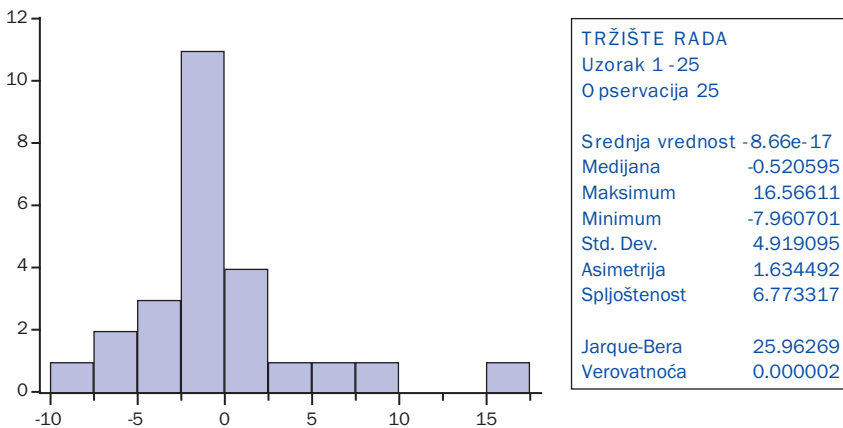
Dijagram 1.8. Histogram kompozitnog indeksa opštih ekonomskih uslova

Uprkos prilično niskoj apsolutnoj vrednosti medijane, koja pokazuje da većina regiona ne zaostaje daleko od centra raspodele opštih uslova, veliki interval varijacije je rezultat razlike između najpovoljnije opšte situacije u jednom regionu (Beograd) i ostatka populacije. S druge strane, ovaj indeks pokazuje veliku koncentraciju oko centralne tendencije.

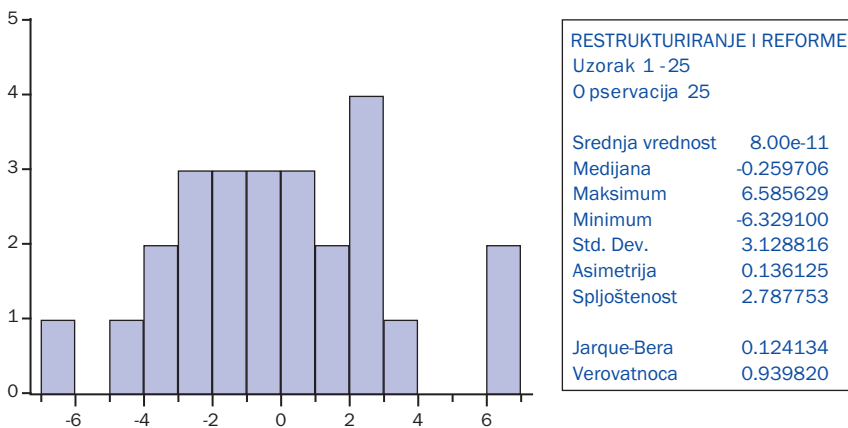
3.1.5. Grupa B – situacija na tržištu rada (zbir 9 indikatora)

Imajući u vidu da ovaj grupni indeks objedinjuje uticaj najvećeg dela korišćenih indikatora, relativno velika standardna devijacija ne iznenađuje. Ali koeficijenti asimetrije i spljoštenosti pokazuju da je histogram za ovaj indeks sličniji normalnoj raspodeli nego za opšte ekonomske uslove regiona. Međutim, visoka frekvencija ispod prosečnih regiona je posledica niske medijane što pokazuje veću polarizaciju čitavog tržišta rada. Veoma visoka korelacija ovog indikatora sa ukupnim kompozitnim indeksom ukazuje na dobro izbalansirane sadržaje indeksa, čak i bez ikakvog ponderisanja indikatora.

Dijagram 1.9. Histogram kompozitnog indeksa stanja na tržištu rada

3.1.6. Grupa C – privredno restrukturiranje i reforme (zbir 7 indikatora)

Indeks dobijen sumiranjem kvantitativnih karakteristika sedam indikatora reformskih promena jeste jedini sa relativnom raspodelom frekvencije blizu normalne. Njegov koeficijent asimetrije je blizu 0, koeficijent spljoštenosti blizu 3, a Ž-B statistika veoma niska. U isto vreme, histogram pokazuje simetričnu raspodelu, sa približno jednakim brojem regiona *ispod* i *iznad* proseka, sa dve ekstremne vrednosti na desnoj i jednom na levoj strani, ali ne predaleko od centra raspodele. Najniža disperzija za ovaj kompozitni indeks pokazuje da se privredno restrukturiranje u poslednjih nekoliko godina (za koje su obračunate promene) dešava u svim regionima i da je prilično ravnomerno rasprostranjeno.

Dijagram 1.10. Histogram kompozitnog indeksa za indikatore restrukturiranja i reformi

Konačno, može se zaključiti da primećene karakteristike definisanih indeksa u potpunosti opravdavaju metode grupisanja usvojene u metodologiji ove studije. Velike razlike među regionima prema opštoj ekonomskoj situaciji i nasleđenim problemima uglavnom su smanjene nedavnim promenama izraženim indeksom reformi. Ukupni (sveobuhvatni) kompozitni indeks sadrži indikatore koji mere različite karakteristike, ali je u najvećoj korelaciji sa situacijom na tržištu rada, tako da predstavlja prikladan kriterijum za rangiranje regiona u Srbiji prema ekonomskim uslovima na tržištu rada.

Međutim, nisu sve potrebne informacije mogle biti predstavljene dostupnim statističkim podacima. Neki od važnih indikatora nisu mogli biti izmereni, a neki podaci su zastareli ili nepouzdana. Stoga naši rezultati u velikoj meri zavise i od raspoloživosti i od kvaliteta podataka korišćenih u analizi. Kako bismo saznali nešto više o realnoj situaciji u posmatranim regionima, važno je sprovesti detaljnije istraživanje, prikupljajući dodatne informacije i koristeći alternativnu metodologiju, kao što je, na primer, *SWOT* analiza, koja će biti predstavljena i primenjena u drugom delu studije. (*SWOT* je akronim engleskih reči: *strengths* – snage, *weaknesses* – slabosti, *opportunities* – šanse, *threats* – opasnosti).

4. KLASIFIKACIJA OKRUGA PREMA NJIHOVIM KOMPOZITNIM INDEKSIMA

Kao što je objašnjeno ranije, svi indikatori koji mere relevantne karakteristike posmatranih regiona grupisani su na alternativne načine, u cilju sabiranja sličnih osobina koje predstavljaju različite kompleksne razvojne aspekte. Tabela 1.8. pokazuje različite računane indekse, a Tabela 1.9 predstavlja vrednosti svih izračunatih indeksa za okruge u Srbiji.

Tabela 1.8. Grupisanje kompozitnih indeksa

Obeležje	Značenje kompozitnog indeksa	Broj indikatora
1. <i>Kompozitni indeks svih odabranih indikatora relevantnih za konačno rangiranje regiona</i>		
Ukupni	Suma svih indikatora	21
2. <i>Indeksi trenutne nasleđene situacije (statički) i perspektiva (dinamički)</i>		
I.	Nasleđeni uslovi i postojeća situacija	10
II.	Potencijali za pozitivne promene	11
3. <i>Indeksi za tri karakteristične grupe faktora</i>		
A.	Opšti ekonomski uslovi	5
B.	Situacija na tržištu rada	9
C.	Privredno restrukturiranje i reforme	7

Tabela 1.9. Kompozitni indeksi okruga u Srbiji

Okrug	A	B	C	TOTAL	I	II
1. Grad Beograd	11,889	16,566	6,015	34,261	20,870	13,599
2. Severno-bački	2,021	5,101	0,797	7,875	7,290	0,628
3. Srednje-banatski	-0,885	-0,364	0,585	-1,104	-0,391	-0,273
4. Severno-banatski	-0,814	-1,642	-0,260	-2,980	-0,069	-2,647
5. Južno-banatski	4,656	-0,521	-2,102	1,624	2,578	-0,544
6. Zapadno-bački	1,394	0,533	-1,133	0,832	1,917	-1,123
7. Južno-bački	4,778	9,628	1,078	15,344	10,716	4,767
8. Sremski	-1,248	-0,631	1,992	0,184	-0,919	1,032
9. Mačvanski	-4,124	-6,175	2,586	-7,586	-8,274	0,562
10. Kolubarski	-2,967	-0,313	-0,269	-3,670	-0,417	-3,132
11. Podunavski	-0,524	2,526	-1,190	1,362	2,146	-1,335
12. Braničevski	-0,170	1,427	2,123	3,770	1,708	1,672
13. Šumadijski	0,794	-0,789	2,302	2,148	-0,661	2,968
14. Pomoravski	-0,025	-0,452	3,462	3,071	0,161	2,824
15. Borski	-2,745	-0,066	-1,498	-3,796	-0,975	-3,334
16. Zaječarski	-1,079	-1,077	-2,274	-4,095	1,762	-6,192
17. Zlatiborski	-0,254	-2,783	-0,774	-3,735	-3,544	-0,266
18. Moravički	-0,196	-1,352	-2,641	-4,152	-0,409	-3,781
19. Raški	0,021	-2,954	2,756	-0,268	-6,001	5,824
20. Rasinski	-2,362	-5,184	0,381	-7,103	-5,762	-1,404
21. Nišavski	1,349	2,137	6,586	9,889	1,507	8,564
22. Toplički	-3,617	-4,408	-3,908	-11,814	-6,956	-4,976
23. Pirotski	0,646	-1,587	-4,913	-5,315	0,235	-6,089
24. Jablanički	-4,257	-7,961	-3,371	-15,571	-11,641	-3,947
25. Pčinjski	-2,281	0,342	-6,329	-9,172	-4,871	-3,398

S obzirom na to da standardizacijom individualnih indikatora njihov zbir takođe ima nultu srednju vrednost u uzorku, kompozitni indeksi su prikladni za lako određivanje pozicije regiona u odnosu na opšti prosek. Posebno je interesantno videti da li su neki od aspekata obračunatih mera, izraženih kao kompozitni indeksi, iznad proseka (pozitivni), ili ispod proseka za Republiku (negativni). Na ovaj način, grupisanje regiona prema njihovoj relativnoj poziciji u skladu sa različitim indeksima može pomoći u njihovom preciznijem rangiranju. Takođe, za ovako stvorene posebne grupe regiona, može se savetovati tipičan skup mera.

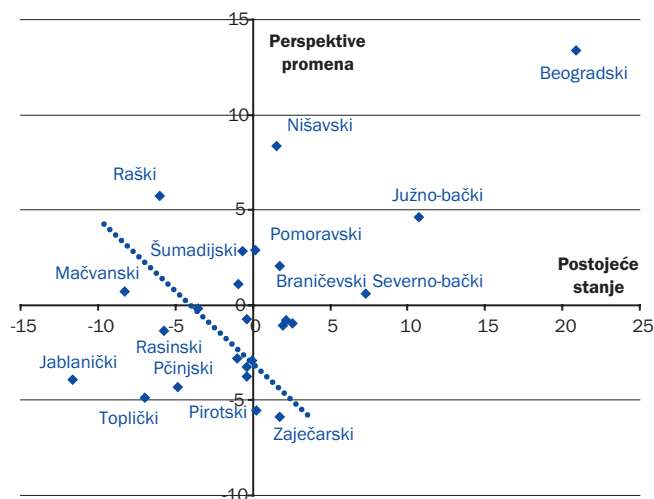
Prvo, za dve grupe indikatora, tekuća situacija i potencijal za pozitivne promene, prema njihovim znacima mogu se formirati četiri grupe regiona, kao što je prikazano u Tabeli 1.10. U svakoj od tih grupa, regioni su poređani po opadajućem redosledu njihovih ukupnih kompozitnih indeksa, odnosno od relativno najbolje ka najgore rangiranim regionima.

Tabela 1.10. Klasifikacija regiona prema dva grupna indeksa (stanje i perspektive)

I	II	REGIONI
1. plus	plus	Beograd, Južno-bački, Severno-bački, Braničevski, Nišavski, Pomoravski
2. minus	plus	Šumadijski, Sremski, Raški, Mačvanski
3. minus	minus	Severno-banatski, Srednje-banatski, Moravički, Kolubarski, Borski, Zlatiborski, Pčinjski, Rasinski, Toplički, Jablanički
4. plus	minus	Južno-banatski, Podunavski, Zapadno-bački, Zaječarski, Pirotski

Ovo dvodimenzionalno grupisanje prema indeksima stanja i perspektiva omogućava grafičku prezentaciju regiona u Dekartovim kvadrantima, sa indeksom stanja merenog na *X osi* i indeksom perspektiva na *Y osi*, kao što je prikazano na sledećem dijagramu.

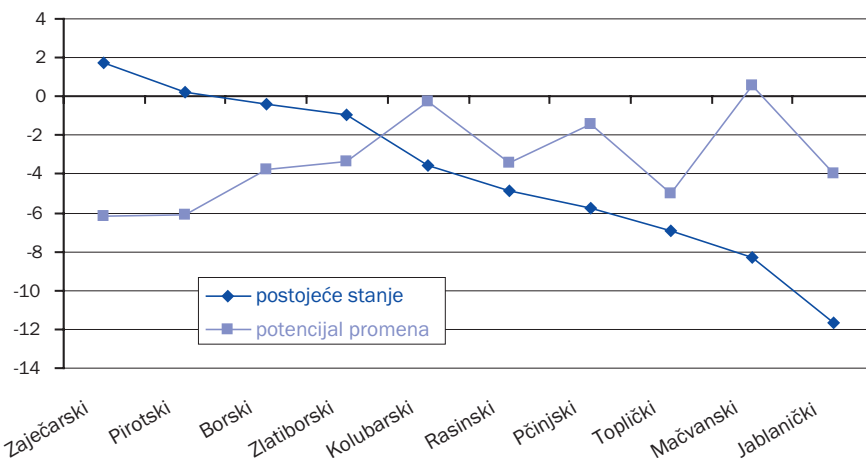
Dijagram 1.11. Dvodimenzionalna klasifikacija regiona, prema situaciji i potencijalu za promene

Prioriteti primene mera regionalne politike. U cilju predlaganja adekvatnih aktivnih mera za regione koji pokazuju najlošije vrednosti kompozitnih indeksa, napravili smo sistematski odabir regiona, uzimajući u obzir dvodimenzionalnu klasifikaciju. Prvo, ignorisali smo pet najboljih okruga (veliki gradovi) u prvom kvadrantu, koji imaju oba indeksa iznad proseka (postojeće stanje i potencijal za promene) i koji su za više od pola standardne devijacije bolji od republičkog proseka ukupnog indeksa. Za preostalih 20 okruga izračunali smo novi prosek ukupnog indeksa, a zatim odabrali okruge sa negativnim indeksom, tj. indeksom ispod tog novog proseka za 20 najnižih vrednosti. Postoji deset takvih okruga, jedan od njih u drugom kvadrantu (Mačvanski, sa negativnim indeksom postojećeg stanja, ali pozitivnim indeksom perspektiva promena), dva u četvrtom (Zaječarski i Pirotski, sa pozitivnom postojećom situacijom, ali negativnim potencijalom za promene) i preostalih sedam u trećem kvadrantu (sa oba indeksa negativna). U Tabeli 1.10. ovi okruzi su označeni masnim slovima, a na Dijagramu 1.11. postavljeni su levo od isprekidane linije.

Važno je podsetiti na to da je odabiranje regiona sa najurgentnijim potrebama za primenu prioriternih mera prvo uključilo odbacivanje onih koji pokazuju najbolje performanse, uglavnom onih sa pozitivnim indeksom za oba kriterijuma. Stoga ne iznenađuje da za rezultirajućih deset regiona korelacija između dva pokazatelja (postojećeg stanja i potencijala za promene) postaje negativna (-0,442), iako je za svih 25 okruga bila pozitivna (0,573). To je lako uočiti iz Dijagrama 1.12, gde su dva pokazatelja predstavljena po opadajućem redosledu prvog indeksa.

Dijagram 1.12. Deset okruga sa najlošijim performansama – po opadajućem indeksu trenutne situacije

Praktično, grafikon prikazuje da možemo napraviti razliku između regiona gde je nizak nivo ukupnog indeksa posledica slabog potencijala za promene (Zaječarski, Pirotski, Borski i Zlatiborski okrug), i onih gde su nasleđeni uslovi i tekuće stanje znatno lošiji (Kolubarski, Rasinski, Pčinjski, Toplički, Mačvanski i Jablanički). Očigledno, u prvoj grupi regiona, reforme i ekonomsku rekonstrukciju treba intenzivirati, a u drugoj grupi potrebne su i druge mere, kao što su one koje stimulišu opšti ekonomski razvoj i poboljšavaju kvalifikacionu strukturu stanovništva.

5. SUMARNI KOMPARATIVNI REZULTATI ANALIZE KOMPOZITNIH INDEKSA ZA OPŠTINE U SRBIJI

Za potrebe analize kompozitnih indeksa opština u Srbiji, na osnovu raspoloživih podataka i rukovodeći se kriterijumom da korišćeni indikator sadrži nove informacije, u analizi je zadržano 15 indikatora. Primenjujući već opisan postupak standardizacije originalnih podataka², imajući u vidu pozitivan ili negativan uticaj pojedinačnih indikatora, sačinjen je ukupan kompozitni indeks, na osnovu kojeg je izračunat rang za svih 160 opština u Srbiji. Slično analizi sprovedenoj na nivou okruga, i ovde se pozitivan kompozitni indeks interpretira kao odstupanje opštine naviše od proseka svih opština u Srbiji, a visina odstupanja označava relativnu meru tog odstupanja. Interpretacija je obrnuta za negativnu vrednost ukupnog kompozitnog indeksa, koji je mera odstupanja naniže u odnosu na prosek Srbije.

Za potrebe detaljnijeg poređenja opština, pored ukupnog kompozitnog indeksa izdvojili smo i dve karakteristične grupe indikatora, koji mere:

- I. Stanje, ili postojeću situaciju – 9 indikatora za opštine
- II. Perspektive, ili potencijali za pozitivne promene – 6 indikatora za opštine

Alternativno, odabrane indikatore za opštine možemo grupisati i prema tri karakteristična aspekta:

- A. Opšta socio-ekonomska situacija – 4 indikatora
- B. Uslovi na tržištu rada – 7 indikatora
- C. Progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju – 4 indikatora

Relativan udeo različitih grupa indikatora u ukupnom kompozitnom indeksu za opštine dat je u Tabeli 1.11.

---

² Tabela originalnih i standardizovanih vrednosti korišćenih indikatora za 160 opština u Srbiji nalazi se u Aneksu.

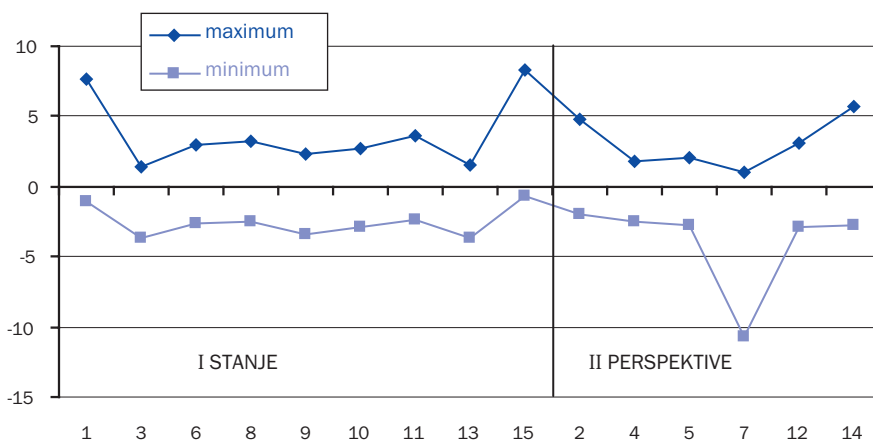
Tabela 1.11. Relativno učešće različitih grupa indikatora u ukupnom kompozitnom indeksu

Grupe indikatora	Broj indikatora u grupi	% udeo	Udeo u ukupnom indeksu (približno)
Stanje I	9	60	3/5
Perspektive II	6	40	2/5
Ukupno	15		

Grupe indikatora	Broj indikatora u grupi	% udeo	Udeo u ukupnom indeksu
Opšte socio-ekonomsko stanje (A)	4	27	1/4
Tržište rada (B)	7	47	1/2
Restrukturiranje i reforme (C)	4	27	1/4
Ukupno	15		

Standardizovane vrednosti svih 15 indikatora imaju sredinu jednaku nuli i standardnu devijaciju jednaku jedinici, ali pokazuju veoma različite intervale varijacija, kao i manje ili veće odstupanje od normalne raspodele. Grafički prikaz maksimalnih i minimalnih vrednosti standardizovanih vrednosti indikatora prema stanju i perspektivama, predstavljeni su na Dijagramu 1.13.

Dijagram 1.13. Maksimalne i minimalne vrednosti indikatora za 160 opština u Srbiji

Uočavamo da najveće pozitivne ekstremne vrednosti imaju sledeći indikatori: narodni dohodak u 2003. godini (1), stopa slobodnih radnih mesta (15), udeo stanovništva mlađeg od 18 godina (14) i indeks ND u periodu 2001–2003. godina (2). Najveće negativne ekstremne vrednosti beležimo pre svega za indikator indeks nezaposlenosti u periodu 2001–2004. godina (7), a zatim i za udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i stopu nepismenosti (13).

Najveći interval varijacije u uzorku (razlika maksimalne i minimalne vrednosti indikatora) ima indeks nezaposlenosti u periodu 2001–2004. godina (7), zatim ND u 2003. godini (1) i stopa slobodnih radnih mesta (15). Najmanje intervale varijacije imaju stepen konkurentnosti (procenat ND u privatnom sektoru, indikator 5) i stepen diversifikovanosti privrede (udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti, indikator 4).

U Tabeli 1.12. navedene su uobičajene deskriptivne statistike za tri alternativna načina izražavanja kompozitnih indeksa: ukupni, stanje i perspektive, a zatim i prema tri grupe: A – opšta situacija, B – tržište rada i C – reforme.

Tabela 1.12. Deskriptivne statistike kompozitnih indeksa opština u Srbiji

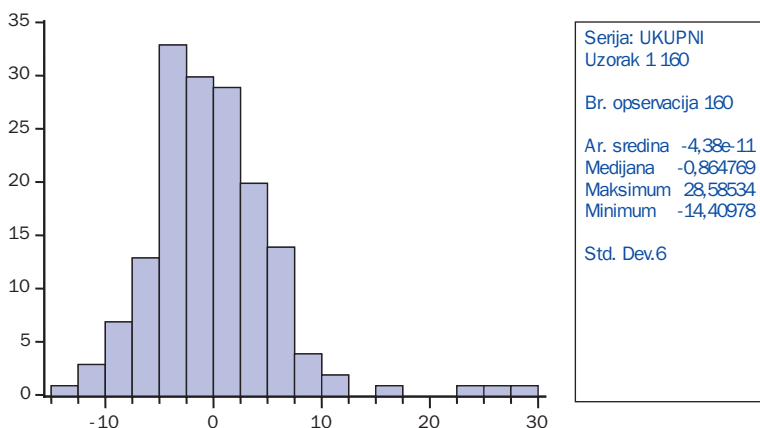
	UKUPNO	STANJE	PERSPEK- TIVE	OPŠTE STANJE	TRŽIŠTE RADA	REFORME
Aritmetička sredina	-4,38E-11	1,25E-11	-1,88E-11	2,50E-11	1,87E-11	3,12E-11
Medijana	-0,864769	0,087066	0,104053	-0,050245	-0,151877	-0,004403
Maksimum	28,58534	26,91938	8,542294	12,07741	15,821	5,046325
Minimum	-14,40978	-12,7344	-12,07785	-5,508638	-7,599981	-8,22707
Std. dev.	6,084516	5,495858	2,854242	2,690089	3,549116	2,350276
Koeficijent asimetrije	1,491524	1,407588	-0,269389	1,268934	1,054658	-0,245189
Koeficijent spljoštenosti	8,290226	8,698849	4,410364	6,571024	6,395574	3,075106
Žark-Berov test statistika	245,9005	269,3473	15,19607	127,9532	106,5276	1,64074
Verovatnoća	0,000000	0,000000	0,000501	0,000000	0,000000	0,440269
Suma	-7,00E-09	2,00E-09	-3,00E-09	4,00E-09	3,00E-09	5,00E-09
Suma kv. dev.	5886,391	4802,509	1295,325	1150,616	2002,8	878,2835
Broj opservacija	160	160	160	160	160	160

Na osnovu prikazanih deskriptivnih statistika zaključujemo da kompozitni indeksi imaju sredinu nula (dobijeni su sabiranjem standardizovanih vrednosti indikatora sa sredinom nula), negativnu vrednost medijane za ukupan kompozitni indeks i tri podgrupe karakterističnih mera (A, B i C), što pokazuje da se veći

deo populacije prema ovim kriterijumima nalazi ispod opštinskog proseka. Nešto drugačija je situacija sa grupisanjem prema stanju i perspektivama, gde pozitivna vrednost medijane ukazuje na to da postoji veće grupisanje opština iznad proseka Srbije. Ekstremne vrednosti svih kompozitnih indeksa, osim grupa koje mere perspektive (II) i reforme (C), su takve da je maksimalna vrednost veća od minimalne, što ukazuje na veće odstupanje u odnosu na sredinu raspodele opština koje su iznad proseka. Situacija je obrnuta za opštine poređane po grupama II i C. Žark-Bera statistika kompozitnih indeksa (objedinjuje pretpostavku o koeficijentima asimetrije i spljoštenosti, koji za raspodelu koja ne odstupa značajno od normalne uzimaju vrednosti bliske vrednostima 0 i 3), sa izuzetkom kompozitnog indeksa reformi, ukazuje na značajno odstupanje od normalne raspodele. Slično rezultatu dobijenom analizom okruga, to pokazuje da i pored postojanja velikih razlika opštinskih indikatora, progres u reformama poseduje normalnu raspodelu za sve opštine u Srbiji.

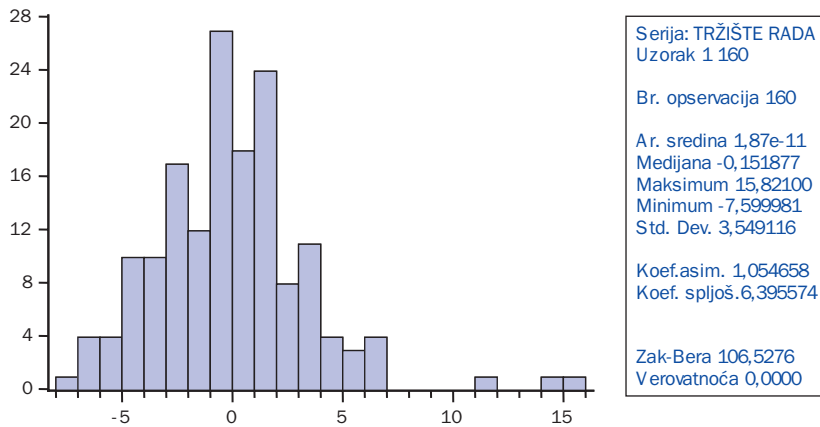
Očekivano je da ukupan kompozitni indeks, dobijen kao suma standardizovanih vrednosti svih 15 indikatora, ima najveću standardnu devijaciju. Na zasebnom dijagramu (1.14) predstavljen je histogram i deskriptivne statistike ovog kompozitnog indeksa. Histogram frekvencija pokazuje najveću koncentraciju jedinica posmatrnog skupa opština oko vrednosti nula, a na desnoj strani uočavamo tri pozitivne ekstremne vrednosti kompozitnog indeksa (centralne opštine u Beogradu: Stari Grad, Savski Venac i Vračar). Pri tome, slično rezultatu dobijenom analizom okruga, pozitivna vrednost koeficijenta asimetrije ukazuje na značajnu asimetriju “udesno”, odnosno veću koncentraciju opština ispod proseka. Koeficijent spljoštenosti ukazuje da je raspored više izdužen u odnosu na normalan.

Dijagram 1.14. Histogram ukupnog kompozitnog indeksa za 160 opština u Srbiji (zbir 15 standardizovanih vrednosti indikatora)

Imajući u vidu specifičnost našeg istraživanja, detaljno ćemo analizirati i histogram frekvencija i deskriptivne statistike kompozitnog indeksa tržišta rada (Dijagram 1.15).

Dijagram 1.15. Histogram kompozitnog indeksa uslovi na tržištu rada za 160 opština u Srbiji (zbir 7 standardizovanih vrednosti indikatora)

Kako prema grupisanju u tri specifične grupe (A, B i C), kompozitni indeks tržišta rada sadrži najveći broj indikatora (7), karakteriše ga i najveća standardna devijacija. U odnosu na ukupan kompozitni indeks, ova grupa indikatora ima koeficijente asimetrije i spljoštenosti bliže vrednostima ovih koeficijenata za normalnu raspodelu. I pored toga, raspodelu navedenog kompozitnog indeksa karakteriše značajna pozitivna asimetrija (asimetrija “udesno”) i veća izduženost u odnosu na normalnu raspodelu. Dakle, i prema uslovima na tržištu rada veći broj opština u Srbiji nalazi se ispod proseka, sa istim ekstremnim vrednostima u desnom repu raspodele (centralne opštine glavnog grada – Savski Venac, Stari Grad i Vračar).

U Tabeli 1.13. predstavljeni su korelacioni koeficijenti za sve kompozitne indekse. Za uzorak od 160 opservacija kritična vrednost koeficijenta korelacije je 0,15, odnosno korelaciju interpretiramo kao statistički značajnu ukoliko je po apsolutnoj vrednosti veća od 0,15. Poredeći navedeni rezultat sa rezultatom dobijenim u analizi okruga (svi korelacioni koeficijenti pozitivni i statistički signifikantni), u korelacionoj matrici kompozitnih indeksa za opštine pojavljuju se i nesignifikantni korelacioni koeficijenti. Ovaj delimično različit rezultat posledica je znatno manjeg broja indikatora u pojedinim grupama. Pri tome, usled nepostojanja relevantnih podataka za nivo opština, izostavljeni su neki od veoma značajnih indikatora (na primer, SDI kao komponenta indeksa perspektiva i indeksa reformi). I pored razlika, postignuta je dragocena potvrda valjanosti primenjene metodologije pošto su svi korelacioni koeficijenti s ukupnim

kompozitnim indeksom pozitivni i visoko signifikantni. Takođe, pokazano je da je najveća korelacija upravo sa indeksom uslova na tržištu rada (0,87) i indeksom opšte socio-ekonomske situacije (0,88), a najmanja sa indeksom reformi (0,36).

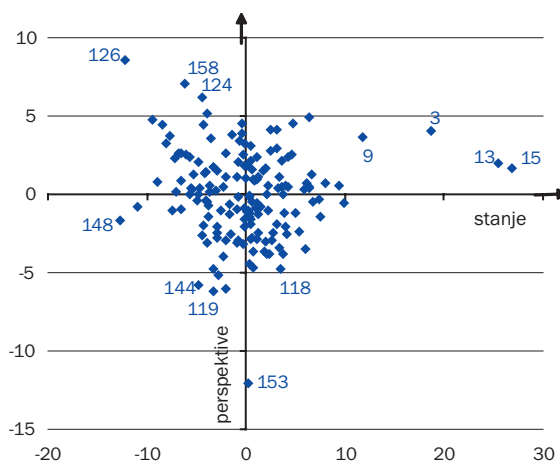
Tabela 1.13. Korelaciona matrica kompozitnih indeksa za opštine u Srbiji

	Ukupno	Stanje	Perspektive	Opšti uslovi	Tržište rada	Reforme
Ukupno	1	0,8834	0,4308	0,7980	0,8714	0,3596
Stanje – I	0,8834	1	-0,0424	0,8237	0,9239	-0,0511
Perspektive – II	0,4308	-0,0424	1	0,1150	0,0786	0,8650
Opšti uslovi – A	0,7980	0,8237	0,1150	1	0,6508	-0,0615
Tržište rada – B	0,8714	0,9239	0,0786	0,6508	1	0,0009
Reforme – C	0,3596	-0,0511	0,8650	-0,0615	0,0009	1

6. TIPOLOGIJA OPŠTINA PREMA KOMPOZITNOM INDEKSU STANJA I PERSPEKTIVA

Slično analizi sprovedenoj za okruge, prema znaku kompozitnih indeksa stanja i perspektiva, moguće je formirati dijagram rasturanja tačaka (Dijagram 1.16) u kome su opštine raspoređene u četiri kvadranta koordinatnog sistema:

Dijagram 1.16. Raspored opština u Srbiji prema stanju i perspektivama (prema znaku indeksa I i II grupe)

Napomena: Brojevi se odnose na redni broj opštine na listi 160 opština, a izdvojene su ekstremne vrednosti kompozitnih indeksa u sva četiri kvadranta

- Legenda: 3. Vračar
 9. Novi Beograd
 13. Savski Venac
 15. Stari grad
 118. Gornji Milanovac
 119. Ivanjica
 124. Novi Pazar
 126. Tutin
 144. Babušnica
 148. Bojnik
 153. Crna Trava
 158. Preševo

Na dijagramu rasturanja uočavamo da su opštine ravnomerno raspoređene u sva četiri kvadranta, te da ne postoji korelacija između kompozitnih indikatora stanja i perspektiva (podsetimo da ove pokazatelje karakteriše odsustvo korelacije, odnosno koeficijent korelacije je $-0,0424$). U najpovoljnijem, I kvadrantu, izdvajaju se centralne gradske opštine u Beogradu (Vračar, Novi Beograd, Savski Venac i Stari Grad), a u najmanje povoljnom, III kvadrantu opštine sa juga Republike (npr. Prokuplje, Bojnik, Vlasotince).

Dijagramu rasturanja prikazanom na Dijagramu 1.16. odgovara i grupisanje opština u četiri sledeća tipa u Tabeli 1.14.

Tabela 1.14. Tipologija opština prema dve grupe indikatora (stanje i perspektive)

I	II	OPŠTINE
1. plus	plus	10. Voždovac, 3. Vračar, 5. Zvezdara, 4. Novi Beograd, 18. Obrenovac, 6. Palilula, 24. Rakovica, 2. Savski Venac, 7. Sopot, 1. Stari Grad, 13. Čukarica (Beograd), 16. Pančevo (Južno-banatski), 48. Bač, 9. Beočin, 40. Temerin, 43. Titel (Južno-bački), 56. Pećinci, 17. Stara Pazova, 33. Šid (Sremski), 34. Mali Zvornik (Mačvanski), 29. Valjevo , 15. Lajkovac, 22. Ljig (Kolubarski), 20. Smederevo (Podunavski), 50. Žagubica, 32. Kučevo, 23. Petrovac, 14. Požarevac (Braničevski), 53. Kragujevac-grad (Šumadijski), 51. Despotovac, 11. Svilajnac (Pomoravski), 35. Negotin (Borski), 25. Sokobanja (Zaječarski), 47. Arilje, 27. Čajetina (Zlatiborski), 37. Kraljevo (Raški), 26. Niš (Nišavski)
2. minus	plus	61. Barajevo, 36. Grocka (Beograd), 138. Bela Crkva, 137. Opovo (Južno-banatski), 45. Žabalj, 28. Srbobran (Južno-bački), 62. Indija (Sremski), 111. Bogatić, 147. Vladimirci, 113. Koceljeva, 119. Krupanj, 90. Loznica, 122. Ljubovija, 70. Šabac (Mačvanski), 110. Mionica, 142. Osečina, 83. Ub (Kolubarski), 46. Velika Plana (Podunavski), 38. Veliko Gradište, 59. Žabari, 69. Malo Crniće (Braničevski), 66. Batočina, 120. Knić, 127. Rača (Šumadijski), 55. Čuprija (Pomoravski), 42. Kladovo (Borski), 74. Bajina Bašta, 114. Prijepolje, 131. Sjenica (Zlatiborski), 98. Vrnjačka Banja, 54. Novi Pazar, 104. Raška, 116. Tutin (Raški), 154. Brus, 126. Varvarin (Rasinski), 106. Aleksinac, 121. Doljevac, 132. Merošina, 93. Ražanj (Nišavski), 143. Blace, 105. Žitorađa (Toplički), 134. Medveđa (Jablanički), 107. Bujanovac, 63. Preševo (Pčinjski)

101. Mladenovac (Beograd), 128. Žitište, 140. Nova Crnja, 135. Novi Bečež, 141. Sečanj (Srednje-banatski), 95. Kanjiža, 102. Čoka (Severno-banatski), 109. Alibunar, 149. Kovačica, 133. Kovin, 112. Plandište (Južno-banatski), 136. Odžaci (Zapadno-bački), 115. Irig (Sremski), 81. Smederevska Palanka (Podunavski), 150. Rekovac (Pomoravski), 82.
3. minus minus Boljevac (Zaječarski), 117. Nova Varoš, 129. Priboj (Zlatiborski), 156. Ivanjica (Moravički), 146. Aleksandrovac, 151. Trstenik, 123. Čičevac (Rasinski), 124. Gadžin Han, 153. Svrljig (Nišavski), 145. Kuršumlija, 99. **Prokuplje** (Toplički), 157. Babušnica, 139. Bela Palanka (Pirotski), 160. Bojnik, 155. Vlasotince, 158. Lebane, 130. **Leskovac** (Jablanički), 144. Bosilegrad, 152. Vladičin Han, 148. Trgovište (Pčinjski)
12. Zemun, 8. Lazarevac (Beograd), 87. Bačka Topola, 84. Mali Idoš, 19. **Subotica** (Severno-bački), 41. **Zrenjanin** (Srednje-banatski), 86. Ada, 92. **Kikinda**, 88. Novi Kneževac, 49. Senta (Severno-banatski), 44. Vršac (Južno-banatski), 39. Apatin, 58. Kula, 60. **Sombor** (Zapadno-bački), 52. Bačka Palanka, 65. Bački Petrovac, 75. Bečež, 77. Vrbas, 21. **Novi Sad-grad**, 79. Sremski Karlovci (Južno-bački), 64. Ruma, 4.
4. plus minus **85. Sremska Mitrovica** (Sremski), 73. Golubac (Braničevski), 57. Arandelovac, 72. Lapovo, 67. Topola (Šumadijski), 31. **Jagodina**, 103. Paraćin (Pomoravski), 97. Bor, 125. Majdanpek (Borski), 68. **Zaječar**, 94. Knjaževac (Zaječarski), 108. Kosjerić, 71. Požega, 30. **Užice** (Zlatiborski), 89. Gornji Milanovac, 118. Lučani, **76. Čačak** (Moravički), **91. Kruševac** (Rasinski), 100. Dimitrovgrad, 78. **Piroć** (Pirotski), 159. Crna Trava (Jablanički), 96. **Vranje**, 80. Surdulica (Pčinjski)

Napomena: U okviru grupe opštine su poredane prema pripadnosti okrugu; Masnim slovima istaknuta su sedišta okruga. Broj ispred imena opštine označava njen rang u Srbiji na osnovu ukupnog kompozitnog indeksa.

Uočava se da se većina opština, koje su istovremeno okružni centri, nalazi u kvadrantima sa dobrim postojećim stanjem (I i IV kvadrant). Uz dobro stanje, potencijali su ocenjeni kao dobri u velikim gradskim centrima (centralne opštine Beograda, Niš, Kragujevac i Kraljevo), a u najpovoljnijem, prvom kvadrantu nalaze se još i okružni centri: Valjevo, Pančevo i Smederevo. Najveći broj okružnih centara nalazi se u IV kvadrantu, dakle u grupi sa perspektivama koje su ocenjene kao nepovoljne. U navedenoj grupi nalazi se čak 14 okružnih centara, između ostalih Novi Sad, Subotica, Čačak i Kruševac.

Okružni centri u kojima je stanje ocenjeno kao nepovoljno predstavljaju izuzetke, pri tome u Šapcu su potencijali ocenjeni kao dobri, dok se Prokuplje i Leskovac nalaze u najmanje poželjnom, III kvadrantu, sa nepovoljnim kako stanjem, tako i potencijalima.

Pored okružnih centara i velikih gradova, u povoljnijoj situaciji nalaze se i opštine koje su u blizini velikih gradova, sa razvijenim privatnim sektorom (Stara Pazova, Sopot, Beočin itd.), zatim opštine u kojima postoji visok stepen diversifikovanosti privrede (Svilajnac, Mali Zvornik, Sokobanja itd.). Takođe, na povoljnije perspektive, a samim tim i ukupan kompozitni indeks jedne opštine, značajno utiču i demografski faktori (pre svega udeo mladog stanovništva, zbog veoma velikih razlika koje postoje u vrednostima ovog indikatora po opštinama u Srbiji). Iako ne postoji indikator kojim bi priliv stranih direktnih investicija bio

meren na nivou opština, primećujemo da se opštine u kojima su izvršene značajne privatizacije u povoljnijoj poziciji i veoma dobro plasirane u ukupnom rangiranju (Beočin, Apatin, Niš, itd.).

Važno je naglasiti da pripadnost opštine nekoj od karakterističnih grupa ne mora da u potpunosti odgovara njenom rangu prema ukupnom kompozitnom indeksu. To se naročito odnosi na opštine koje se na dijagramu rasturanja nalaze veoma blizu koordinatnog početka i pokazuju veoma mala odstupanja (iznad ili ispod republičkog proseka za opštine), pa je iz tog razloga neophodno rezultate dobijene analizom opština kombinovati sa rezultatima dobijenim za nivo okruga, kao i rezultatima sprovedene SWOT analize.

PREGLED REZULTATA ZA ODABRANE OKRUGE

1. PODRŠKA STVARANJU LOKALNIH SAVETA ZA ZAPOŠLJAVANJE

1.1. Uvod

Osim kreiranja sveobuhvatne metodologije za procenu relativnog rizika regionalnih tržišta rada koja je prilagođena i za upotrebu na opštinskom nivou, cilj ovog istraživanja je stvaranje pregleda regionalnih i opštinskih profila rizičnosti tržišta rada baziranih na indikatorima dobijenim u okviru metodologije za procenu rizika, kao i pomoć stvaranju koalicija za podsticanje zapošljavanja – koje će obuhvatiti sve značajne aktere u izabranim rizičnim regionima.

Na osnovu jasno definisanih indikatora za procenu rizika tržišta rada, moguće je napraviti profil rizičnosti tržišta rada za svaki region i opštinu. Zatim na osnovu tih profila moguće je praviti međuregionalna i međuopštinska poređenja. Osim toga, tako formirani profili mogu poslužiti kao osnova za SWOT analizu, identifikujući “jake” (iznad prosečan rang jedinice posmatranja) i “slabe” (ispod prosečan rang jedinice posmatranja) strane regiona ili opštine.

Dabi se podstaklo stvaranje ili bolje funkcionisanje već postojećih lokalnih koalicija za podršku zapošljavanju, u nekoliko izabranih regiona su održani strukturirani sastanci sa predstavnicima lokalnih koalicija za promociju zapošljavanja i drugim socijalnim partnerima (lokalne vlasti, sindikati, unije poslodavaca, agencije za

zapošljavanje, nevladine organizacije, obrazovne institucije i drugi socijalni partneri). Cilj ovih diskusija je bio, između ostalog, da se stekne bolje razumevanje prethodno dobijenih kvantitativnih rezultata na osnovu percepcija lokalnih aktera o njihovom regionu, njegovim *snagama* i *slabostima* i položaju u odnosu na druge regione.

Takav pristup je u skladu s Nacionalnom strategijom zapošljavanja koja naglašava neophodnost regionalnog pristupa problemu nezaposlenosti u Srbiji, kao i potrebu promocije socijalnog dijaloga. Uključivanje lokalnih aktera je ključno za tačnu dijagnozu trenutnog stanja i ocenu perspektiva na regionalnom tržištu rada, što je preduslov za formulisanje adekvatnih mera ekonomske politike usmerenih ka rešavanju problema visoke nezaposlenosti.

Za detaljnu kvantitativnu i kvalitativnu analizu izabrano je šest regiona (okruga): Zaječarski, Pirotski, Mačvanski, Srednje-banatski, Toplički i Raški okrug. Osim u slučaju Raškog okruga – gde je posećen Novi Pazar, u svim okruzima je za posetu izabran centar okruga (Zaječar, Pirot, Šabac, Zrenjanin i Prokuplje). Ovakav tretman Raškog okruga bio je posledica specifičnih ekonomskih i političkih uslova, kao i uočene nehomogenosti tržišta rada u ovom okrugu.

Kriterijumi za izbor okruga bili su postojanje lokalnih saveta za zapošljavanje i relativna pozicija okruga po kriterijumu *stanja* i *perspektiva*, koja je određena na osnovu prethodno definisane kvantitativne metodologije. Svi izabrani okruzi (osim Srednje-banatskog) imali su ekstremne vrednosti jednog ili oba grupna indeksa koji su poslužili za našu tipologiju regiona (trenutno stanje i perspektive), što znači da su ovi okruzi odstupali od republičkog proseka po jednom od ova dva kriterijuma, u pozitivnom ili u negativnom smislu. Iako Srednje-banatski okrug nije ekstrem u navedenom smislu, on predstavlja primer okruga u kojem je došlo do značajnog pogoršanja indikatora *stanja*, ali istovremeno i regiona u kome je proces reformi izuzetno napredovao. Osim toga, u ovom okrugu lokalni Savet za zapošljavanje već samostalno funkcioniše, uz dobru koordinaciju sa Socijalno-ekonomskim savetom.

Integracija kvantitativne i kvalitativne (SWOT) analize bi trebalo da koristi prvenstveno lokalnim samoupravama i lokalnim savetima za zapošljavanje za sagledavanje relativne pozicije regije i usavršavanje metodologije pomoću koje će lokalni akteri procenjivati sadašnje stanje i perspektive i definisati moguće pravce akcije. Promovisanje efektivnog socijalnog dijaloga i svest o potrebi delovanja na lokalnom nivou ima ključnu ulogu u ovom procesu. Ipak, da bi se obezbedilo efektivno uključivanje lokalnih aktera u rešavanje problema nezaposlenosti neophodno je da se ispune odgovarajući uslovi, kao što su formiranje relevantnih institucija i definisanje razvojnih strategija.

1.2. Lokalni saveti za zapošljavanje

Važnost regionalnog i lokalnog pristupa rešavanju problema visoke nezaposlenosti je istaknuta kako u evropskoj, tako i u srpskoj *Nacionalnoj strategiji zapošljavanja*. Lokalni saveti za zapošljavanje uključuju sve relevantne aktere na lokalnom tržištu rada. Pored činjenice da struktura lokalnog saveta za zapošljavanje obezbeđuje promovisanje socijalnog dijaloga i aktivno učešće svih aktera u rešavanju problema nezaposlenosti, ovakav pristup ima i drugih prednosti, kao što su mogućnost detaljne analize razvojnih potencijala i slabosti i definisanje razvojnih mogućnosti na lokalnom nivou.

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, koji je usvojen u julu 2003. godine predviđa mogućnost osnivanja lokalnih saveta za zapošljavanje (članovi 82–87). Te savete bi trebalo da osnuje nadležni organ lokalne samouprave i da uključuju predstavnike: lokalne samouprave, reprezentativnih sindikata i reprezentativnih udruženja poslodavaca, organizacione jedinice Nacionalne službe za zapošljavanje, agencija za zapošljavanje, kao i predstavnike udruženja od značaja za oblast zapošljavanja na nivou grada, odnosno opštine i stručnjake za oblast zapošljavanja.

U radu saveta mogu učestvovati udruženja koja se bave zaštitom interesa određenih kategorija nezaposlenih (invalida, etničkih manjina, učesnika oružanih sukoba, žena, omladine i sl.), bez prava glasa.

Ciljevi osnivanja i funkcionisanja lokalnih saveta za zapošljavanje su:

- razvijanje i integracija mera i programa usmerenih ka podsticanju zapošljavanja na lokalnom nivou;
- donošenje lokalnih akcionih planova za zapošljavanje;
- davanje mišljenja i preporuka lokalnoj samoupravi u vezi sa zapošljavanjem i razvojem ljudskih resursa.

Na osnovu analize trenutnog stanja i perspektiva na lokalnom nivou, lokalni saveti za zapošljavanje bi trebalo da pokrenu inicijativu za donošenje mera i programa u lokalnoj samoupravi kako bi smanjili nezaposlenost i pomogli potencijalnim viškovima radnika da ne postanu nezaposleni. U istom cilju, lokalni saveti za zapošljavanje bi trebalo da podrže mere usmerene ka promovisanju razvoja malih i srednjih preduzeća i razvoju ljudskih resursa. Ovo su samo osnovni segmenti delovanja lokalnih saveta za zapošljavanje, čija je funkcija da uzmu u obzir sve aktivnosti vezane za pitanja zapošljavanja na lokalnom nivou.

Osnovni zadatak saveta za zapošljavanje, prema pomentom Zakonu, jeste davanje preporuka lokalnoj samoupravi u vezi sa:

- donošenjem programa;
- organizovanjem javnih radova i radnim angažovanjem nezaposlenih u izvođenju javnih radova;

- dodatnim obrazovanjem i obukom;
- drugim pitanjima od interesa za zapošljavanje.

Međutim, i pored prepoznavanja potrebe za decentralizacijom, još uvek postoji otpor i oklevanje u vezi sa osnivanjem lokalnih saveta za zapošljavanje. Mogući razlozi za to su nepoverenje u institucije i njihovu efektivnu moć, ali, u nekim slučajevima, i nespремnost za preuzimanje inicijative i odgovornosti na lokalnom nivou. U nekim opštinama političke nesuglasice ometaju rad saveta, kao i odnose lokalnih saveta za zapošljavanje i lokalne samouprave. Postoje slučajevi da su lokalni saveti za zapošljavanje osnovani, ali su ukinuti nakon promene lokalne vlasti. Čest razlog za neosnivanje lokalnih saveta za zapošljavanje je nedostatak finansijskih sredstava. Nepostojanje strategije privrednog razvoja takođe otežava rad saveta. U jednom broju okruga ne postoje institucije koje su od ključnog značaja za funkcionisanje lokalnih saveta za zapošljavanje (udruženje poslodavaca, agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i sl.). Problemi sa osnivanjem i funkcionisanjem lokalnih saveta za zapošljavanje su se često pojavljivali u opštinama sa visokim nivoima nezaposlenosti.

Na početku septembra 2005. godine, lokalni saveti za zapošljavanje bili su osnovani u 30 % opština (51 opština), u 14 % opština su bili u procesu osnivanja, a u 59,4 % opština je bila pokrenuta inicijativa za osnivanje saveta. Do novembra 2005, lokalni saveti za zapošljavanje bili su osnovani u 54 opštine. Samo u Zaječarskom okrugu su sve opštine formirale lokalni savet za zapošljavanje.

Novi Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti predviđa obavezu lokalne samouprave da osnuje lokalni savet za zapošljavanje. Osim toga, predviđa se i obaveza lokalne samouprave da usvoji godišnji program zapošljavanja koji mora biti koordinisan sa nacionalnim programom. Lokalni saveti za zapošljavanje imaju ključnu ulogu u definisanju ovih programa, koji moraju biti u saglasnosti sa specifičnim potrebama i karakteristikama opštine (napredak u procesu reformi, broj i struktura nezaposlenih, moguće zatvaranje velikih preduzeća u bliskoj budućnosti itd.).

2. KORIŠĆENJE SWOT ANALIZE ZA PROCENU NIVOA RIZIKA I POTENCIJALA NA TRŽIŠTU RADA

SWOT analiza se, kao analitička alatka, intenzivno koristi u poslovnom upravljanju još od kada je razvijena pedesetih godina prošlog veka (Panagiotou, 2003). Namenjena prvenstveno unapređenju korporativnog planiranja, SWOT analiza je uglavnom primenjivana u okviru kompanija i/ili poslovnih jedinica radi procene njihovog internog i eksternog okruženja i razvoja poslovnih strategija. Prema

definiciji koju navodi Kotler, SWOT analiza predstavlja “sveukupnu evaluaciju kompanijskih snaga, slabosti, šansi i opasnosti” (Kotler, 2003).

U poslovnoj ekonomiji, za čije je potrebe originalno razvijena, smatra se da osnovnu jedinicu posmatranja u okviru svake SWOT analize predstavlja poslovna organizacija i/ili njena poslovna jedinica. Ipak, veći broj istraživača sve više koristi ovu analitičku alatku i u drugim oblastima istraživanja, za analizu različitih problema kako u oblasti ekonomije (videti, na primer: Nair et al, 2004, Helms, 2003, Roberts et al, 1998) tako i van okvira ove nauke (na primer, Sharma et al, 2003).

Za potrebe istraživanja “Mapa tržišta rada Srbije”, takođe je korišćena SWOT analiza, i to radi procene nivoa rizika i potencijala na tržištima rada 25 okruga, odnosno 160 opština u Srbiji. Konačna verzija SWOT modela predstavlja rezultat rada većeg broja istraživača na osnovu čijih diskusija je nastala. SWOT model je napravljen tako da predstavlja kvalitativnu dopunu statističkoj analizi koja je obavljena u prvoj i drugoj fazi istraživanja. Zbog toga, model uključuje indikatore koji ukazuju na stanje i perspektive na tržištima rada pojedinih okruga odnosno opština. Pomenuti indikatori prethodno su definisani radi izračunavanja kompozitnog indeksa na osnovu kojeg su profilisani rizici na tržištu rada u tim okruzima, tj. opštinama. Za razliku od toga, svi prethodno definisani indikatori koji su integrisani u SWOT model klasifikovani su u skladu sa osnovnom idejom ove analitičke alatke, a koja se zasniva na analizi prikupljenih informacija unutar četiri kvadranta: *snaga*, *slabosti*, *šanse* i *opasnosti*. Takođe, drugi pokazatelji koji prethodno nisu mogli da budu uzeti u obzir u okviru statističkih proračunavanja i analiza rizika i potencijala na tržištu rada – sada su uključeni u SWOT matricu.

Osnovna jedinica posmatranja u SWOT modelu razvijenom za potrebe projekta “Mapa tržišta rada Srbije” je okrug, odnosno opština. Tema analize je postavljena kao procena rizika i potencijala na tržištu rada. Stoga, u okviru analize internih faktora obuhvaćeni su sledeći pokazatelji: razvijenost okruga/opštine i stanje privrede, demografska struktura, kvalifikaciona struktura, stanje na tržištu rada, razvijenost privatnog sektora i konkurentnost okruga, tj. opštine. Među eksternim faktorima našli su se: opšti ekonomski napredak na nivou Republike, uslovi poslovanja, uticaj države, rizici na tržištu rada, kao i druge potencijalne šanse i opasnosti.

SWOT model razvijen za potrebe istraživanja “Mapa tržišta rada u Srbiji”, sastoji se od niza pitanja koja se odnose na indikatore klasifikovane unutar četiri kvadranta. Na taj način svaki od indikatora koji su obuhvaćeni SWOT modelom – praćen je odgovarajućim pitanjem koje ima za cilj da lokalnim akterima pojasni njegovo značenje, kao i da celokupnu analizu *snaga*, *slabosti*, *šansi* i *opasnosti* na tržištu rada učini što jednostavnijom. Pitanja su direktnog tipa, sa mogućim odgovorima “da” ili “ne”. Pozitivni odgovor na svako postavljeno pitanje sugerise postojanje *snage*, *slabosti*, *šanse* ili *opasnosti* – u zavisnosti od toga u kom se kvadrantu nalazi. Tako, na primer, ukoliko je odgovor na pitanje koje se odnosi na

neki od indikatora koji su klasifikovani među *snage* pozitivan, to znači da lokalno tržište rada karakteriše postojanje odgovarajuće prednosti (tj. snage). Isti princip važi i za sva pitanja postavljena u vezi sa indikatorima koji su klasifikovani unutar ostala tri kvadranta SWOT matrice. Međutim, ukoliko je odgovor “ne” to znači da se u pogledu datog indikatora (ukoliko je ubrojan među *snage*) lokalno tržište rada suočava sa nedostatkom (tj. *slabošću*). Istovetno kao i u prethodnom slučaju, ovaj princip važi i za ostala pitanja u okviru naredna tri kvadranta. Konačno, pored navedenih direktnih pitanja, u okviru svakog od četiri kvadranta data su i otvorena pitanja koja lokalnim akterima ostavljaju mogućnost da u analizu uključe i neke druge pokazatelje koji nisu posebno predviđeni razvijenim modelom.

Ciljevi razvijanja jednog ovakvog SWOT modela za procenu *nivoa rizika i potencijala* na tržištu rada bili su, najmanje, dvojaki:

- 1) Kako bi se koristio kao polustrukturirani upitnik na osnovu kojeg bi bili vođeni razgovori sa predstavnicima lokalnih koalicija za promociju zapošljavanja, te drugim socijalnim partnerima u odabranim okruzima i opštinama. Navedeni sastanci su održani u: Zrenjaninu, Pirotu, Novom Pazaru, Šapcu, i Prokuplju. Među učesnicima su se našli uglavnom svi najvažniji predstavnici institucija koje aktivno učestvuju ili mogu da imaju značajan uticaj na rešavanje problema nezaposlenosti u tim okruzima odnosno opštinama, a to su: lokalne vlasti, sindikati, unije poslodavaca, agencije za zapošljavanje, nevladine organizacije i drugi društveni partneri. Cilj ovih diskusija je bio da se što bolje razumeju rezultati koji su dobijeni u prethodnim fazama istraživanja, kao i da se otkriju percepcije lokalnih aktera u vezi sa nivoom rizika i potencijalima na tržištima rada u odabranim okruzima, tj. opštinama. Sam polustrukturirani upitnik, između ostalog, viđen je i kao posebno pogodan za poređenje stanja i perspektiva na lokalnim tržištima rada.
- 2) Kako bi bio ponuđen svim lokalnim savetima za zapošljavanje u 25 okruga, odnosno 160 opština u Srbiji za njihove dalje analize stanja i perspektiva na tržištu rada. Model je razvijen tako da služi kao pomoćno istraživačko sredstvo (alatka) za planiranje koje se može koristiti sada ili u budućnosti za svaku procenu nivoa rizika i potencijala na tržištu rada i definisanje odgovarajuće strategije. Model se može koristiti individualno, tako što će na pitanja pojedinačno da odgovore svi zainteresovani društveni partneri u okviru okruga ili opštine. Isto tako, odgovori na pitanja mogu da proisteknu na osnovu njihove zajedničke diskusije. Model je primarno namenjen lokalnim savetima za zapošljavanje i trebalo bi da predstavlja osnovu svih njihovih planskih aktivnosti. Osim toga što im olakšava sprovođenje situacione analize, SWOT model ima za cilj da im pomogne u razvoju odgovarajuće strategije rešavanja problema nezaposlenosti. U teoriji postoje četiri osnovne strategije koje se mogu preduzeti na osnovu

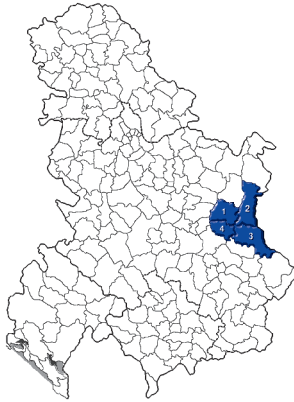
analize situacije prema SWOT (tj. TOWS) matrici (videti Weihrich, 1982). Te strategije se zasnivaju na kombinovanju internih faktora i eksternih uslova sa kojima se suočava neka organizacija ili organizaciona jedinica (tj. jedinica posmatranja u SWOT modelu), a one su poznate kao: 1) S-O strategija (maksimiziranje snaga da bi se iskoristile predviđene šanse), 2) W-O strategija (minimiziranje slabosti kako bi se iskoristile predviđene šanse), 3) S-T strategija (korišćenje snaga da bi se predupredile očekivane opasnosti) i 4) W-T strategija (minimiziranje slabosti kako bi se spremno dočekale nadolazeće opasnosti).

Dok je prvi navedeni cilj korišćenja SWOT modela uglavnom zadovoljen, da bi se ostvario i drugi postavljeni cilj sačinjen je pisani dokument koji će biti dostavljen svim prepoznatljivim društvenim partnerima i predstavnicima koalicija za promociju zapošljavanja u 25 okruga, odnosno 160 opština Srbije. Dokument obuhvata sažeto uputstvo kojim se objašnjava šta je SWOT analiza, šta je njen osnovni cilj korišćenja, čemu služi model za SWOT analizu nivoa rizika na tržištu rada, te kako se taj model može koristiti. To uputstvo zatim prati SWOT matrica u formi polustrukturiranog upitnika sastavljenog na osnovu indikatora klasifikovanih unutar četiri osnovna kvadranta.

SWOT model namenjen predstavnicima lokalnih saveta za zapošljavanje u Srbiji dat je u Aneksu 3.

3. ZAJEČARSKI OKRUG

3.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Zaječarski okrug nalazi se u istočnom delu Srbije i obuhvata opštine: Boljevac, Zaječar, Knjaževac i Sokobanju. Sedište okruga je grad Zaječar.

1. Boljevac
2. Zaječar
3. Knjaževac
4. Sokobanja

Zaječarski okrug prostire se dolinom Timoka, a sa istoka se naslanja na Staru planinu i granicu s Bugarskom. Ukupan broj stanovnika u okrugu je 135.750, a najveća opština je Zaječar sa 65.489 stanovnika. Od 1991. do 2002. godine, broj stanovnika u Zaječarskom okrugu smanjio se za 16.615. Pad broja stanovnika najviše je izražen u opštini Knjaževac. Poljoprivredne površine zauzimaju 56,9 % ukupne teritorije okruga. Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 60.164 dinara, što je ispod republičkog proseka.

U privrednoj strukturi zastupljeni su: rudarstvo i energetika, industrija nemetala, metalni kompleks, kožarsko-tekstilna industrija, poljoprivreda i prehrambena industrija, šumarstvo, građevinarstvo, saobraćaj i veze i trgovina. Osnovne komparativne prednosti zaječarskog okruga jesu: razvijena poljoprivreda i prehrambena industrija, velike rezerve uglja sa četiri ugljenokopa, dobri uslovi za razvoj turizma (tri banjska lečilišta, Stara planina i nekoliko antičkih nalazišta), kao i blizina Rumunije i Bugarske i uključivanje ovih opština u projekat Euroregion "Dunav 21".

Tabela 2.1. Raspoloživi podaci za Zaječarski okrug, prema grupama I i II

Redni br. indikatora	Nasleđeni uslovi i trenutno stanje – I	Orig. vred.	Stand. vred.	Prosek za Srbiju	Znak
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	33,322	-0,241	34,8802	
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004.	39,750	-1,207	49,6739	minus
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	65,853	-0,766	70,2444	
13.	Stopa nepismenosti (%)	3,827	-0,256	4,381	
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	60.164	-0,545	74.579,32	
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	89,492	0,442	87,0054	
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	55,716	0,380	53,5936	plus
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	10.686	-0,711	12.308,92	
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004.	0,548	0,126	0,5194	
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	1,713	-0,399	4	
Potencijali za pozitivne promene – II					
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	31,995	-0,500	36,6663	
7.	Indeks nezaposlenosti 2004–2001	142,299	1,847	115,2824	minus
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	44,211	0,829	34,2873	
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	43,785	0,719	37,483	
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003–2001	114,079	-0,832	140,2213	
5.	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND	58,731	0,390	53,6632	
12.	Indeks prosečne zarade 2004/2001	237,203	0,286	230,4906	
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	15,639	-2,036	19,6722	plus
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003/2001	96,096	-0,163	97,7208	
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005.	24,734	-0,612	215,46	
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	6,880	-0,331	7,9466	

U Tabeli 2.1. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Zaječarski okrug, njihove standardizovane vrednosti, kao i prosečne vrednosti indikatora za Srbiju. U poslednjoj koloni predstavljen je znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

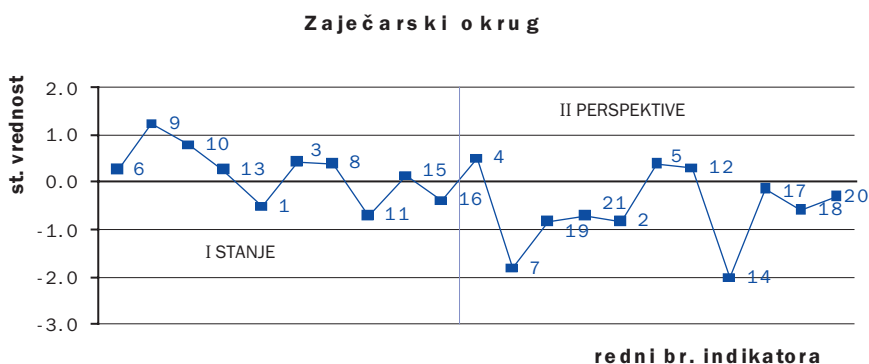
Tabela 2.2. Rang (redosled okruga u Srbiji) Zaječarskog okruga prema grupama indikatora

	UKUPNO	I	II	A	B	C
Rang za Zaječarski okrug	19	7	25	17	16	20

Prema ukupnom kompozitnom indeksu, Zaječarski okrug je tek na devetnaestoj poziciji od ukupno dvadeset i pet okruga u Srbiji. Pri tome, prema karakterističnim grupama indikatora postojećeg stanja (grupa I) nalazi se na 7. poziciji, ali je indikativno da se prema potencijalima (grupa II) pozitivnih promena Zaječar nalazi na poslednjoj, 25. poziciji u Republici. Navedena razlika u oceni sadašnjeg *stanja* i *perspektiva* predstavljala je motiv za detaljniju analizu i posetu Zaječarskom okrugu.

Uzroke veoma loših potencijala Zaječarskog okruga moguće je jasno uočiti na osnovu linijskog dijagrama standardizovanih vrednosti indikatora prema dve karakteristične grupe, koje označavaju stanje i perspektive, pri čemu je u obzir uzet i znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Slika 2.1. Indikatori stanja i perspektiva za Zaječarski okrug

Na osnovu linijskog dijagrama jasno se uočava da se među pokazateljima *perspektiva* (grupa 2) u Zaječarskom okrugu izdvajaju ispod prosečne vrednosti indikatora 7 i 19 (indeks nezaposlenosti u periodu 2001–2004. godina i udeo

zaposlenih u društvenoj svojini). Naime, u navednom periodu zabeležen je veliki rast indeksa nezaposlenosti od 142,3 – što je znatno lošije u odnosu na republički prosek od 115,3 – kao i nizak stepen konkurentnosti (44,2 % zaposlenih radi u društvenoj svojini, što je lošije u odnosu na republički prosek od 34,3 %). Uz to, uočavaju se i veoma loši demografski potencijali regiona (nizak udeo mladih, kao i loša obrazovna struktura stanovništva), što je mereno indikatorima 14 i 21.

Do sličnih zaključaka možemo doći i analizom indikatora grupisanih prema opštoj socio-ekonomskoj situaciji (A), uslovima na tržištu rada (B) i progresu u reformama i ekonomskom restrukturisanju (C).

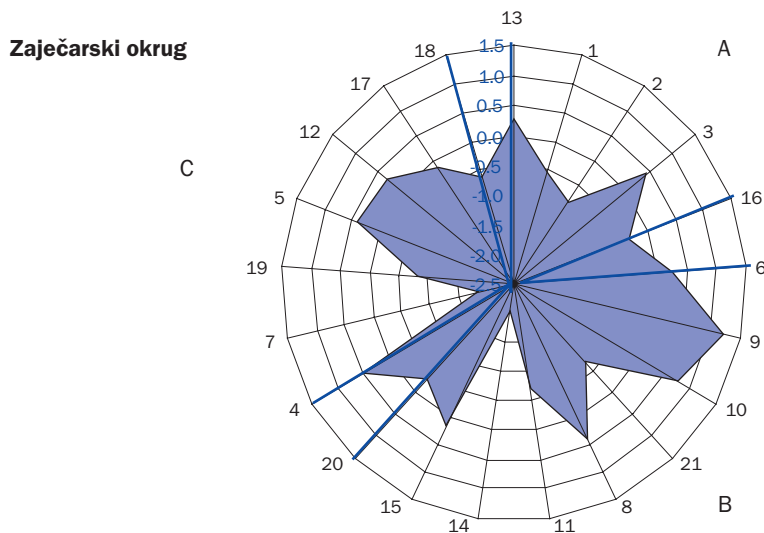
Tabela 2.3. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

Br. indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vrednost	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	-0,25634	-	12
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, din.	-0,54522	+	18
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	-0,83234	+	22
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	0,44162	+	8
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,39926	+	22
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	-0,24082	-	10
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	-1,20704	-	4
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	-0,76567	-	6
21.	B	Udeo stan. sa niskim obraz. u radnom kontingentu, %	0,71930	-	22
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	0,37996	+	6
11.	B	Zarade po zaposlenom	-0,71118	+	20
14.	B	Mlado stanovništvo do 18. god., %	-2,03554	+	25
15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	0,12603	+	7
20.	B	Udeo stanov. sa visokim obrazov. u radnom kontingentu, %	-0,33065	+	16
4.	C	Maksimalan broj zaposlenih u grani/ukupan broj zaposlenih, %	-0,49986	-	9
7.	C	Indeks nezaposlenosti	1,84706	-	24
19.	C	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	0,82859	-	21
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	0,39026	+	7

12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	0,28611	+	8
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	-0,16282	+	13
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	-0,61152	+	16

Indikatori se prema tri navedene grupe A, B i C mogu predstaviti na sledećem kružnom dijagramu, pri čemu je uzet u obzir znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Slika 2.2. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Zaječarski okrug

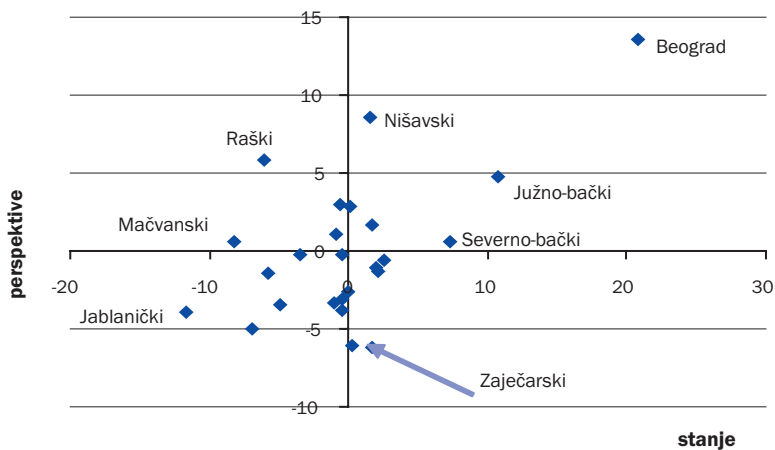
Na osnovu kružnog dijagrama jasno se uočava da se među pokazateljima opšte socio-ekonomske situacije (grupa A) u Zaječarskom okrugu izdvaja ispod prosečna vrednost indikatora 2 (indeks ND u periodu 2001–2004. godina), prema kome Zaječarski okrug zauzima 22. poziciju u Srbiji. Istu, veoma nepovoljnu poziciju Zaječarski okrug zauzima i prema udelu gradskog stanovništva (indikator 16). U grupi koja meri uslove na tržištu rada (B), izdvajaju se iznad prosečne vrednosti indikatora 9 i 10 (prosečno trajanje nezaposlenosti, i udeo dugoročne nezaposlenosti). Takođe, izrazito nepovoljan efekat ima i vrednost indikatora 14 (udeo mladog stanovništva). Prema ovom indikatoru Zaječarski okrug zauzima poslednje mesto na listi 25 okruga u Srbiji. U grupi koja meri dostignut stepen reformi i progres u ekonomskom restrukturisanju (C) izdvajaju se nepovoljne vrednosti indikatora 7 i 19 (indeks nezaposlenosti u periodu 2001–2004. godina i udeo zaposlenih u društvenoj svojini), prema kojima je Zaječarski okrug tek na

24, odnosno 21. poziciji u Republici. U trećoj grupi indikatora kao iznad prosečne izdvajaju se vrednosti 5 i 12 (stepen konkurentnosti i indeks prosečne zarade po zaposlenom), prema kojima ovaj okrug zauzima 7. i 8. poziciju.

Prema znaku kompozitnih indeksa stanja i perspektiva, Zaječarski okrug se našao u četvrtom kvadrantu, odnosno grupi (videti odeljak 4. Klasifikacija okruga prema njihovim kompozitnim indeksima, u Prvom delu). Trenutno *stanje* je iznad proseka za Srbiju (vrednost indikatora I grupe je 1,76), dok su *perspektive* značajno ispod proseka za Srbiju (vrednost indikatora II grupe je -6,19).

Slika 2.3. Relativan položaj Zaječarskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Nešto drugačija situacija dobija se prema znacima alternativnog grupisanja (A, B i C), gde se Zaječarski okrug nalazi u najlošijoj od osam različitih grupa. Prema navedenoj klasifikaciji, sva tri kompozitna indeksa za grupe A, B i C su negativna (odgovarajuće vrednosti su -1,08, -1,08 i -2,27).

Metodologiju primenjenu u analizi okruga koristili smo i u analizi pripadajućih opština, s tim što je broj raspoloživih indikatora u tom slučaju 15. Originalne vrednosti korišćenih indikatora, zajedno s prosečnim vrednostima indikatora za Srbiju i uz navođenje znaka sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, date su Tabelom 2.4:

Tabela 2.4. Raspoloživi podaci za opštine Zaječarskog okruga

Indikator	Boljevac	Zaječar	Knjaževac	Sokobanja	Prosek za Srbiju	Znak
1. NDpc 2003	52.363	63.455	55.105	65.064	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	127,22	107,14	117,21	125,05	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	82,52	92,55	93,96	75,63	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004.	28,51	29,10	54,46	25,24	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	66,47	47,23	71,95	71,28	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	29,44	31,83	40,38	28,22	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	123,78	140,86	169,41	109,76	118,80	-
8. Paricipacija, stopa 2004	34,04	59,85	54,59	60,32	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	40,78	45,52	31,15	36,74	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	73,64	68,70	62,80	57,80	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	11.536	11.297	7.456	14.296	11.716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	240,58	222,38	262,44	241,24	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	5,00	3,01	4,75	3,81	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	16,60	16,49	13,60	15,87	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,40	0,51	0,69	0,42	0,55	+

Uočavamo da znak “minus” imaju sledeći indikatori: udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004, stopa nezaposlenosti 2004, indeks nezaposlenosti 2004/2002, prosečno trajanje nezaposlenosti 2004, udeo dugoročne nezaposlenosti 2004. i stopa nepismenosti. Visoke vrednosti ovih indikatora loše utiču na relativni položaj opštine. Ostali indikatori imaju znak “plus” jer njihove iznad prosečne vrednosti poboljšavaju relativan položaj opštine.

Kako već analizirani kompozitni pokazatelji za okrug predstavljaju prosečne vrednosti obeležja, situacija se u okviru posmatranog okruga može znatno razlikovati po opštinama (prema ukupnom kompozitnom indeksu, ali i prema pojedinim grupama obeležja).

Tabela 2.5. Kompozitni indeksi za opštine Zaječarskog okruga

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Boljevac	-0,95163	-0,82611	-0,12552	-0,66953	-1,30533	1,023222
Zaječar	0,292423	2,781041	-2,48862	0,627726	0,575588	-0,91089
Knjaževac	-1,74013	2,079071	-3,8192	0,242443	-0,47167	-1,5109
Sokobanja	4,751192	4,248057	0,503135	-0,70547	3,526975	1,929691

U Tabeli 2.5. date su standardizovane vrednosti ukupnog kompozitnog indeksa i karakterističnih podgrupa kompozitnih indeksa. Iz tabele možemo videti da su Boljevac i Knjaževac ispod proseka Srbije, a Zaječar i Sokobanja iznad proseka Srbije. Knjaževac kao opština sa najlošijom pozicijom (ukupno) ipak ima dobro stanje (I) i opštu socio-ekonomsku situaciju (A) ali izrazito loše *perspektive* (II).

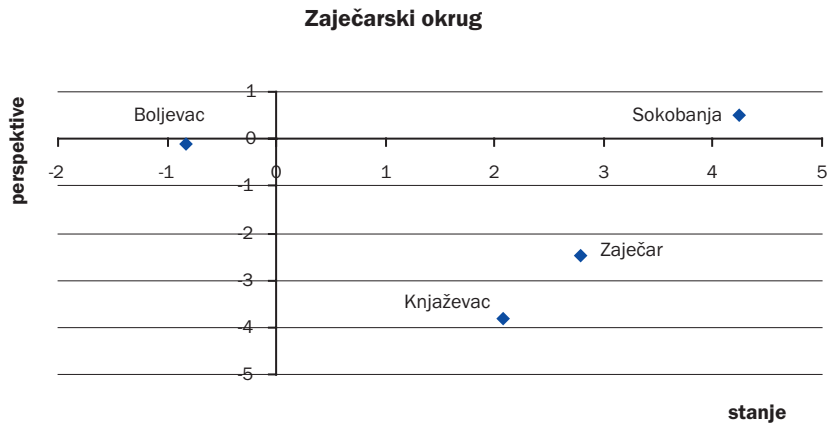
Tabela 2.6. Rang (redosled u Srbiji) opština Zaječarskog okruga prema karakterističnim grupama indikatora

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Boljevac	82	95	86	96	106	59
Zaječar	68	39	129	54	68	105
Knjaževac	94	47	150	70	87	121
Sokobanja	25	22	68	97	20	34

Iz Tabele 2.6. vidimo na kom se mestu u Srbiji nalaze opštine Zaječarskog okruga. Najbolju poziciju ima Sokobanja, a najgoru Knjaževac.

Upravo su razlike u znacima pokazatelja za grupe indikatora I i II osnov za kreiranje tipova opština prema vrednostima grupa ovih indikatora i njihovu podelu u četiri karakteristične grupe (videti tačku 5.1. u Prvom delu: *Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva*).

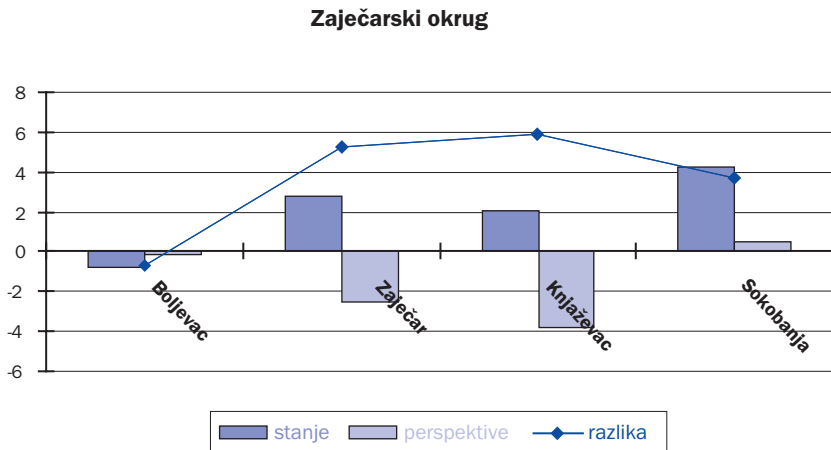
Slika 2.4. Relativni položaj opština Zaječarskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Jedina opština Zaječarskog okruga koja se našla u I kvadrantu, sa pozitivnim znakom i *stanja* i *perspektiva*, jeste Sokobanja. U najlošijem, trećem (III) kvadrantu je opština Boljevac, dok su se u IV kvadrantu, sa iznad prosečnim *stanjem*, ali lošijim *perspektivama* našle opštine Zaječar i Knjaževac. Pri tome, odgovor na pitanje šta je razlog ispod prosečnih perspektiva može se dobiti analizom grupisanja opština prema indeksima A, B i C (videti opštinsku analizu prema tri grupe indikatora).

Kompozitni indeksi *stanja* i *perspektiva*, kao i razlika dva kompozitna indeksa za opštine Zaječarskog okruga predstavljene su na Slici 2.5.

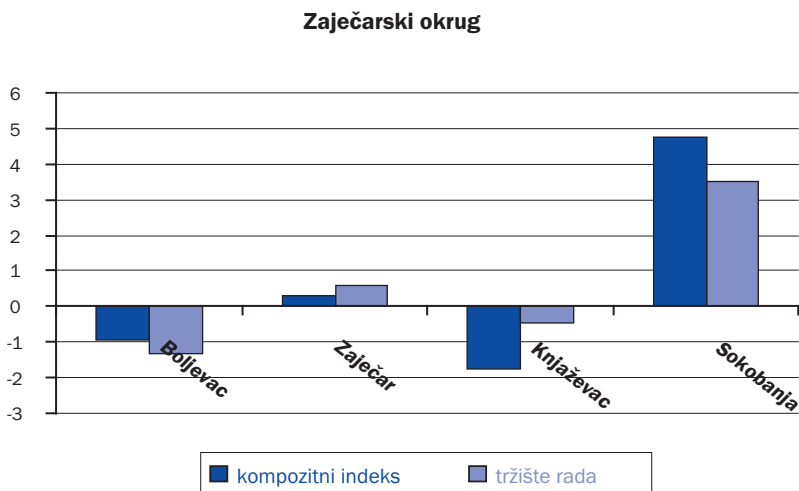
Slika 2.5. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I-II)

Sagledavajući kompozitne indekse *stanja* i *perspektiva* (I i II) po opštinama uočavamo da, sa izuzetkom opštine Boljevac (najlošije trenutno *stanje* i negativne, ali približno prosečne *perspektive*), u preostalim opštinama Zaječarskog okruga postoje veoma velike razlike među vrednostima indikatora *stanja* i *perspektiva*. Pri tome, opštine Zaječar i Knjaževac beleže veoma veliku razliku: zbir pokazatelja *stanja* je pozitivan, dok je zbir pokazatelja *perspektiva* negativan.

Na sledećoj slici predstavljen je ukupan kompozitni indeks i indeks indikatora tržišta rada za opštine Zaječarskog okruga. Uočavamo očekivanu korelaciju između ova dva pokazatelja (približno 50 % ukupnog kompozitnog indeksa čine indikatori iz grupe tržišta rada), te da je znak oba pokazatelja negativan u opštinama Boljevac i Knjaževac, a pozitivan u opštinama Zaječar i Sokobanja. Pri tome, okružni centar, opština Zaječar se praktično nalazi na nivou proseka Srbije (ukupan kompozitni indeks je 0,29, a indeks tržišta rada 0,57), dok je situacija u opštini Sokobanja znatno iznad proseka (ukupan kompozitni indeks je 4,7, a indeks tržišta rada 3,53). Znatno bolja relativna pozicija opštine Sokobanja jeste posledica visokog stepena diversifikovanosti privrede (u najvećoj delatnosti zaposleno je 25,2 % ukupnog broja zaposlenih, što je bolje u odnosu na republički prosek po opštinama od 36,9 %), nešto niže stope nezaposlenosti (28,2 %), kao i nižeg udela dugoročne nezaposlenosti (57,8 %) u odnosu na prosek opština u Srbiji.

Slika 2.6. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Zaječarskog okruga

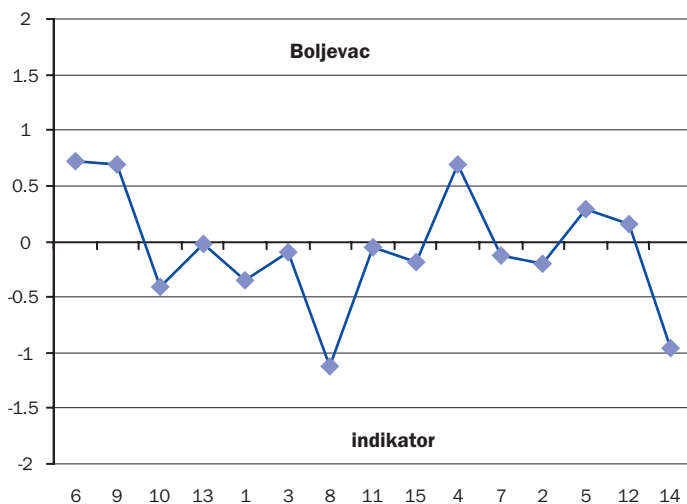
U nastavku će biti predstavljena detaljnija analiza kompozitnih indeksa stanja i perspektiva za opštine Zaječarskog okruga, koja za svaku opštinu podrazumeva

tabelu sa standardizovanim vrednostima indikatora dve grupe (u obzir je uzet znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks), kao i prateći linijski dijagram na kome su navedene vrednosti predstavljene kao odstupanje od proseka. Radi lakšeg praćenja, redosled indikatora na graficima je isti kao i u tabelama.

Tabela 2.7. Raspoloživi podaci za opštinu Boljevac

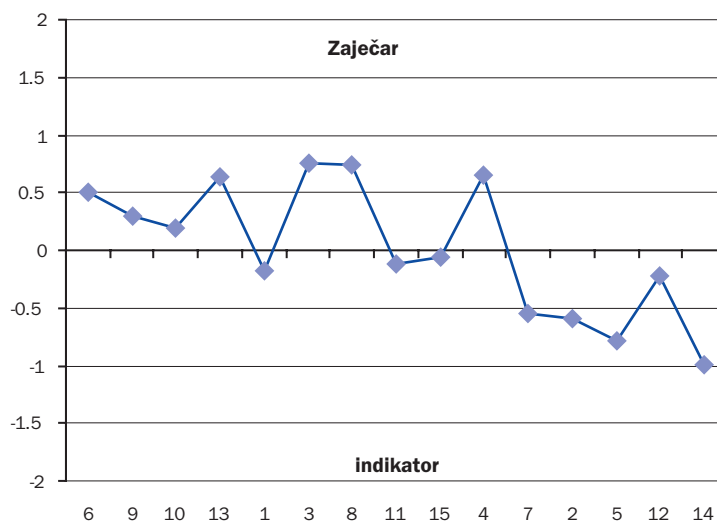
	Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6.	Nezaposlenost, stopa 2004	0,722456		
9.	Prosečno trajanje nezap. 2004	0,69348		
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,40861		minus
13.	Stopa nepismenosti	-0,01489		
1.	Narodni dohodak 2003	-0,35682	I	
3.	Udeo nepoljopriv. stanovništva	-0,10078		
8.	Participacija, stopa 2004	-1,12834		plus
11.	Zarada po zaposlenom 2004	-0,05146		
15.	Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,18113		
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,697818		
7.	Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,12451		minus
2.	Indeks ND 2001–2003	-0,19703		
5.	Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,293594	II	
12.	Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,156316		plus
14.	Udeo mladog stanovništva	-0,95171		

Slika 2.7. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Boljevac

Na Slici 2.7. vidimo da je u opštini Boljevac većina indikatora ispod proseka za Srbiju. Pošto je prilikom crtanja grafika uzet u obzir znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, negativna vrednost indikatora koji meri dugoročnu nezaposlenost (10) znači da je udeo nezaposlenih duže od jedne godine u ovoj opštini iznad proseka. Neki od indikatora koji nepovoljno utiču na poziciju opštine Boljevac: su: niska stopa participacije (8) i nizak udeo mladog stanovništva (14). Među indikatorima koji poboljšavaju relativnu poziciju opštine Boljevac izdvajaju se: niska stopa nezaposlenosti (6), kratko prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti, odnosno visoka diversifikacija (4).

Tabela 2.8. Raspoloživi podaci za opštinu Zaječar

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,508365		
9. Prosečno trajanje nezap.2004	0,299143		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,185293		minus
13. Stopa nepismenosti	0,630724		
1. Narodni dohodak 2003	-0,17224	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,759609		
8. Participacija, stopa 2004	0,742327		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,11994		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,05224		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,649189		
7. Indeks nezaposlenosti 2001-2004	-0,55092		minus
2. Indeks ND 2001-2003	-0,59037		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,78388	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001-2004	-0,22528		plus
14. Udeo mladog stanovništva	-0,98736		

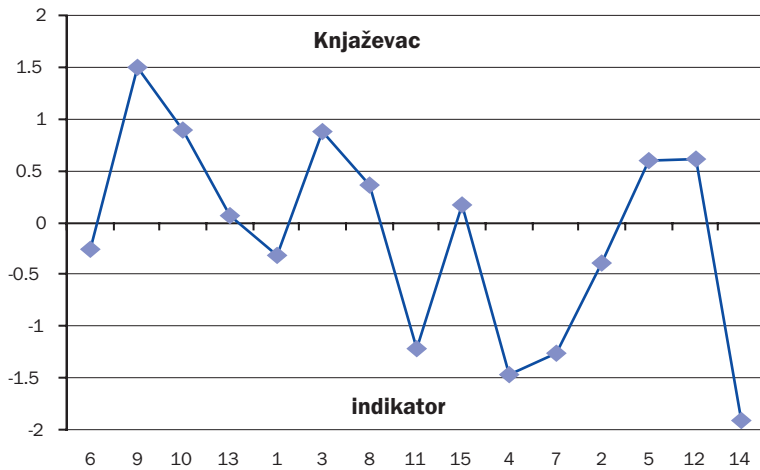
Slika 2.8. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Zaječar

Opština Zaječar, kao što se može videti sa Slike 2.8. i iz Tabele 2.6. ima nešto bolju poziciju od opštine Boljevac. Takvom položaju doprinose manja negativna odstupanja nekih indikatora. Indikatori koji povoljno utiču na poziciju opštine Zaječar su: niska stopa nepismenosti (13), visok udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), visoka participacija (8) i mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4). Negativan uticaj na ukupan kompozitni indeks i poziciju opštine Zaječar imaju nizak udeo privatnog sektora u ND (5) i nizak udeo mladog stanovništva (14).

Tabela 2.9. Raspoloživi podaci za opštinu Knjaževac

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,25732		
9. Prosečno trajanje nezap.2004	1,494529		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,893579		minus
13. Stopa nepismenosti	0,065882		
1. Narodni dohodak 2003	-0,31119	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,880913		
8. Participacija, stopa 2004	0,361521		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-1,22047		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	0,171624		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,4625		
7. Indeks nezaposlenosti 2001-2004	-1,2641		minus
2. Indeks ND 2001-2003	-0,39316	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,601132		
12. Indeks prosečne zarade 2001-2004	0,614572		plus
14. Udeo mladog stanovništva	-1,91513		

Slika 2.9. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Knjaževac

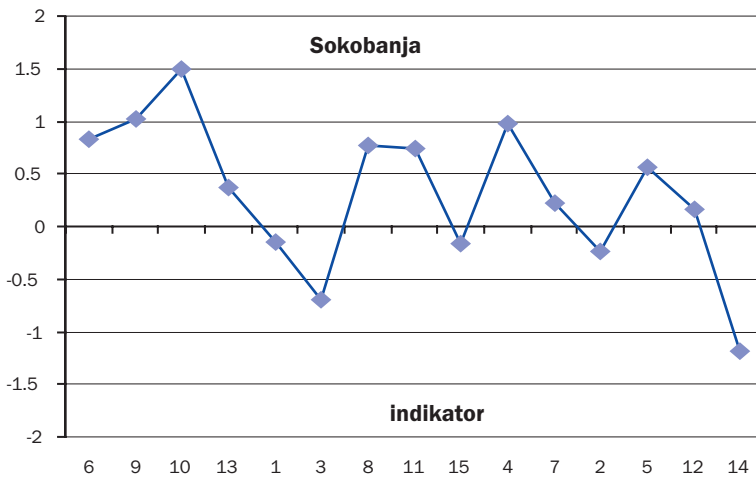
Sa Slike 2.9. uočavamo da su odstupanja u odnosu na prosek Srbije najveća za vrednosti indikatora u opštini Knjaževac. Negativna odstupanja od proseka, koja najviše doprinose najnepovoljnijoj ukupnoj poziciji ove opštine u Zaječarskom okrugu su: izrazito nizak udeo mladog stanovništva (14), visok udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i niska zarada po zaposlenom (11). Najveća pozitivna odstupanja od proseka beleže: dužina trajanja nezaposlenosti (9), udeo poljoprivrednog stanovništva (3), udeo privatnog sektora u ND (5) i rast zarade u odnosu na 2001. godinu.

Tabela 2.10. Raspoloživi podaci za opštinu Sokobanja

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,831849		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	1,029398		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	1,494537		minus
13. Stopa nepismenosti	0,371919		
1. Narodni dohodak 2003	-0,14546	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-0,69233		
8. Participacija, stopa 2004	0,77622		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,739331		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,1574		

4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,970562		
7.	Indeks nezaposlenosti 2001/2004	0,225834		minus
2.	Indeks ND 2001/2003	-0,2396		
5.	Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,563183	II	
12.	Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,170111		plus
14.	Udeo mladog stanovništva	-1,18696		

Slika 2.10. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Sokobanja

Sokobanja, kao 25. opština po rangu u Srbiji, ima značajna odstupanja od proseka za indikatore koji pozitivno utiču na ukupnu poziciju u Srbiji: udeo dugoročne nezaposlenosti (10), prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4). Na ukupan kompozitni indeks najveći negativan uticaj ostvaruju: mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i nizak udeo mladog stanovništva (14).

Na Slici 2.11. predstavljene su maksimalne i minimalne vrednosti indikatora u Zaječarskom okrugu, dok su u Tabeli 2.11. identifikovane opštine u kojima su izmerene navedene ekstremne vrednosti.

Slika 2.11. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Zaječarskog okruga

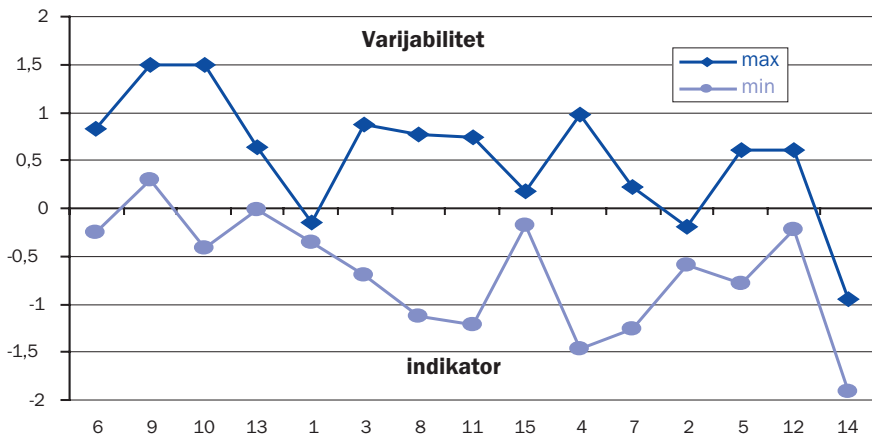

Tabela 2.11. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Zaječarskog okruga

Indikator	Maks.	Min.	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Sokobanja	Knjaževac	-
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	Knjaževac	Zaječar	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Sokobanja	Boljevac	-
13. Stopa nepismenosti	Zaječar	Boljevac	-
1. ND pc 2003	Sokobanja	Boljevac	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	Knjaževac	Sokobanja	+
8. Participacija, stopa 2004	Sokobanja	Boljevac	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Sokobanja	Knjaževac	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	Knjaževac	Boljevac	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zap.	Sokobanja	Knjaževac	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	Sokobanja	Knjaževac	-
2. Indeks ND 2003/2001	Boljevac	Zaječar	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Knjaževac	Zaječar	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	Knjaževac	Zaječar	+
14. Udeo mladog stanovništva	Boljevac	Knjaževac	+

Najveće varijacije pokazuju sledeći indikatori: 10 (udeo dugoročne nezaposlenosti u 2004. godini), 8 (stopa participacije), 11 (zarada po zaposlenom u 2004. godini) i 4 (udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti). Kako je prilikom crtanja grafika uzet

u obzir *znak*, najmanju vrednost indikatora udela dugoročne nezaposlenosti ima Boljevac, a najveću Sokobanja. Drugim rečima, udeo dugoročne nezaposlenosti je najmanji u Sokobanji, a najveći u Boljevcu (znak je “minus” i velika vrednost udela loše utiče na poziciju opštine). Stopa participacije je najveća u Sokobanji a najmanja u Boljevcu, dok je zarada po zaposlenom najveća u Sokobanji, a najmanja u Knjaževcu. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti je najmanje povoljan u Knjaževcu, a najniži u opštini Sokobanji. Najmanje varijacije su između ekstremnih vrednosti sledećih indikatora: 1 (ND po stanovniku u 2003. godini), 15 (stopa slobodnih radnih mesta) i 2 (indeks rasta ND do 2003. godine).

3.2. Podrška organizovanju i radu Saveta za zapošljavanje u Zaječarskom okrugu

Sastanak sa članovima lokalnih saveta za zapošljavanje u Zaječaru, održan je 17. novembra 2005. Bilo je prisutno osam učesnika, od kojih četiri predstavnika Nacionalne službe za zapošljavanje u lokalnim Savetima za zapošljavanje iz Zaječara, Sokobanje, Knjaževca i Boljevca; jedan privatni preduzetnik iz Knjaževca koji je ujedno i član lokalnog Saveta za zapošljavanje u Knjaževcu; dva predstavnika lokalne vlasti iz Zaječara i načelnik Zaječarskog okruga koji je bio domaćin sastanka. Sastanku su prisustvovala i dva predstavnika projekta “Mapa tržišta rada u Srbiji”.

Delimično strukturiran sastanak sa predstavnicima saveta za zapošljavanje i interesnih grupa održan je u Zaječaru zato što su rezultati dobijeni na osnovu prikupljenih statističkih podataka pokazali da pomenuti region spada u rizične, sa relativno dobrim trenutnim stanjem i indikatorima koji se nalaze neznatno iznad vrednosti republičkog proseka, ali sa pokazateljima koji ukazuju na veoma nepovoljne perspektive.

Cilj sastanka je bio da se u dvosmernoj komunikaciji razmotri položaj regiona u celosti, profilu rizičnosti, a pogotovo šanse i mogućnosti, kao i prilike za konkretne akcije radi poboljšanog zapošljavanja. S druge strane, želeli smo da proverimo ispravnost i validnost podataka dobijenih istraživanjem i da podstaknemo dijalog unutar Saveta za zapošljavanje kako bi članovi zauzeli proaktivan pristup i preduzeli konkretne akcije za prevazilaženje nastale situacije.

Tokom prvog dela sastanka prezentirani su rezultati istraživanja baziranog na zvaničnoj statistici, dok su u drugom delu prisutni pozvani da učestvuju u otvorenoj diskusiji. Pozvali smo ih da daju komentare zasnovane na njihovom dubljem poznavanju Zaječarskog regiona i njegovih opština, kao i da pokušaju da izvedu zaključke o snagama i slabostima, te šansama i pretnjama (uz pomoć SWOT obrasca koji je bio pripremljen za sastanak). Učesnici su doprineli diskusiji kako komentarima, tako i pružanjem dodatnih informacija o trenutnoj situaciji u Zaječarskom okrugu. Uz to, imali su i veoma pozitivan stav prema inicijativi i samom projektu.

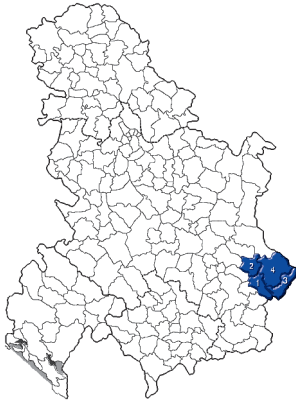

Sažetak debate i preovlađujuća mišljenja dati su u sledećim tačkama:

1. Regionalna strategija razvoja nije do sada doneta, niti postoji saznanje o radu na tom dokumentu.
2. Lokalni saveti za zapošljavanje su oformljeni u Zaječaru i svim opštinama Zaječarskog okruga: Sokobanji, Knjaževcu i Boljevcu. Učesnici su svesni značaja osnivanja saveta, ali nemaju jasna saznanja o delokrugu njihovog rada niti o ovlašćenjima i načinu funkcionisanja.
3. Opšta politička situacija odražava se negativno na lokalnu saradnju u pogledu unapređenja zapošljavanja u Zaječarskom okrugu. Posebno je istaknut nedostatak inicijative, interesa i proaktivnosti lokalnih vlasti.
4. Predstavnici saveta za zapošljavanje bili su jedinstveni u tome da je veoma teško očekivati rezultate u radu saveta ako za njihovu delatnost ne postoje predviđena materijalna sredstva.
5. Stanje u većini privatizovanih preduzeća nije zadovoljavajuće, a novi vlasnici najčešće ne ispunjavaju svoje ugovorne obaveze.
6. Mnogi nezaposleni i dalje gravitiraju ka velikim državnim sistemima što je posledica prethodnih vremena, dok je evidentno nepoverenje u privatni sektor.
7. Rezultati istraživanja MTRS trebalo bi da budu ažurirani novijim podacima, jer je očekivana mnogo bolja pozicija za Sokobanju nego što je prikazana, zbog turističkog potencijala koji je relativno dobro iskorišćen.
8. Turizam ima potencijal za razvoj u Zaječarskom okrugu, ali učesnici ne prepoznaju finansijske aranžmane koji bi to omogućili, niti strateški plan države na tom polju.
9. U regionu nema dovoljno obrazovnih institucija, dok se visokoobrazovani nakon studija uglavnom ne vraćaju u svoja rodna mesta, već biraju veće gradove (uglavnom Niš).
10. Projekat "Biznis inkubator" pokrenut je u Knjaževcu i već daje ohrabrujuće prve rezultate. Preporučeno je da se taj projekat razvije i u drugim opštinskim centrima u okrugu.
11. Čest slučaj neuknjiženih nekretnina i nepotpune zemljišne knjige čine prodaju i mogućnost kreditiranja komplikovanijom nego što bi trebalo.

4. PIROTSKI OKRUG

4.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Pirotski okrug nalazi se u jugoistočnom delu Srbije u dolini Nišave i obuhvata četiri opštine: Babušnicu, Belu Palanku, Dimitrovgrad i Pirot. Sedište mu je u Pirotu.

1. Babušnica
2. Bela Palanka
3. Dimitrovgrad
4. Pirot

Okrug se graniči s Bugarskom i zahvaljujući blizini evropske magistrale E-80 ima relativno povoljan geografski položaj. Ukupan broj stanovnika u okrugu je 104.292, a najveća opština je Pirot sa 63.339 stanovnika. Od 1991. do 2002. broj stanovnika u Pirotskom okrugu drastično se smanjio (za 10.316). Pad broja stanovnika najviše je izražen u opštini Babušnica, gde je broj stanovnika sa 19.172 u 1991. godini opao na 15.734 u 2002. godini. Poljoprivredne površine obuhvataju 56 % ukupne teritorije okruga. Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 70.826 dinara, što je ispod republičkog proseka.

Osnovne industrijske delatnosti u Pirotskom okrugu su: industrija gume („Tigar“), tekstilna industrija („Prvi maj“ i „Piroteks“), hemijska industrija („Suko“) i mlekarstvo. Ovo područje poseduje i rudno i mineralno blago (lignit, kameni uglj, granit, andezit, barit, crveni boksit, uljani skriljci, kvarc, bentonitska glina). Bogatstvo pašnjacima i livadama predodređuje ovaj kraj za stočarstvo, ali poljoprivreda nema odgovarajući tretman. Najstariji i najpoznatiji zanat je ćilimarstvo (tkačka delatnost).

Komparativne prednosti okruga jesu:

- povoljan geografski položaj (pogranični okrug, evropska magistrala E-80);
- prirodni resursi;
- hidro-potencijal Nišave i pritoka;
- postojanje tradicionalnih zanata.

Tabela 2.12. Raspoloživi podaci za Pirotski okrug, prema grupama I i II

Red. br. indikatora	Nasleđeni uslovi i trenutno stanje – I	Originalna vrednost	Stand. vred.	Prosek za Srbiju	Znak
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	29,510	-0,830	34,8802	
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004	61,303	1,414	49,6739	minus
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	75,688	0,949	70,2444	
13.	Stopa nepismenosti (%)	4,798	0,193	4,381	
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	70.826	-0,142	74.579,32	
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	94,581	1,346	87,0054	
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	66,883	2,380	53,5936	
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	9.873	-1,067	12.308,92	plus
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004	0,495	-0,108	0,5194	
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	1,440	-0,447	4	
Potencijali za pozitivne promene – II					
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	55,198	1,983	36,6663	
7.	Indeks nezaposlenosti 2004-2001	102,256	-0,891	115,2824	minus
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	41,987	0,643	34,2873	
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	36,835	-0,074	37,483	
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003-2001	142,791	0,082	140,2213	
5.	Udeo privantnog sektora u ukupnom ND	36,715	-1,305	53,6632	
12.	Indeks prosečne zarade 2004/01	226,030	-0,190	230,4906	
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	17,131	-1,282	19,6722	plus
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003/01	87,821	-0,992	97,7208	
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005	0	-0,691	215,46	
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	7,786	-0,050	7,9466	

U Tabeli 2.12. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Pirotski okrug, njihove standardizovane vrednosti, kao i prosečne vrednosti indikatora za Srbiju. U poslednjoj koloni predstavljen je *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

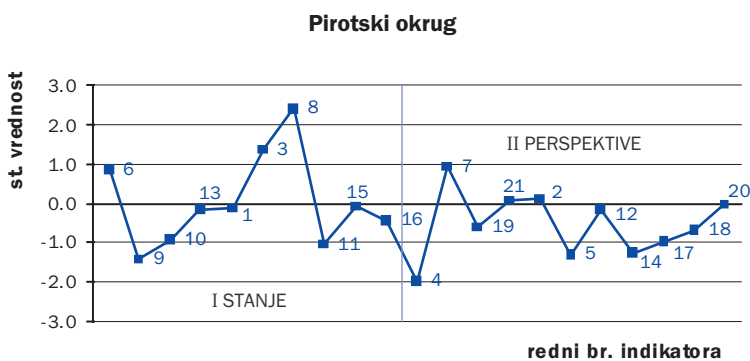
Tabela 2.13. Rang (redosled okruga u Srbiji) Pirotskog okruga prema grupama indikatora

	UKUPNO	I	II	A	B	C
Rang za Pirotski okrug	20	10	24	8	18	24

Pirotski okrug je prema ukupnom kompozitnom indeksu na 20. mestu od ukupno dvadeset i pet okruga u Srbiji. Prema karakterističnim grupama indikatora I i II (postojeće *stanje* i *perspektive*) pozicija Pirotskog okruga je veoma različita i delimično podseća na situaciju u Zaječarskom okrugu. Naime, prema postojećem stanju Pirotski okrug nalazi se na 10. mestu, dok je prema *perspektivama* na samom začelju liste okruga, odnosno na 24. mestu. Situacija sa alternativnim grupisanjem indikatora u tri grupe je takođe veoma različita, odnosno prema opštoj socio-ekonomskoj situaciji je na 8, prema indikatorima stanja na tržištu rada na 18, dok je pozicija prema progresu u reformama i ekonomskom restrukturisanju najlošija i Pirotski okrug zauzima tek 24. poziciju.

Veoma nepovoljna pozicija Pirotskog okruga prema indikatorima *perspektiva* (grupa II), odnosno prema zbirnom pokazatelju progressa u reformama (grupa C), posledica je ispod prosečne vrednosti pripadajućih indikatora, što se jasno uočava na linijskom dijagramu standardizovanih vrednosti.

Slika 2.12. Indikatori stanja i perspektiva za Pirotski okrug

U grupi pokazatelja *perspektiva*, izdvaja se pre svega nepovoljan uticaj indikatora 4, 5 i 14 (maksimalan broj zaposlenih u grani, udeo privatnog sektora u ND, kao i udeo mladog stanovništva u ukupnom). Dakle, nepovoljna pozicija Pirotskog okruga posledica je niskog stepena diversifikacije delatnosti (u najvećoj delatnosti zaposleno je čak 55,2 % ukupnog broja zaposlenih, što je znatno nepovoljnije u

odnosu na republički prosek svih okruga od 36,7 %), ali i veoma niskog udela privatnog sektora u narodnom dohotku (36,7 %, što je ispod republičkog proseka od 53,7 %). Uz izmereno ispod prosečno učešće mladog stanovništva (17,3 % što je ispod proseka od 19,7 %), deteminisali smo osnovne uzroke pretposlednje pozicije Pirotskog okruga prema potencijalima za razvoj. Daljom analizom linijskog dijagrama, zapažamo da se u grupi indikatora trenutnog stanja izdvajaju ispod prosečne vrednosti indikatora 9 i 11 (prosečna dužina trajanja nezaposlenosti i prosečna zarada po zaposlenom), dok su iznad proseka vrednosti indikatora 3 i 8 (udeo nepoljoprivrednog stanovništva i opšta stopa participacije).

Pozicija Pirotskog okruga koja odgovara alternativnom grupisanju indikatora u tri karakteristične grupe, detaljno je analizirana na osnovu podataka o standardizovanim vrednostima indikatora i njima odgovarajućem rangu u Srbiji, a predstavljeni su sledećom tabelom:

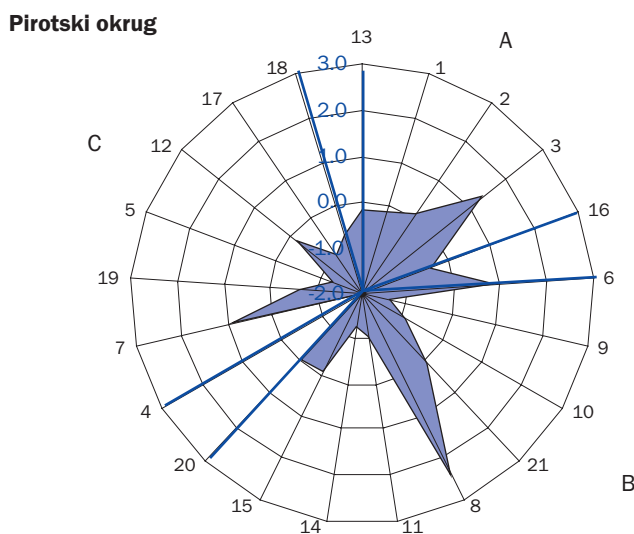
Tabela 2.14. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

Br. indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vrednost	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	0,19282	-	15
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, u dinarima	-0,14196	+	12
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	0,08183	+	9
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	1,34551	+	2
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,44691	+	24
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	-0,83023	-	4
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	1,41449	-	23
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	0,94902	-	22
21.	B	Udeo stan. sa niskim obraz. u radnom kontigentu, %	-0,07397	-	11
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	2,37954	+	1
11.	B	Zarade po zaposlenom	-1,06745	+	23
14.	B	Mlado stanovništvo do 18. god., %	-1,28230	+	24
15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	-0,10759	+	14
20.	B	Udeo stan. sa visokim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,04965	+	8
4.	C	Maks. broj zaposlenih u grani/ukupan broj zaposlenih, %	1,98307	-	25
7.	C	Indeks nezaposlenosti	-0,89058	-	3

19.	C	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	0,64287	-	19
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	-1,30504	+	23
12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	-0,19012	+	16
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	-0,99197	+	24
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	-0,69082	+	25

Odstupanja indikatora u odnosu na prosek prema tri karaktersitične grupe A, B i C, pri čemu je u obzir uzet znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, jasno se mogu uočiti na sledećem kružnom dijagramu.

Slika 2.13. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Pirotski okrug

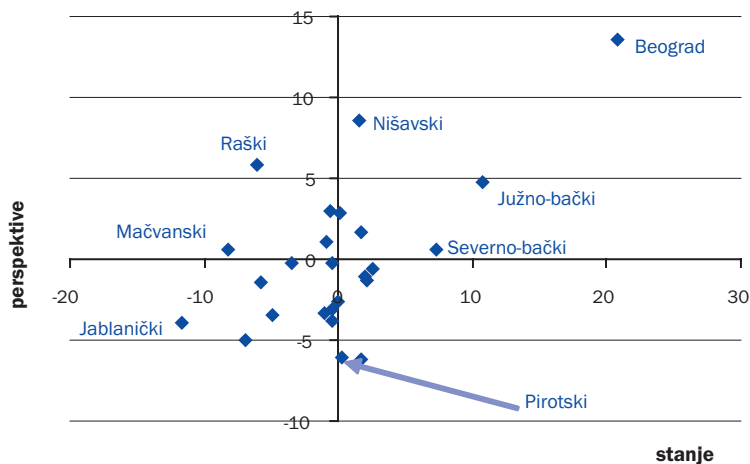
Na osnovu kružnog dijagrama uočava se da je relativno povoljna pozicija Pirotskog okruga prema pokazateljima opšte socio-ekonomske situacije (grupa A) posledica toga što je većina indikatora te grupe na nivou proseka Srbije, što uz izrazito iznad prosečnu vrednost indikatora 3 (udeo nepoljoprivrednog stanovništva) dovodi okrug na 8. poziciju u Srbiji. Naime, sa udelom nepoljoprivrednog stanovništva od 94,6 % - ovaj okrug je iznad proseka od 87 % i zauzima čak drugu poziciju u Republici. U grupi koja meri uslove na tržištu rada (B), izdvajaju se ispod prosečne vrednosti indikatora tržišta rada 9 i 10 (prosečno trajanje nezaposlenosti i udeo dugoročne nezaposlenosti), prema kojima je okrug veoma nepovoljno rangiran i zauzima 23. i 22. poziciju. U istoj grupi se izdvajaju i ispod prosečne vrednosti

indikatora 11 i 14 (zarada po zaposlenom u 2004. godini i udeo mladog stanovništva), prema kojima se okrug takođe našao na samom začelju liste okruga i zauzima 23. i 24. poziciju. Od indikatora koji poboljšavaju zbir u navedenoj grupi izdvaja se samo iznad prosečna vrednost indikatora 8 (iznad prosečna stopa participacije od 66,9 %). Grupa koja meri progres u reformama (C), a prema kojoj je relativna pozicija Pirotskog okruga najnepovoljnija (24. po rangu) zahteva pažljivu analizu. Nepovoljni uticaj većine indikatora ove grupe već je razmatran u okviru pozicije Pirotskog okruga prema perspektivama, ali se i na osnovu kružnog dijagrama jasno izdvaja ispod prosečna vrednost indikatora 4, 5 i 17 (udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti, udeo privatnog sektora u ND i indeks udela osnovnih sredstava), prema kojima Pirotski okrug zauzima redom, 25, 23 i 24. poziciju.

Prema znacima kompozitnih indeksa *stanja* i *perspektiva* - okruzi se mogu podeliti u četiri karakteristične grupe (videti odeljak 4. Klasifikacija okruga prema njihovim kompozitnim indeksima u Prvom delu). Pirotski okrug se nalazi u četvrtom kvadrantu, pri čemu je trenutno stanje nešto iznad proseka (vrednost indikatora I grupe je 0,23), dok su perspektive značajno ispod proseka za Srbiju (vrednost indikatora II grupe je -6,09).

Slika 2.14. Relativan položaj Pirotskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Prema znacima alternativnog grupisanja (A, B i C), okruzi se mogu podeliti u osam različitih grupa, a Pirotski okrug je svrstan u četvrtu grupu sa pozitivnom opštom socio-ekonomskom situacijom (vrednost indikatora grupe A je nešto iznad

proseka, 0,656), negativnim uslovima na tržištu rada (zbir indikatora u grupi B je -1,587), kao i negativnom ocenom progresa reformi (zbir indikatora u grupi C je značajno ispod proseka i uzima vrednost - 4,913).

Karakteristične grupe pokazatelja za okrug predstavljaju prosečne vrednosti obeležja, a potpuniju sliku možemo dobiti sprovodeći sličnu analizu na podacima za opštine Pirotskog okruga. U sledećoj tabeli predstavljeni su raspoloživi podaci za 15 odabranih indikatora, njihova prosečna vrednost za Srbiju, kao i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks:

Tabela 2.15. Raspoloživi podaci za opštine Pirotskog okruga

Indikatori	Babušnica	Bela Palanka	Dimitrovgrad	Pirot	Prosek za Srbiju	Znak
1. ND pc 2003	50.266	34.037	41.540	89.326	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	132,36	136,44	141,35	144,18	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	88,19	95,30	92,94	96,30	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u ukupnom br. zaposlenih	57,78	50,04	54,73	55,72	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	46,84	56,46	71,71	30,69	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	37,31	41,05	30,43	26,22	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	114,88	121,96	115,52	93,86	118,80	-
8. Participacija, stopa 2004	53,30	57,87	70,66	70,86	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	66,56	59,57	47,64	63,40	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	77,51	79,97	68,08	75,74	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	9.139	5.069	3.543	11.803	11.716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	171,98	272,67	187,96	233,58	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	10,79	5,19	3,43	3,42	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	13,54	17,01	16,22	18,21	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,41	0,23	0,26	0,63	0,55	+

Na osnovu podataka iz prethodne tabele, primenjujući metodologiju korišćenu u analizi okruga, izračunate su karakteristične grupe pokazatelja za opštine Pirotskog okruga.

Tabela 2.16. Kompozitni indeksi za opštine Pirotskog okruga

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Babušnica	-10,6048	-4,8426	-5,7622	-1,9952	-4,8805	-3,7291
Bela Palanka	-5,2363	-3,7877	-1,4486	0,2406	-4,8653	-0,6116
Dimitrovgrad	-2,1602	0,5955	-2,7557	0,8328	-1,2304	-1,7626
Pirot	-0,2804	2,6637	-2,9441	1,9724	0,3930	-2,6458

Iz Tabele 2.16. možemo videti da su prema ukupnom kompozitnom indeksu sve opštine Pirotskog okruga ispod proseka za Srbiju. Pri tome, opština Pirot, koja je i okružni centar, ima najmanje odstupanje od proseka, dok je situacija najnepovoljnija u opštini Babušnica. Na takvu poziciju značajno utiču loše perspektive svih opština (negativne vrednosti indikatora grupe II) koje poništavaju dobro trenutno stanje Pirota i Dimitrovgrada (pozitivne vrednosti indikatora grupe I za ove dve opštine). Trenutno stanje opština Babušnica i Bela Palanka je ispod proseka za Srbiju. Što se tiče opšte socio-ekonomske situacije (grupa A) opštine Pirot, Dimitrovgrad i Bela Palanka se nalaze iznad proseka, dok je opština Babušnica i u ovom pogledu ispod proseka. Uslovi na tržištu rada (grupa B) su ispod proseka za Srbiju za sve opštine osim Pirota, koji je nešto iznad proseka. Indikativno je da je progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (grupa C) ispod proseka za Srbiju u svim opštinama Pirotskog okruga.

Tabela 2.17. Rang (redosled u Srbiji) opština Pirotskog okruga prema karakterističnim grupama indikatora

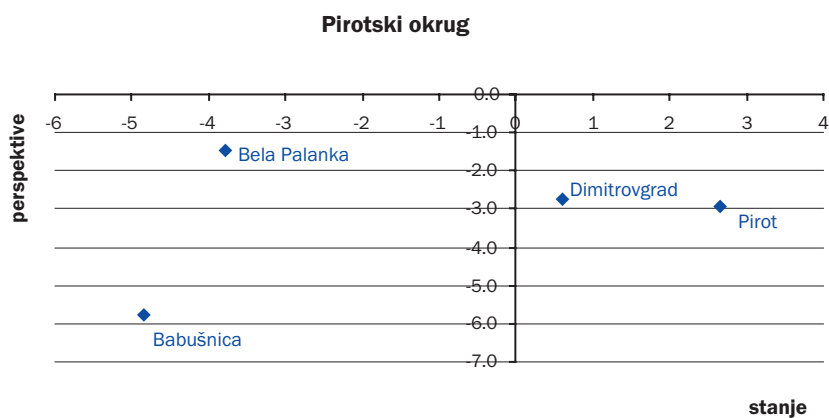
Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Babušnica	157	137	157	125	150	151
Bela Palanka	139	122	115	71	149	99
Dimitrovgrad	100	67	133	44	105	125
Pirot	78	40	138	24	71	138

U Tabeli 2.17. predstavljena je pozicija opština Pirotskog okruga prema ukupnom kompozitnom indeksu i odgovarajućim podgrupama indikatora. Najbolju poziciju u ukupnom poretku ima Pirot, a najnepovoljniju Babušnica. Prema indikatorima stanja, opština Pirot se nalazi na 40. mestu u Srbiji a Babušnica na 137. Ako posmatramo *perspektive*, Bela Palanka, koja se nalazi na 115. mestu, je najbolje rangirana u okrugu, dok je opština Babušnica i po ovom kriterijumu najlošija i nalazi se na 157. mestu u Srbiji.

Upravo razlike u *znacima* pokazatelja za grupe indikatora I i II, osnov su za kreiranje tipova opština prema vrednostima ovih indikatora i njihovu podelu u

četiri karakteristične grupe (videti tačku 5.1. u Prvom delu: Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva).

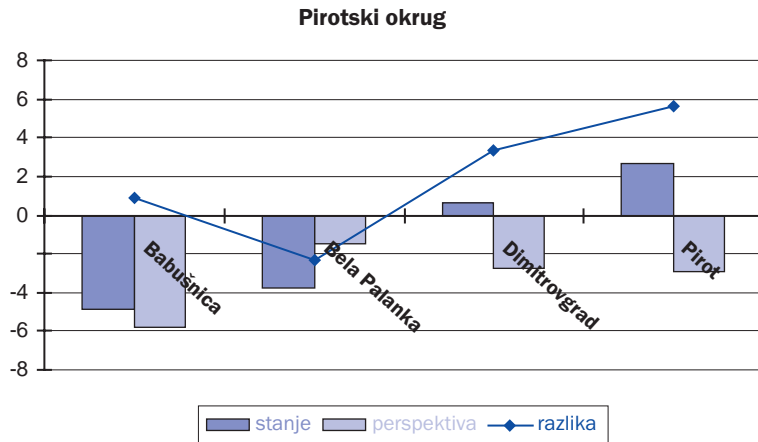
Slika 2.15. Relativan položaj opština Pirotskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Na osnovu dijagrama rasturanja prema dve grupe indikatora, zaključujemo da se sve opštine Pirotskog okruga nalaze u kvadrantima sa nepovoljnim perspektivama daljeg razvoja. Pri tome, dve opštine se nalaze u četvrtom kvadrantu (Dimitrovgrad i Pirot), dok se u najmanje povoljnom trećem kvadrantu nalaze preostale opštine (Babušnica i Bela Palanka).

Kompozitni indeksi *stanja* i *perspektiva*, kao i razlika dva indeksa za opštine Pirotskog okruga, predmet su detaljnije analize i predstavljeni su sledećom slikom:

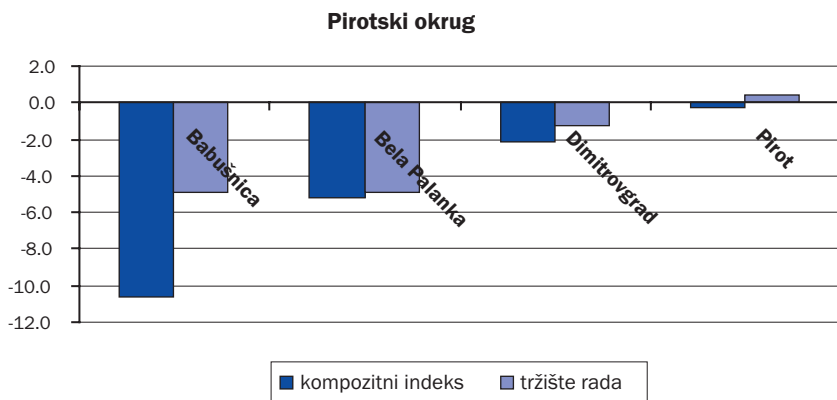
Slika 2.16. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I -II)

Primećuje se da postoje razlike među opštinama Pirotskog okruga prema vrednostima indikatora *stanja* i *perspektiva*. Trenutno stanje je značajnije pozitivno samo u opštini Pirot, dok je najveća razlika *stanja* i *perspektiva* u opštinama Pirot i Dimitrovgrad. Pri tome, obe opštine beleže veliku razliku jer imaju pozitivan zbir pokazatelja *stanja*, ali negativan zbir pokazatelja *perspektiva*. Nešto drugačija je situacija sa opštinom Babušnica, u kojoj su oba pokazatelja negativna ali je razlika pozitivna jer je sadašnje stanje manje loše u odnosu na potencijale ove opštine.

Za naše istraživanje interesantno je uporediti kretanje ukupnog kompozitnog indeksa i indeksa koji meri uslove na tržištu rada u pojedinačnim opštinama, što je predstavljeno sledećom slikom:

Slika 17. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Pirotskog okruga

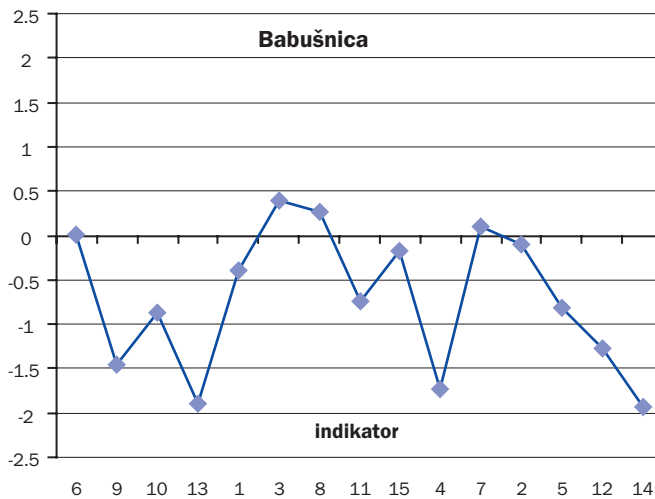

Grafički prikaz jasno potvrđuje visok stepen slaganja dva izabrana pokazatelja, odnosno uočava se da su sve opštine Pirotskog okruga prema ukupnom kompozitnom indeksu ispod republičkog proseka, što važi i za kompozitne indekse tržišta rada. Na prvi pogled, moglo bi se zaključiti da opština Pirot predstavlja izuzetak, međutim, navedeni pokazatelji i u ovoj opštini pokazuju visok stepen slaganja, odnosno oba indeksa se nalaze gotovo na nivou proseka Srbije (vrednost ukupnog indeksa je -0,28, a indeksa tržišta rada 0,39). U nastavku analize Pirotskog okruga, razmatraćemo detaljnije vrednosti indikatora korišćenih u analizi opština ovog okruga, uz davanje tabelarnog i grafičkog pregleda standardizovanih vrednosti indikatora, sa uračunatim znakom sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, a prikazanim prema dve karakteristične grupe (I i II).

Tabela 2.18. Raspoloživi podaci za opštinu Babušnica

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,017572388		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-1,45097948		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,8730865		
13. Stopa nepismenosti	-1,8926475		
1. Narodni dohodak 2003	-0,39171347	I	
3. Udeo nepoljpriv. stanovništva	0,385628321		
8. Participacija, stopa 2004	0,267726535		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,73825396		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,16686074		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,73908585		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,097873139		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,09646643	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,80596977		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-1,28192387		
14. Udeo mladog stanovništva	-1,93659844		

Slika 2.18. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Babušnica

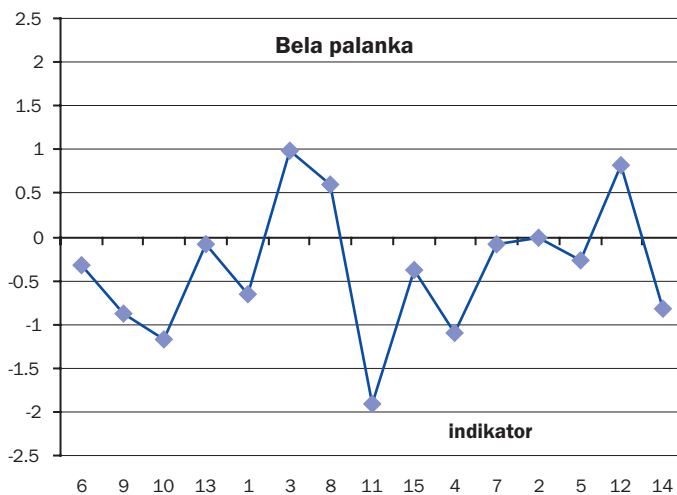

Na Slici 2.18. vidimo da su u opštini Babušnica gotovo svi indikatori ispod proseka za Srbiju, osim udela nepoljoprivrednog stanovništva (3) i opšte stope participacije (8). Pošto je prilikom crtanja grafika uzet u obzir *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, negativna vrednost indikatora za stopu nepismenosti (13), znači da je nepismenost u ovoj opštini iznad proseka što negativno utiče na relativni položaj opštine. S druge strane, udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) je iznad proseka, a pošto ima znak "plus" –pozitivno utiče na položaj opštine. Sa slike možemo takođe uočiti da lošem položaju opštine najviše doprinose sledeći indikatori: stopa nepismenosti (13), udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004. godini (4) i udeo mladog stanovništva (14). Dakle, loša pozicija opštine Babušnica uglavnom je posledica visoke stope nepismenosti, niskog stepena diversifikacije privrede i veoma niskog udela mladog stanovništva.

Tabela 2.19. Raspoloživi podaci za opštinu Bela Palanka

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,31695		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-0,86911		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-1,16837		
13. Stopa nepismenosti	-0,07669		
1. Narodni dohodak 2003	-0,66178	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,995566		
8. Participacija, stopa 2004	0,598661		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-1,90439		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,38462		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,09477		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,07891		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,01649	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,26697		
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,829051		plus
14. Udeo mladog stanovništva	-0,82047		

Slika 2.19. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Bela Palanka

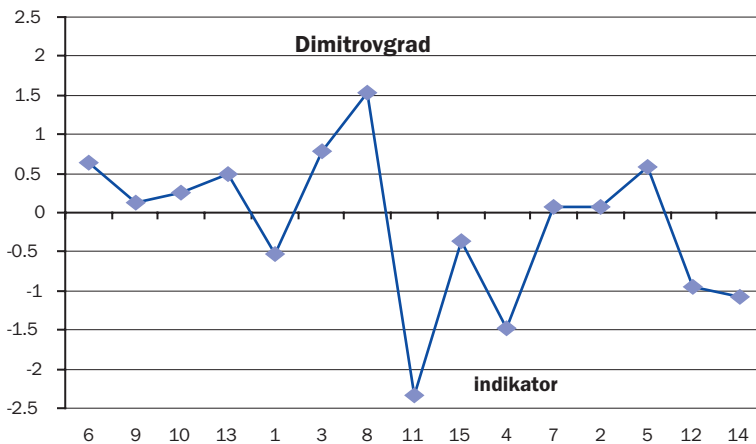

Na Slici 2.19. zapažamo da je većina indikatora ispod proseka, ali da u odnosu na opštinu Babušnica, opština Bela Palanka ima samo jedno veliko odstupanje i to ono koje se tiče zarade po zaposlenom za 2004. godinu (11). Indikatori koji doprinose poboljšanju relativne pozicije ove opštine su: udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), stopa participacije (8) i indeks prosečne zarade (12). Kao što smo videli iz Tabele 2.17. Bela Palanka ima nešto bolju poziciju od Babušnice ali je daleko ispod nivoa Srbije. Ovakvoj poziciji najviše doprinose: niske zarade po zaposlenom (11), mali udeo mladog stanovništva (14), veliki udeo nezaposlenih duže od godinu dana (10) i nediversifikovana privreda (4).

Tabela 2.20. Raspoloživi podaci za opštinu Dimitrovgrad

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,633881		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	0,122982		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,26015		
13. Stopa nepismenosti	0,496695		
1. Narodni dohodak 2003	-0,53692	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,793413		
8. Participacija, stopa 2004	1,525668		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-2,34162		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,35871		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,48501		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,082052		
2. Indeks ND 2001–2003	0,079624	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,5873		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,94696		
14. Udeo mladog stanovništva	-1,07274		

Slika 2.20. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Dimitrovgrad

Slika 2.20. pokazuje zašto je opština Dimitrovgrad ipak u boljem položaju od Babušnice i Bele Palanke – većina indikatora je iznad proseka za Srbiju, ali su ostali toliko nepovoljni da poništavaju pozitivne. Izuzetno male zarade po zaposlenom u 2004. godini (11), nizak stepen diversifikacije (4), pad prosečnih zarada u odnosu na 2001. godinu (12) i nizak udeo mladog stanovništva (14) su indikatori koji uslovljavaju ovako nepovoljnu poziciju opštine Dimitrovgrad. Na poboljšanje položaja ove opštine utiče stopa participacije (8) i visok udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3).

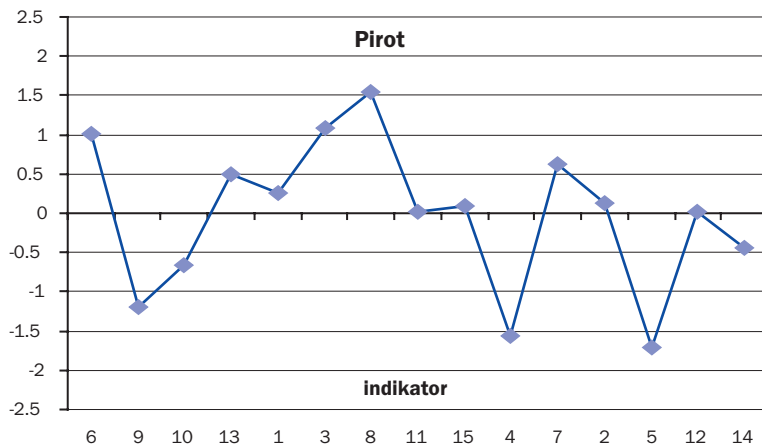
Tabela 2.21. Raspoloživi podaci za opštinu Pirot

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	1,011409		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-1,18756		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,66035		
13. Stopa nepismenosti	0,497854		
1. Narodni dohodak 2003	0,258278	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	1,081196		
8. Participacija, stopa 2004	1,540761		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,025036		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	0,097034		

4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,5676		
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,622846		minus
2. Indeks ND 2001–2003	0,135022		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-1,71062	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,009567		plus
14. Udeo mladog stanovništva	-0,4333		

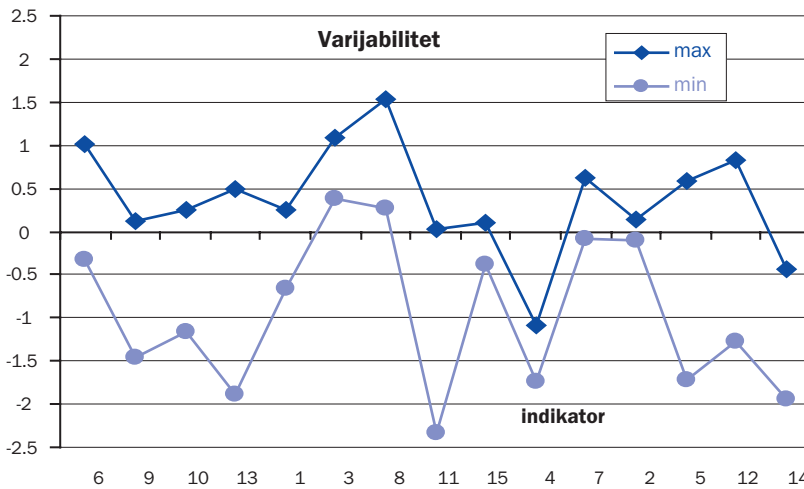
Slika 2.21. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Pirot

Slika 2.21. pokazuje da, iako je većina indikatora za opštinu Pirot iznad republičkog proseka, indikatori koji su ispod proseka uslovljavaju da relativna pozicija opštine bude ispod proseka za Srbiju. Konkretno, nepovoljnom relativnom položaju opštine Pirot najviše doprinose: veliki udeo nezaposlenih duže od jedne godine (9), niska diversifikacija (4) i nizak udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Poboljšanju ukupne pozicije opštine Pirot doprinose: niska stopa nezaposlenosti (6), visok udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i visoka participacija (8).

Na sledećoj slici predstavljen je varijabilitet indikatora korišćenih u analizi u opštinama Pirotskog okruga.

Slika 2.22. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Pirotskog okruga

Slika 2.22. i prateća Tabela 2.22. pokazuju koje su to opštine u Pirotskom okrugu koje imaju najveće, a koje najmanje vrednosti indikatora. Najveće varijacije su za indikatore 13 (stopa nepismenosti), 11 (zarada po zaposlenom 2004. godini) i 5 (udeo privatnog sektora u ND u 2003. godini). Kako je prilikom crtanja grafika uzet u obzir *znak* u ukupnom kompozitnom indeksu, najmanju vrednost indikatora stope nepismenosti ima Babušnica, a najveću Pirot, odnosno najveća stopa nepismenosti je u opštini Babušnica – a najmanja u Pirotu. Najveća zarada po zaposlenom je u Pirotu, a najmanja u Dimitrovgradu. Najveći udeo privatnog sektora u ND je u Dimitrovgradu, a najmanji u Pirotu. Najmanje varijacije u opštinama ovog okruga zabeležene su za indikatore: 3 (udeo nepoljoprivrednog stanovništva), 15 (stopa slobodnih radnih mesta) i 2 (indeks ND 2001–2003. godina).

Tabela 2.22. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Pirotskog okruga

Indikator	Maks..	Min..	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Pirot	Bela Palanka	-
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	Dimitrovgrad	Babušnica	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Dimitrovgrad	Bela Palanka	-
13. Stopa nepismenosti	Pirot	Babušnica	-
1. NDpc 2003	Pirot	Bela Palanka	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	Pirot	Babušnica	+
8. Participacija, stopa 2004	Pirot	Babušnica	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Pirot	Dimitrovgrad	+

15. Stopa slobodnih radnih mesta	Pirot	Bela Palanka	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zap.	Bela Palanka	Babušnica	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	Pirot	Bela Palanka	-
2. Indeks ND 2003/2001	Pirot	Babušnica	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Dimitrovgrad	Pirot	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	Bela Palanka	Babušnica	+
14. Udeo mladog stanovništva	Pirot	Babušnica	+

4.2. Podrška radu koalicija za podsticanje zapošljavanja u Pirotskom okrugu

Sastanak sa predstavnicima institucija za podršku zapošljavanja i članovima Saveta za zapošljavanje u Pirotu, održan je 18. novembra 2005. Bili su prisutni: sedam članova Saveta za zapošljavanje, direktor Nacionalne službe za zapošljavanje Pirotskog regiona, predstavnici privrede (“Tigar” a.d.), Regionalne privredne komore, Regionalnog centra za razvoj malih i srednjih preduzeća; gradski menadžer opštine Pirot i potpredsednik Skupštine opštine Pirot, koji je ujedno i predsednik Saveta za zapošljavanje Pirot. Sastanku su prisustvovala i dva predstavnika projekta “Mapa tržišta rada u Srbiji”.

Delimično strukturiran sastanak sa predstavnicima Saveta za zapošljavanje i interesnih grupa održan je zbog toga što su rezultati dobijeni na osnovu prikupljenih statističkih podataka pokazali da Pirotski region spada u regione povišenog rizika na tržištu rada, s indikatorima *stanja* koji se nalaze oko vrednosti republičkog proseka, ali sa ispod prosečnim indikatorima *perspektiva*.

Cilj sastanka bio je da se u dvosmernoj komunikaciji razmotri položaj regiona u celosti, profilišu rizici, šanse i mogućnosti, kao i prilike za konkretne akcije da bi se poboljšalo zapošljavanje. S druge strane, želeli smo da proverimo valjanost podataka dobijenih istraživanjem i da podstaknemo dijalog unutar Saveta za zapošljavanje.

Na početku sastanka članovi Saveta za zapošljavanje sažeto su izneli svoje viđenje stanja i perspektiva na tržištu rada i iz sopstvenog ugla ukazali na mogućnosti za prevazilaženje nastale situacije. U drugom delu sastanka predstavljeni su rezultati istraživanja baziranog na zvaničnoj statistici, dok se tokom trećeg dela razvila otvorena diskusija u kojoj su učesnici sastanka iz Pirot komentarisali predstavljene rezultate i ocene rizika na osnovu svog dubljeg poznavanja Pirotskog regiona i opština u njegovom sastavu.

Predstavnici Pirot pružili su dodatne informacije o situaciji u Pirotu i nastojali da detaljno objasne nekonzistentnost i nepouzdanost raspoloživih podataka u manjim opštinama u regionu, te izneli podatke koji nisu mogli biti obuhvaćeni istraživanjem. Tokom rasprave prevladavao je stav o tome da su male mogućnosti za pozitivne promene kroz lokalnu akciju, jer uticaji, odnosno opasnosti iz okruženja

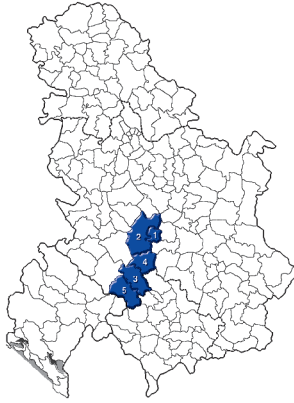
dominantno utiču na potencijale razvoja i novog zapošljavanja. Kritikovana je politika fiskalne centralizacije i zanemarivanja regionalnih i opštinskih potreba.

Među ključnim informacijama i idejama iznetim na ovom sastanku vredi pomenuti sledeće:

1. Regionalna strategija razvoja nije do sada doneta, a po mišljenju lokalnih predstavnika ni njeno donošenje neće bitno promeniti situaciju, jer se sve važne odluke donose u Beogradu bez konsultacija sa lokalnim vlastima.
2. Smatra se da opšta politička situacija veoma loše utiče na rad Saveta za zapošljavanje i prevazilaženje problema nezaposlenosti u regionu.
3. Predstavnici Saveta za zapošljavanje u Pirotu jedinstveni su u tvrdnji da je veoma teško očekivati bilo kakve rezultate rada Saveta kada ne postoje budžetom predviđena sredstva za njegovo funkcionisanje.
4. Svest o mogućnosti pribavljanja sredstava na projektnom principu nije izgrađena, niti postoje inicijative u tom smislu.
5. Mnogi zaposleni nisu prijavljeni u skladu sa zakonskom obavezom poslodavaca. Poslodavci izbegavaju obavezu plaćanja poreza i doprinosa za zaposlene, pa se mnogi stvarno zaposleni vode kao nezaposleni. S druge strane, mnogi koji se vode u zvaničnoj statistici kao zaposleni u velikim državnim preduzećima, zapravo, već duže vreme ne primaju zarade.
6. Najznačajniji poslodavac u regionu je "Tigar" a.d. koji je nedavno u vlasništvu francuskog "Michelin-a." Opšti zaključak je da vlasnička transformacija "Tigra" i njene pozitivne posledice po brzinu tranzicije u regionu nisu registrovane u zvaničnoj statistici i da su stoga naši podaci, odnosno rezultati neažurirani.
7. I u ovom regionu zabrinjavajuće visok broj nezaposlenih i dalje čeka da se zaposli u velikim javnim ili društvenim preduzećima, bez dovoljno svesti da su ta preduzeća u dobroj meri stvar prošlosti. Takođe, još uvek ne postoji izgrađeno poverenje u privatni sektor.
8. Iako je opština Babušnica prema rezultatima statističkog istraživanja po rangju na začelju, prisutni su bili mišljenja da je privreda najstabilnija upravo u Babušnici zahvaljujući većem učešću neregistrovanog privatnog sektora.
9. Učesnici sastanka smatraju da su strane direktne investicije ključne za trajni napredak na tržištu rada u pogledu poboljšanja zapošljavanja, odnosno smanjenja nezaposlenosti.
10. Turizam se smatra delatnošću s velikim potencijalom zbog prirodnih lepota i kulturno-istorijskih spomenika, ali nedostaju finansijska sredstva i povoljni uslovi kreditiranja kako bi se stvorila osnova za eksploataciju ovih pogodnosti.
11. Veliki broj obrazovanih ljudi gravitira ka većim gradovima, pretežno ka Nišu, ne videći perspektivu u svom regionu odnosno opštini, što dovodi do konstantnog nedostatka obrazovanih kadrova.

5. RAŠKI OKRUG

5.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Raški okrug nalazi se u jugozapadnom delu Srbije. Obuhvata opštine: Kraljevo, Vrnjačka Banja, Raška, Novi Pazar i Tutin. Sedište okruga je u Kraljevu.

1. Vrnjačka Banja
2. Kraljevo
3. Novi Pazar
4. Raška
5. Tutin

Ukupan broj stanovnika u Raškom okrugu je 293.240, a najveća opština je Kraljevo sa 121.595 stanovnika. Drugi grad po veličini je Novi Pazar sa 87.643 stanovnika. Od 1991. do 2002. broj stanovnika u ovom okrugu smanjio se za 2.081. Međutim, posmatrano po opštinama, kretanje broja stanovnika u ovom periodu znatno se razlikuje. Broj stanovnika porastao je u Vrnjačkoj Banji i Novom Pazaru, dok je u ostalim opštinama opao. Ubedljivo najveći pad broja stanovnika u ovom okrugu bio je u opštini Tutin. Poljoprivredne površine u Raškom okrugu zauzimaju 49,1 % ukupne teritorije okruga, a narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 47.447 dinara, što je značajno ispod republičkog proseka.

Geografski položaj Raškog okruga je relativno povoljan, zahvaljujući blizini železničke pruge međunarodnog značaja Beograd-Niš-Skoplje, odnosno Niš-Sofija-Istanbul. Dominantne privredne delatnosti Raškog okruga značajno se razlikuju po opštinama. U kraljevačkoj opštini dominantna je teška industrija, pre svega proizvodnja vatrostalnih materijala i teretnih železničkih i drumskih vozila. Poljoprivredna proizvodnja pretežno je bazirana na stočarstvu i voćarstvu, ali prehrambena industrija nije dovoljno razvijena. Najvažnije privredne delatnosti su: proizvodnja tehničkih gasova i porozne mase, tekstilna industrija, prerada drveta, mašinska industrija, proizvodnja elektrotermičkih proizvoda, proizvodnja vatrostalnog materijala, rudarstvo (proizvodnja uglja, mermera, andezita, dolomitnog peska, talka), građevinarstvo i trgovina. Za opštinu Novi Pazar karakterističan je nagli razvoj privatnog preduzetništva posle 1990. godine, a dominantne delatnosti su proizvodnja tekstila i obuće. Komparativne prednosti Raškog okruga jesu:

- mogućnosti za razvoj turizma (manastiri, banjski i planinski centri);
- značajna nalazišta ruda i minerala;
- šumski potencijal i poljoprivredne površine.

U Tabeli 2.23. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Raški okrug, njihove standardizovane vrednosti i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Tabela 2. 23. Raspoloživi podaci za Raški okrug, prema grupama I i II

Red. br. indikatora	Nasledeni uslovi i trenutno stanje - I	Originalna vrednost	Stand. vrednost	Prosek za Srbiju
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	39,724	0,749	34,8802
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004	61,728	1,466	49,6739
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	81,868	2,027	70,2444
13.	Stopa nepismenosti (%)	4,544	0,075	4,381
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	47.447	-1,026	74.579,32
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	89,757	0,489	87,0054
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	54,674	0,193	53,5936
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	11.969	-0,149	12.308,92
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004	0,275	-1,095	0,5194
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	3,453	-0,095	4
Potencijali za pozitivne promene - II				
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	25,490	-1,196	36,6663
7.	Indeks nezaposlenosti 2004/2001	105,412	-0,675	115,2824
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	35,295	0,084	34,2873
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	36,795	-0,079	37,483
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003/2001	163,138	0,730	140,2213
5.	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND	56,443	0,214	53,6632
12.	Indeks prosečne zarade 2004/2001	262,306	1,356	230,4906
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	23,889	2,128	19,6722
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003-2001	98,620	0,090	97,7208
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005	0	-0,691	215,46
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	8,371	0,132	7,9466

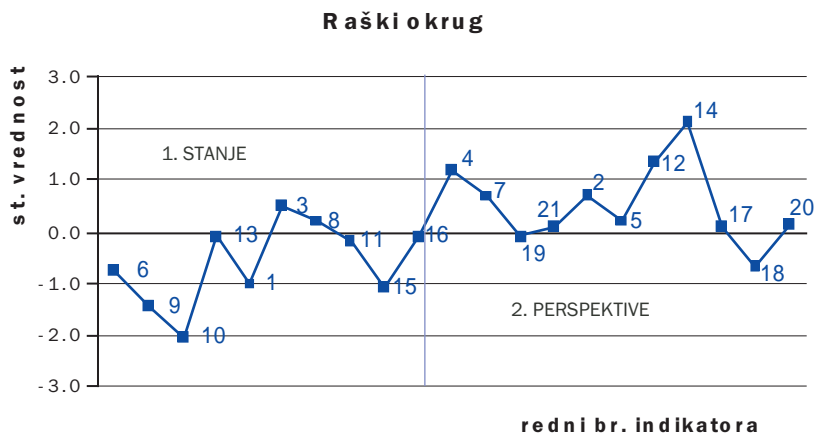
Tabela 2.24. Rang (redosled okruga u Srbiji) Pirotskog okruga prema grupama indikatora

	TOTAL	I	II	A	B	C
Rang za Raški okrug	12	22	3	9	21	4

Raški okrug je prema ukupnom kompozitnom indeksu na nivou republičkog proseka, odnosno na dvanaestom mestu od ukupno dvadeset i pet okruga u Srbiji. Za ovaj okrug karakteristično je to da se uočavaju velike razlike u poziciji prema podgrupama kompozitnih indeksa I i II (postojeće *stanje* i *perspektive*). Naime, prema zbiru pokazatelja trenutnog *stanja* Raški okrug se nalazi na začelju liste okruga u Srbiji i zauzima 22. poziciju, dok se nasuprot tome, prema *perspektivama* nalazi na veoma visokom, trećem mestu u Republici. Situacija je slična s alternativnim grupisanjem indikatora u tri grupe. Prema grupama indikatora koje se odnose na socio-ekonomsku situaciju (grupa A) i progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (grupa C), Raški okrug zauzima 9 i 4, poziciju, dok je situacija na tržištu rada (grupa B) znatno nepovoljnija, odnosno zbir indikatora ove grupe dovodi ga na 21. mesto u Republici. Zbog postojanja znatnih razlika u ocenama trenutne situacije i potencijala, posetili smo Raški okrug i detaljnije istražili pojedinačne komponente navedenih indeksa (takođe velike razlike u rangovima, ali uz inverzan odnos pokazatelja *stanja* i *perspektiva*, detaljno je analiziran na primeru Zaječarskog i Pirotskog okruga).

Veoma nepovoljna pozicija Raškog okruga prema indikatorima trenutnog stanja (grupa I), odnosno prema uslovima na tržištu rada (grupa B), posledica je ispod prosečne vrednosti pripadajućih indikatora, što se jasno uočava na linijskom dijagramu standardizovanih vrednosti.

Slika 2.23. Indikatori stanja i perspektiva za Raški okrug

U grupi pokazatelja *stanja*, izdvajaju se izrazito nepovoljne vrednosti indikatora koji neposredno mere stanje na tržištu rada u odnosu na prosek u Srbiji (istovremeno i komponente grupe B). Među navedenim indikatorima uočava se negativan uticaj indikatora 6, 9, 10 i 15 (stopa nezaposlenosti, prosečno trajanje nezaposlenosti i udeo dugoročne nezaposlenosti, kao i stopa slobodnih radnih mesta – sve mereno u 2004. godini). Situacija sa navedenim indikatorima je sledeća: stopa nezaposlenosti u okrugu je 39,7 % (iznad republičkog proseka od 34,9 %), prosečno trajanje nezaposlenosti je 61,7 meseci (prosek u Srbiji je 49,7 meseci), udeo dugoročne nezaposlenosti je iznad proseka od 70,2 % i iznosi 81,9 %, dok je stopa slobodnih radnih mesta svega 0,27 % (ispod proseka merenog za sve okruge od 0,52 %). Na osnovu prikazanog linijskog dijagrama, veoma jednostavno možemo izdvojiti i indikatore kojima Raški okrug duguje iznad prosečnu ocenu potencijala za pozitivne promene. Reč je o indikatorima 4, 12 i 14 (stepen diversifikovanosti privrede, indeks prosečne zarade i udeo mladog stanovništva). Dakle, veoma visoku (3) poziciju prema *perspektivama*, Raški okrug duguje pre svega iznad prosečno visokom udelu mladih u ukupnom stanovništvu (sa učešćem od 23,9 % Raški okrug prevazilazi republički prosek od 19,7%), zatim udelu zaposlenih u najvećoj delatnosti od 25,5 % (bolje u odnosu na prosek od 36,7 %), kao i indeksu rasta koji beleži prosečna zarada po zaposlenom u ovom okrugu (262,3 u odnosu na republički prosek od 230,5).

Do sličnih zaključaka dolazimo i alternativnim grupisanjem indikatora prema tri grupe: opšta socio-ekonomska situacija (A), uslovi na tržištu rada (B) i progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (C).

Tabela 2.25. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

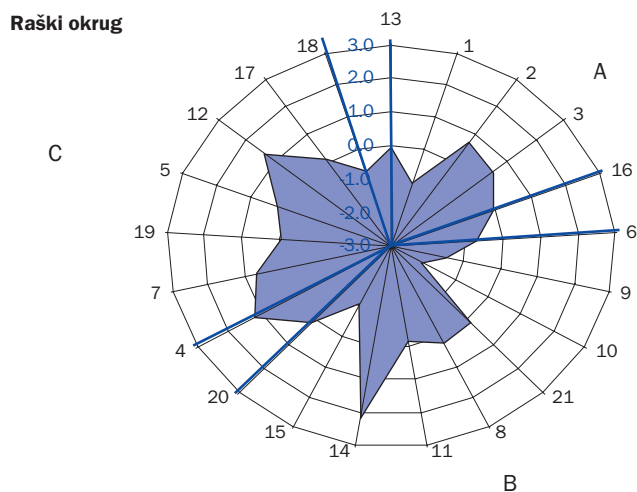
Br. Indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vred.	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	0,075199	-	14
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, u dinarima	-1,026204	+	23
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	0,729630	+	5
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	0,488737	+	7
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,095475	+	7
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	0,748831	-	21
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	1,466205	-	24
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	2,026537	-	25

21.	B	Udeo stan. sa niskim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,078512	-	10
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	0,193426	+	12
11.	B	Zarade po zaposlenom	-0,148956	+	14
14.	B	Mlado stanovništvo do 18. god. %	2,128117	+	2
15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	-1,095366	+	24
20.	B	Udeo stan. sa visokim obraz. u radnom kontingentu, %	0,131567	+	5
4.	C	Maks. broj zaposlenih u grani / ukupan broj zaposlenih, %	-1,195933	-	3
7.	C	Indeks nezaposlenosti	-0,674820	-	8
19.	C	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	0,084141	-	15
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	0,214052	+	12
12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	1,356076	+	3
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	0,090086	+	11
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	-0,690822	+	22

Podatke o karakterističnim indikatorima prema tri grupe, najjednostavnije možemo analizirati ukoliko ih predstavimo na kružnom dijagramu:

Slika 2.24. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Raški okrug

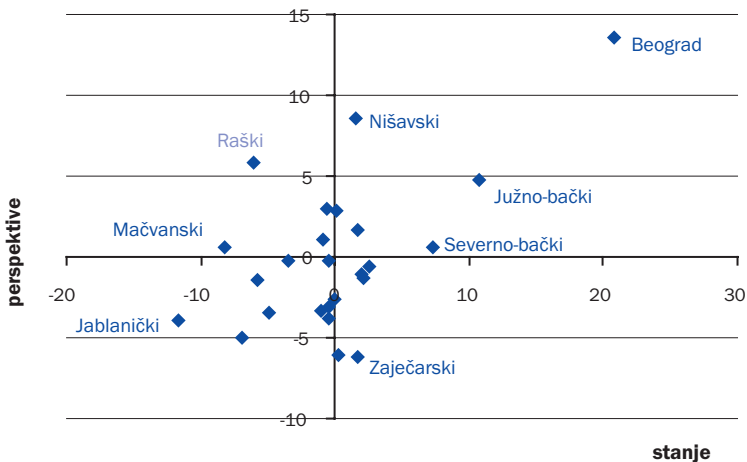
Na osnovu kružnog dijagrama jasno se uočava da 9. poziciju prema opštim socio-ekonomskim uslovima (grupa A), odnosno mesto u prvoj polovini liste od 25

okruza, Raški okrug duguje nešto iznad prosečnim indikatorima 2 i 3 (indeks rasta ND u periodu 2001–2003. godina i udeo nepoljoprivrednog stanovništva). Pozicija prema zbirnom indikatoru tržišta rada (grupa B) znatno je lošija. Sa dijagrama se uočava da su uzroci ovako loše pozicije (21) Raškog okruga nepovoljne vrednosti indikatora 9, 10 i 15 (prosečno trajanje nezaposlenosti, udeo dugoročne nezaposlenosti i stopa slobodnih radnih mesta, sa pojedinačnim rangovima 24, 25 i 24, redom). Veoma visoka (4) pozicija Raškog okruga prema uspehu u sprovođenju reformi (grupa C) posledica je iznad prosečnih vrednosti indikatora 4 i 12 (udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti i indeks rasta prosečne zarade u periodu 2001–2004. godina, pri čemu prema oba indikatora pojedinačno zauzimaju 3. poziciju u Republici).

Imajući u vidu Klasifikaciju okruga prema karakterističnim grupama indikatora (videti Prvi deo), na sledećoj slici uočavamo da se Raški okrug nalazi u drugom kvadrantu, sa trenutnim stanjem znatno ispod proseka za Srbiju (vrednost indikatora I grupe je $-6,00$), ali veoma dobrim potencijalima (vrednost indikatora II grupe je $5,82$).

Slika 2.25. Relativni položaj Raškog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Prema *znacima* tri karakteristične grupe indikatora (A, B i C), razlikujemo osam različitih tipova okruga. Primenjujući ovaj vid klasifikacije okruga, Raški okrug se nalazi u trećoj grupi sa neznatno iznad prosečnom opštom socio-ekonomskom situacijom (vrednost indikatora grupe A je $0,021$), negativnim uslovima na tržištu

rada (zbir indikatora u grupi B je -2,95), ali i pozitivnom ocenom progresa reformi (zbir indikatora u grupi C je značajno iznad proseka i uzima vrednost 2,76).

Metodologiju primenjenu u analizi Raškog okruga kao celine, možemo primeniti i u analizi pripadajućih opština i na taj način upotpuniti zaključke do kojih smo došli u dosadašnjem istraživanju ovog okruga. Za potrebe analize opština Raškog okruga korišćeni su sledeći podaci:

Tabela 2.26. Raspoloživi podaci za opštine Raškog okruga

Indikator	Vrnjačka Banja	Kraljevo	Novi Pazar	Raška	Tutin	Prosek za Srbiju	Znak
1. ND pc 2003	75.833	55.052	36.576	47.940	23.197	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	139,65	160,65	167,83	151,47	203,61	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	94,91	91,14	90,38	94,94	73,18	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zap.	24,05	27,88	29,94	22,99	38,12	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	50,95	58,43	55,97	41,85	81,77	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	35,64	35,11	43,38	39,33	64,91	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	92,63	111,05	106,89	114,56	96,49	118,80	-
8. Participacija, stopa 2004	70,88	58,28	51,81	55,61	33,04	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	82,06	45,87	65,42	63,14	90,46	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	92,42	72,41	85,39	94,22	85,90	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	12678	12361	10883	12079	11589	11716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	203,08	251,85	312,46	286,57	282,66	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	3,52	3,24	5,18	6,58	7,71	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	19,27	19,21	29,95	19,14	33,86	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,26	0,45	0,12	0,28	0,09	0,55	+

U Tabeli 2.26. pored originalnih podataka za svaku opštinu, dati su i proseci izabranih indikatora za Srbiju. U poslednjoj koloni dat je znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks. Može se lako uočiti da je narodni dohodak po stanovniku u 2003. godini najveći u opštini Vrnjačka Banja, a najmanji u opštini Tutin, ali i da je samo u opštini Vrnjačka Banja iznad proseka Srbije. *Znak* narodnog dohotka

je “plus” što znači da viši narodni dohodak utiče na poboljšanje pozicije opština i okruga. Stopa nezaposlenosti najviša je u opštini Tutin, a najniža u opštini Kraljevo, ali je samo za Vrnjačku Banju i Kraljevo ispod proseka Srbije. Negativan *znak* pridružen ovom indikatoru osigurava da visoka stopa nezaposlenosti negativno utiče na položaj opština.

Na osnovu podataka za opštine Raškog okruga moguće je izračunati vrednosti karakterističnih indeksa, koje su predstavljene u sledećoj tabeli:

Tabela 2.27. Kompozitni indeksi za opštine Raškog okruga

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Vrnjačka Banja	-1,8419	-2,3107	0,4688	1,5092	-3,8681	0,5171
Kraljevo	3,31634	1,79304	1,5233	1,3406	0,7958	1,1800
Novi Pazar	1,7609	-4,4221	6,1830	0,4802	-0,9647	2,2453
Raška	-2,5509	-3,9931	1,4421	0,2844	-4,1336	1,2984
Tutin	-3,6681	-12,2104	8,5423	-1,3409	-4,9715	2,6444

Iz Tabele 2.27. možemo videti da su za sve opštine Raškog okruga potencijali za razvoj (isto važi i za indeks reformi) ocenjeni kao iznad prosečni, dok je ocena trenutne situacije negativna za sve opštine, osim Kraljeva (veliki gradski centar i sedište okruga). Pored Kraljeva, pozitivnu ocenu prema ukupnom kompozitnom indeksu ima i opština Novi Pazar (pozitivan zbir uslovljen je veoma dobrom ocenom perspektiva, pre svega usled izrazito iznad prosečnih vrednosti demografskih obeležja). Iznad prosečne uslove prema indeksu tržišta rada (grupa B) ima samo opština Kraljevo.

Tabela 2.28. Rang (redosled u Srbiji) opština Raškog okruga prema karakterističnim grupama indikatora

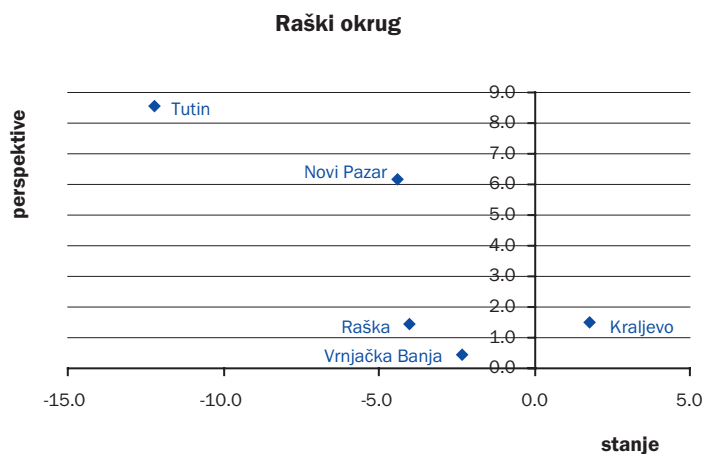
Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Vrnjačka Banja	98	108	70	32	138	69
Kraljevo	37	51	46	35	62	53
Novi Pazar	54	133	3	58	101	28
Raška	104	127	48	68	144	50
Tutin	116	159	1	115	151	19

U Tabeli 2.28. predstavljen je rang koji opštine Raškog okruga zauzimaju u Srbiji, prema alternativnim grupama indikatora. Najbolju poziciju prema ukupnom kompozitnom indeksu ima opština Kraljevo, a najlošiju opština Tutin. Interesantno je zapaziti da je opština Tutin, prema ukupnom kompozitnom indeksu najlošije

rangirana u okrugu, a istovremeno na prvom mestu u Srbiji prema oceni *perspektiva*. Navedeni rezultat, posledica je relativno malog broja indikatora u II grupi (6), te veoma velike osetljivosti na postojanje izrazitih ekstrema (ovde je to slučaj sa pozitivnom ekstremnom vrednošću indikatora – udeo mladog stanovništva, koji je u opštini Tutin 33,9 %).

Prema znacima indeksa *stanja* i *perspektiva* kreirana su četiri tipa opština (videti tačku 5.1. u Prvom delu: Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva), a raspored opština Raškog okruga prema karakterističnim grupama prikazan je na sledećoj slici:

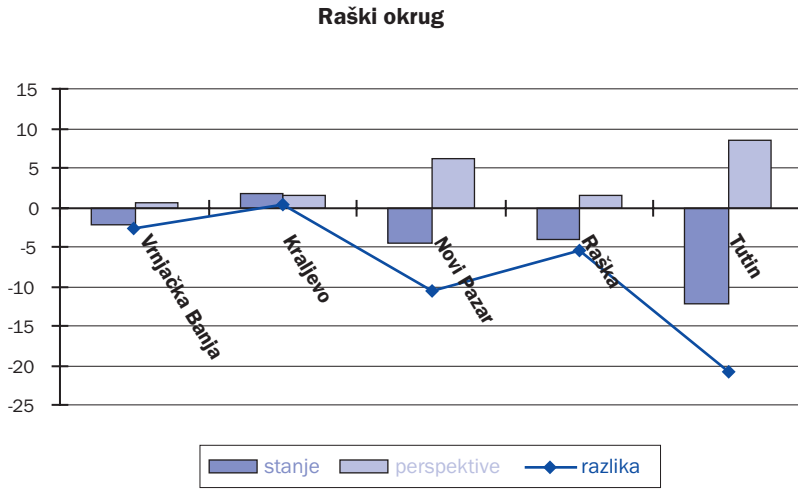
Slika 2.26. Relativan položaj opština Raškog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Uočavamo da se sve opštine Raškog okruga nalaze u kvadrantima sa dobrim potencijalima, odnosno u kvadrantima I ili II. Pri tome, trenutno stanje je ocenjeno kao iznad prosečno samo u opštini Kraljevo, dok je situacija u Tutinu krajnje nepovoljna (159. pozicija na listi 160 opština u Srbiji), a samo neznatno bolja u Raškoj i Novom Pazaru (zauzimaju 133 i 127. poziciju prema indikatorima I grupe).

Poređenje trenutnog *stanja* i *perspektiva*, odnosno razlika ove dve grupe pokazatelja predstavljena je na sledećoj slici:

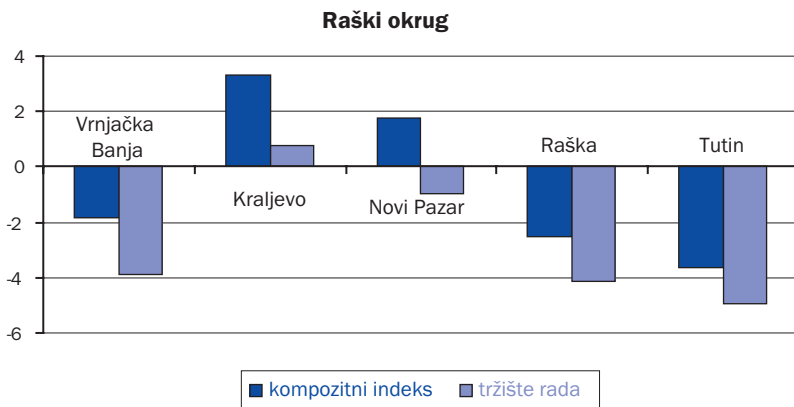
Slika 2.27. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I - II)

Zapažamo da u tri opštine Raškog okruga, Novom Pazaru, Raškoj i Tutinu postoje velike razlike među vrednostima indikatora *stanja* i *perspektiva*. Sve tri opštine imaju negativan zbirni pokazatelj *stanja*, a *perspektive* pozitivne, pri čemu najveću razliku beleži opština Tutin. Nešto iznad proseka Republike nalaze se pokazatelji *stanja* i *perspektiva* u opštini Kraljevo, dok opština Vrnjačka Banja ima trenutno *stanje* nešto ispod, a *perspektive* nešto iznad proseka.

Na sledećoj slici predstavljene su vrednosti ukupnog kompozitnog indeksa i indeksa tržišta rada za opštine Raškog okruga.

Slika 2.28. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Raškog okruga

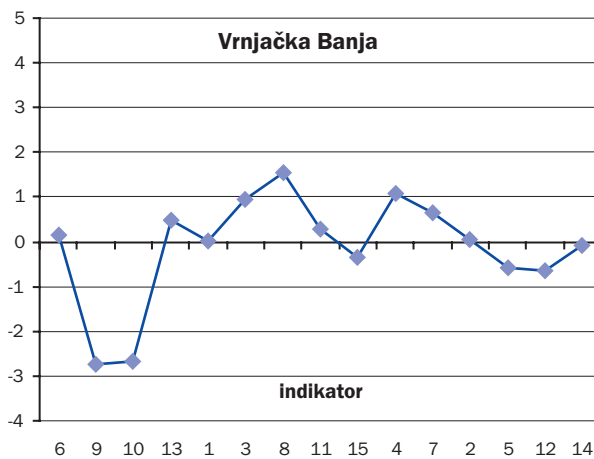
Uočavamo visok stepen korelisanosti navedena dva indeksa, odnosno oba pokazatelja su istog znaka za sve opštine Raškog okruga, s izuzetkom Novog Pazara. Pri tome, oba kompozitna indeksa su negativna u opštinama Vrnjačka Banja, Raška i Tutin, dok su u opštini Kraljevo oba pokazatelja iznad proseka za Srbiju. Situacija je nešto drugačija samo u opštini Novi Pazar, gde je ukupan kompozitni indeks iznad proseka Republike, dok su uslovi na tržištu rada ocenjeni kao lošiji u odnosu na prosek.

Pregled korišćenih indikatora za opštine Raškog okruga, prema grupama koje se odnose na *stanje* i *perspektive*, dat je u vidu tabelarnog prikaza i odgovarajućeg linijskog dijagrama.

Tabela 2.29. Raspoloživi podaci za opštinu Vrnjačka Banja

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,166946		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-2,74006		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-2,66348		
13. Stopa nepismenosti	0,467209		
1. Narodni dohodak 2003	0,033743	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,961976		
8. Participacija, stopa 2004	1,541577		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,275742		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,35436		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	1,069284		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,653736		
2. Indeks ND 2001–2003	0,046234	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,57593		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,63002		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,09451		

Slika 2.29. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Vrnjačka Banja

Vrnjačka Banja nalazi se na 98. mestu od 160 opština u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa ove opštine je ispod proseka Srbije. Lošem trenutnom stanju najviše doprinose dug period trajanja nezaposlenosti (9) i veliki udeo dugoročne nezaposlenosti (10). Iz Tabele 2.29. možemo pročitati konkretne standardizovane vrednosti indikatora sa uključenim znakom. Na poboljšanje ukupne pozicije opštine Vrnjačka Banja, iz grupe pokazatelja trenutnog *stanja* utiče opšta stopa participacije (8), a iz grupe *perspektiva* nizak udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti, odnosno visok stepen diversifikacije privrede (4).

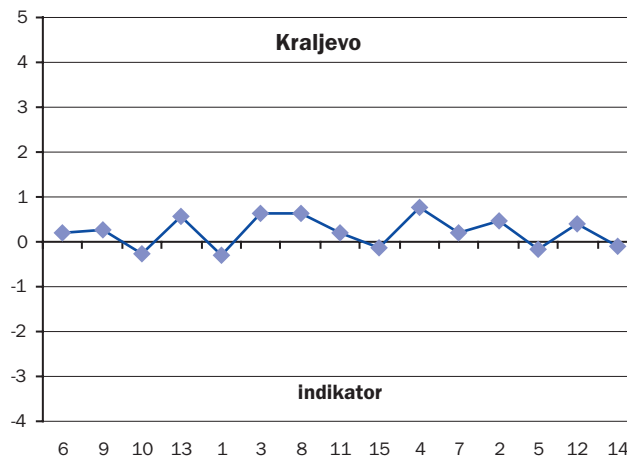
Tabela 2.30. Raspoloživi podaci za opštinu Kraljevo

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,215142		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	0,269786		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,26045		minus
13. Stopa nepismenosti	0,556459		
1. Narodni dohodak 2003	-0,31207	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,638677		
8. Participacija, stopa 2004	0,628759		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,184915		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,12818		

4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,750306		
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,193497		minus
2. Indeks ND 2001–2003	0,457542		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,15646	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,392587		plus
14. Udeo mladog stanovništva	-0,11414		

Slika 2.30. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Kraljevo

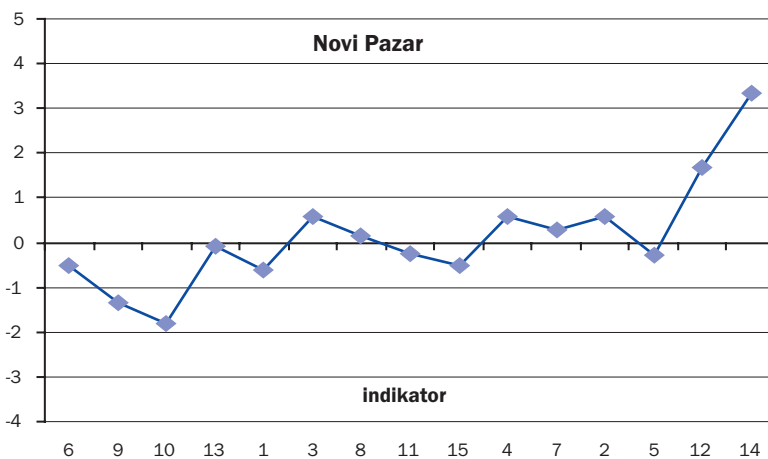

Kraljevo, kao okružni centar, jeste i opština sa najboljim položajem u okrugu i odlikuje se veoma malim odstupanjem vrednosti indikatora od republičkog proseka. Ovo možemo videti sa Slike 2.30. Iako jedna trećina indikatora ima vrednost ispod proseka Srbije, niska stopa nepismenosti (13), visok udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), visoka stopa participacije (8) i diversifikovana privreda (4) – poništavaju negativno dejstvo tih faktora.

Tabela 2.31. Raspoloživi podaci za opštinu Novi Pazar

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,52564		
9. Prosečno trajanje nezap.2004	-1,35607		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-1,81904		minus
13. Stopa nepismenosti	-0,07191		
1. Narodni dohodak 2003	-0,61953	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,573528		
8. Participacija, stopa 2004	0,15985		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,23856		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,52474		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,578936		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,297613		
2. Indeks ND 2001–2003	0,598149	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,29436		
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	1,663158		plus
14. Udeo mladog stanovništva	3,339537		

Slika 2.31. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Novi Pazar

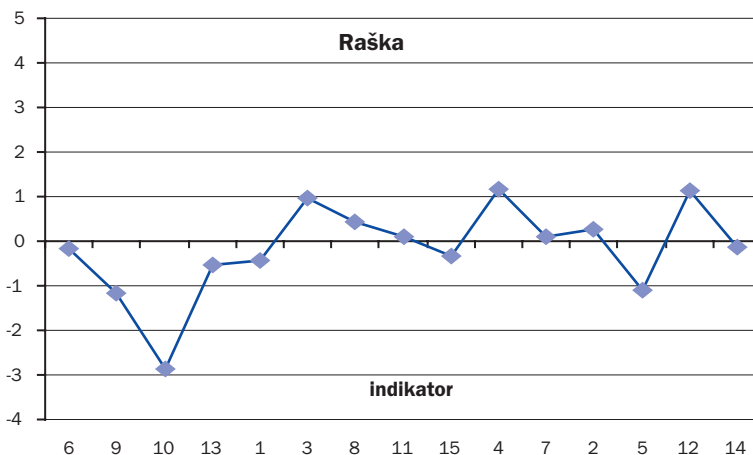
Opština Novi Pazar, prema ukupnom kompozitnom indeksu, nalazi se na 54. mestu u Srbiji. Vrednost ovog indeksa je iznad proseka Srbije. Loše trenutno stanje

ali dobre *perspektive* u ovoj opštini pokazuju kako podaci u Tabeli 2.27. tako i Slika 2.31. Na loše trenutno stanje najviše utiču dužina trajanja nezaposlenosti (9) i veliki udeo nezaposlenih koji na posao čekaju duže od godinu dana (10). Na dobre perspektive najviše utiču veliki rast zarade u odnosu na 2001. godinu (12) i veliki udeo mladog stanovništva (14). Krajnji rezultat uticaja oba kompozitna indeksa je relativno povoljna – blago iznad prosečna pozicija ove opštine.

Tabela 2.32. Raspoloživi podaci za opštinu Raška

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,16318		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-1,1667		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-2,87948		
13. Stopa nepismenosti	-0,5279		
1. Narodni dohodak 2003	-0,43042	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,964807		
8. Participacija, stopa 2004	0,435226		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,104116		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,32954		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	1,157819		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,105849		
2. Indeks ND 2001–2003	0,277897	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-1,08573		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	1,120418		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,13409		

Slika 2.32. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Raška

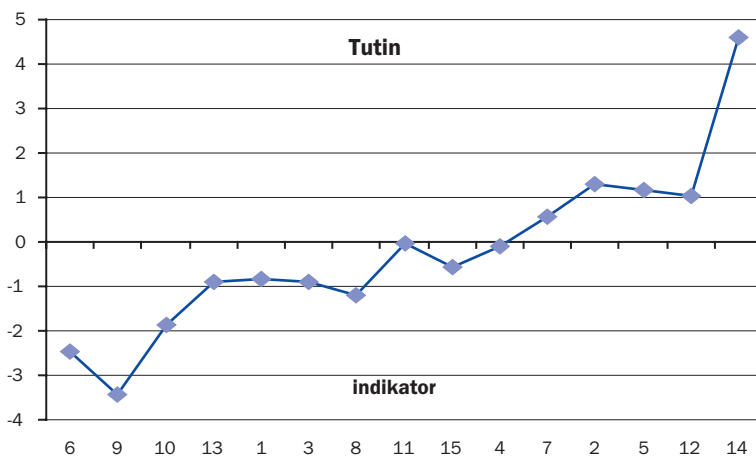
Opština Raška nalazi se na 104. mestu u Srbiji i ima vrednost ukupnog indeksa ispod proseka Srbije. Kao i u većini opština Raškog okruga i ovde imamo nepovoljno trenutno *stanje* a dobre *perspektive*. Lošem trenutnom stanju najviše doprinose izrazito dugo trajanje nezaposlenosti (9) i veliki udeo dugoročne nezaposlenosti (10). Udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), iako izrazito visok, ne može da poništi negativan uticaj prethodna dva indikatora. Dobrim *perspektivama* uglavnom doprinose diversifikovana privreda (4) i iznad prosečan rast zarada u odnosu na 2001. godinu (12). Karakteristika ove opštine je ispod prosečan udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5).

Tabela 2.33. Raspoloživi podaci za opštinu Tutin

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-2,45402		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-3,43851		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-1,88027		
13. Stopa nepismenosti	-0,89505		
1. Narodni dohodak 2003	-0,84216	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-0,9026		
8. Participacija, stopa 2004	-1,20116		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,03628		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,56034		

4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,10233		
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,557352		minus
2. Indeks ND 2001–2003	1,298925		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,150953	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	1,03838		plus
14. Udeo mladog stanovništva	4,599018		

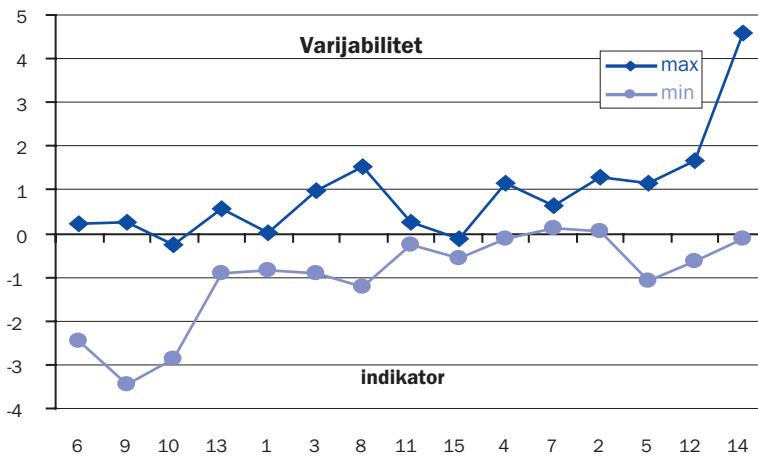
Slika 2.33. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Tutin

Razlozi lošeg rangiranja opštine Tutin (116 mesto) su očigledni i jasno dolaze do izražaja na Slici 2.33. Svi indikatori koji predstavljaju trenutno *stanje* opštine su negativni. Nezaposlenost je znatno iznad proseka (6), dok prosečno trajanje nezaposlenosti (9) još više odstupa od proseka. Udeo dugoročne nezaposlenosti (10) i stopa nepismenosti (13) takođe su veoma visoki. U ovoj opštini postoje samo četiri indikatora koji pozitivno utiču na pložaj opštine i svi ti indikatora ulaze u kompozitni indeks *perspektiva*. To su indeks narodnog dohotka (2), udeo privatnog sektora u ND (5), indeks prosečne zarade (12) i udeo mladog stanovništva (14). Po udelu mladog stanovništva ova opština je znatno iznad proseka Srbije.

Na sledećoj slici predstavljene su maksimalne i minimalne vrednosti indikatora koje su zabeležene u opštinama Raškog okruga, dok su u pratećoj Tabeli 2.34. identifikovane opštine u kojima su izmerene ekstremne vrednosti ovih indikatora.

Slika 2.34. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Raškog okruga

Slika 2.34. pokazuje da najveća odstupanja u Raškom okrugu beležimo za sledeće indikatore: stopa nezaposlenosti (6), prosečno trajanje nezaposlenosti u 2004. godini (9), udeo dugoročne nezaposlenosti u 2004. godini (10), opšta stopa participacije (8) i udeo mladog stanovništva (14). Suprotno velikom varijabilitetu pobrojanih indikatora, indikatori zarada po zaposlenom (11), stopa slobodnih radnih mesta (15) i indeks nezaposlenosti (7) u svim opštinama Raškog okruga nalaze se na približno istom nivou.

Tabela 2.34. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Raškog okruga

Indikator	Maks.	Min.	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Kraljevo	Tutin	-
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	Kraljevo	Tutin	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Kraljevo	Raška	-
13. Stopa nepismenosti	Kraljevo	Tutin	-
1. NDpc 2003	Vrnjačka Banja	Tutin	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	Vrnjačka Banja	Tutin	+
8. Participacija, stopa 2004	Vrnjačka Banja	Tutin	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Vrnjačka Banja	Novi Pazar	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	Kraljevo	Tutin	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zap.	Raška	Tutin	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	Vrnjačka Banja	Raška	-

2. Indeks ND 2003/2001	Tutin	Vrnjačka Banja	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Tutin	Raška	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/01	Novi Pazar	Vrnjačka Banja	+
14. Udeo mladog stanovništva	Tutin	Raška	+

5.2. Podrška osnivanju koalicije za podsticanje zapošljavanja u Novom Pazaru (Raški okrug)

Sastanak sa predstavnicima interesnih grupa i drugih društvenih partnera u Novom Pazaru, održan je 21. novembra 2005. godine. Među učesnicima sastanaka bilo je pet članova već formiranog lokalnog Saveta za zapošljavanje u Novom Pazaru, direktor Nacionalne službe za zapošljavanje za Raški okrug, tri predstavnika poslodavaca i agencija za zapošljavanje, kao i tri predstavnika projekta "Mapa tržišta rada Srbije".

Polustrukturirani razgovor sa predstavnicima interesnih grupa održan je u Novom Pazaru zbog toga što je statistička analiza, kao deo prethodne faze istraživanja, ukazala na to da se radi o opštini koja se nalazi u okviru jednog od ugroženih okruga: sa pokazateljima karakterističnim za negativno *stanje* i pozitivne *perspektive* (Raški okrug). Cilj održavanja sastanka bio je da se razmotre dobijeni rezultati i statistički pokazatelji, opšte stanje u okrugu, tj. opštini, kao i nivo rizika s kojim se suočava tržište rada; da se potom utvrde najranjivije tačke i najvažnije pozitivne karakteristike, te mogućnost sprovođenja odgovarajuće akcije radi podsticanja zapošljavanja.

Prvi deo sastanka posvećen je prezentaciji rezultata dobijenih na bazi korišćenja zvaničnih statističkih podataka, dok su u drugom delu svi učesnici zamoljeni da se uključe u otvorenu raspravu o *stanju* i *perspektivama* na tržištu rada u Novom Pazaru. Lokalni predstavnici pozvani su da na osnovu boljeg poznavanja lokalnih specifičnosti Raškog okruga, posebno opštine Novi Pazar, procene verodostojnost prezentovanih statističkih podataka. Takođe, sugerisano im je da iznesu svoje zaključke o *snagama*, *slabostima*, *šansama* i *opasnostima* koje karakterišu lokalno tržište rada (na osnovu razvijenog SWOT modela koji im je predstavljen na sastanku).

Učesnici sastanka aktivno su se uključili u razgovor pružajući značajne informacije o sadašnjoj situaciji na tržištu rada u Novom Pazaru kao i mnogo važnih detalja koji nisu mogli da budu uključeni u našu statističku analizu.

Na osnovu diskusija učesnika došlo se do sledećih zaključaka:

1. Za Novi Pazar karakteristična je veoma nestabilna politička situacija političkom scenom dominiraju dve glavne političke partije koje ni u čemu ne saraduju. Kada se nađu unutar jedne iste institucije, predstavnici te dve

- političke partije nastoje da na svaki način opstruiraju njen rad. Između ostalog, takva specifična politička situacija negativno se odražava i na rad tek formiranog lokalnog Saveta za zapošljavanje u Novom Pazaru.
2. Novi Pazar specifičan je po svojoj geografskoj poziciji (lociran je u blizini granice s Kosovom i Crnom Gorom), veoma lošoj putnoj mreži i velikoj udaljenosti od glavnog autoputa u Srbiji. Po mnogo osnova lokalni poslodavci osećaju se izolovanim od značajnih dešavanja u ostalim delovima zemlje. To se posebno odnosi na njihov pristup informacijama o donatorskim projektima međunarodnih institucija, poput Svetske banke ili Evropske agencije za rekonstrukciju. U Novom Pazaru su veoma male i inostrane direktne investicije.
  3. Novi Pazar razlikuje se, u odnosu na ostale delove zemlje, i u pogledu usvojenih kulturnih vrednosti. Za poslodavce, npr. nije uobičajeno da se obraćaju agencijama za zapošljavanje ukoliko žele da prime novog zaposlenog, oni radije traže preporuke od svojih rođaka i prijatelja. U velikom broju malih privatnih firmi svi zaposleni su članovi jedne porodice. Zbog svojih kulturnih, ali i drugih specifičnosti, Novi Pazar i manje opštine koje mu gravitiraju predstavljaju posebno tržište rada unutar Raškog okruga i značajno se razlikuju od onog koje uključuje Kraljevo i njemu gravitirajuće opštine. Ipak, u Raškom okrugu, još jedna opština danas privlači pažnju, a to je opština Tutin. Na veoma maloj opštinskoj teritoriji, osnovano je nekoliko velikih firmi (npr. "Dalas" i "Elan") koje su uspele da uposle visok procenat lokalnog stanovništva.
  4. Veliki broj zaposlenih nije zvanično prijavljen. Poslodavci oklevaju s prijavljivanjem zaposlenih, jer na taj način izbegavaju plaćanje poreza i doprinosa. Iz tog razloga, mnogo je onih koji faktički rade, ali su još uvek zvanično registrovani kao nezaposleni.
  5. Dugoročna nezaposlenost (čak i preko 20 godina) često je posledica isključive zainteresovanosti pojedinaca samo za ostvarivanje prava na socijalno i zdravstveno osiguranje. Njima nije u interesu da se zvanično zaposle, jer najčešće već rade u porodičnim manufakturama ili u poljoprivredi.
  6. Hiperprodukcija visoko kvalifikovane radne snage koja je u neskladu sa sadašnjim potrebama tržišta rada, takođe je karakterističan problem Novog Pazara. U gradu postoje dva univerziteta, ali je malo novoosnovanih privatnih preduzeća koja bi mogla da apsorbuju ponudu visokokvalifikovane radne snage. Državna preduzeća mahom su zatvorena, dok je proces privatizacije veoma spor.
  7. Mnogo malih tekstilnih kompanija u privatnom vlasništvu već je prestalo da postoji ili se očekuje njihovo skoro zatvaranje. Dok je devedesetih godina prošlog veka u Novom Pazaru zabeležen pravi ekonomski polet, privreda ove opštine danas se nalazi u fazi recesije. Smatra se da je osnovni uzrok tome

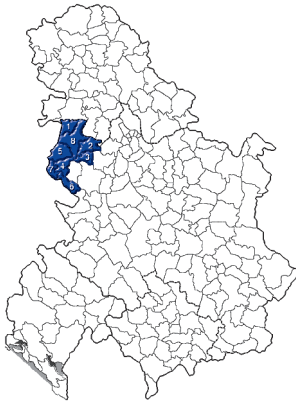

liberalna uvozna politika zemlje koja je dovela do pojačane konkurencije na tržištu tekstilnih proizvoda. Tekstilnoj industriji Novog Pazara sada oštro konkuriše roba uvezena iz Kine.

8. Lokalni preduzetnici ne vide sopstvenu perspektivu u izvozu tekstilnih proizvoda ukoliko im država u tome ne pomogne. Pojedinačno oni ne mogu da imaju značajnijeg uspeha na stranim tržištima. Istovremeno, oni još uvek nisu organizovani u odgovarajuća udruženja proizvođača i trgovaca tekstila. Vlasnicima malih privatnih firmi nedostaju znanja u oblasti marketinga. Zbog toga, za njih bi trebalo organizovati dodatnu obuku, i omogućiti im da posete međunarodne sajmove i uspostave poslovne kontakte.
9. Regionalna strategija razvoja ne postoji, niti su učinjeni bilo kakvi koraci u pravcu njenog uspostavljanja.
10. Najveća šansa za dalji razvoj Novog Pazara i rešavanje problema nezaposlenosti viđena je u proizvodnji hrane. Mogućnost proizvodnje zdrave hrane smatra se glavnom konkurentskom prednošću ovog regiona.

6. MAČVANSKI OKRUG

6.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Mačvanski okrug nalazi se u zapadnom delu Srbije. Obuhvata opštine: Bogatić, Šabac, Loznica, Vladimirci, Koceljeva, Mali Zvornik, Krupanj i Ljubovija. Sedište okruga je u Šapcu.

1. Bogatić
2. Vladimirci
3. Koceljeva
4. Krupanj
5. Loznica
6. Ljubovija
7. Mali Zvornik
8. Šabac

Ukupan broj stanovnika je 328.685, a najveća opština je Šabac sa 123.155 stanovnika. Od 1991. do 2002. ukupan broj stanovnika u ovom okrugu blago se povećao. Međutim, posmatrano po opštinama, do rasta broja stanovnika došlo je samo u Loznici, Malom Zvorniku i Šapcu, dok je u ostalim opštinama opao. Poljoprivredne površine prostiru se na 67,7 % teritorije okruga. Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 58.306 dinara, što je ispod republičkog proseka. Šabac ima dobre saobraćajne veze sa Beogradom i Novim Sadom, a njegov značaj u saobraćajnom pogledu povećan je od uspostavljanja državne granice na Drini. Pet opština Mačvanskog okruga: Bogatić, Loznica, Ljubovija, Mali Zvornik i Šabac graniče se sa Republikom Srpskom.

Privredna struktura uglavnom se bazira na hemijskoj industriji i poljoprivredi. U Mačvanskom okrugu nalaze se velika postrojenja Hemijske industrije "Zorka". Osim toga, postoje i značajni kapaciteti u drvoprerađivačkoj i tapetarskoj industriji, prehrambenoj industriji, metaloprerađivačkoj grani, vodoprivredi, građevinarstvu, preradi kože i tekstilnoj industriji. Dugo godina glavna karakteristika Šapca bilo je kvalitetno i razvijeno zanatstvo, a značajno su zastupljeni i trgovina, ugostiteljstvo i turizam. U Mačvanskom okrugu postoje i izvesni potencijali za razvoj rudarstva – na teritoriji opštine Loznica nalazišta su metala (antimona, olova, cinka, žive, kalaja, tantala, anobijuma i uranijuma) i nemetala (gline, koalina), kao i šljunka i peska koji se eksploatišu iz rečnih tokova Drine i Jadra.

Tabela 2.35. Raspoloživi podaci za Mačvanski okrug, prema grupama I i II

Red. br. indikatora	Nasledeni uslovi i trenutno stanje – I	Orig. vred.	Stand. vred.	Prosek za Srbiju	Znak
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	46,8208	1,846	34,8802	
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004	54,2834	0,5607	49,6739	minus
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	73,1516	0,5068	70,2444	
13.	Stopa nepismenosti (%)	5,8306	0,6703	4,381	
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	58.306	-0,6155	74.579,32	
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	75,7791	-1,9938	87,0054	
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	48,7113	-0,8742	53,5936	
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	11.523	-0,3444	12.308,92	plus
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004	0,3989	-0,5404	0,5194	
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	2,1537	-0,3223	4	
Potencijali za pozitivne promene – II					
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	28,21	-0,9049	36,6663	
7.	Indeks nezaposlenosti 2004/2001	127,149	0,8113	115,2824	minus
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	26,4671	-0,6529	34,2873	
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	46,3856	1,0162	37,483	
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003-2001	123,8393	-0,5216	140,2213	
5.	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND	69,8405	1,2457	53,6632	
12.	Indeks prosečne zarade 2004/2001	268,6014	1,6244	230,4906	
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	20,1872	0,2599	19,6722	plus
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003-2001	93,9448	-0,3784	97,7208	
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005	12,2	-0,6517	215,46	
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	5,5396	-0,7461	7,9466	

U Tabeli 2.35. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Mačvanski okrug, njihove standardizovane vrednosti, kao i prosečne vrednosti indikatora za Srbiju. U poslednjoj koloni predstavljen je znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

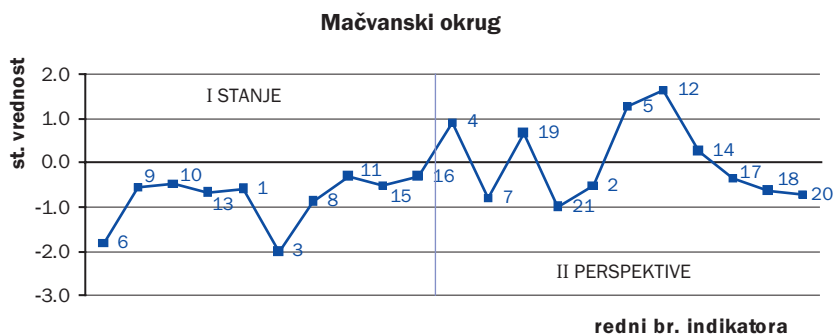
Tabela 2.36. Rang (redosled okruga u Srbiji) Mačvanskog okruga prema grupama indikatora

	UKUPNO	I	II	A	B	C
Rang za Mačvanski okrug	22	24	10	24	24	5

Mačvanski okrug je prema ukupnom kompozitnom indeksu tek na 22. poziciji, od ukupno dvadeset i pet okruga u Srbiji. Prema izražavanju kompozitnih indeksa u tri karakteristične grupe (A, B i C), rang Mačvanskog okruga je veoma različit. Naime, prema opštoj socio-ekonomskoj situaciji u regionu (grupa A) i postojećim uslovima na tržištu rada (grupa B) ovaj okrug zauzima 24. poziciju, dok se prema indikatoru progresa u reformama i ekonomskom restrukturisanju (grupa C) nalazi na veoma visokoj 5. poziciji u Republici. Situacija sa alternativnim izražavanjem indikatora prema postojećem stanju i perspektivama je veoma slična, odnosno prema zbirnom indeksu stanja (čine ga indikator iz grupa A i B) Mačvanski okrug je na samom začelju liste okruga, odnosno na 24. mestu. Prema indeksu perspektiva ovaj okrug zauzima znatno bolju, 10. poziciju. Dakle, slično situaciji u Raškom okrugu, dodatno interesovanje i poseta Mačvanskom okrugu usledili su zbog postojanja velikih razlika u rangu prema navedenim grupama indikatora. Analiza će pokazati koji od indikatora grupe reformi (C) najviše doprinosi povoljnoj poziciji Mačvanskog okruga prema ovom kriterijumu.

Za potrebe detaljnije analize, na sledećoj slici predstavljen je linijski dijagram standardizovanih vrednosti indikatora Mačvanskog okruga prema trenutnom stanju i perspektivama (grupe I i II).

Slika 2.35. Indikatori stanja i perspektiva za Mačvanski okrug

Analizom linijskog dijagrama zapažamo da je 24. pozicija Mačvanskog okruga prema postojećem stanju posledica ispod prosečne vrednosti svih 10 indikatora ove grupe. Nepovoljnoj poziciji Mačvanskog okruga najviše doprinose vrednosti indikatora 6 i 3 (stopa nezaposlenosti i udeo nepoljoprivrednog stanovništva). Stopa nezaposlenosti od 46,8 % je najviša u Srbiji, a udeo nepoljoprivrednog stanovništva od 75,8 % je znatno nepovoljniji u odnosu na prosek od 87 %. Nasuprot indikatorima trenutnog stanja, većina indikatora perspektiva, a naročito podgrupa indikatora koja ulazi u indeks reformi (grupa C) nalazi se iznad proseka za Srbiju. U navedenoj grupi se izdvajaju pozitivni doprinosi indikatora 12, 5, 4 i 19 (indeks prosečne zarade, stepen konkurentnosti i stepen diversifikacije privrede, kao i udeo zaposlenih u društvenoj svojini). Dakle, u Mačvanskom okrugu je zabeležen: visok udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (69,84 % u odnosu na republički prosek od 53,7 %), visok indeks rasta prosečne zarade po zaposlenom u periodu 2001–2004. godina (268,6 u odnosu na prosek od 230,5), ispod prosečan udeo zaposlenih u društvenoj svojini (26,47 % u odnosu na prosek od 34,3 %), kao i visok stepen diversifikacije privrede (u najvećoj delatnosti je zaposleno svega 26,47 % ukupnog broja zaposlenih, što je znatno ispod proseka od 36,7 %).

Alternativno, vrednosti indikatora se mogu grupisati i prema sledeća tri karakteristična aspekta: opšta socio-ekonomska situacija (A), uslovi na tržištu rada (B) i progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (C).

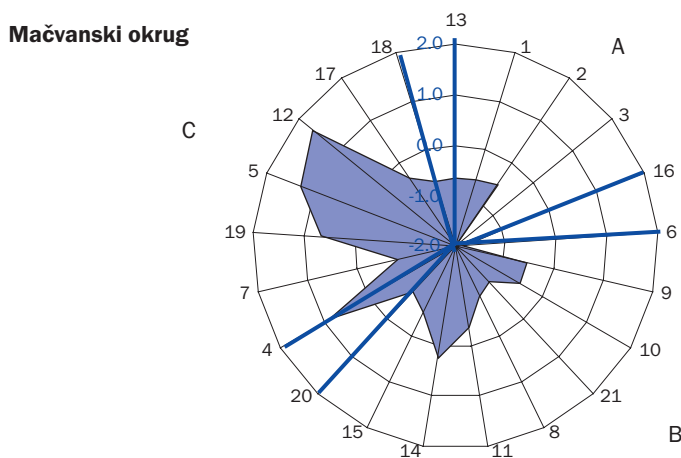
Tabela 2.37. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

Br. indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vred.	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	0,67034	-	22
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, din.	-0,61549	+	20
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	-0,52158	+	18
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	-1,99380	+	23
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,32229	+	18
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	1,84596	-	25
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	0,56066	-	17
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	0,50684	-	19
21.	B	Udeo stan. sa niskim obraz. u radnom kontingentu, %	1,01618	-	23
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	-0,87418	+	21
11.	B	Zarade po zaposlenom	-0,34440	+	16
14.	B	Mlado stanovništvo do 18 god., %	0,25988	+	6

15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	-0,54043	+	18
20.	B	Udeo stan. sa visokim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,74610	+	23
4.	C	Maks. broj zaposlenih u grani/ukupan broj zaposlenih, %	-0,90489	-	5
7.	C	Indeks nezaposlenosti	0,81129	-	22
19.	C	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	-0,65295	-	8
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	1,24568	+	2
12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	1,62443	+	2
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	-0,37836	+	19
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	-0,65174	+	20

Svi indikatori, grupisani prema kriterijumima A, B i C predstavljeni su na osma kružnog dijagrama na sledećoj slici, pri čemu je u obzir uzet i smer uticaja indikatora na ukupan kompozitni indeks (negativni uticaji uzeti su sa negativnim znakom, da se dobije isti smer odnosa prema proseku).

Slika 2.36. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Mačvanski okrug

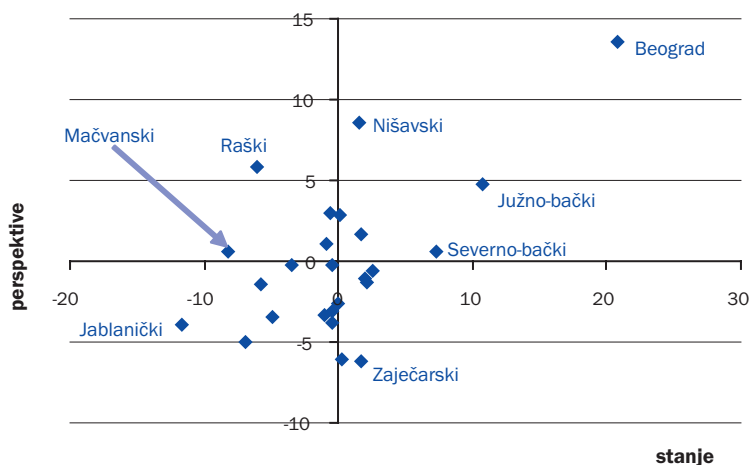
Na osnovu kružnog dijagrama jasno se uočava da je veoma nepovoljna 24. pozicija prema opštim socio-ekonomskim uslovima, (grupa A), posledica ispod prosečne vrednosti svih indikatora koji ulaze u navedenu grupu, a prvenstveno indikatora 13 i 3 (stopa nepismenosti i udeo nepoljoprivrednog stanovništva). Pojedinačno, prema udelu nepoljoprivrednog stanovništva, Mačvanski okrug zauzima 23. poziciju, dok je prema udelu nepismenog stanovništva (5,83 % koji dostiže, što je lošije od proseka, tj. 4,4 %) na 22. poziciji. Pozicija prema zbirnom indikatoru tržišta rada (grupa B)

je jednako nepovoljna (rang 24). U navedenoj grupi, kao ispod prosečne izdvajaju se pre svega vrednosti indikatora 6, 8, 20 i 21 (stopa nezaposlenosti, stopa participacije i nepovoljna kvalifikaciona struktura radne snage). Situacija na tržištu rada merena opštim stopama nezaposlenosti i participacije našla se među najlošijim u Srbiji (sa stopama nezaposlenosti od 46,8 % u odnosu na prosek od 34,9 % Mačvanski okrug je na poslednjoj, 25. poziciji u Republici, dok je stopa participacije od 48,7 % u odnosu na prosek 53,6 % uslovia 21. poziciju). Takođe, prema oba indikatora koja mere kvalifikacionu strukturu radnog kontingenta ovaj okrug je na 23. poziciji. Naime, udeo stanovnika sa fakultetskim obrazovanjem (5,54 %) je ispod proseka od 7,95%, dok je udeo nekvalifikovanih lica u radnom kontingentu (46,39 %) znatno iznad republičkog proseka od 37,48 %. Prethodno već analizirana, veoma dobra (5) pozicija Mačvanskog okruga prema uspehu u sprovođenju reformi (grupa C), posledica je pre svega iznad prosečnih vrednosti indikatora 5 i 12 (visok stepen konkurentnosti, kao i indeks rasta prosečne zarade u periodu 2001–2004. godina, pri čemu prema oba indikatora pojedinačno ovaj okrug zauzima 2. poziciju u Republici).

Na osnovu razlike u *znacima* karakterističnih grupa indikatora, moguće je kreirati karakteristične tipove okruga u odnosu na prosek u Srbiji. Na sledećem dijagramu rasturanja uočavamo da se prema *znaku* kompozitnih indeksa *stanja* i *perspektiva*, Mačvanski okrug nalazi u drugom kvadrantu (grupi), sa izrazito negativno ocenjenim trenutnim *stanjem* (vrednost indikatora I grupe je -8,27) i *perspektivama* na nivou proseka Republike (vrednost indikatora II grupe je pozitivna i jednaka 0,56).

Slika 2.37. Relativan položaj Mačvanskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Prema *znacima* alternativnog grupisanja (grupe A, B i C), Mačvanski okrug se nalazi u sedmoj grupi sa ispod prosečnom opštom socio-ekonomskom situacijom (vrednost indikatora grupe A je -4,12) i još negativnije ocenjenim uslovima na tržištu rada (zbir indikatora u grupi B je -6,17), ali i pozitivnom ocenom progressa reformi (zbir indikatora u grupi C je značajno iznad proseka i uzima vrednost 2,59).

Pored analize specifičnih grupa kompozitnih indikatora za ceo okrug, dodatne informacije možemo dobiti ukoliko opisani postupak analize primenimo zna svaku opštinu Mačvanskog okruga. U sledećoj tabeli predstavljeni su raspoloživi podaci za 15 indikatora korišćenih na nivou opština.

Tabela 2.38. Raspoloživi podaci za opštine Mačvanskog okruga

Indikatori	Bogatić	Vladimirci	Koceljeva	Krupanj	Loznica	Ljubovija	Mali Zvornik	Šabac	Prosek za Srbiju	Znak
1. ND pc 2003	58.329	51.055	61.929	39.614	45.170	66.724	43.533	71.781	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	96,82	100,01	121,74	127,81	113,49	136,53	158,53	136,92	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	50,07	50,32	53,64	69,13	89,90	71,46	94,05	79,39	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zap.	20,75	29,77	22,28	31,23	26,09	27,09	17,25	32,44	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	89,66	84,98	76,66	90,24	70,44	72,40	47,18	62,17	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	42,47	44,60	41,36	59,69	50,44	43,03	43,20	45,13	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	107,18	123,62	96,34	133,30	143,13	115,02	140,94	122,76	118,80	-
8. Participacija, stopa 2004	36,30	28,15	37,22	36,39	53,16	45,44	50,20	55,38	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	46,56	48,72	61,94	54,52	53,48	58,88	48,14	56,03	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	70,34	68,71	67,70	76,36	73,16	75,18	66,38	74,32	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	10.149	8.962	11.416	8.806	8.206	10.954	14.149	14.086	11.716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004–2001	229,20	208,81	242,48	356,95	264,37	204,63	292,33	270,05	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	6,73	7,88	7,75	8,40	4,90	9,26	6,01	4,74	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	19,63	18,35	19,48	20,61	21,12	20,64	23,17	19,60	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,26	0,46	0,34	0,12	0,28	0,28	0,30	0,57	0,55	+

U Tabeli 2.38. date su vrednosti indikatora po opštinama. U pretposljednjoj koloni se nalaze prosečne vrednosti opštinskih indikatora za celu Srbiju. Poslednja kolona pokazuje *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Narodni dohodak po glavi stanovnika je najmanji za opštinu Krupanj a najveći za opštinu Šabac. Sve opštine imaju narodni dohodak ispod proseka Srbije. Takođe, sve opštine imaju nezaposlenost iznad proseka što nepovoljno utiče na poziciju okruga, pa je *znak* u poslednjoj koloni negativan.

Osim sprovedene analize specifičnih grupa kompozitnih indikatora za ceo okrug, dodatne informacije možemo dobiti ukoliko opisani postupak primenimo na svaku od opština Mačvanskog okruga.

Tabela 2.39. Kompozitni indeksi za opštine Mačvanskog okruga

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Bogatić	-3,34971	-5,72535	2,375641	-4,51077	-1,98445	3,14551
Vladimirci	-6,89511	-7,07104	0,175931	-4,92251	-3,26684	1,294235
Koceljeva	-3,5248	-6,03318	2,508382	-3,98867	-2,3745	2,838364
Krupanj	-3,94387	-8,42594	4,482065	-3,12286	-5,15191	4,330895
Loznica	-1,38091	-2,88007	1,499162	-0,39282	-2,45103	1,462944
Ljubovija	-4,03896	-5,31024	1,27128	-2,57932	-2,39943	0,939797
Mali Zvornik	3,627029	0,512034	3,114994	0,458938	1,631374	1,536716
Šabac	0,149168	-0,95561	1,104774	-0,33992	-0,60998	1,099067

Iz Tabele 2.39. vidljiva je negativna, ispod prosečna vrednost ukupnog kompozitnog indeksa karakteristika svih opština Mačvanskog okruga, sa izuzetkom opštine Mali Zvornik. Pri tome, samo je u opštini Mali Zvornik izmeren pozitivan, iznad prosečan indeks i trenutnog *stanja* i *perspektiva*. Sedište okruga, opština Šabac se prema ukupnom kompozitnom indeksu nalazi na nivou proseka Srbije, pri čemu je trenutno stanje ocenjeno kao nepovoljno, dok su potencijali za pozitivne promene ocenjeni kao dobri.

Navedenim vrednostima karakterističnih indeksa za pojedinačne opštine Mačvanskog okruga, odgovara sledeća tabela odgovarajućih rangova.

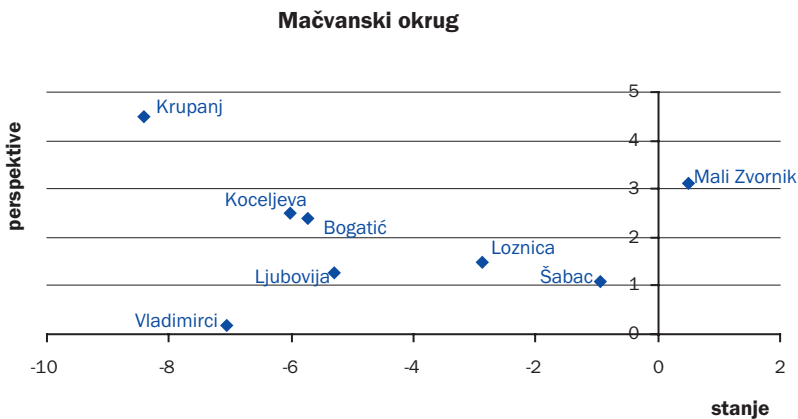
Tabela 2.40. Rang (redosled u Srbiji) opština Mačvanskog okruga prema karakterističnim grupama indikatora

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Bogatić	111	143	32	157	114	15
Vladimirci	147	150	79	159	135	51
Koceljeva	113	144	29	153	120	16
Krupanj	119	155	9	145	153	5
Loznica	90	111	47	90	124	44
Ljubovija	122	139	50	137	122	62
Mali Zvornik	34	70	22	60	43	43
Šabac	70	97	54	89	93	56

U ukupnom rangiranju opština u Srbiji, Šabac se kao centar okruga našao na 70. poziciji, dok je najniže rangirana opština Mačvanskog okruga Vladimirci. Najpovoljnije je ocenjena pozicija opštine Mali Zvornik, koja prema ukupnom rangui zauzima 34, a imajući u vidu indeks *perspektiva*, čak 22. poziciju u Srbiji. Ovu poziciju opština Mali Zvornik prvenstveno duguje: visokom indeksu rasta prosečne zarade u periodu 2004–2001. godina (292,3 u odnosu na republički prosek za opštine od 233,2), visokom udelu mladog stanovništva (23,2 % u odnosu na prosečnih 19,6 %) i visokom stepenu diversifikacije privrede (u najvećoj delatnosti je zaposleno svega 17,2 % ukupnog broja zaposlenih u odnosu na 36,9 %, koliko iznosi prosek za opštine u Srbiji).

Prema *znacima* indeksa *stanja* i *perspektiva*, slično metodologiji primenjenoj na okruge, moguće je razlikovati četiri tipa opština (videti tačku 5.1. u Prvom delu: Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva), a opštine Mačvanskog okruga su na sledeći način raspoređene u koordinatnom sistemu:

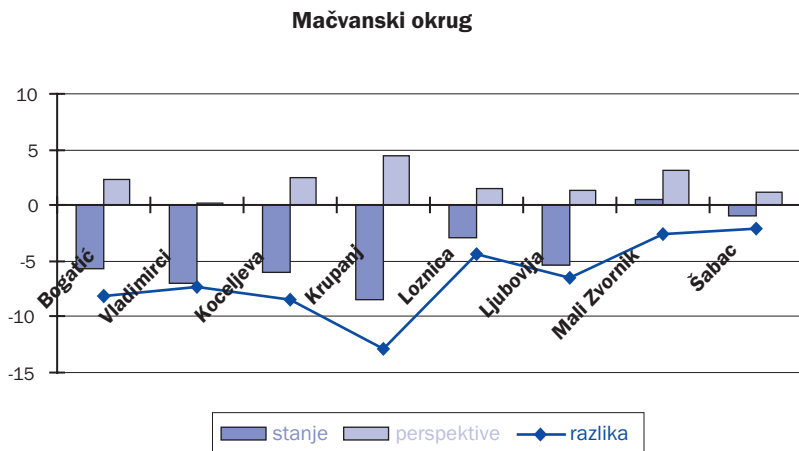
Slika 2.38. Relativan položaj opština Mačvanskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Dakle, trenutno *stanje* je ocenjeno kao povoljno samo u opštini Mali Zvornik, dok je ispod proseka u svim ostalim opštinama ovog okruga. Trenutna situacija je ocenjena kao najlošija u opštinama Krupanj i Vladimirci (po ovoj grupi indikatora zauzimaju 155 i 150. poziciju među 160 opština u Srbiji). Odgovor na pitanje da li je razlog ispod prosečnog trenutnog *stanja* veoma nepovoljna situacija na tržištu rada i/ili negativna ocena socio-ekonomske situacije, može se dobiti analizom grupisanja opština prema indeksima A, B i C. Što se tiče *perspektiva*, najbolju ocenu u ovom okrugu imaju opštine Krupanj i Mali Zvornik (pojedinačno zauzimaju 9 i 22. poziciju).

Kompozitni indeksi *stanja* i *perspektiva*, kao i razlika dva kompozitna indeksa za opštine Mačvanskog okruga predstavljene su na sledećoj slici:

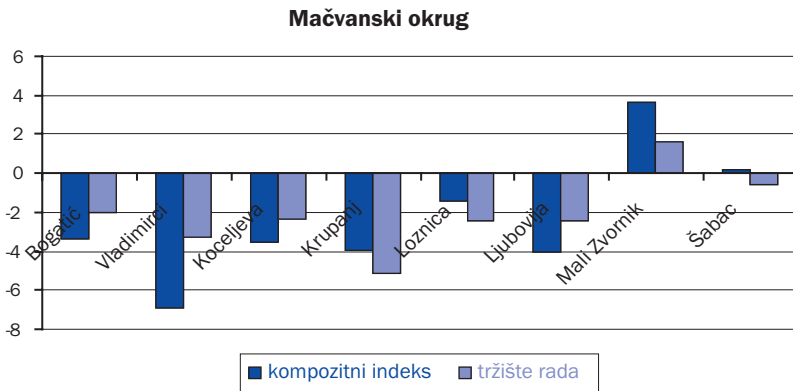
Slika 2.39. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I-II)

Zapaža se da u svim opštinama Mačvanskog okruga postoje veoma velike razlike među vrednostima kompozitnih indeksa *stanja* i *perspektiva*. Pri tome, opština Krupanj beleži najveću negativnu razliku: zbir pokazatelja *stanja* je negativan i trenutno najlošiji u okrugu, dok je zbir pokazatelja *perspektiva* pozitivan. Veoma slična situacija, sa nešto manjim razlikama sadašnjeg, negativnog *stanja* i *perspektiva* koje su pozitivne, prisutno je u svim preostalim opštinama Mačvanskog okruga.

Uz to, i za opštine Mačvanskog okruga uočavamo visok stepen slaganja između ukupnog kompozitnog indeksa i indeksa tržišta rada, što je prikazano na Slici 2.40. Ova dva pokazatelja su istog *znaka* u svim opštinama ovog okruga. Izuzetak, na prvi pogled, predstavlja opština Šabac (trenutno *stanje* je ocenjeno kao negativno, a *perspektive* pozitivno), mada se praktično oba pokazatelja nalaze na nivou republičkog proseka (ukupni kompozitni indeks je 0,15, dok su uslovi na tržištu rada -0,61).

Slika 2.40. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Mačvanskog okruga

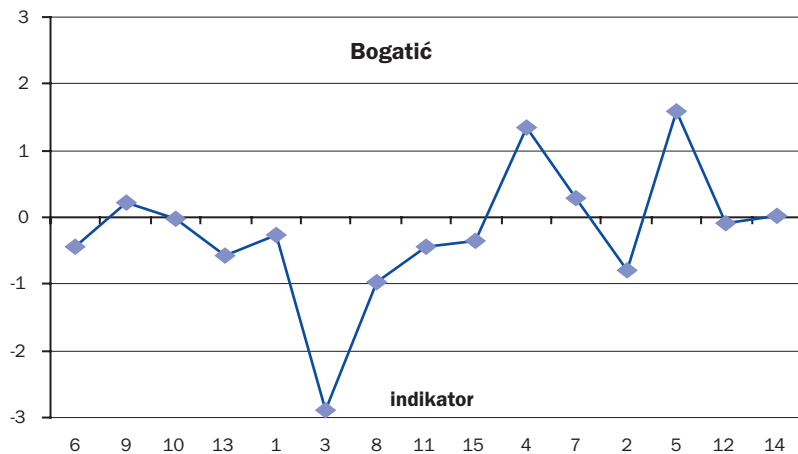
Detaljnija analiza indikatora koji ulaze u kompozitne indekse stanja i perspektiva za opštine Mačvanskog okruga data je u tabelama od 2.41 do 2.48. U navedenim tabelama indikator su poređani prema grupama I i II, prvo oni koji u navedeni kompozitni indeks ulaze sa *znakom* “minus”, a zatim oni sa znakom “plus”. U trećoj koloni ovih tabela date su originalne vrednosti indikatora, sa uključenim *znakom*. Četvrta i peta kolona pokazuju kojoj grupi pripadaju indikator i koji je *znak* uključen u vrednost indeksa. Nakon tabele sa vrednostima indikatora za svaku opštinu, sledi linijski dijagram (Slike od 2.41. do 2.48.), u kome redosled indikatora odgovara redosledu u tabelama.

Tabela 2.41. Raspoloživi podaci za opštinu Bogatić

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,44444		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	0,212535		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,01162		
13. Stopa nepismenosti	-0,57507		
1. Narodni dohodak 2003	-0,25754	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-2,88575		
8. Participacija, stopa 2004	-0,96433		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,44887		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,35025		

4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	1,344395		
7. Indeks nezaposlenosti 2001-2004	0,290281		minus
2. Indeks ND 2001-2003	-0,79241		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,593163	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001-2004	-0,08233		plus
14. Udeo mladog stanovništva	0,022538		

Slika 2.41. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Bogatić

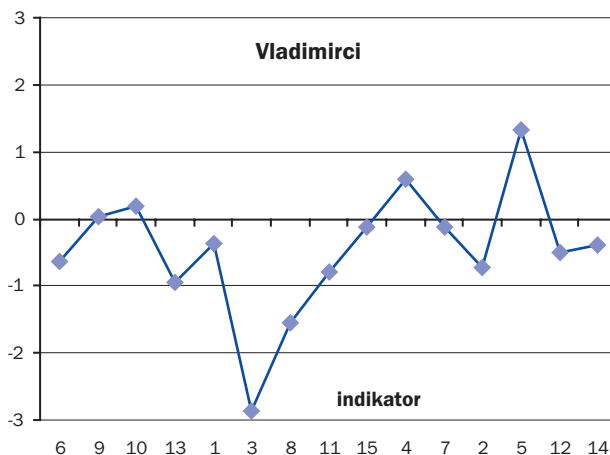

Opština Bogatić nalazi se na 111. mestu od ukupno 160 opština u Srbiji. Nepovoljnom trenutnom *stanju* najviše doprinosi izrazito mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3). Prosečno trajanje nezaposlenosti je ispod proseka za Srbiju i ujedno jedini indikator koji pozitivno utiče na trenutno stanje (9). Na dobre *perspektive* pozitivno utiču veoma mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Na *perspektive* izrazito negativno utiče pad narodnog dohotka u odnosu na 2001. godinu (2).

Tabela 2.42. Raspoloživi podaci za opštinu Vladimirci

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,63519		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	0,03289		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,183635		
13. Stopa nepismenosti	-0,94955		
1. Narodni dohodak 2003	-0,37858	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-2,86431		
8. Participacija, stopa 2004	-1,55516		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,78897		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,1158		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,593256		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,1203		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,73006	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,331144		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,50986		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,38824		

Slika 2.42. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Vladimirci

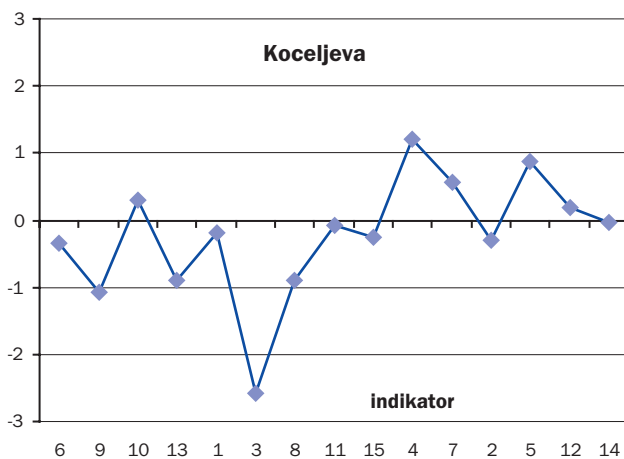
Opština Vladimirci nalazi se na 147. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je ispod republičkog proseka. Skoro svi indikatori u ovoj opštini su negativni. Veoma

nepovoljnom trenutnom stanju najviše doprinose mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i vrlo niska stopa participacije (8). Relativno nizak udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) pozitivno utiču na dobre perspektive ove opštine.

Tabela 2.43. Raspoloživi podaci za opštinu Koceljeva

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,34515		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-1,06637		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,305785		minus
13. Stopa nepismenosti	-0,90737		
1. Narodni dohodak 2003	-0,19763	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-2,57922		
8. Participacija, stopa 2004	-0,89764		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,08585		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,25973		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	1,216706		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,561014		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,30444	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,864559		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,196084		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,02554		

Slika 2.43. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Koceljeva

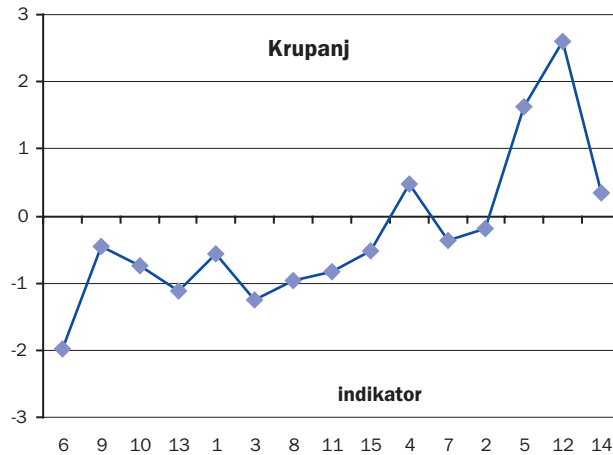
Opština Koceljeva nalazi se na 113. mestu u Srbiji. Ukupan kompozitni indeks je ispod republičkog proseka. Na nepovoljno trenutno *stanje* najviše utiče: nizak udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), dugo prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i relativno visoka stopa nepismenosti (13). Udeo dugoročne nezaposlenosti (10) je ispod republičkog proseka. Na dobre *perspektive* najviše utiču: relativno manji udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5).

Tabela 2.44. Raspoloživi podaci za opštinu Krupanj

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-1,98679		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-0,44917		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,7351		
13. Stopa nepismenosti	-1,11808		
1. Narodni dohodak 2003	-0,56897	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-1,25028		
8. Participacija, stopa 2004	-0,95798		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,83367		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,52589		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,471577		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,36208		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,18552	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,625511		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	2,595885		
14. Udeo mladog stanovništva	0,336694		

Slika 2.44. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Krupanj

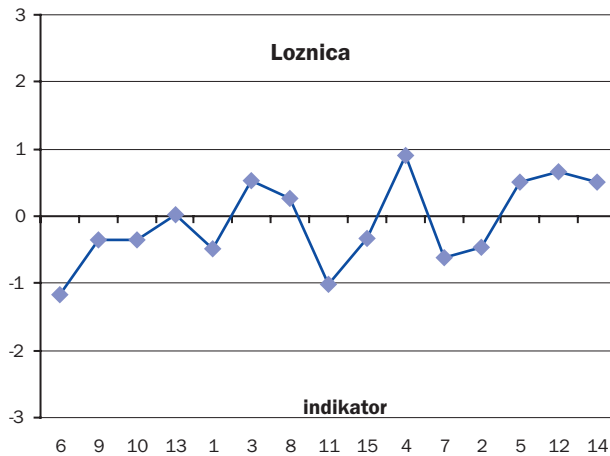

Opština Krupanj nalazi se na 119. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je ispod proseka. Na nepovoljno trenutno stanje utiču svi indikatori navedene grupe, a najviše visoka stopa nezaposlenosti (6) i mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3). Na dobre perspektive najviše utiču veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) i veliki rast prosečnih zarada (12).

Tabela 2.45. Raspoloživi podaci za opštinu Loznica

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-1,15838		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-0,3631		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,35064		
13. Stopa nepismenosti	0,017827		
1. Narodni dohodak 2003	-0,47652	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,531833		
8. Participacija, stopa 2004	0,257175		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-1,00558		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,3327		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,899291		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,60782		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,46597	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,516533		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,654944		

Slika 2.45. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Loznica

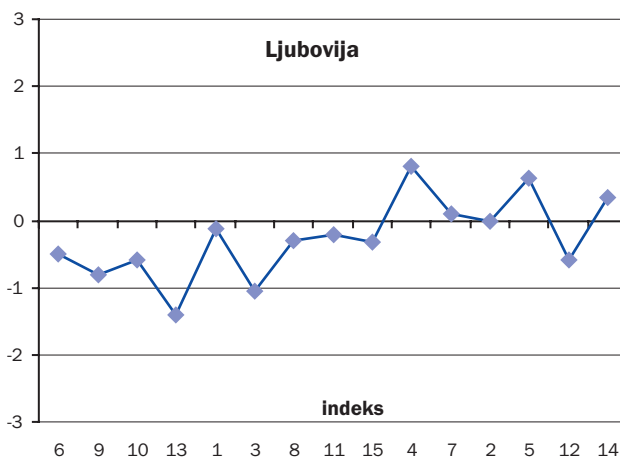

Opština Loznica nalazi se na 90. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je ispod nivoa Republike. Ispod prosečno trenutno *stanje* prvenstveno je posledica visoke stope nezaposlenosti (6) i male zarade po zaposlenom (11). Na dobre *perspektive* najviše utiču mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4), veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5), natprosečni rast prosečnih zarada u odnosu na 2001. godinu (12) i visok udeo mladog stanovništva (14).

Tabela 2.46. Raspoloživi podaci za opštinu Ljubovija

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,49417		
9. Prosečno trajanje nezap.2004	-0,81216		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,59281		
13. Stopa nepismenosti	-1,3965		
1. Narodni dohodak 2003	-0,11784	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-1,05022		
8. Participacija, stopa 2004	-0,30189		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,21822		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,32643		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,816331		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,09444		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,01476	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,626397		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,59737		
14. Udeo mladog stanovništva	0,346245		

Slika 2.46. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Ljubovija

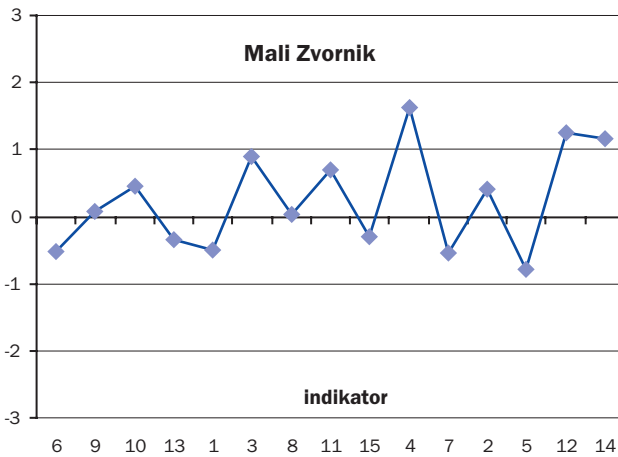

Opština Ljubovija nalazi se na 122. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je ispod proseka Republike. Lošem trenutnom *stanju* doprinose ispod prosečne vrednosti svih indikatora ove grupe, a najviše visoka nepismenost (13) i mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3). Na dobre *perspektive* pozitivno utiču: mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Nepovoljan uticaj na ocenu perspektiva ima samo indeks prosečne zarade (12).

Tabela 2.47. Raspoloživi podaci za opštinu Mali Zvornik

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,51021		
9. Prosečno trajanje nezap.2004	0,081525		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,463556		
13. Stopa nepismenosti	-0,34212		
1. Narodni dohodak 2003	-0,50376	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,88868		
8. Participacija, stopa 2004	0,043101		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,697213		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,30595		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	1,635711		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,55305		
2. Indeks ND 2001–2003	0,416135	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,78718		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	1,241234		
14. Udeo mladog stanovništva	1,162143		

Slika 2.47. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Mali Zvornik

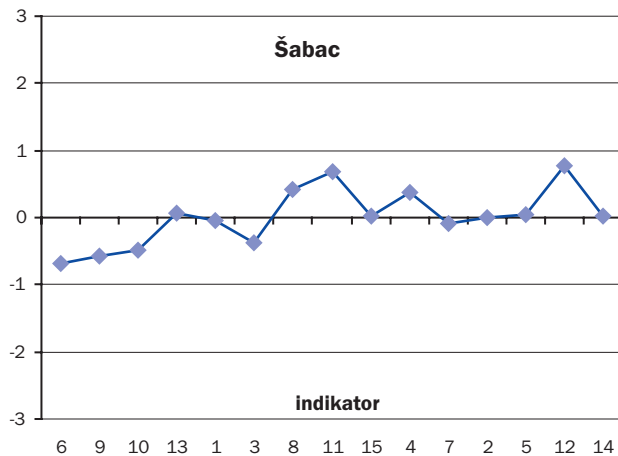
Opština Mali Zvornik nalazi se na 34. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je iznad proseka. Kao što je već pomenuto, to je jedina opština Mačvanskog okruga u kojoj su i *stanje* i *perspektive* ocenjene kao dobre. Na *stanje* negativno utiču: visoka stopa nezaposlenosti (6), visoka nepismenost (13), nizak narodni dohodak (1) i niska stopa slobodnih radnih mesta (15). Veliki udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i visoka zarada po zaposlenom (11) su neki od faktora koji pozitivno utiču na *stanje* u ovoj opštini. Na dobre *perspektive* najviše utiču mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4), indeks narodnog dohotka (2), indeks prosečne zarade (12) i veliki udeo mladog stanovništva (14). Na ocenu *perspektiva* nepovoljno utiču indeks nezaposlenosti (7) i mali udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5).

Tabela 2.48. Raspoloživi podaci za opštinu Šabac

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,6827		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-0,5754		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,48959		
13. Stopa nepismenosti	0,070166		
1. Narodni dohodak 2003	-0,03369	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-0,36929		
8. Participacija, stopa 2004	0,418694		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,679162		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	0,027037		

4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,371166		
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,09891		minus
2. Indeks ND 2001–2003	-0,00712		
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,052684	II	
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,774128		plus
14. Udeo mladog stanovništva	0,012822		

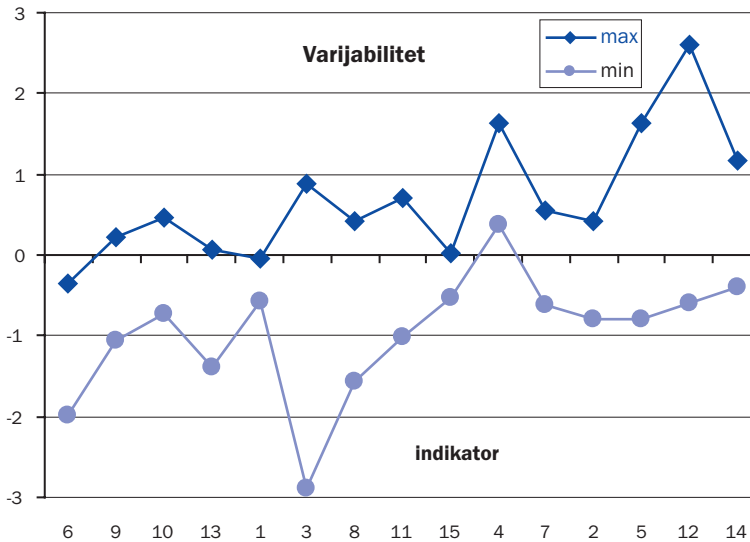
Slika 2.48. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Šabac

Opština Šabac nalazi se na 70. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog kompozitnog indeksa je na nivou proseka Republike (0.15). Sa Slike 2.48. možemo videti da za razliku od drugih opština ovde nemamo velika odstupanja od proseka. Na loše trenutno stanje najviše utiču visoka nezaposlenost (6), dugo prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i veliki udeo dugoročne nezaposlenosti (10). Na trenutno stanje pozitivno utiču visoka participacija (8) i visoka zarada po zaposlenom (11). Na dobre perspektive najviše utiču mali udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i indeks prosečne zarade (12).

Na sledećoj slici predstavljen je varijabilitet, odnosno razlika između maksimalne i minimalne vrednosti indikatora za opštine Mačvanskog okruga.

Slika 2.49. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Mačvanskog okruga

Uočavamo da su najveće razlike u vrednosti sledećih indikatora: udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) i indeks prosečne zarade (12). Indikatori koji imaju veoma mali varijabilitet su: narodni dohodak (1) i stopa slobodnih radnih mesta (15).

U Tabeli 2.49. navedene su opštine Mačvanskog okruga u kojima su zabeležene ekstremne vrednosti indikatora (maksimum, odnosno minimum).

Tabela 2.49. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Mačvanskog okruga

Indikator	Maks.	Min.	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Koceljeva	Krupanj	-
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	Bogatić	Koceljeva	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Mali Zvornik	Krupanj	-
13. Stopa nepismenosti	Šabac	Ljubovija	-
1. ND pc 2003	Šabac	Krupanj	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	Mali Zvornik	Bogatić	+
8. Participacija, stopa 2004	Šabac	Vladimirci	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Mali Zvornik	Loznica	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	Šabac	Krupanj	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u ukupnom br. zaposlenih	Mali Zvornik	Šabac	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/02	Koceljeva	Loznica	-
2. Indeks ND 2003/2001	Mali Zvornik	Bogatić	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Krupanj	Mali Zvornik	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/01	Krupanj	Ljubovija	+
14. Udeo mladog stanovništva	Mali Zvornik	Vladimirci	+

6.2. Podrška organizovanju i radu saveta za zapošljavanje u Mačvanskom okrugu

Sastanak sa predstavnicima interesnih grupa i drugih društvenih partnera u Šapcu održan je 24. novembra 2005. godine. Među učesnicima sastanaka bili su članovi već formiranog lokalnog Saveta za zapošljavanje u Šapcu (sedište Mačvanskog okruga), kao i dve druge opštine – Koceljeva i Krupanj. Osim njih, prisutni su bili i predstavnici lokalne samouprave u opštinama u kojima još uvek nisu formirani Saveti za zapošljavanje (Ljubovija i Vladimirci), direktor Nacionalne službe za zapošljavanje za Mačvanski okrug (direkcija Šabac), kao i tri predstavnika projekta “Mapa tržišta rada Srbije”.

Polustrukturirani razgovor sa predstavnicima interesnih grupa održan je u Šapcu kao centru Mačvanskog okruga, zbog toga što je statistička analiza iz prethodne faze istraživanja ukazala na to da ovaj okrug karakterišu negativno *stanje* i nešto bolje *perspektive*. Cilj sastanka bio je da se komentarišu dobijeni rezultati i statistički pokazatelji, da se razmotri opšte stanje u okrugu kao i opštinama koje ga čine, proceni nivo rizika na tržištu rada, najranjivije tačke i najvažnije pozitivne karakteristike, te mogućnost sprovođenja odgovarajuće akcije radi promocije zapošljavanja.

Na početku sastanka učesnici su izneli svoja mišljenja o trenutnoj situaciji u pogledu problema nezaposlenosti u opštinama koje predstavljaju. U svojim diskusijama osvrnuli su se na rad lokalnih saveta za zapošljavanje i drugih institucija, kao što su: lokalna samouprava, sindikati, inspekcija rada, a posebno Nacionalna služba za zapošljavanje. U nastavku sastanka, sažeto su predstavljeni rezultati projekta kako bi se pokrenula dalja diskusija o posebnim pitanjima i razmotrili zvanični statistički pokazatelji sa stanovišta boljeg poznavanja lokalnih uslova u ovom okrugu i pojedinim opštinama. Kao i u drugim odabranim okruzima u kojima su organizovani sastanci i ovde je učesnicima ponuđen razvijeni SWOT model kao okvir za situacionu analizu koju su zamoljeni da izvedu.

Na osnovu diskusija učesnika sastanka došli smo do sledećih zaključaka o stanju i perspektivama tržišta rada i rešavanja problema nezaposlenosti u Mačvanskom okrugu i opštinama koje mu pripadaju:

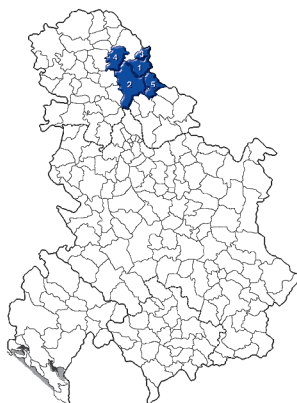
1. Saveti za zapošljavanje u Mačvanskom okrugu osnovani su u tri opštine: Šabac, Koceljeva i Krupanj. Mada su saveti počeli da rade, njihovi predstavnici još uvek ne razumeju u potpunosti svrhu postojanja takvih institucija kao ni to kojim aktivnostima bi oni trebalo da se bave. Članovi lokalnih Saveta za zapošljavanje stoga očekuju konkretnija uputstva o ovlašćenjima i odgovornostima, kao i glavnim aktivnostima koje spadaju u nadležnost tih institucija.
2. Predstavnici onih opština u kojima Saveti za zapošljavanje još uvek nisu formirani skeptični su u pogledu potrebe za postojanjem takvih institucija, jer ne uviđaju njihove potencijalne učinke u rešavanju problema nezaposlenosti. S druge strane, smatraju da će njihovo formiranje samo

- otvoriti aspiracije nezaposlenih koji će tražiti i ono što lokalne vlasti i drugi relevantni činioci neće biti u mogućnosti da obezbede.
3. Dok predstavnici sindikalnih organizacija optužuju lokalne vlasti zbog loše regulative u vezi sa procesom privatizacije, druga strana se žali na nepostojanje potpune odgovornosti sindikata i (ne)mogućnosti uticaja u poslovnom sektoru. Poslodavci vrše značajan pritisak na lokalne vlasti u pogledu inspekcije rada pružajući zapravo veliki otpor prema tim institucijama. Nasuprot tome, predstavnici sindikata smatraju da inspekcija rada ne obavlja svoj posao kako treba, ostavljajući dovoljno prostora poslodavcima za manipulaciju kako prema zaposlenima, tako i prema državi.
  4. Broj registrovanih nezaposlenih kod Nacionalne službe za zapošljavanje je precenjen iz najmanje dva razloga: 1) poslodavci izbegavaju da zvanično prijave sve svoje zaposlene kako bi na taj način izbegli plaćanje poreza i doprinosa i 2) u celom Mačvanskom okrugu poljoprivreda je jedan od najznačajnijih sektora u okviru kojeg je zaposlen visok procenat radno sposobnog stanovništva. Usled brojnih propusta u postojećoj regulativi, mnogo onih koji su angažovani u poljoprivredi zvanično su registrovani kao nezaposleni, jer jedino na taj način mogu da ostvare pravo na socijalno i zdravstveno osiguranje.
  5. Za predstavnike manjih opština u Mačvanskom okrugu Šabac predstavlja centar moći – grad koji poslednjih godina beleži privredni rast, dok su druge opštine i dalje veoma siromašne. Oni smatraju da je privredni rast u Šapcu posledica državnih i stranih donacija koje ova opština dobija kao centar Mačvanskog okruga. S druge strane, predstavnici Nacionalne službe za zapošljavanje i lokalne samouprave u Šapcu tvrde da se sredstva koja oni dobijaju za rešavanje problema nezaposlenosti u tom okrugu ravnomerno raspodeljuju svim opštinama, a jedini kriterijum koji se primenjuje u raspodeli je broj nezaposlenih u njima.
  6. U Šapcu, otežavajuću okolnost u rešavanju problema nezaposlenosti predstavlja nepostojanje organizovanih udruženja poslodavaca, ali i nedostatak motivacije poslodavaca da koriste državne fondove usmerene ka pružanju pomoći prilikom zapošljavanja novih radnika. U poslednjem konkursu država je obezbedila sredstva za zapošljavanje 100 pripravnika. Ipak, samo njih 50 je zaista i zaposleno po tom programu. Dodatni problem predstavlja i to što, kada posle nekog vremena država prestane da isplaćuje zarade novozaposlenim pripravicima, poslodavci najčešće više nisu zainteresovani da ih zadrže na poslu, te se oni kao nezaposleni ponovo vraćaju na tržište rada.
  7. Industrijska zona je upravo otvorena u Šapcu.
  8. U Šapcu je započet rad na strategiji razvoja konstituisanjem tima i izradom metodologije koja je u skladu sa zapadnim standardima.

7. SREDNJE-BANATSKI OKRUG

7.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Srednje-banatski okrug nalazi se u severoistočnom delu Srbije. Obuhvata opštine: Novi Bečej, Nova Crnja, Žitište, Sečanj i Zrenjanin. Sedište okruga je u Zrenjaninu.

1. Žitište
2. Zrenjanin
3. Nova Crnja
4. Novi Bečej
5. Sečanj

Ukupan broj stanovnika u Srednje-banatskom okrugu je 208.123, a najveća opština je Zrenjanin sa 132.430 stanovnika. Od 1991. do 2002. broj stanovnika se smanjio za 8.298. Do pada broja stanovnika u navedenom periodu došlo je u svim opštinama koje pripadaju okrugu, ali je najviše izražen u opštini Nova Crnja. Poljoprivredne površine zauzimaju 87,3 % ukupne teritorije okruga. Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 73.187 dinara, što je nešto ispod republičkog proseka.

Najznačajnije delatnosti u regionu su: agroindustrijski kompleks (poljoprivreda i prehrambeno-prerađivačka industrija), naftno-hemijski kompleks, farmaceutska industrija, drvna industrija, tekstilna industrija, metalno-prerađivačka industrija, industrija građevinskog materijala i energetika. Vodeća grana je prehrambena industrija.

Glavne komparativne prednosti Srednje-banatskog okruga jesu:

- povoljan geografski položaj (blizina većih industrijskih centara u susednim državama, dobra putna i železnička mreža, tri plovne reke, kanal Dunav-Tisa-Dunav);
- visok procenat kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta;
- turistički potencijal bliže okoline;
- mineralne sirovine (nafta, pesak, glina);
- vodotokovi (Begej, Tisa, Tamiš, Dunav i Kanal DTD);
- osnivanje Slobodne zone u Zrenjaninu.

Tabela 2.50. Raspoloživi podaci za Srednje-banatski okrug, prema grupama I i II

Red. br. indikatora	Nasleđeni uslovi i trenutno stanje – I	Originalna vrednost	Stand. vrednost	Prosek za Srbiju	Znak
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	39,230	0,672	34,8802	
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004	50,586	0,111	49,6739	minus
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	72,637	0,417	70,2444	
13.	Stopa nepismenosti (%)	2,743	-0,757	4,381	
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	73.187	-0,053	74.579,32	
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	87,166	0,028	87,0054	
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	52,710	-0,158	53,5936	plus
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	13.693	0,607	12.308,92	
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004	0,500	-0,088	0,5194	
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	2,377	-0,283	4	
Potencijali za pozitivne promene – II					
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	34,342	-0,249	36,6663	
7.	Indeks nezaposlenosti 2004–2001	116,594	0,090	115,2824	minus
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	22,783	-0,961	34,2873	
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	32,650	-0,552	37,483	
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003–2001	98,286	-1,335	140,2213	
5.	Udeo privatnog sektora u ukupnom ND	59,681	0,463	53,6632	
12.	Indeks prosečne zarade 2004–2001	206,780	-1,011	230,4906	
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	19,615	-0,029	19,6722	plus
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003–2001	95,477	-0,225	97,7208	
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005	289,510	0,237	215,46	
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	7,800	-0,045	7,9466	

U Tabeli 2.50. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Srednje-banatski okrug, njihove standardizovane vrednosti i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

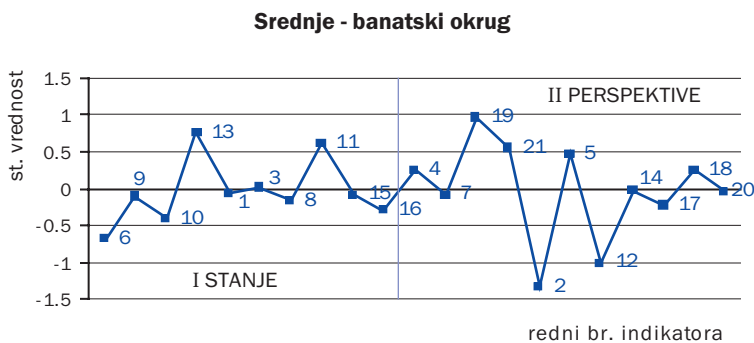
Tabela 2.51. Rang (redosled okruga u Srbiji) Srednje-banatskog okruga prema grupama indikatora

	TOTAL	I	II	A	B	C
Rang za Srednje-banatski okrug	13	13	12	16	11	11

Srednje-banatski okrug je prema ukupnom kompozitnom indeksu na nivou proseka Srbije, odnosno na 13. mestu od ukupno dvadeset i pet okruga u Srbiji. Prema karakterističnim grupama indikatora I i II (postojeće stanje i perspektive) takođe se nalazi na sredini liste okruga, odnosno na 13. i 12. mestu. Situacija sa alternativnim grupisanjem indikatora u tri grupe je slična, osim za grupu koja se odnosi na opštu socio-ekonomsku situaciju u regionu (grupa A), prema kojoj zauzima nešto lošiju -16. poziciju.

Uticaj pojedinačnih indikatora na kompozitne indekse stanja i perspektiva moguće je detaljnije sagledati na osnovu linijskog dijagrama standardizovanih vrednosti, pri čemu je u obzir uzet i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Slika 2.50. Indikatori stanja i perspektiva za Srednje-banatski okrug

Na osnovu linijskog dijagrama jasno se uočava da se u kompozitnom indeksu *stanja* izdvajaju ispod prosečne vrednosti indikatora 6 i 10 (stopa nezaposlenosti i udeo dugoročne nezaposlenosti). Opšta stopa nezaposlenosti u Srednje-banatskom okrugu je 39,23 %, što je iznad prosečnih 34,9%, dok je udeo dugoročne nezaposlenosti 72,6 %, što je nešto nepovoljnije u odnosu na prosek od 70,2 %. U grupi indikatora *stanja* kao iznad prosečni izdvajaju se indikatori 13 i 11 (stopa nepis-menosti i zarada po zaposlenom u 2004. godini). Prema negativnom doprinosu kompozitnom indeksu *perspektiva* u ovom okrugu se izdvajaju indikatori 2 i 12 (indeks ND u periodu 2001–2003. godina i indeks prosečne zarade u periodu 2001–2004. godina). Naime, sa indeksom rasta ND od 98,3 Srednje-banatski okrug je znatno ispod proseka Srbije od 140,2, dok je indeks rasta prosečne zarade od

206,8 takođe značajno ispod proseka od 230,5. Kao iznad prosečne u indeksu *perspektiva* izdvajaju se vrednosti indikatora 5, 19 i 21 (stepen konkurentnosti, udeo zaposlenih u društvenoj svojini i udeo nekvalifikovane radne snage u radnom kontingentu). Naime, učešće privatnog sektora od 59,7 % je nešto bolje u odnosu na prosečnih 53,7 %, a kao znatno povoljniji u odnosu na prosek ocenjen je i udeo zaposlenih u društvenoj svojini od 22,8 % (prosek je 34,3 %), kao i udeo nekvalifikovane radne snage 32,65 % (prosek je 37,5 %).

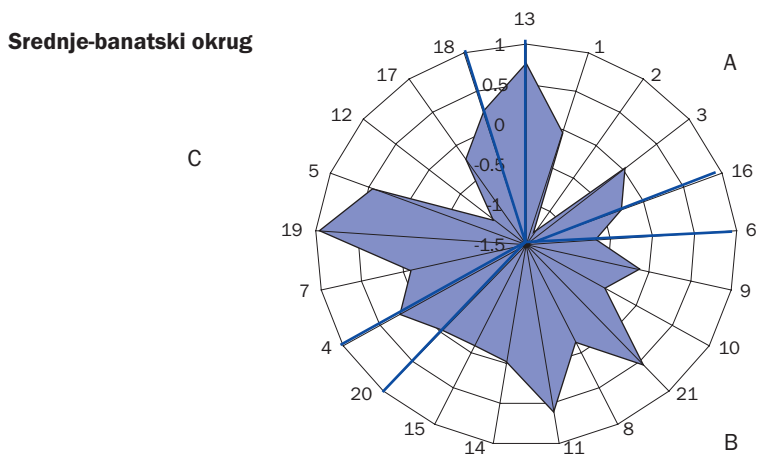
Alternativno, vrednosti indikatora se mogu grupisati i prema sledeća tri karakteristična pokazatelja: opšta socio-ekonomska situacija (A), uslovi na tržištu rada (B) i progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (C).

Tabela 2.52. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

Br. indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vred.	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	-0,7574	-	6
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, u dinarima	-0,0527	+	11
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	-1,3351	+	23
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	0,0285	+	14
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,2833	+	14
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	0,6725	-	20
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	0,1110	-	12
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	0,4172	-	15
21.	B	Udeo stan. sa niskim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,5517	-	7
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	-0,1583	+	16
11.	B	Zarade po zaposlenom	0,6065	+	6
14.	B	Mlado stanovništvo do 18. god., %	-0,0290	+	11
15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	-0,0885	+	13
20.	B	Udeo stan. sa visokim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,0454	+	7
4.	C	Maks. broj zaposlenih u grani / ukupan broj zaposlenih, %	-0,2488	-	10
7.	C	Indeks nezaposlenosti	0,0897	-	15
19.	C	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	-0,9606	-	5
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	0,4634	+	5
12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	-1,0106	+	21
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	-0,2249	+	16
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	0,2374	+	5

Svi indikatori pethodno usaglašeni prema odgovarajućem znaku, grupisani su prema uslovima A, B i C i predstavljeni sledećim kružnim dijagramom:

Slika 2.51. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Srednje-banatski okrug

Na osnovu kružnog dijagrama jasno se potvrđuje ranija konstatacija da nešto lošiju poziciju indikatora opšte socio-ekonomske situacije (16) Srednje-banatski okrug dužuje, pre svega, ispod prosečnoj vrednosti indikatora 2 (indeks rasta narodnog dohotka), kao i nešto manjem odstupanju indikatora 16 od proseka (koncentracija stanovništva u velikim gradovima). Grupu koja meri uslove na tržištu rada (B) karakterišu prosečne vrednosti gotovo svih indikatora, sa izuzetkom ispod prosečne vrednosti indikatora 6 (opšta stopa nezaposlenosti je 39,23% što je iznad proseka od 34,9 % i prema ovom kriterijumu okrug zauzima 20. poziciju). U navedenoj grupi kao nešto povoljniji u odnosu na prosek ocenjeni su indikatori 11 i 21 (zarade po zaposlenom i udeo nekvalifikovanih lica u radnom kontingentu). Naime, sa prosečnom zaradom od 13.693 dinara. Zrenjaninski okrug je iznad republičkog proseka od 12.309 dinara, a u povoljnijem položaju je i prema udelu nekvalifikovane radne snage 32,65 % (prosek je 37,5 %). Prema uspehu u reformama (grupa C) Srednje-banatski okrug se takođe nalazi približno na sredini liste okruga. Indikatori koji se nalaze u sastavu ove grupe ne odstupaju značajno od proseka, sa izuzetkom nešto povoljnijih indikatora 5 i 19 (veća konkurentnost i manji udeo zaposlenih u društvenoj svojini). Naime, učešće privatnog sektora od 59,7 % je nešto bolje u odnosu na prosek 53,7 %, a slično tome kao povoljniji ocenjen je i udeo zaposlenih u društvenoj svojini od 22,8 % (prosek je 34,3 %). U grupi koja meri domete reformi, izdvaja se i indikator 12, čiji je uticaj na zbir ove grupe negativan (meri indeks prosečnih zarada). Sa indeksom prosečne zarade u

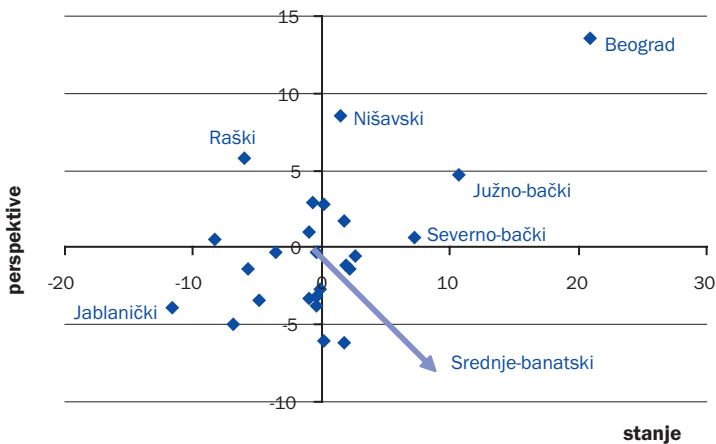
periodu 2001–2004. godina od 206,8, Srednje-banatski okrug je ispod proseka od 230,5 i po ovom indikatoru se nalazi tek na 21. poziciji u Srbiji.

Primenjujući metodologiju opisanu u Prvom delu, moguće je kreirati karakteristične tipove okruga u odnosu na prosek Srbije i to prema dve ili prema tri karakteristične grupe indikatora.

Prema karakteristikama izabranih indikatora *stanja* i *perspektiva* (dve karakteristične grupe, I i II), Srednje-banatski okrug našao se u trećem kvadrantu, sa oba zbirna pokazatelja nešto ispod proseka za Srbiju (vrednost indikatora stanja je -0,39, a perspektiva je -0,27). Međutim, važno je napomenuti da vrednosti oba indikatora veoma malo odstupaju od proseka Srbije, te da, iako se nalazi u najmanje povoljnoj grupi, Srednje-banatski okrug se prema ukupnom kompozitnom indeksu nalazi na nivou proseka.

Slika 2.52. Relativan položaj Srednje-banatskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Prema znacima alternativnog grupisanja u tri grupe (A, B i C), okruzi se mogu podeliti u osam različitih grupa, pri čemu se Srednje-banatski okrug nalazi u grupi sa neznatno ispod prosečnim pokazateljima opšte socio-ekonomske situacije (vrednost indikatora grupe A je -0,88) i *uslova na tržištu rada* (zbir indikatora u grupi B je -0,36), ali i neznatno pozitivnom ocenom *progresu reformi* (zbir indikatora u grupi C je 0,58). Uočavamo postojanje razlike u znaku ocene indikatora *perspektiva* (grupa II) i indikatora *progresu u reformama i ekonomskom restrukturisanju* (grupa C), koja nije očekivana. Naime, svih sedam indikatora koji

mere uspeh u reformama ulaze u sastav zbirnog pokazatelja perspektiva, koji je sastavljen od ukupno jedanaest indikatora. Iz tog razloga je očekivano da navedene ocene imaju isti predznak, odnosno da je iznad prosečna (ispod prosečna) ocena uspeha reformi praćena iznad prosečnom (ispod prosečnom) ocenom perspektiva. Nastala situacija moguća je za vrednosti indikatora veoma bliske koordinatnom početku, kao što je to slučaj sa Srednje-banatskim okrugom (vrednost indikatora II grupe je neznatno ispod proseka (-0,27) a indikatora grupe C je neznatno iznad proseka (0,58)). Iz tog razloga bi bilo najispravnije, okruge u kojima se javila ovakva "nedoslednost" u znacima tretirati kao posebnu grupu sa prosečnom ("nultom") vrednošću posmatranog zbirnog pokazatelja.

Na osnovu 15 raspoloživih indikatora za pojedinačne opštine, analizu sličnu okružnoj moguće je sprovesti i za opštine Srednje-banatskog okruga. Originalne vrednosti indikatora za opštine Srednje-banatskog okruga predstavljene su sledećom tabelom:

Tabela 2.53. Raspoloživi podaci za opštine Srednje-banatskog okruga

Opština	Žitište	Zrenjanin	Nova Crnja	Novi Bečej	Sečanj	Prosek za Srbiju	Znak
1. ND pc 2003	57.516	81.207	61.645	60.066	57.798	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	65,45	111,04	88,75	82,76	77,00	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	73,93	91,70	76,88	85,90	77,18	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks.. br. zap. u ukupnom br. zaposlenih	40,08	33,25	42,24	49,95	48,14	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	86,88	52,97	64,72	77,02	69,03	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	44,55	34,55	56,82	45,67	52,85	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	112,85	113,73	106,42	119,82	147,01	118,80	-
8. Participacija, stopa 2004	46,85	54,66	49,54	47,70	53,97	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	58,88	44,75	64,16	62,99	50,26	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	73,05	68,30	76,84	84,36	78,70	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	9.201	14.349	12.779	13.075	12.923	11.716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	207,32	209,66	238,68	175,69	220,64	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	4,28	2,12	5,42	2,59	4,10	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	19,96	19,10	20,80	21,01	20,16	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,31	0,70	0,09	0,27	0,12	0,55	+

U Tabeli 2.53. nalaze se vrednosti indikatora po opštinama, dok su u pretposlednjoj koloni navedene prosečne vrednosti indikatora za celu Srbiju. Poslednja kolona pokazuje znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks. Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini je najmanji u opštini Žitište, a najveći u opštini Zrenjanin. Samo je u opštini Zrenjanin vrednost ovog indikatora iznad republičkog proseka. Znak plus nam govori da visoke vrednosti ovog indikatora povoljno utiču na relativan položaj opština. Nezaposlenost u ovom okrugu je iznad proseka Srbije, sem u opštini Zrenjanin. Najveća nezaposlenost je u opštini Nova Crnja. Visoka nezaposlenost loše utiče na relativan položaj opština, pa je znak u poslednjoj koloni negativan.

Slično metodologiji primenjenoj za analizu okruga, standardizovali smo originalne podatke za opštine i koristili ih za izračunavanje karakterističnih indikatora datih u sledećoj tabeli:

Tabela 2.54. Kompozitni indeksi za opštine Srednje-banatskog okruga

Opštine	Ukupno	I	II	A	B	C
Žitište	-4,38582	-3,88717	-0,49865	-2,297	-2,86766	0,779052
Zrenjanin	2,708052	3,896211	-1,18816	1,217	2,016361	-0,52482
Nova Crnja	-5,34208	-4,96746	-0,37462	-1,888	-3,62998	0,176237
Novi Bečej	-4,97823	-2,94435	-2,03387	-0,338	-3,20923	-1,43136
Sečanj	-5,35194	-2,8981	-2,45384	-1,727	-2,16006	-1,46494

Iz Tabele 2.54. možemo videti da sve opštine Srednje-banatskog okruga imaju ispod prosečnu (negativnu) vrednost ukupnog kompozitnog indeksa, sa izuzetkom Zrenjanina. Identična situacija je i prema kompozitnom indeksu stanja, odnosno samo najveća opština u okrugu, koja je i centar okruga, ima pozitivnu ocenu trenutnog stanja. Što se tiče potencijala, oni su ocenjeni kao nepovoljni, odnosno ispod prosečni za sve opštine u Srednje-banatskom okrugu.

Tabela 2.55. Rang (redosled u Srbiji) opština prema karakterističnim grupama indikatora

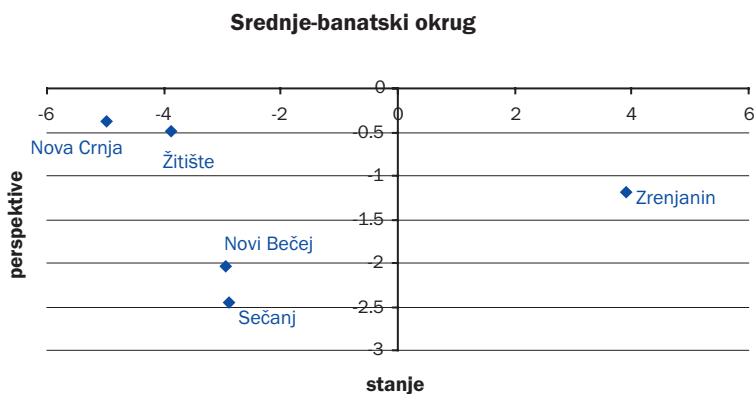
Opštine	Ukupno	I	II	A	B	C
Žitište	128	125	93	135	130	64
Zrenjanin	41	27	110	39	32	94
Nova Crnja	140	138	89	123	136	77
Novi Bečej	135	113	123	88	134	116
Sečanj	141	112	128	120	118	118

U Tabeli 2.55. predstavljen je rang koji opštine Srednje-banatskog okruga zauzimaju u Srbiji, prema alternativnim grupama indikatora. Najbolju poziciju prema ukupnom kompozitnom indeksu ima opština Zrenjanin, a najlošiju opština Sečanj. Indikativno je da je opština Zrenjanin i prema pojedinačnim kompozitnim indeksima najbolje plasirana u okrugu, sa izuzetkom ranga prema kompozitnom indeksu potencijala, odnosno reformi prema kojima je znatno ispod proseka Srbije.

Prema znacima indeksa stanja i perspektiva kreirana su četiri tipa opština (videti tačku 5.1. u Prvom delu: Tipologija opština prema kompozitnom indeksu stanja i perspektiva), a raspored opština Srednje-banatskog okruga prema karakterističnim grupama prikazan je na sledećoj slici:

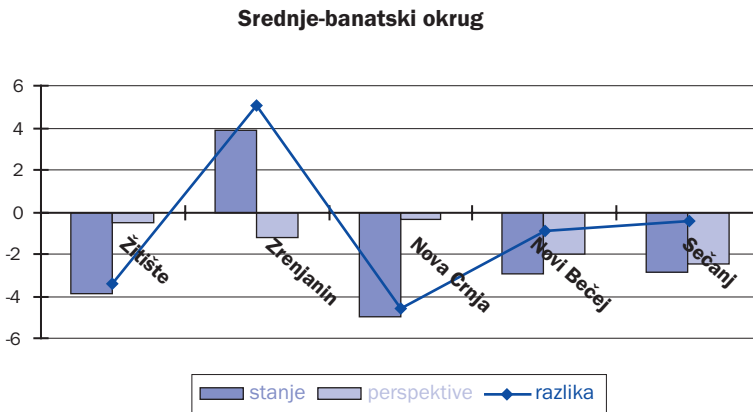
Slika 2.53. Relativni položaj opština Srednje-banatskog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Uočava se da se sve opštine Srednje-banatskog okruga nalaze u kvadrantima sa nepovoljnim *potencijalima*, odnosno u kvadrantima III i IV. Pri tome, trenutno *stanje* je ocenjeno kao povoljno samo u opštini Zrenjanin (27. mesto prema zbirnom indeksu *stanja*), dok se sve ostale opštine nalaze u najnepovoljnijem, III kvadrantu. Trenutna situacija je ocenjena kao najlošija u opštinama Nova Crnja i Žitište (rang prema oceni *stanja* je 138. i 125. pozicija). Potencijali su u svim opštinama znatno ispod proseka i zauzimaju pozicije od 89. (Nova Crnja) do 128. (Sečanj).

Na sledećoj slici predstavljeni su kompozitni indeksi *stanja* i *perspektiva*, kao i njihova razlika za opštine Srednje-banatskog okruga.

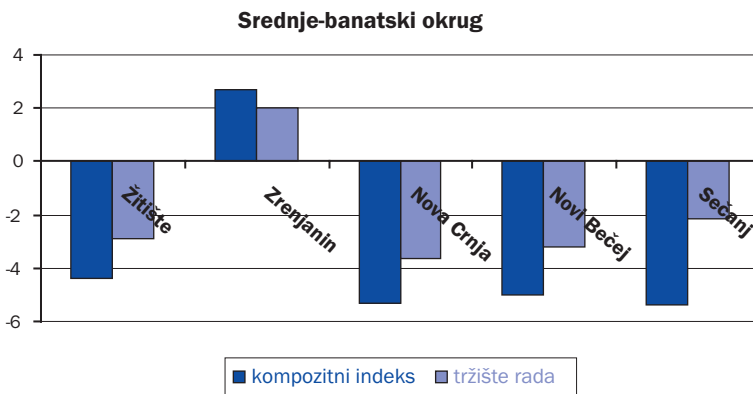
Slika 2.54. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I - II)

U tri opštine Srednje-banatskog okruga postoje veoma velike razlike među vrednostima indikatora *stanja* i *perspektiva* (Zrenjanin, Žitište i Nova Crnja). Pri tome, opština Zrenjanin beleži najveću pozitivnu razliku: najveći zbir pokazatelja *stanja*, ali negativan zbir pokazatelja *perspektiva*. Nešto drugačija slika je u opštinama Nova Crnja i Žitište, gde je najveća negativna razlika, pri čemu su i postojeća situacija i perspektive negativne, ali je trenutno *stanje* znatno lošije od *perspektiva*.

Na sledećoj slici predstavljen je ukupan kompozitni indeks i indeks indikatora tržišta rada za opštine Srednje-banatskog okruga. Uočavamo očekivanu korelaciju između ova dva pokazatelja (približno 50 % ukupnog kompozitnog indeksa čine indikatori iz grupe tržišta rada), odnosno navedeni indikatori su istog *znaka* u svim opštinama ovog okruga.

Slika 2.55. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Srednje-banatskog okruga

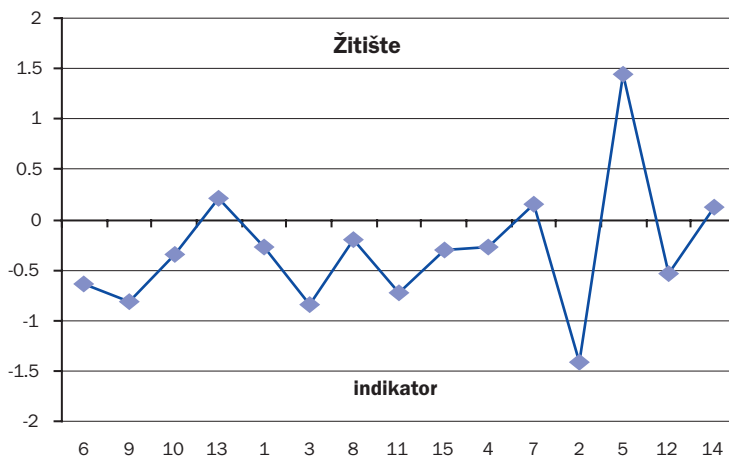

U nastavku će biti predstavljeni pojedinačni indikatori koji su korišćeni u analizi opština Srednje-banatskog okruga. Pored tabele sa standardizovanim vrednostima indikatora za svaku od opština, biće prikazan i prateći linijski dijagram na kome su navedene vrednosti predstavljene kao odstupanje od proseka. Radi lakšeg praćenja, redosled indikatora na graficima je isti kao i u tabelama.

Tabela 2.56. Raspoloživi podaci za opštinu Žitište

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-0,63116		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-0,81229		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,33786		minus
13. Stopa nepismenosti	0,219218		
1. Narodni dohodak 2003	-0,27107	I	
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	-0,83851		
8. Participacija, stopa 2004	-0,19963		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,72049		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,29539		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,26571		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,148507		
2. Indeks ND 2001–2003	-1,40686	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,437229		
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,54097		plus
14. Udeo mladog stanovništva	0,129157		

Slika 2.56. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Žitište

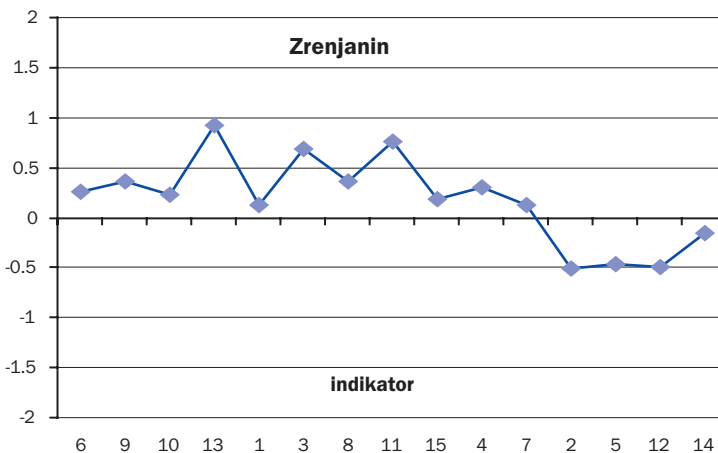

Opština Žitište nalazi se na 128. mestu od 160 opština u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa ove opštine je ispod proseka Republike. Lošem trenutnom *stanju* najviše doprinose relativno dugo prosečno trajanje nezaposlenosti (9), niska zarada po zaposlenom (11) i mali udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3). Narodni dohodak u odnosu na 2001. godinu je značajno opao (2). Iako je izrazito veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5), dejstvo ostalih indikatora čini da i *perspektive* u ovoj opštini budu loše.

Tabela 2.57. Raspoloživi podaci za opštinu Zrenjanin

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,264978		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	0,363318		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,232911		
13. Stopa nepismenosti	0,920928		
1. Narodni dohodak 2003	0,123171	I	
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	0,686403		
8. Participacija, stopa 2004	0,366498		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,754517		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	0,183486		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,303132		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,126584		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,51399	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,46251		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,49202		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,14935		

Slika 2.57. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Zrenjanin

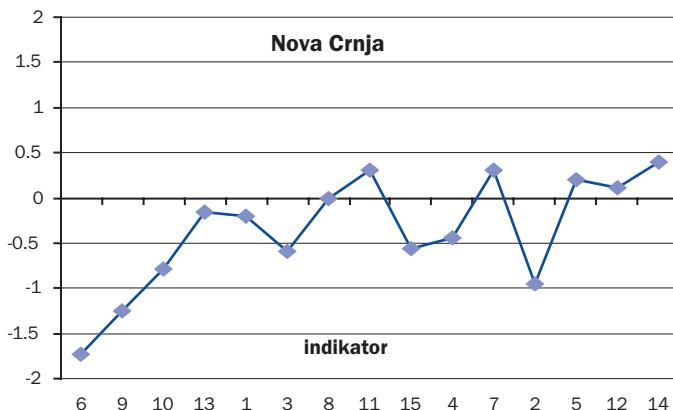

Kao što smo već napomenuli, Zrenjanin se nalazi na 41. mestu u Srbiji, što je iznad proseka. Na relativno dobro trenutno *stanje* povoljno utiču svi indikatori ove grupe. Najveći je pozitivan uticaj: niske stope nepismenosti (13), malog udela nepoljoprivrednog stanovništva (3) i relativno visoke zarade po zaposlenom (11). Na nepovoljne *perspektive* najviše utiču: značajan pad narodnog dohotka u odnosu na 2001. godinu (2), mali udeo privatnog sektora u narodnom dohotku u 2003. godini (5) i rast prosečne zarade koji je ispod proseka Srbije (12). Povoljan uticaj indikatora koji meri udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i indeksa nezaposlenosti (7), nemaju dovoljno veliki uticaj da ponište negativno dejstvo prethodno navedenih indikatora.

Tabela 2.58. Raspoloživi podaci za opštinu Nova Crnja

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-1,72964		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-1,25136		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,79298		
13. Stopa nepismenosti	-0,15015		
1. Narodni dohodak 2003	-0,20236	I	
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	-0,58537		
8. Participacija, stopa 2004	-0,00458		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,30468		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,55571		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,44505		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,309164		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,95047	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,195695		
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,11643		plus
14. Udeo mladog stanovništva	0,399611		

Slika 2.58. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Nova Crnja

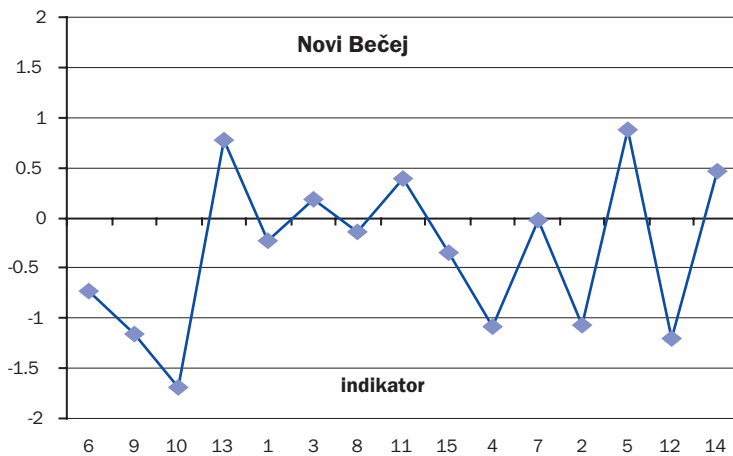
Opština Nova Crnja nalazi se na 140. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je značajno ispod proseka. Trenutno *stanje* je mnogo nepovoljnije od *perspektiva*. Na nepovoljno trenutno *stanje* najviše utiču: visoka nezaposlenost (6), dugo prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i visok udeo dugoročne nezaposlenosti (10). Na trenutno *stanje* pozitivno utiče samo zarada po zaposlenom (11) koja je iznad proseka. Iako većina korišćenih indikatora pozitivno utiče na ocenu *perspektiva*, smanjenje narodnog dohotka u odnosu na 2001. godinu (2) i veliki udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) čine da *perspektive* opštine Nova Crnja ne budu nepovoljne.

Tabela 2.59. Raspoloživi podaci za opštinu Novi Bečej

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	- 0,7308		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-1,15381		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-1,69587		
13. Stopa nepismenosti	0,769429		
1. Narodni dohodak 2003	-0,22863	I	
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	0,189436		
8. Participacija, stopa 2004	- 0,13857		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,38949		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	- 0,34502		

4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,08679		
7.	Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,02553		minus
2.	Indeks ND 2001–2003	-1,06787		
5.	Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,885062	II	
12.	Indeks prosečne zarade 2001–2004	-1,2041		plus
14.	Udeo mladog stanovništva	0,465352		

Slika 2.59. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Novi Bečej

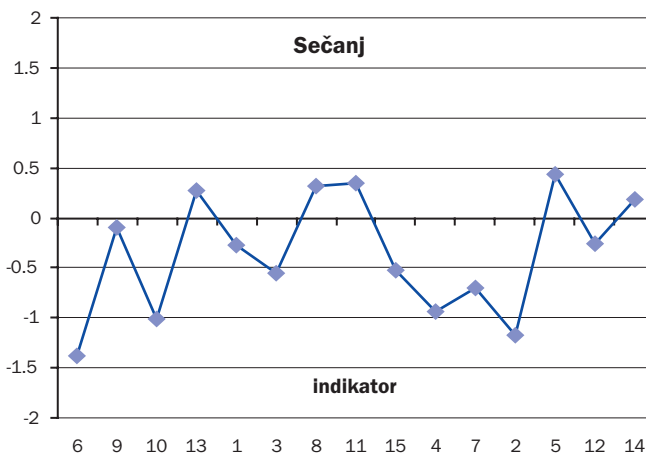

Opština Novi Bečej nalazi se na 135. mestu u Srbiji. Vrednost ukupnog indeksa je značajno ispod proseka, a na takvo stanje najviše utiče dugo prosečno trajanje nezaposlenosti (9) i izrazito veliki udeo dugoročne nezaposlenosti (10). Veoma niska stopa nepismenosti (13) i relativno visoka zarada po zaposlenom (11) nisu dovoljne da se ocena trenutnog stanja u ovoj opštini popravi. Na dobre *perspektive* utiču: veliki udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) i iznad prosečan udeo mladog stanovništva (14). Negativni uticaji velikog udela zaposlenih u najvećoj delatnosti (4), smanjenje narodnog dohotka u odnosu na 2001. godinu (2) i mali indeks prosečne zarade, (12) poništavaju postojeće pozitivne uticaje, pa su zbirno *perspektive* u ovoj opštini ocenjene kao nepovoljne.

Tabela 2.60. Raspoloživi podaci za opštinu Sečanj

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-1,37393		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	-0,0954		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-1,01541		minus
13. Stopa nepismenosti	0,279151		
1. Narodni dohodak 2003	-0,26637	I	
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	-0,5591		
8. Participacija, stopa 2004	0,316117		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,345939		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,52909		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,93596		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,70456		
2. Indeks ND 2001–2003	-1,18062	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,437335		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,26175		
14. Udeo mladog stanovništva	0,191718		

Slika 2.60. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Sečanj

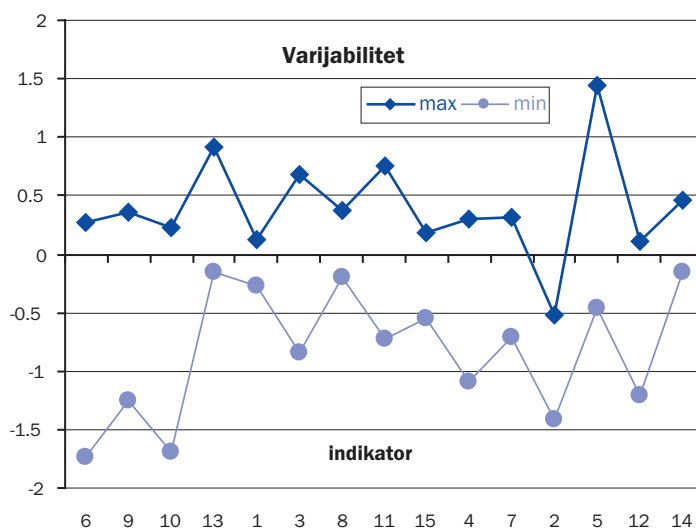
Sečanj je opština Srednje-banatskog okruga koja ima najnepovoljniju poziciju. nalazi se na 141. mestu od 160 opština u Srbiji; takvom trenutnom *stanju* najviše doprinose: visoka stopa nezaposlenosti (6), visok udeo dugoročne nezaposlenosti

(10), nizak udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i niska stopa slobodnih radnih mesta (15). Na ocenu trenutnog stanja pozitivno utiču: niska stopa nepismenosti (13), visoka opšta stopa participacije (8) i relativno visoka zarada po zaposlenom (11). Na *perspektive* povoljno utiču: visok udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) i iznad prosečan udeo mladog stanovništva (14). Negativni uticaji visokog udela zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i dosta veliki pad narodnog dohotka u odnosu na 2001. godinu (2), čine da perspektive ove opštine zbirno budu ocenjene kao nedvosmisleno nepovoljne.

Na Slici 2.61. predstavljene su ekstremne vrednosti indikatora izmerene u opštinama Srednje-banatskog okruga, dok su u pratećoj Tabeli 2.61. pobrojane opštine u kojima su zabeležene maksimalne i minimalne vrednosti korišćenih indikatora.

Slika 2.61. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Srednje-banatskog okruga

Slika 2.61. pokazuje varijabilitet u vrednosti indikatora u opštinama Srednje-banatskog okruga. Najveći varijabilitet pokazuju: stopa nezaposlenosti (6), prosečno trajanje nezaposlenosti (9), udeo dugoročne nezaposlenosti (10), udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), zarada po zaposlenom (11) i udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Pri tome, opšta stopa nezaposlenosti i prosečno trajanje nezaposlenosti su najveće u Novoj Crnji a najmanje u Zrenjaninu. Udeo dugoročne nezaposlenosti je najveći u Novom Bečeju a najmanji u Zrenjaninu. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva i zarada po zaposlenom su najveće u Zrenjaninu a najmanje u Žitištu, dok je udeo privatnog sektora u narodnom dohotku najveći

u Žitištu a najmanji u Zrenjaninu. Narodni dohodak (1) i opšta stopa participacije (8) pokazuju najmanji varijabilitet.

Tabela 2.61. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Srednje-banatskog okruga

Indikator	Maks.	Min.	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Zrenjanin	Nova Crnja	-
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	Zrenjanin	Nova Crnja	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Zrenjanin	NoviBečej	-
13. Stopa nepismenosti	Zrenjanin	Nova Crnja	-
1. ND pc 2003	Zrenjanin	Žitište	+
3. Udeo nepoljoprivrednog stanovništva	Zrenjanin	Žitište	+
8. Participacija, stopa 2004	Zrenjanin	Žitište	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Zrenjanin	Žitište	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	Zrenjanin	Nova Crnja	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap.	Zrenjanin	Novi Bečej	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	Nova Crnja	Sečanj	-
2. Indeks ND 2003/2001	Zrenjanin	Žitište	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Žitište	Zrenjanin	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	Nova Crnja	Novi Bečej	+
14. Udeo mladog stanovništva	NoviBečej	Zrenjanin	+

7.2. Podrška radu koalicija za promociju zapošljavanja u Zrenjaninu (Srednje-banatski okrug)

Sastanak sa predstavnicima interesnih grupa u Zrenjaninu, centru Srednje-banatskog okruga, održan je 25. novembra 2005 u Skupštini grada. Bilo je prisutno sedam članova Socijalno-ekonomskog saveta i sedam predstavnika lokalnog Saveta za zapošljavanje iz Zrenjanina, načelnik Srednje-banatskog okruga, nekoliko predstavnika asocijacija osoba sa posebnim potrebama, predstavnici Regionalne privredne komore, direktor državnog preduzeća "Stil" u kome 40% od ukupnog broja zaposlenih čine osobe sa posebnim potrebama. Sastanku su prisustvovali i predstavnici lokalnih medija, kao i tri predstavnika projekta "Mapa tržišta rada u Srbiji".

Delimično strukturiran sastanak sa predstavnicima Socijalno-ekonomskog saveta i Saveta za zapošljavanje, održan je u Zrenjaninu zato što su rezultati dobijeni na osnovu prikupljenih statističkih podataka pokazali da Srednje-banatski okrug spada u regione čiji sadašnji blago ispod prosečni indikatori sugerišu značajan pad

u njegovom relativnom položaju tokom tranzicionog perioda, posebno u odnosu na prethodni stepen razvijenosti.

Cilj sastanka je bio da se u dvosmernoj komunikaciji prokomentariše položaj regiona u celosti, profilišu rizici, a pogotovo šanse i mogućnosti, kao i prilike za konkretne akcije radi poboljšanja mogućnosti zapošljavanja. S druge strane, poseta je imala za cilj da proveriti ispravnost i pouzdanost informacija i zaključaka dobijenih istraživanjem kao i da podstakne dijalog unutar Saveta za zapošljavanje.

Članovi projektnog tima su, u prvom delu sastanka, prisustvovali redovnom zasedanju Socijalno-ekonomskog saveta Zrenjanina (uz učešće i članova Saveta za zapošljavanje), gde je podnet Izveštaj o aktivnostima na polju podsticanja investicija, dok je drugi deo zasedanja bio posvećen problemima osoba sa posebnim potrebama – kako prilikom njihovog zapošljavanja, tako i na radu. U trećem delu sastanka prezentirani su rezultati istraživanja “Mapa tržišta rada Srbije”. Učesnici su bili zamoljeni da daju primedbe i komentare zasnovane na njihovom dubljem poznavanju regiona i opština, kao i da pokušaju da izvedu zaključke o *snagama* i *slabostima*, te *šansama* i *pretnjama* (uz pomoć SWOT obrasca koji je bio pripremljen za sastanak) i postave smernice za potencijalne buduće akcije.

Prisutni su aktivno učestvovali u diskusiji i pružili vredne dodatne informacije o situaciji u Zrenjaninu, ali su se uglavnom složili sa glavnim nalazima istraživanja koji se odnose na njihov okrug. Posebno su dobro prihvatili stav o potrebi da se oslone na svoje snage i osmisle sopstvenu strategiju zapošljavanja, budući da je malo verovatno da će, kao region sa prosečnim performansama u Republici, biti predmet veće pažnje i podrške centralnih vlasti.

Lokalni Savet za zapošljavanje u Zrenjaninu pruža odličan primer dobrog funkcionisanja u poređenju sa ostalim gradovima koje smo posetili.

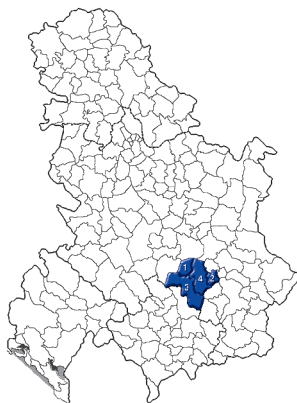
Osnovni zaključci i informacije koji dopunjavaju našu statističku analizu mogu se sažeto predstaviti sledećim konstatacijama:

1. Regionalna strategija razvoja za 2006–2008. je u izradi. SWOT analiza kao istraživačko sredstvo korišćena je prilikom ocene opštih ekonomskih uslova u Zrenjaninu tokom procesa izrade strategije.
2. Premda lokalni Savet za zapošljavanje u Zrenjaninu nije potpuno homogena grupa sa zajedničkim ciljevima, snažna podrška i vođstvo koju mu pružaju opštinske vlasti čine ga najoperativnijim od svih saveta za zapošljavanje sa čijim radom smo imali prilike da se upoznamo.
3. Pomenuto je nekoliko inicijativa za podsticaj zapošljavanju u opštini Zrenjanin kao što su “biznis inkubatori” i aktivnosti usmerene na stvaranje uslova za inostrane investitore – pružanja potrebnih informacija i obezbeđivanje infrastrukture. Već je oformljena industrijska zona koja do sada ima tri korisnika i više kompanija koje su u pregovorima za njeno korišćenje.

4. Za 2006. godinu planirano je više radova na infrastrukturi, kao što su popravka i izgradnja saobraćajne mreže, izgradnja zaobilaznice i aerodroma Ečka.
5. Prednost opštine Zrenjanin, po mišljenju članova Saveta, leži u ne tako skupoj, a istovremeno kvalifikovanoj radnoj snazi, koja može da predstavlja važan faktor za privlačenje stranih investicija.
6. Učesnici su podvukli da im aktuelna zakonska regulativa ostavlja veoma malo prostora i mogućnosti za uticaj na lokalno ekonomsko okruženje koje bi stvorilo uslove za ekonomski rast na lokalnom nivou.
7. Problemu osoba sa posebnim potrebama treba ozbiljno pristupiti i to pitanje trebalo bi regulisati zakonskim aktima. Predstavnici Nacionalne službe za zapošljavanje obavestili su učesnike sastanka o tome da su oni već realizovali programe sa tom namenom. Svi su se složili da bi obrazovne programe i mogućnosti trebalo prilagoditi osobama sa posebnim potrebama i podvukli su značaj koji država ima u rešavanju tog pitanja, kao, na primer: obezbeđivanje subvencija za plate, oslobađanje od PDV i sl.
8. Jedan od učesnika podvukao je značaj stranih investicija kao najvažnijeg faktora za povećano zapošljavanje i istakao ograničenja koja nameće centralizovan pristup upravljanju državom i spor proces demokratizacije društva u celini.

8. TOPLIČKI OKRUG

8.1. Stanje i perspektive na tržištu rada

Toplički okrug nalazi se na jugu Srbije. Obuhvata opštine: Prokuplje, Blace, Kuršumlija i Žitorađa. Sedište okruga je grad Prokuplje. Ovaj region karakteriše plodno tlo, dolinske ravnice i brdovito zaleđe, kao i bogatstvo termalnim i mineralnim izvorima.

1. Blace
2. Žitorađa
3. Kuršumlija
4. Prokuplje

Ukupan broj stanovnika okruga je 101.356, a najveća opština je Prokuplje sa 48.371 stanovnika. Od 1991. do 2002, broj stanovnika u Topličkom okrugu smanjio se za 7.533. Pad broja stanovnika najviše je izražen u opštini Blace. Poljoprivredne površine zauzimaju 53,3 % teritorije okruga, a narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003. godini iznosio je 49.578 dinara, što je izrazito ispod republičkog proseka.

Poljoprivredni potencijali ovog okruga usmereni su prvenstveno na gajenje voća (posebno grožđa) i povrća na osnovi čega se razvila i prehrambena industrija. U okviru ove industrije najznačajnija preduzeća su “Hissar”, preduzeće prehrambenih proizvoda i “Prokupac”, fabrika alkoholnih pića. Pored toga, zastupljeni su i industrija metala i nemetala, građevinarstvo, drvna industrija i tekstilna industrija.

Kao najvažnije komparativne prednosti ovog regiona mogu se navesti:

- prirodne pogodnosti za razvoj poljoprivredne proizvodnje kao sirovinske osnove za razvoj prehrambene industrije;
- potencijali za razvoj turizma i ugostiteljstva (Prolom Banja, Lukovska Banja, Kuršumlijska Banja, Đavolja varoš, kao i lovni turizam);
- postojanje mineralnih i termomineralnih voda i
- postojanje mineralnih sirovina i ruda.

Tabela 2.62. Raspoloživi podaci za Toplički okrug, prema grupama I i II

Red. br. indikatora	Nasledeni uslovi i trenutno stanje – I	Originalna vrednost	Stand. vrednost	Prosek za Srbiju	Znak
6.	Stopa nezaposlenosti u 2004 (%)	38,131	0,503	34,8802	
9.	Prosečno trajanje nezaposlenosti u mesecima, u 2004	47,627	-0,249	49,6739	minus
10.	Udeo dugoročne nezaposlenosti (duže od 12 meseci), u %	69,380	-0,151	70,2444	
13.	Stopa nepismenosti (%)	9,231	2,243	4,381	
1.	ND po stanovniku u 2003 (u dinarima)	49.578	-0,946	74.579,32	
3.	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom (%)	89,029	0,359	87,0054	
8.	Stopa participacije u 2004 (%)	48,570	-0,900	53,5936	plus
11.	Prosečna zarada po zaposlenom u 2004 (u dinarima)	8.138	-1,828	12.308,92	
15.	Stopa slobodnih radnih mesta u 2004	0,343	-0,793	0,5194	
16.	Udeo stanovništva u gradovima, u % (mera prisustva velikih gradova u okrugu)	1,110	-0,504	4	
Potencijali za pozitivne promene – II					
4.	Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u ukupnom broju zaposlenih (mera diversifikacije), %	44,149	0,801	36,6663	
7.	Indeks nezaposlenosti 2004/2001	106,778	-0,581	115,2824	minus
19.	Udeo zaposlenih u društvenoj svojini, %	53,474	1,602	34,2873	
21.	Udeo stanovništva sa niskim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	40,911	0,391	37,483	
2.	Indeks rasta ND po stanovniku 2003/2001	131,332	-0,283	140,2213	
5.	Udeo privantnog sektora u ukupnom ND	59,466	0,447	53,6632	
12.	Indeks prosečne zarade 2004/2001	194,039	-1,554	230,4906	
14.	Udeo mladih (ispod 18) u ukupnom stanovništvu, %	20,019	0,175	19,6722	plus
17.	Indeks udela osnovnih sredstava u okrugu, 2003/2001	94,841	-0,289	97,7208	
18.	Strane direktne investicije po stanovniku, kum. do septembra 2005	0	-0,691	215,46	
20.	Udeo stanovništva sa visokim obrazovanjem u radnom kontingentu, %	6,111	-0,569	7,9466	

U Tabeli 2.62. date su originalne vrednosti raspoloživih indikatora za Toplički okrug, njihove standardizovane vrednosti i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

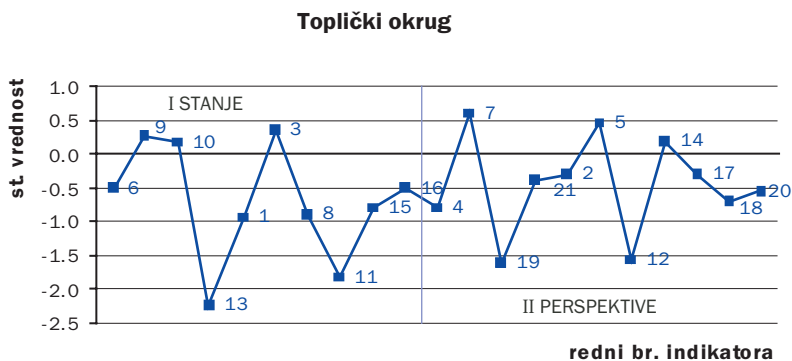
Tabela 2.63. Rang (redosled okruga u Srbiji) Topličkog okruga prema grupama indikatora

	TOTAL	I	II	A	B	C
Rang Topličkog okruga	24	23	23	23	22	23

Toplički okrug je prema ukupnom kompozitnom indeksu na pretposljednem mestu od ukupno 25 okruga u Srbiji (prema ukupnom kompozitnom indeksu lošiji je samo Jablanički okrug). Prema karakterističnim grupama indikatora I i II (postojeće *stanje* i *perspektive*) nalazi se, takođe, na začelju liste okruga, odnosno na 23. mestu. Situacija je slična sa alternativnim grupisanjem indikatora u tri grupe, odnosno po karakterističnim indeksima koji se odnose na: opštu socio-ekonomsku situaciju, stanje na tržištu rada i progres u reformama i ekonomskom restrukturisanju (grupe A, B i C), Toplički okrug zauzima 23, 22. i 23. mesto. Izrazito nepovoljna ocena Topličkog okruga prema svim alternativnim načinima izražavanja kompozitnih indeksa, razlog je detaljnije analize ovog okruga.

Uticaj pojedinačnih indikatora na kompozitne indekse *stanja* i *perspektiva* moguće je detaljnije sagledati na osnovu linijskog dijagrama standardizovanih vrednosti, pri čemu je u obzir uzet i *znak* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks.

Slika 2.62. Indikatori stanja i perspektiva za Toplički okrug

Na osnovu linijskog dijagrama, jasno se uočava da su indikatori koji najviše doprinose nepovoljnom trenutnom stanju okruga 1, 13 i 11 (narodni dohodak po stanovniku, stopa nepismenog stanovništva i zarade po zaposlenom u 2004. godini). Prema sva tri indikatora pojedinačno, Toplički okrug zauzima poslednje mesto u Srbiji. Veoma negativne ocene *perspektiva* ovaj okrug duguje prvenstveno vrednostima indikatora 12 i 19 (indeks prosečne zarade po zaposlenom i udeo

zaposlenih u sektoru društvene svojine). Naime, prema indikatoru indeksa prosečne zarade, Toplički okrug zauzima poslednju poziciju u Republici, dok je prema iznad prosečnom udelu zaposlenih u sektoru društvene svojine takođe veoma nepovoljno pozicioniran i zauzima 23. mesto.

Do sličnih zaključaka možemo doći i analizom indikatora grupisanih prema opštoj socio-ekonomskoj situaciji (A), uslovima na tržištu rada (B) i progresu u reformama i ekonomskom restrukturisanju (C).

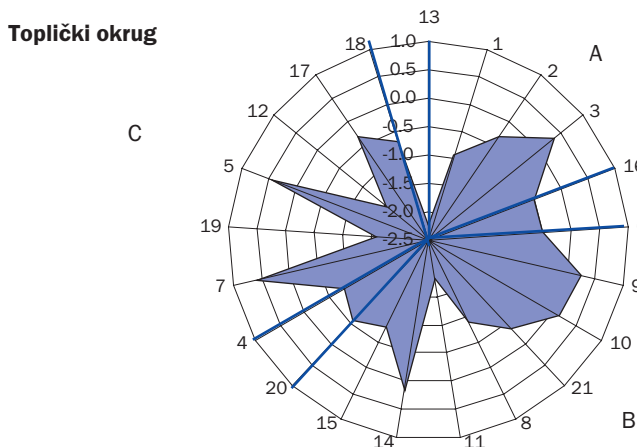
Tabela 2.64. Standardizovane vrednosti indikatora i njihov rang prema pojedinačnim indikatorima u grupama A, B i C

Br. indikatora	Grupa	Korišćeni indikatori	Stand. vred.	Znak	Rang prema pojedinačnom indikatoru
13.	A	Nepismeno stanovništvo, %	2,24293	-	25
1.	A	Narodni dohodak po stanovniku, u dinarima	-0,94560	+	22
2.	A	Indeks rasta narodnog dohotka	-0,28301	+	15
3.	A	Udeo nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom, %	0,35934	+	11
16.	A	Udeo stanovništva u gradovima, %	-0,50441	+	25
6.	B	Stopa nezaposlenosti, opšta, %	0,50261	-	17
9.	B	Prosečno trajanje nezaposlenosti, meseci	-0,24902	-	11
10.	B	Udeo dugoročne nezaposlenosti, %	-0,15064	-	10
21.	B	Udeo stanov. sa niskim obraz. u radnom kontingentu, %	0,39126	-	17
8.	B	Participacija, opšta stopa, %	-0,89957	+	22
11.	B	Zarade po zaposlenom	-1,82774	+	25
14.	B	Mlado stanovništvo do 18. god., %	0,17481	+	9
15.	B	Stopa slobodnih radnih mesta, %	-0,79260	+	22
20.	B	Udeo stan. sa visokim obraz. u radnom kontingentu, %	-0,56899	+	22
4.	C	Maks. broj zaposlenih u grani / ukupan broj zaposlenih, %	0,80075	-	20
7.	C	Indeks nezaposlenosti	-0,58139	-	12
19.	C	Udeo zaposlenih u sektoru društvene svojine %	1,60195	-	23
5.	C	Stepen konkurentnosti (udeo privatnog sektora u ND), %	0,44681	+	6
12.	C	Indeks prosečne zarade po zaposlenom	-1,55370	+	25
17.	C	Indeks osnovnih sredstava	-0,28857	+	17
18.	C	SDI po glavi stanovnika, u evrima	-0,69082	+	24

Uticaj pojedinačnih indikatora na vrednosti kompozitnih indeksa prema tri karakteristične grupe (A, B i C) detaljno se može analizirati i na osnovu sledećeg grafičkog prikaza:

Slika 2.63. Kružni dijagram prema grupama A, B i C za Toplički okrug

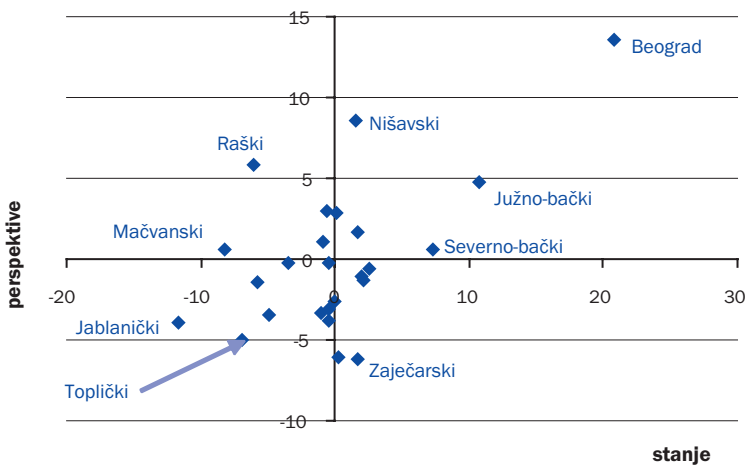

Sa predstavljenog kružnog dijagrama jasno se uočava da je veoma nepovoljna ocena opšte socio-ekonomske situacije u Topličkom okrugu (23 mesto) posledica, pre svega, iznad prosečne vrednosti indikatora 13, odnosno većeg udela nepismenog stanovništva (9,23 %, što je znatno lošije u odnosu na prosek Republike od 4,38% i uzrokuje 25. poziciju na listi okruga). Pored navedenog, izdvaja se i ispod prosečna vrednost indikatora 1 (veoma nizak narodni dohodak po stanovniku od 49.578 din, znatno ispod prosečnih 74.579 dinara, po kome je Toplički okrug na 22. poziciji liste okruga). U grupi B, koja meri uslove na tržištu rada po ispod prosečnim vrednostima izdvajaju se indikatori 8, 11 i 15 (opšta stopa participacije, zarada po zaposlenom i stopa slobodnih radnih mesta). Naime, stopa participacije od 48,6 % je ispod proseka od 53,6 % (22. pozicija prema ovom indikatoru), prosečna zarada po zaposlenom u 2004. godini od 8.138 dinara znatno je ispod proseka za sve okruge od 12.309 dinara (po ovom indikatoru Toplički okrug je najlošiji u Republici), a stopa slobodnih radnih mesta je 0,34 (ispod proseka od 0,52 i 22. pozicija na listi okruga). Pozicija Topličkog okruga je veoma nepovoljna i prema pokazateljima uspeha u reformama (grupa C). U ovoj grupi indikatora, kao izrazito nepovoljni izdvajaju se već analizirani indikatori 12 i 19 (indeks prosečne zarade i udeo zaposlenih u društvenoj svojini). Naime, sa indeksom prosečne zarade u periodu 2001–2004. godina od 194,0 – Toplički okrug je znatno ispod prosečnog indeksa 230,5, a u veoma nepovoljnoj poziciji je i prema iznad prosečnom udelu zaposlenih u društvenoj svojini od 53,5 % (prosek Srbije je 34,3 %).

Prema *znaku* kompozitnih indeksa *stanja* i *perspektiva*, Toplički okrug se našao u trećem kvadrantu, odnosno grupi (videti Klasifikaciju okruga objašnjenu u Prvom delu), sa oba zbirna pokazatelja znatno ispod proseka za Srbiju (vrednost indikatora stanja je -6,96, a perspektiva je -4,98).

Slika 2.64. Relativan položaj Topličkog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Okruzi u Srbiji

Prema znacima alternativnog grupisanja, (A, B i C) Toplički okrug se takođe nalazi u najnepovoljnijoj, osmoj grupi sa ispotprosečnim pokazateljima opšte socio-ekonomske situacije (vrednost indikatora grupe A je -3,62), uslova na tržištu rada (zbir indikatora u grupi B je -4,41), kao i nepovoljnom ocenom progresa reformi (zbir indikatora u grupi C je -3,91).

Metodologiju primenjenu u analizi okruga moguće je primeniti i za potrebe analize pripadajućih opština, uz napomenu da je sada broj raspoloživih indikatora 15. Originalne vrednosti korišćenih indikatora, zajedno sa prosečnim vrednostima indikatora za Srbiju i uz navođenje *znaka* sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks, date su sledećom tabelom:

Tabela 2.65. Raspoloživi podaci za opštine Topličkog okruga

Indikator	Blace	Žitorađa	Kuršumljija	Prokuplje	Prosek za Srbiju	Znak
1. ND pc 2003	59.019	45.153	43.588	51.240	73.805	+
2. Indeks ND 2003/2001	151,34	117,25	120,19	135,66	137,28	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	84,72	82,98	91,57	91,39	83,70	+
4. Udeo zaposlenih u delatnosti sa maks. br. zap. u uk. br. zaposlenih	46,17	25,17	49,26	43,57	36,89	-
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	79,77	74,13	43,67	54,03	61,22	+
6. Nezaposlenost, stopa 2004	36,89	58,38	32,00	37,44	37,51	-
7. Indeks nezaposlenosti 2004/2002	115,82	98,02	123,24	104,20	118,80	-
8. Participacija, stopa 2004	40,27	26,26	50,36	57,96	49,61	+
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	57,20	42,65	52,37	45,59	49,12	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	75,87	61,46	66,89	71,05	70,24	-
11. Zarada po zaposlenom 2004	5.887	14.004	7.379	8.282	11.716	+
12. Indeks prosečne zarade 2004/2001	232,05	235,24	155,81	199,61	233,13	+
13. Stopa nepismenosti	11,01	12,48	9,62	7,31	4,96	-
14. Udeo mladog stanovništva	17,83	20,15	19,95	20,62	19,56	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta	0,59	0,16	0,28	0,36	0,55	+

Kako je na osnovu originalnih vrednosti indikatora dosta teško utvrditi relativan položaj opština u odnosu na prosek u Srbiji, standardizovali smo podatke i izračunali karakteristične grupe kompozitnih indeksa koje su za opštine Topličkog okruga predstavljene sledećom tabelom:

Tabela 2.66. Kompozitni indeksi za opštine Topličkog okruga

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Blace	-5,67843	-5,71539	0,036957	-1,8489	-4,14811	0,32
Žitorađa	-2,70906	-4,76923	2,060165	-3,37491	-1,59643	2,26
Kuršumljija	-6,19011	-2,23554	-3,95457	-1,67728	-0,76745	-3,7
Prokuplje	-1,86906	-0,88111	-0,98795	-0,50997	-0,06201	-1,3

Iz Tabele 2.66. možemo videti da sve opštine Topličkog okruga imaju ispod prosečnu (negativnu) vrednost ukupnog kompozitnog indeksa. Situacija je ista i prema kompozitnom indeksu trenutnog *stanja*, dok su *perspektive* ocenjene kao prosečne u opštini Blace, odnosno kao dobre u opštini Žitorađa. Slično, vrednosti kompozitnih indeksa opštih ekonomskih uslova i *stanja* na tržištu rada su ispod prosečne u svim opštinama okruga, dok su reforme ocenjene kao dobre samo u opštini Žitorađa. Bolju ocenu *perspektiva*, odnosno dostignutih reformi u odnosu na prosek, Žitorađa duguje većoj diversifikaciji delatnosti (udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti je 25,2 % što je ispod prosečnog za sve opštine od 36,9 %), kao i većem stepenu konkurentnosti (udeo privatnog sektora u narodnom dohotku je iznad proseka od 61,2 % i u Žitorađi iznosi 74,1 %).

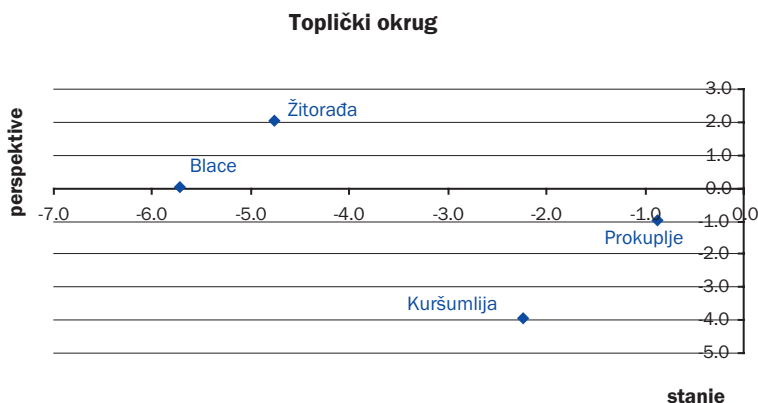
Tabela 2.67. Rang (redosled u Srbiji) opština Pirotskog okruga prema karakterističnim grupama indikatora

Opština	Ukupno	I	II	A	B	C
Blace	143	142	81	121	145	75
Žitorađa	105	135	37	150	110	27
Kuršumlja	145	107	151	119	95	152
Prokuplje	99	96	103	91	78	111

U Tabeli 2.67. predstavljen je rang koji opštine Topličkog okruga zauzimaju u Srbiji prema alternativnim grupama indikatora. Najbolju poziciju prema ukupnom kompozitnom indeksu ima opština Prokuplje (99), a najlošiju opština Kuršumlja (145). Važno je primetiti da je rang svih opština Topličkog okruga, uključujući i Prokuplje kao centar okruga, znatno ispod proseka svih opština u Srbiji.

Prema znacima indeksa stanja i perspektiva kreirana su četiri tipa opština (videti tačku 5.1. u Prvom delu: Tipologija opština prema kompozitnom indeksu *stanja* i *perspektiva*), a raspored opština Topličkog okruga prema karakterističnim grupama prikazan je na sledećoj slici:

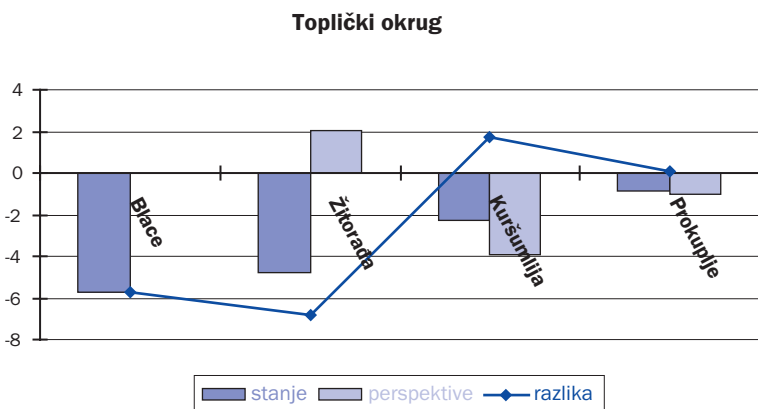
Slika 2.65. Relativni položaj opština Topličkog okruga prema kompozitnim indeksima stanja i perspektiva

Uočava se da se sve opštine Topličkog okruga nalaze u kvadrantima sa nepovoljnim trenutnim *stanjem*, odnosno u II i III kvadrantu. Pri tome, *perspektive* su ocenjene kao povoljne samo u opštini Žitorađa (37 pozicija od ukupno 160 opština u Srbiji), dok se opština Blace nalazi na nivou opštinskog proseka Republike (pozicija na sredini liste, odnosno 81. mesto). Interesantno je da su upravo dve navedene opštine istovremeno i opštine sa najlošijim ocenama trenutnog stanja u okrugu (Blace na 142. poziciji, a Žitorađa na 135. poziciji).

Kompozitni indeksi *stanja* i *perspektiva*, kao i razlika dva kompozitna indeksa za opštine Topličkog okruga predstavljene su na sledećoj slici:

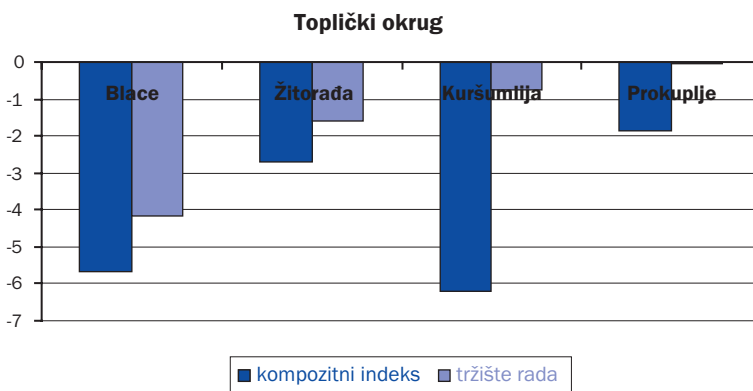
Slika 2.66. Indeks stanja (I grupa) i perspektiva (II grupa) i razlika vrednosti (I-II)

Dakle, sve opštine Topličkog okruga karakteriše negativan zbirni pokazatelj trenutnog *stanja* (trenutno stanje je najlošije u opštini Blace, a najmanje loše u opštini Prokuplje), kao i negativan zbirni indikator *perspektiva*, sa izuzetkom opštine Žitorađa. Opština Žitorađa iz tog razloga beleži i najveću negativnu razliku stanja i potencijala: zbirni pokazatelj *stanja* je negativan, a *perspektiva* pozitivan.

Pri tome, između ukupnog kompozitnog indeksa i indeksa tržišta rada i u opštinama Topličkog okruga postoji veoma visok stepen slaganja, što je prikazano na Slici 2.67. Navedena dva karakteristična pokazatelja su istog *znaka* u svim opštinama ovog okruga.

Slika 2.67. Ukupan kompozitni indeks i indeks tržišta rada u opštinama Topličkog okruga

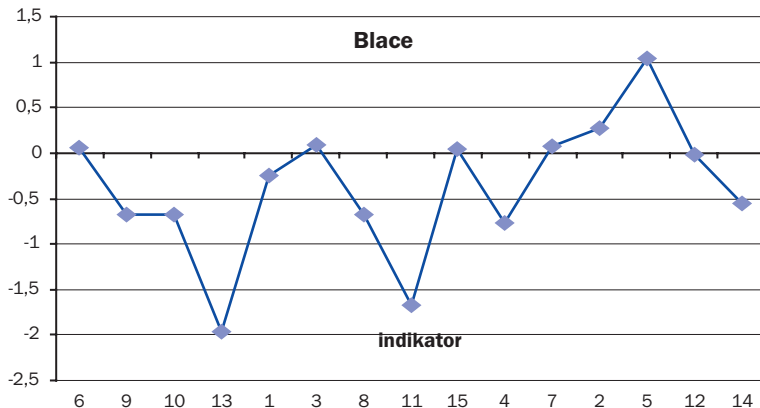

U nastavku će biti izložena detaljnija analiza kompozitnih indeksa *stanja* i *perspektiva* za opštine koje pripadaju Topličkom okrugu, a koja podrazumeva tabele sa standardizovanim vrednostima indikatora dve grupe (u obzir je uzet znak sa kojim indikator ulazi u kompozitni indeks), kao i prateće linijske dijagrame na kojima su navedene vrednosti predstavljene kao odstupanje od proseka. Radi lakšeg praćenja, redosled indikatora na graficima je isti kao i u tabelama.

Tabela 2.68. Raspoloživi podaci za opštinu Blace

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,055428		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	-0,6722		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,67618		minus
13. Stopa nepismenosti	-1,96609		
1. Narodni dohodak 2003	-0,24606	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,088008		
8. Participacija, stopa 2004	-0,67683		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-1,67002		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	0,048552		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,77218		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,074319		minus
2. Indeks ND 2001–2003	0,275244	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	1,03912		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,02268		
14. Udeo mladog stanovništva	-0,55687		

Slika 2.68. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Blace

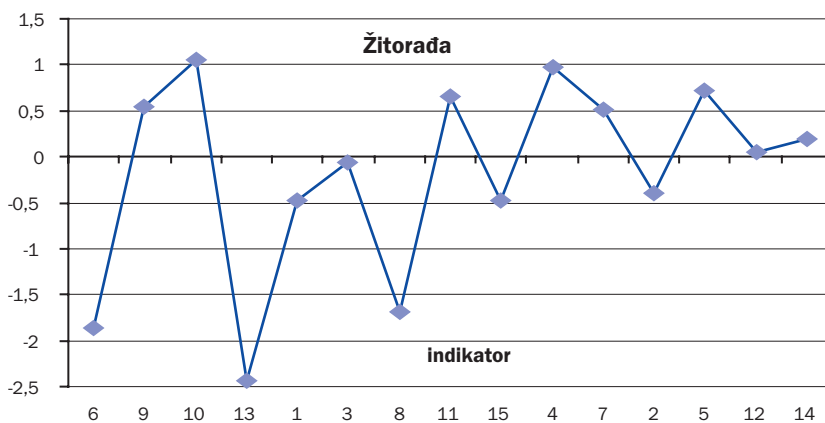
Opština Blace nalazi se na 143. mestu u Srbiji. Stanje u ovoj opštini je naj-nepovoljnije u Topličkom okrugu. Analizom Slike 2.68. zaključujemo da se trenutno *stanje* nalazi na nivou proseka Srbije za indikatore stopa nezaposlenosti (6) i udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3), dok je uticaj ostalih indikatora ove grupe izrazito nepovoljan. Pre svega se izdvaja negativan doprinos visoke stope nepismenog stanovništva (13) i niske zarade po zaposlenom (11). Na ocenu *perspektiva* nepovoljno utiču veliki udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i

mali udeo mladog stanovništva (14). Od indikatora koji povoljno utiču na ocenu *perspektiva* izdvaja se samo udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5).

Tabela 2.69. Raspoloživi podaci za opštinu Žitorađa

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	-1,86988		
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	0,537557		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	1,054997		minus
13. Stopa nepismenosti	-2,44419		
1. Narodni dohodak 2003	-0,4768	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	-0,06161		
8. Participacija, stopa 2004	-1,69212		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	0,655668		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,47286		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	0,975684		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,519122		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,39231	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	0,723134		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	0,044341		
14. Udeo mladog stanovništva	0,190198		

Slika 2.69. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Žitorađa

Opština Žitorađa nalazi se na 105. mestu u Srbiji. Na ispod prosečnu ocenu trenutnog stanja najviše utiču izuzetno visoke stope nezaposlenosti (6) i nepismenosti stanovništva (13), kao i veoma niska stopa participacije (8). Na trenutno stanje pozitivno utiču: relativno kraće prosečno trajanje nezaposlenosti

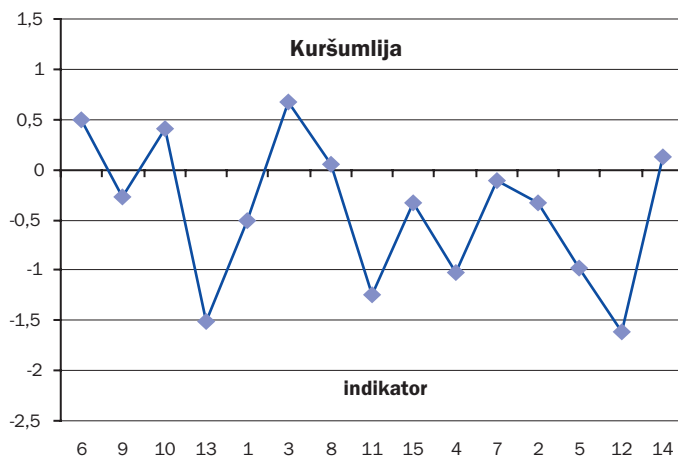

(9), ispod prosečan udeo dugoročne nezaposlenosti (10) i visoka zarada po zaposlenom (11). Povoljnijoj oceni *perspektiva* ove opštine najviše doprinose visok stepen diversifikacije privrede (4), pad nezaposlenosti u odnosu na 2001. godinu (7) i visok udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Treba istaći da je narodni dohodak u ovoj opštini (2) imao najmanji rast u poređenju sa ostalim opštinama ovog okruga.

Tabela 2.70. Raspoloživi podaci za opštinu Kuršumljia

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,493268		
9. Prosečno trajanje nezaposl. 2004	-0,27093		minus
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	0,40284		
13. Stopa nepismenosti	-1,51495		
1. Narodni dohodak 2003	-0,50284	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,675381		
8. Participacija, stopa 2004	0,054456		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-1,24253		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,33023		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-1,0299		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	-0,11088		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,33487	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,98362		plus
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-1,62098		
14. Udeo mladog stanovništva	0,125678		

Slika 2.70. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Kuršumljia

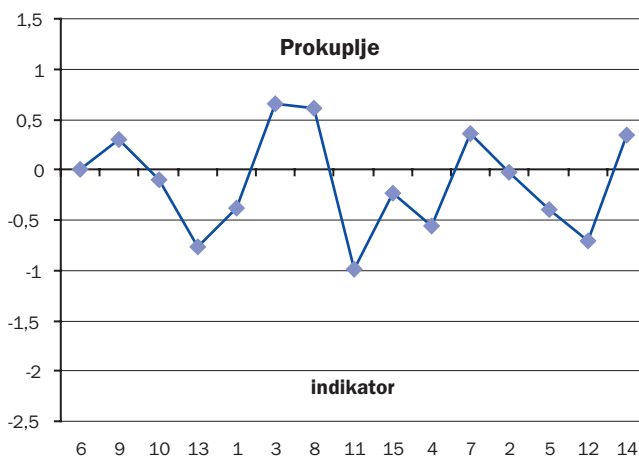

Kao što je ranije već napomenuto, opština Kuršumlija nalazi se na 145. mestu u Srbiji. Na loše trenutno stanje najviše utiče izuzetno visoka stopa nepismenosti (13) i niska zarada po zaposlenom (11). U grupi indikatora, koji pozitivno doprinose oceni trenutnog stanja opštine, izdvajaju se: stopa nezaposlenosti (6), udeo dugoročne nezaposlenosti (10) i udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3). Nepovoljnoj oceni perspektiva ove opštine najviše doprinose: ispod prosečan udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5) i nizak rast prosečne zarade od 2001. godine (12).

Tabela 2.71. Raspoloživi podaci za opštinu Prokuplje

Naziv indikatora	Vrednost indikatora	Grupa indikatora	Znak indikatora
6. Nezaposlenost, stopa 2004	0,006192		
9. Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004	0,29286		
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	-0,09689		minus
13. Stopa nepismenosti	-0,76281		
1. Narodni dohodak 2003	-0,37551	I	
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	0,660101		
8. Participacija, stopa 2004	0,605466		plus
11. Zarada po zaposlenom 2004	-0,9838		
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	-0,22671		
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	-0,55627		minus
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	0,364742		
2. Indeks ND 2001–2003	-0,03175	II	
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	-0,40297		
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	-0,70258		plus
14. Udeo mladog stanovništva	0,340881		

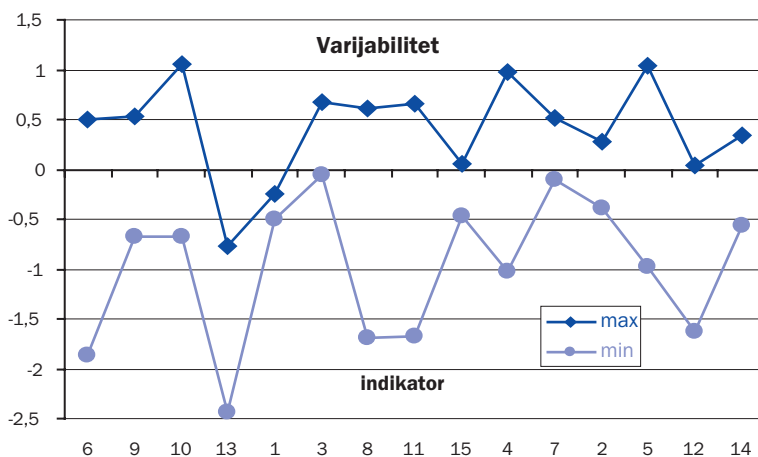
Slika 2.71. Indikatori stanja i perspektiva za opštinu Prokuplje

Prokuplje, koje je okružni centar, iako najbolje rangirana opština u Topličkom okrugu (99. pozicija) i sâmo je ispod proseka Srbije. Na nepovoljno trenutno *stanje* u ovoj opštini najviše utiču: visoka nepismenost (13) i niska zarada po zaposlenom (11). Pozitivan doprinos oceni stanja u opštini daju: iznad prosečan udeo nepoljoprivrednog stanovništva (3) i visoka stopa participacije (8). Nepovoljnoj oceni *perspektiva* najviše doprinose: iznad prosečan udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4), nizak stepen konkurentnosti (5) i nizak rast zarada u odnosu na 2001. godinu (12). Ocenu *perspektiva* donekle popravljaju ispod prosečan indeks nezaposlenosti (7) i iznad prosečan udeo mladog stanovništva (14).

Na Slici 2.72. predstavljene su maksimalne i minimalne vrednosti indikatora u Topličkom okrugu, dok su u Tabeli 2.72. identifikovane opštine u kojima su izmerene navedene ekstremne vrednosti.

Slika 2.72. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Topličkog okruga

Uočavamo da najveći varijabilitet pokazuju sledeći indikatori: stopa nezaposlenosti (6), opšta stopa participacije (8), zarada po zaposlenom (11), udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti (4) i udeo privatnog sektora u narodnom dohotku (5). Iz Tabele 2.72. možemo pročitati koje opštine imaju ekstremne vrednosti za svaki od indikatora. Tako zapažamo da je najveća stopa nezaposlenosti zabeležena u Žitorađi, dok je najmanja stopa u opštini Kuršumlja (indikator koji u kompozitni indeks ulazi sa negativnim predznakom). Takođe, uočavamo da je stopa participacije najveća u Prokuplju a najmanja u opštini Žitorađa, dok su zarade po zaposlenom najveće u opštini Žitorađa a najmanje u opštini Blace (oba navedena indikatora ulaze u kompozitni indeks sa pozitivnim predznakom).

Tabela 2.72. Ekstremne vrednosti indikatora u opštinama Topličkog okruga

Indikator	Maks.	Min.	Znak
6. Nezaposlenost, stopa 2004	Kuršumlija	Žitorađa	-
9. Prosečno trajanje nezap. 2004	Žitorađa	Blace	-
10. Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004	Žitorađa	Blace	-
13. Stopa nepismenosti	Prokuplje	Žitorađa	-
1. Narodni dohodak 2003	Blace	Kuršumlija	+
3. Udeo nepoljopriv. stanovništva	Kuršumlija	Žitorađa	+
8. Participacija, stopa 2004	Prokuplje	Žitorađa	+
11. Zarada po zaposlenom 2004	Žitorađa	Blace	+
15. Stopa slobodnih radnih mesta 2004	Blace	Žitorađa	+
4. Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004	Žitorađa	Kuršumlija	-
7. Indeks nezaposlenosti 2001–2004	Žitorađa	Kuršumlija	-
2. Indeks ND 2001–2003	Blace	Žitorađa	+
5. Udeo privatnog sektora u ND 2003	Blace	Kuršumlija	+
12. Indeks prosečne zarade 2001–2004	Žitorađa	Kuršumlija	+
14. Udeo mladog stanovništva	Prokuplje	Blace	+

8.2. Podrška uspostavljanju Saveta za zapošljavanje u Prokuplju (Toplički okrug)

Sastanak sa predstavnicima Saveta za zapošljavanje u Prokuplju održan je 28. novembra 2005. godine. Učesnici su bili članovi nedavno osnovanog Saveta za zapošljavanje opštine Prokuplje, kao i predstavnici interesnih grupa i nevladinih organizacija, zamenik gradonačelnika Prokuplja, direktor i zamenik direktora Nacionalne službe za zapošljavanje, kao i tri predstavnika projekta “Mapa tržišta rada Srbije”. Sastanak je bio veoma dobro medijski pokriven.

Delimično strukturiran sastanak sa predstavnicima Saveta za zapošljavanje održan je u Prokuplju kao sedištu okruga koji je identifikovan kao jedan od regiona sa najvišim rizikom na tržištu rada, sa nepovoljnom trenutnom situacijom i pesimističkim prognozama za budući razvoj na tržištu rada. Svrha sastanka bila je da se razmotre ukupni položaj regiona, njegov profil rizika (posebno najnepovoljnije karakteristike, ali i one koje najviše obećavaju), kao i mogućnosti za organizovanu akciju u cilju promocije zapošljavanja.

Sastanak je otpočeo kratkim predstavljanjem preliminarnih rezultata studije da bi se inicirala debata o relevantnosti opštih i pojedinačnih informacija dobijenih uvidom u zvaničnu statistiku, te da se one sučele sa ocenama članova Saveta za zapošljavanje proizašlim iz suštinskog poznavanja lokalnih okolnosti. Kao i u

drugim regionima odabranim za prezentaciju, predstavljen je model za SWOT analizu kao opšti okvir za analizu *stanja i perspektiva* Topličkog regiona. Pomoćnik ministra za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku je kratko informisala učesnike o promenama u Zakonu o zapošljavanju koje se očekuju u 2006. godini i o planiranim aktivnostima ovog Ministarstva.

Najvažnije ideje, stavovi i zaključci do kojih se došlo tokom duge i veoma otvorene rasprave, mogu se izložiti u sledećem:

1. Toplički okrug je mali region bez velikih gradskih centara (dva najveća opštinska centra, Prokuplje i Kuršumlija, imaju svaki po manje od 30.000 stanovnika), što otežava privlačenje stranih investicija, grupisanje domaćeg kapitala i zadržavanje mladih obrazovanih ljudi u njihovom zavičaju.
2. Region nema značajniju preduzetničku tradiciju, pošto je lokalno stanovništvo tradicionalno preferiralo rad u državnim preduzećima ili u javnim službama. Stoga je stav mnogih pripadnika radne snage pasivan, čekajući na druge da reše njihove probleme.
3. Naglašena je, takođe, i pasivnost pripadnika mlađih generacija, u smislu nedovoljne zainteresovanosti za traženje posla. Zanimljiva diskusija vodila se oko pitanja 'prihvatljive plate' i eksploatacije mladih od strane privatnih poslodavaca.
4. Predstavnik jedne lokalne nevladine organizacije podvukao je značaj dostupnosti informacija i znanja o mogućnostima za zapošljavanje, kreditnim linijama, donacijama i pomoći međunarodnih organizacija i slično; ukazano je na potrebu boljeg informisanja o dodatnim mogućnostima samozapošljavanja, obrazovanja, itd. Zbog toga bi bilo višestruko korisno otvaranje informativnog centra uz podršku Saveta za zapošljavanje.
5. Postoji potreba da se otvori informativni pult uz podršku Saveta za zapošljavanje koji bi pružao informacije. Predstavljen je izvestan broj pozitivnih lokalnih primera preduzetništva. Zajednička crta uspešnih preduzetničkih primera u Topličkom okrugu je posvećenost poslu, profesionalizam i investiranje u znanje, zajedno sa konkurentnim troškovima rada.
6. Okrug još uvek nema sopstvenu strategiju razvoja, ova je tek u početnoj fazi pripreme.
7. Zaključeno je da je Toplički okrug tipičan nedovoljno razvijen region sa dosta potencijala, ali nedovoljno sopstvenih resursa da bi bez dodatne pomoći sustigao razvijenije regione. Stoga je neophodno da Vlada naglašenije usmeri aktivne mere regionalne politike prema ovom okrugu.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE – KAKO KORISTITI REZULTATE ISTRAŽIVANJA?

Glavni cilj ove studije je da sačini obuhvatan pregled *stanja* i *perspektiva* regionalnih tržišta rada u Srbiji i da pošalje jednostavnu, ali snažnu poruku kreatorima politike privrednog razvoja, zapošljavanja i aktivnih programa tržišta rada. Želeli smo takođe da uspostavimo relativno jednostavan instrument za praćenje tokova na regionalnim tržištima rada koji bi na duže staze mogli održavati analitičari unutar državne uprave, kao konkretan doprinos operacionalizaciji i primeni Nacionalne strategije zapošljavanja. Konačno, naš cilj je bio da podstaknemo lokalno delovanje putem regionalnih pilot SWOT analiza, kao što je prikazano u Drugom delu.

Odoleli smo iskušenju da pokušamo da se oprobamo u primeni postojećih ili kreiranju novih složenih ekonometrijskih modela regionalnih razlika na tržištu rada koristeći podatke za Srbiju, imajući u vidu da bi obim i kvalitet raspoloživih podataka predstavljali veliki problem u uspostavljanju naučno pouzdanih uzročno-posledičnih veza na nivou regionalnih tržišta rada. Umesto toga, *stvorili smo do danas verovatno najkompletniju i najsadržajnu bazu podataka o tržištima rada u regionima Republike Srbije i pokušali da kreiramo metodologiju koja bi u najvećoj mogućoj meri iskoristila svaku dostupnu informaciju*. Istovremeno, baza podataka sa originalnim kao i standardizovanim indikatorima ostaće trajno na raspolaganju zainteresovanim analitičarima, kreatorima politika i pripadnicima šire javnosti.

Naš pristup uzrocima nezaposlenosti i uzrocima regionalnih razlika na tržištu rada, polazi od njihove složenosti i višestranosti. Tržište rada nije odvojen deo

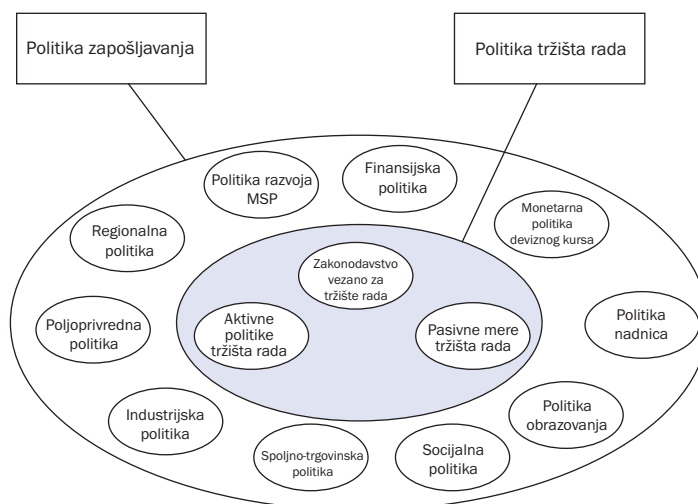
ekonomskog života. Naprotiv, ono odražava strukturalne i dinamičke karakteristike čitave ekonomije i istovremeno utiče na njih. Stoga, pri objašnjavanju i praćenju procesa na tržištu rada, osim standardnih indikatora tržišta rada, treba posmatrati i veliki broj opštih ekonomskih faktora i trendova.

U skladu sa prethodnom pretpostavkom, potrebno je usvojiti višedimenzionalni pristup za rešavanje problema nezaposlenosti, odnosno prihvatiti širi okvir “politike zapošljavanja”, čija je “politika tržišta rada”, a u okviru nje i “aktivna politika tržišta rada”, samo jedan deo.

Politika zapošljavanja obuhvata sva polja ekonomske politike koja direktno ili indirektno utiču na upotrebu radne snage kao faktora proizvodnje. Ona uključuje: fiskalnu politiku (porezi, subvencije, javna ulaganja), monetarnu politiku (kamate, ponuda) i politiku deviznog kursa, politiku plata i politiku spoljne trgovine, koje su primarne regulativne i makroekonomske sfere ekonomske politike. Ona takođe uključuje sfere sektorskih politika: obrazovanja i obuke, socijalne politike, industrijske politike, poljoprivredne politike, trgovinske politike, kao i regionalne politike i politike unapređenja malih i srednjih preduzeća.

Politika tržišta rada, s druge strane, sastoji se samo od zakonodavne i institucionalne izgradnje tržišta rada, pasivne politike tržišta rada i aktivne politike tržišta rada (Kausch, 2002). Zakonodavstvo tržišta rada određuje institucionalni okvir za funkcionisanje tržišta rada; aktivna politika tržišta rada pomaže nezaposlenima da pronađu novi posao; dok im pasivne mere pružaju pomoć u periodu nezaposlenosti. S obzirom na to da nas interesuju regionalne razlike na tržištima rada, usredsredili smo se više na sektorsku politiku zapošljavanja i, u okviru nje, na aktivnu politiku tržišta rada.

Slika 3.1. Oblast zapošljavanja i politika tržišta rada (Kausch, 2002)

Aktivni programi tržišta rada obično su podeljeni u tri glavne kategorije:

1. *Službe za zapošljavanje* ispunjavaju posredničku funkciju, spajajući raspoložive poslove sa onima koji traže posao. Ova pomoć uključuje početne razgovore u službama za zapošljavanje na osnovu kojih se stvara profil radnika, stalno savetovanje tokom perioda nezaposlenosti, klubove za traženje posla, berze rada itd.
2. *Obuka na tržištu rada* se bavi razvojem osnovne spremnosti za posao ili obukom za sticanje konkretne stručnosti.
3. *Programi za kreiranje poslova* su podeljeni u tri potkategorije:
  - subvencije za plate i zapošljavanje;
  - javni radovi i
  - razvoj mikro preduzeća / pomoć u samozapošljavanju.

Subvencije za plate i zapošljavanje obično su u obliku direktnih subvencija za plate ili kompenzacija za socijalno osiguranje. Ovi programi su uglavnom namenjeni dugoročno nezaposlenima, oblastima/sektorima sa visokom nezaposlenošću i posebnim grupama radnika, npr. omladini. *Javni radovi*, poznati i kao privremeni programi lokalnih radova i projekti intenziviranja rada, trebalo bi da smanje nezaposlenost ili kratkoročno siromaštvo kreiranjem privremenih poslova za posebno ugrožene, siromašne i dugoročno nezaposlene radnike kako bi ponovo uspostavili kontakt sa tržištem rada. I konačno, programi *razvoja mikro preduzeća i pomoći u samozapošljavanju*, obično pružaju finansijsku i savetodavnu pomoć za formiranje «poslovnih inkubatora» ili za pokrivanje tekućih troškova malih preduzeća (Betcherman, Olivas i Dar, 2004).

Prema rezultatima naše analize kompozitnih indeksa koji spajaju indikatore koji mere relativno stanje na tržištu rada, sedamnaest okruga ima negativni kompozitni indeks grupe B - uslovi na tržištu rada, a samo osam ima pozitivnu (ili natprosečnu) vrednost ovog indeksa. Računajući prosek negativnih indeksa, raspored okruga od najnižeg (negativnog) indeksa ka najvišem izgleda ovako: Jablanički, Mačvanski, Rasinski, Toplički, Raški, Zlatiborski. Oni čine oko četvrtinu okruga sa najnepovoljnijim indikatorima u grupi *uslova na tržištu rada*, što znači da su im preko potrebni aktivni programi tržišta rada.

Koncentrišući se na uzroke ovih simptoma, možemo da pokušamo da razvijemo kombinaciju rešenja za svaku specifičnu situaciju u praksi prema primarnim ciljevima koji su definisani za određeni okrug, a u skladu sa njegovim opštim ekonomskim stanjem i njegovom relativnom integracijom u nacionalnu privredu.

Tabela 3.1. daje sažet prikaz ciljeva, simptoma i preporučene mere za razne tipove opštih ekonomskih nedostataka, kao i nedostataka na tržištu rada među regionima koji su bili analizirani u našem istraživanju, i pokušava da za njih nađe optimalni spoj preporučenih mera i intervencija. S obzirom na to da je broj pojedinačnih simptoma (ograničenih samo brojem pojedinačnih dostupnih

indikatora) i njihovih potencijalno ekonomski značajnih grupisanja prilično velik, donja tabela je, očito, samo ilustrativna, indikativna lista.

Tabela 3.1. Prilagođavanje mera ciljevima politike zapošljavanja i aktivnih programa tržišta rada u regionalnoj perspektivi

<i>Cilj</i>	<i>Simptomi</i>	<i>Preporučene mere</i>	<i>Karakteristični regioni</i>
Podržati ulaganja u nerazvijene regione	Nizak BDP Nedostatak SDI	Razvoj infrastrukture; stvaranje dodatnih podsticaja za investitore.	<i>Jablanički</i> <i>Pčinjski</i> <i>Raški</i> <i>Toplički</i>
Ublažiti ciklična i tranziciona pogoršanja	Značajno pogoršavanje dinamičkih indikatora	Direktno kreiranje poslova; subvencije za plate; obuka i prekvalifikacija; pomoć za samozapošljavanje; podrška mobilnosti radne snage.	<i>Moravički</i> <i>Borski</i>
Smanjiti strukturne neravnoteže na tržištu rada	Visok nivo upraznjenih radnih mesta u kombinaciji sa visokim nivoom nezaposlenosti	Revidiranje školske infrastrukture i programa; jačanje službe za zapošljavanje; obuka i prekvalifikacija; podrška mobilnosti radne snage.	<i>Zapadno-bački</i> <i>Severno-bački</i>
Podrška posebno osetljivim grupama radnika	Rasprostranjena dugoročna nezaposlenost; veće učešće Roma u radnoj snazi	Jačanje službe za zapošljavanje (savetovanje, pomoć u traženju posla); subvencije za plate; javni radovi.	<i>Raški</i> <i>Jablanički</i>
Poboljšati opšte funkcionisanje tržišta rada	Ispod prosečni indikatori tržišta rada	Aktivnost NSZ; obuka i prekvalifikacija, podsticanje prelaska iz škole na posao.	<i>Jablanički</i> <i>Mačvanski</i>
Poboljšati sposobnosti i produktivnost radne snage	Nizak obrazovni nivo radne snage, zaposlenost koncentrisana u radno intenzivnim sektorima	Obuka i prekvalifikacija	<i>Braničevski</i> <i>Mačvanski</i>
Poboljšati demografsku situaciju	Nizak udeo mladih ispod 18 godina starosti u ukupnom broju stanovnika	Poboljšati obrazovnu infrastrukturu; započeti projekte regionalne revitalizacije.	<i>Zaječarski</i> <i>Pirotski</i>
Poboljšati opšte funkcionisanje tržišta rada	Ispod prosečni indikatori tržišta rada	Aktivnost NSZ; obuka i prekvalifikacija, podsticanje prelaska iz škole na posao.	<i>Jablanički</i> <i>Mačvanski</i>
Poboljšati sposobnosti i produktivnost radne snage	Nizak obrazovni nivo radne snage, zaposlenost koncentrisana u radno intenzivnim sektorima	Obuka i prekvalifikacija	<i>Braničevski</i> <i>Mačvanski</i>
Poboljšati demografsku situaciju	Nizak udeo mladih ispod 18 godina starosti u ukupnom broju stanovnika	Poboljšati obrazovnu infrastrukturu; započeti projekte regionalne revitalizacije.	<i>Zaječarski</i> <i>Pirotski</i>

Uz to, s obzirom na dvodimenzionu klasifikaciju regiona na osnovu rezultata našeg istraživanja prikazanih u drugom delu ove studije, možemo razlikovati tri tipa stanja na tržištu rada koji zahtevaju specifične mere aktivne politike kako bi se smanjile razlike u riziku na tržištu rada među regionima i kako bi se poboljšalo opšte stanje na tržištu rada. Sve tri grupe regiona pokazuju bitno različite tipične skupove problema. Stoga je potrebno pri definisanju primarnih ciljeva mera ekonomske politike u ovoj oblasti uvažavati sve te različitosti. Pojednostavljeni regionalni pristup kreiranju aktivne politike tržišta rada, zasnovan na utvrđenoj raznovrsnosti rizika na tržištu rada u Srbiji prema dvodimenzionoj klasifikaciji regiona, predstavljen je u Tabeli 3.2.

Tabela 3.2. Prilagođavanje politike zapošljavanja i aktivnih programa tržišta rada ciljevima u regionalnoj perspektivi koristeći klasifikaciju regiona razvijenu u MTRS

<i>Cilj</i>	<i>Simptomi</i>	<i>Rešenja (kombinacija mera)</i>	<i>Tipični okruzi</i>
Pomoć regionima koji su najteže pogođeni tranzicionom recesijom	Regioni 2. kvadranta: negativan i ispodprosečan rast BDP u kombinaciji sa natprosečnim nivoom porasta nezaposlenosti	Poboljšati usluge socijalnih službi Pojačati pomoć u zapošljavanju Podržati programe samozapošljavanja i pomoći malim i srednjim preduzecima Pretvoriti isplaćene otpremnine u podstrek za ponovno zapošljavanje Subvencije za plate Programi prekvalifikacije Javni radovi Programi privremene mobilnosti	<i>Mačvanski</i> <i>Raški</i> <i>Sremski</i> <i>Šumadijski</i>
Pomoć regionima koji zaostaju u ekonomskom restrukturiranju	Regioni 4. kvadranta: pozicija izazvana niskim prilivom SDI, visokim udelom društvene svojine, ispodprosečnim porastom plata i nedovoljnom diversifikacijom privredne strukture	Postaviti za prioritete dovršavanje restrukturiranja i privatizacije Programi samozapošljavanja i podrška malim i srednjim preduzećima Pretvoriti isplate otpremnina u podstrek za ponovno zapošljavanje Poboljšati rad službi za zapošljavanje Programi obuke i prekvalifikacije Ojačati obrazovnu mrežu	<i>Zaječarski</i> <i>Pirotski</i> <i>Južno-banatski</i> <i>Borski</i>
Pomoći tradicionalno nerazvijenim regionima	Regioni 3. kvadranta: nizak BDP, visoka nezaposlenost, nizak opšti obrazovni nivo i nepovoljna demografska situacija	Ulaganja u fizičku infrastrukturu Izgradnja industrijskih parkova Podržati razvoj turizma, zanata i proizvodnju zdrave hrane Poboljšati obuhvat obrazovanja, uspostaviti nove programe Programi obuke Programi za opismenjavanje odraslih Javni radovi	<i>Toplički</i> <i>Pčinjski</i> <i>Jablanički</i> <i>Rasinski</i>

Prikazani okvir ne relativizuje potrebu primene osnovnih smernica Nacionalne strategije zapošljavanja, niti aktivnih programa tržišta rada na teritoriji Srbije. Predložene regionalno-specifične kombinacije mera politike zapošljavanja treba, dakle, posmatrati kao komplementarne merama koje se sprovode na nacionalnom nivou. U najvećem broju praktičnih situacija radi se, zapravo, o tome da alokacija sredstava za nacionalno definisane aktivne programe tržišta rada i mere koje su sastavni deo politike zapošljavanja, treba da bude podešene prema utvrđenim karakteristikama i pravim potrebama regiona.

BIBLIOGRAFIJA

1. Betcherman, G., K. Olivas and A.Dar (2004): "Impacts of active labor market programs: new evidence from evaluations with particular attention to developing and transition countries," *Social protection discussion paper series* No. 0402, World Bank.
2. Bornhorst and Commander (2004): "Regional unemployment and its persistence in transition countries," *IZA discussion paper* No.1074.
3. Elhorst (2000): "The mystery of regional unemployment differentials: a survey of theoretical and empirical explanations," paper presented at the ERSA conference, Barcelona.
4. Fidrmuc, J. (2004): "Migration and regional adjustment to shocks in transition economies ", *Journal of Comparative Economics*. Vol. 32, No. 2.
5. Helms, M.M. (2003) "The Challenge of Entrepreneurship in a Developed Economy: The problematic case of Japan", *Journal of Developmental Entrepreneurship*, Vol. 8, No. 3
6. Huber, P. (2004): "Intra-national labour market adjustment in the candidate countries", *WIFO Working Paper* No. 218.
7. Kausch, I. (2002): "Employment and labour-market policy in transition countries: concepts, framework conditions and areas of intervention", in: *Employment and labour/market policy in South Eastern Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, 2002.

8. Kotler, P. (2003) *Marketing Management*, Prentice Hall - Pearson Education, New Jersey
9. Nair, K.G.K., Prasad, P.N. (2004) "Offshore Outsourcing: a SWOT analysis of a state in India" *Information Systems Management*, Vol. 21, Issue 3, pp. 34 - 40
10. Panagiotou, G. (2003) "Bringing SWOT into focus", *Business Strategy Review*, Vol. 14, Issue 2, pp 8-10
11. Roberts, B., Stimson, R. J. (1998) "Multi-sectoral Qualitative Analysis: a tool for assessing the competitiveness of regions and formulating strategies for economic development", *Annals of Regional Science*, Vol. 32, Issue 4, pp 469 - 495
12. Sharma, M., Deepak, S., (2001) "A participatory evaluation of community-based rehabilitation program in North Central Vietnam", *Disability and Rehabilitation*, Vol. 23, No. 8, pp. 352-358
13. Wehrich, H., (1982), "TOWS matrix, a tool for situational analysis", *Long Range Planning*, Vol. 15, Issue 2, pp. 174 - 179
14. World Bank (2005): *Enhancing job opportunities: Eastern Europe and the Former Soviet Union*.

ANEKS 1: NAPOMENA O PRIKUPLJANJU I OBRADI PODATAKA

Statistička analiza primenjena u istraživanju "Mapa tržišta rada Srbije" zasnovana je na korišćenju 15 raspoloživih indikatora za opštine i okruge i šest dodatnih indikatora računatih samo za okruge.

Indikatori korišćeni u analizi opština:

1. *Narodni dohodak po glavi stanovnika za 2003* - izražen u dinarima. Korišćeni su podaci iz 2003. godine. Podaci su preuzeti iz publikacije "Opštine u Srbiji 2004", Republičkog zavoda za statistiku
2. *Indeks narodnog dohotka 2001-2003* - izražen u procentima, a računat je kao narodni dohodak po glavi stanovnika u 2003 puta 100 podeljeno sa istim podacima iz 2001. Podaci su preuzeti iz publikacija Republičkog zavoda za statistiku: "Opštine u Srbiji 2004" i "Opštine u Srbiji 2002". Narodni dohodak po glavi stanovnika u 2001. godini za Požarevac iznosi 17.295 dinara prema publikaciji Republičkog zavoda. Kada bismo koristili ovaj podatak, rast narodnog dohotka bi bio ekstremno veliki - što je malo verovatno, a to ukazuje na grešku u podacima. Pretpostavljamo da je to štamparska greška, pa su indikatori računati na osnovu vrednosti narodnog dohotka za Požarevac od 71.295 dinara.

3. *Udeo nepoljoprivrednog stanovništva* - izražen u procentima. Dobijen je tako što je od ukupnog broja stanovništva oduzet broj poljoprivrednog stanovništva, rezultat podeljen sa brojem ukupnog stanovništva i sve to pomnoženo sa 100. Korišćeni su podaci iz popisa 2002. godine.
4. *Udeo zaposlenih u najvećoj delatnosti u 2004* - izražen u procentima. Računat je tako što je za svaku opštinu odnosno okrug, iz tabele o broju zaposlenih po delatnostima, uzet najveći broj zaposlenih. Taj broj je podeljen sa ukupnim brojem zaposlenih u privredi i vanprivredi, odnosno sa brojem zaposlenih u svim delatnostima. Dobijeni broj pomnožen je sa 100. Korišćeni su podaci za 2004. godinu preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku.
5. *Udeo privatnog sektora u ND 2003* - izražen u procentima. Indikator je dobijen deljenjem narodnog dohotka u privatnom sektoru i ukupnog narodnog dohotka, pomnoženo sa 100. Pošto je u opštinama: Sopot, Bor i Majdanpek, narodni dohodak u društvenoj svojini negativan, ukupan narodni dohodak prema originalnim podacima je manji od narodnog dohotka u privatnom sektoru. Iz ovog razloga, za ove tri opštine indikator je izračunat na drugi način. Uzete su apsolutne vrednosti narodnog dohotka po delatnostima, sabrane i zatim računat udeo privatne svojine u takvom zbiru. Podaci su preuzeti iz publikacije "Opštine u Srbiji 2004", Republičkog zavoda za statistiku.
6. *Nezaposlenost, stopa 2004* - izražena u procentima. Indikator je dobijen tako što je podeljen broj nezaposlenih sa zbirom broja nezaposlenih i broja zaposlenih, i sve to pomnoženo sa 100. Broj nezaposlenih preuzet je od Nacionalne službe za zapošljavanje. Broj zaposlenih je preuzet od Republičkog zavoda za statistiku.
7. *Indeks nezaposlenosti 2001-2004* - izražen u procentima. Ovaj indikator je računat kao odnos stopa nezaposlenosti 2004 i 2001, pomnožen sa 100. Stope nezaposlenosti su računate kao i za prethodni indikator. Broj nezaposlenih preuzet je od Nacionalne službe za zapošljavanje. Broj zaposlenih za 2004. preuzet je od Republičkog zavoda za statistiku, a za 2001. iz publikacije "Opštine u Srbiji 2002", RZS.
8. *Participacija, stopa 2004* - izražena u procentima. Računata je kao odnos zbira broja zaposlenih i nezaposlenih, i radnog kontingenta. Ovaj broj je zatim pomnožen sa 100. Broj nezaposlenih preuzet je od Nacionalne službe za zapošljavanje. Broj zaposlenih je preuzet od Republičkog zavoda za statistiku. Radni kontingent je preuzet iz popisa 2002. Za opštine Savski Venac, Stari Grad i Crna Trava ovaj indikator je veći od 100. Da bismo dobili logički ispravne podatke za ove tri opštine, kao vrednost ovog indikatora stavili smo najveću vrednost u Srbiji.

9. *Prosečno trajanje nezaposlenosti 2004* - izraženo u mesecima. Računato je prema metodologiji Nacionalne službe za zapošljavanje. Formula je sledeća: broj nezaposlenih (BN) koji čekaju na zaposlenje do 1 godine + BN koji čekaju na zaposlenje od 1 do 2 godine (1-2) * 1,5 godina (g) + BN 2-3 * 2,5 g + BN 3-5 * 4 g + BN 5-8 * 6,5 g + BN 8-10 * 9 g + BN preko 10 * 15 g. Ovaj broj se množi sa 12 da bi dobili broj meseci. Podaci o broju nezaposlenih i dužini čekanja na zaposlenje su preuzeti od Nacionalne službe za zapošljavanje.
10. *Udeo dugoročne nezaposlenosti 2004* - izražen u procentima. Računa se kao ukupan broj nezaposlenih minus nezaposleni koji traže posao manje od godinu dana puta 100, sve podeljeno sa ukupnim brojem nezaposlenih. Podaci su preuzeti od Nacionalne službe za zapošljavanje.
11. *Zarada po zaposlenom 2004* - izražena u dinarima. Preuzeta je prosečna zarada za 2004. od Republičkog zavoda za statistiku.
12. *Indeks prosečne zarade 2001-2004* - izražen u procentima. Računat je kao odnos prosečnih zarada u 2004. i 2001. godini. Podaci za 2004. godinu preuzeti su od Republičkog zavoda za statistiku, a za 2001. iz publikacije "Opštine u Srbiji 2002", RZS.
13. *Stopa nepismenosti* - izražena u procentima. Dobijena je kao zbir nepismenih bez osnovne škole i nepismenih sa 1-3 razreda osnovne škole podeljen sa ukupnim brojem stanovništva starog 15 i više godina. Sve to se množi sa 100. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku, iz popisa 2002.
14. *Udeo mladog stanovništva* - izražen u procentima. Računat je kao odnos broja stanovnika mlađih od 18 godina i ukupnog stanovništva, sve pomnoženo sa 100. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku, iz popisa 2002.
15. *Stopa slobodnih radnih mesta 2004* - izražena kao relativan broj. Dobijen je deljenjem broja slobodnih radnih mesta sa brojem nezaposlenih. Podaci su preuzeti od Nacionalne službe za zapošljavanje.

Dodatni indikatori za okruge

16. *Udeo gradskog stanovništva* - izražen u procentima. Računa se kao odnos gradskog stanovništva u okrugu i ukupnog gradskog stanovništva u svim okruzima. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku, iz popisa 2002.
17. *Indeks udela osnovnih sredstava* - izražen u procentima. Dobija se tako što se prvo računa udeo osnovnih sredstava za 2003. i 2001. godinu, kao količnik osnovnih sredstava u okrugu i ukupnih osnovnih sredstava za Republiku. Količnik udela osnovnih sredstava 2003. i 2001. pomnožen sa

100 predstavlja naš indikator. Podaci su preuzeti iz publikacija Republičkog zavoda za statistiku: "Opštine u Srbiji 2004" i "Opštine u Srbiji 2002".

18. *Strane direktne investicije (SDI), pc* - izražene u evrima. Indikator je dobijen kao odnos stranih direktnih investicija do septembra 2005. i ukupnog broja stanovnika u okrugu, prema popisu iz 2002. godine. Podaci o investicijama su preuzeti od Agencije za privatizaciju.
19. *Udeo zaposlenih u društvenom sektoru, 2004* - izražen u procentima. Dobija se kao ukupan broj zaposlenih u društvenom sektoru, podeljen sa ukupnim brojem zaposlenih i pomnožen sa 100. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku.
20. *Udeo visokokvalifikovane radne snage (RS)* - izražen u procentima. Dobijen je kao odnos radne snage sa visokim obrazovanjem i ukupne radne snage. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku, iz popisa 2002.
21. *Udeo nekvalifikovane RS* - izražen u procentima. Dobijen je kao odnos radne snage sa osnovnom školom (i obrazovanjem nižim od osnovne škole) i ukupne radne snage. Podaci su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku, iz popisa 2002.

ANEKS 2: RAZVOJ DODATNIH POKAZATELJA TRŽIŠTA RADA

Posebno značajno mesto za razvoj i primenu politike zapošljavanja predstavlja razvoj pokazatelja prema standardima Međunarodne organizacije rada i EUROSTAT-a. Reč je o ključnim indikatorima tržišta rada neophodnim za realizaciju smernica Evropske unije u oblasti zapošljavanja. S obzirom na neuređenost u ovoj oblasti, prioritet na nacionalnom nivou bi trebalo da predstavlja donošenje Zakona o statističkim istraživanjama u kojem bi se definisali institucionalni okvir i nadležnosti aktera u prikupljanju, obradi i objavljivanju podataka, kao i obim, vrsta i dinamika istraživanja.

Neophodno je da Nacionalna služba za zapošljavanje značajno unapredi metodologiju sakupljanja i analize podataka iz sopstvenih izvora i blagovremeno ih distribuirati, u prikladnom formatu, nadležnim institucijama, koje bi ih zatim kombinovale sa podacima iz drugih izvora u cilju dobijanja opšte slike o trendovima na tržištu rada. Uloga Nacionalne službe za zapošljavanje posebno je značajna kada je reč o prikupljanju podataka o kretanjima na tržištu rada na lokalnom nivou i nivou okruga, jer standardne ankete Republičkog zavoda za statistiku, posebno «Anketa o radnoj snazi», nemaju dovoljan obuhvat za te nivoe.

U nastavku su prikazani odabrani indikatori čije korišćenje preporučuje MOR, i čije bi uključenje u strukturu kompozitnog indeksa trebalo razmotriti onda kada postanu raspoloživi.

Priliv i odliv sa tržišta rada

- Opšta stopa mobilnosti
- Stopa mobilnosti zaposlenih i nezaposlenih
- Stopa (re)integracije
- Stopa priliva i stopa odliva sa evidencije
- Struktura priliva i odliva sa evidencije

	Finalni status lica (t)					
	Radna snaga			Van radne snage		
	Zaposleni	Nezaposleni	Samozaposleni	Neaktivnost	Obrazovanje	Penzionisanje
Inicijalni status	Zaposleni					
	Nezaposleni					
	Samozaposleni					
	Neaktivnost					
	Obrazovanje					
	Penzionisanje					

Prosečna stopa odliva radne snage

Prosečna stopa povlačenja lica sa tržišta rada, bazirana na modelu verovatnoće, s obzirom na relativne promene stopa aktiviteta iz jedne godine u drugu u odgovarajućem starosnom dobu.

Stopa dugoročne nezaposlenosti

Procentualno učešće dugoročno nezaposlenih u radnoj snazi.

Status zaposlenih

Zaposleni kod poslodavaca.

Samozaposleni.

Pomažući članovi domaćinstva

Razlika u platama muškaraca i žena (rašćlanjivanje na grupe i usklađivanje)

1. Podaci o razlici u platama muškaraca i žena prema starosnoj i obrazovnoj strukturi (razlike između prosečnih bruto zarada po satu muškaraca i žena kao procenat od prosečnih bruto zarada po satu muškaraca koji rade 15 i više sati).
2. Razlika u platama muškaraca i žena, usklađena prema sektoru, zanimanju i starosnoj dobi.

Prelasci iz jedne kategorije u drugu na osnovu visine plate

Prelasci lica iz kategorije onih koja nisu u radnom odnosu u kategoriju onih koja jesu i unutar kategorije lica koja jesu u radnom odnosu na osnovu visine plate (bruto mesečna zarada) od n godine do $n+1$ godine.

Rast produktivnosti radne snage

Rast BDP po glavi stanovnika zaposlenog stanovništva i po radnom satu.

Zaposleno siromašno stanovništvo

Broj zaposlenih siromašnih lica kao procenat od ukupnog radno sposobnog stanovništva, izračunat posebno za zaposlena lica koja primaju platu nedeljno ili mesečno i za samozaposlene (podaci prema polnoj strukturi).

Problem siromaštva (male plate)

Marginalna efektivna poreska stopa na dohodak, uzimajući u obzir kombinovani efekat povišenih poreza na troškove rada i prestanak materijalnog obezbeđenja zaposlenih kako se intenzivira rad (povećan broj radnih sati ili premeštanje na bolji posao). Izračunato kao odnos promene poreza na lični dohodak i doprinosa koje plaća zaposleni plus promena u iznosu (smanjenje) naknada, podeljeno sa povećanjem bruto zarada, koristeći diskretne promene prihoda. Raščlaniti podatke prema tipovima porodica: par u kome samo jedan partner zarađuje sa dvoje dece i samohrani roditelj sa dvoje dece.

Oporezivanje lica sa malim zaradama

Porez na troškove rada: odnos poreza na dohodak plus socijalni doprinosi koje plaćaju zaposleni i poslodavac uključujući i porez na fond zarada, minus novčane naknade, sve to podeljeno sa troškovima rada po osobi.

Implicitna poreska stopa na troškove rada

Količnik ukupne poreske stope na troškove rada (porez na lični dohodak plus doprinos za socijalno osiguranje koje plaćaju zaposleni i poslodavac plus porez na fond zarada) i ukupnih naknada koje se plaćaju zaposlenima plus porez na fond zarada.

Otvaranje novih preduzeća

Bruto stopa otvaranja novih preduzeća kao procenat od ukupnog broja aktivnih preduzeća.

Stope opstajanja novootvorenih preduzeća

Preduzeća otvorena u n godini koja su još uvek u poslu $n+3$ godine.

Zaposlenost u novootvorenim preduzećima

Broj lica zaposlenih u novootvorenim preduzećima (u n godini) i u preduzećima koja su opstala (preduzeća otvorena u godinama $n-3$, $n-2$ i $n-1$) u odnosu na broj lica zaposlenih u svim aktivnim preduzećima (u n godini).

Stopa zaposlenosti u uslužnim delatnostima

Broj zaposlenih lica u uslužnom sektoru (to im je osnovni posao) starosti 15–64 godine kao procenat od stanovništva u istoj starosnoj grupi (podaci prema polnoj strukturi).

Stopa samozaposlenosti

Broj samozaposlenih lica u radno-aktivnoj dobi kao procenat stanovništva u istoj starosnoj grupi.

Razlika u broju i učešću u zaposlenosti žena i muškaraca

Apsolutni jaz u zapošljavanju između muškaraca i žena.

Razlika u stopama zaposlenosti muškaraca i žena u procentima.

Investiranje u ljudske resurse

Ukupna javna potrošnja za obrazovanje kao procenat od BDP.

Obuhvat lica programima obrazovanja i obuke

Obuhvat lica programima obrazovanja i obuke (25–64 god.), prema starosnoj kategoriji, radnom statusu i stepenu stručne spreme.

Ulaganja preduzeća u obuku odraslih

Ulaganja preduzeća u neprekidno stručno usavršavanje u odnosu na troškove rada.

Povrede na radu

Promene stope nesrećnih slučajeva, definisane kao broj povreda na radu na 100 000 lica u radnom odnosu.

Zaposlenost među roditeljima

Apsolutna razlika u stopama zaposlenosti lica bez dece i sa jednim detetom uzrasta 0–6 god. (starosna kategorija 20–50god.).

Raznovrsnost ugovora i radnih sporazuma

Ukupan broj zaposlenih honorarno/ili na određeno vreme plus ukupan broj samozaposlenih kao % od ukupnog broja lica u radnom odnosu. Zaposleni sa nestandardnim zaposlenjem (honorarno i/ili na određeno vreme) kao % od ukupnog broja zaposlenih. (Raščlanjeno na kategorije: honorarno zaposlenje, zaposlenje na određeno vreme, honorarno zaposlenje na određeno vreme, prema razlogu, prema polnoj strukturi).

Ukupan broj samozaposlenih kao % od ukupnog broja lica u radnom odnosu. (Raščlanjeno na kategorije: honorarno zaposlenje, prema polnoj strukturi).

Prelasci iz jedne u drugu kategoriju prema vrsti ugovora

Prelasci između kategorija nezaposlenih i zaposlenih i unutar kategorije zaposlenih prema vrsti ugovora od n godine do $n+1$ godine.

Zapošljavanje van standarda

Procentualno učešće zaposlenih sa nestandardnim ugovorima o zapošljavanju (honorarni rad, rad u porodičnoj firmi i sl.).

Nedovoljna zaposlenost

- Procentualno učešće dobrovoljno zaposlenih manje od 40 sati nedeljno.
- Procentualno učešće nedobrovoljno zaposlenih manje od 40 sati nedeljno.

Neprijavljeni rad

Obim neprijavljenog rada u privredi (npr. kao učešće u BDP ili broju zaposlenih lica).

Problem nezaposlenosti

Marginalna efektivna poreska stopa na dohodak, uzimajući u obzir kombinovani efekat povišenih poreza i prestanak primanja novčane naknade kada prihvati posao.

Razlike između stopa nezaposlenosti za rizične kategorije

Razlika između stopa nezaposlenosti za rizične kategorije (prema nacionalnim definicijama) i opšte stope nezaposlenosti, u procentima.

Pokazatelji zalaganja

Učešće registrovanih nezaposlenih lica koja su preduzela individualne akcije u cilju zapošljavanja pre isteka šest odnosno 12 meseci, od trenutka kada su postali nezaposleni.

Pokazatelji neangažovanosti

Učešće nezaposlenih koji su nakon šest odnosno 12 meseci i dalje nezaposleni, a u međuvremenu nisu preduzeli nikakve aktivnosti.

Transparentnost slobodnih radnih mesta

Učešće slobodnih radnih mesta koja se oglašavaju kroz državne službe za zapošljavanje i dostupna su tražiocima zaposlenja.

Stepen stručne spreme 22-godišnjaka

Procenat 22-godišnjaka koji imaju više srednje obrazovanje (III ili IV stepen stručne spreme) (ISCED nivo 3). Starosna kategorija 20–24 god. koristi se kao predstavnik.

Stopa napuštanja škole

Procentualno učešće osoba 18–24 godine koje – nakon završenog nižeg srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 2) ili još nižeg nivoa obrazovanja – prekidaju dalje školovanje i obuku u radno sposobnom stanovništvu istog uzrasta.

Aktivacija dugoročno nezaposlenih

Broj dugoročno nezaposlenih lica sa evidencije uključenih u neki od programa aktivnih mera (obuka, prekvalifikacija, radno iskustvo ili druga mera za povećanje zaposlenosti) u odnosu na zbir dugoročno nezaposlenih polaznika nekog od programa i dugoročno nezaposlenih lica sa evidencije (godišnji prosek). Raščlanjenih u grupe prema tipu mera i polnoj strukturi.

Priliv u kategoriju dugoročno nezaposlenih

Učešće mladih/odraslih lica koji su ostali bez posla u mesecu x , i još su nezaposleni u mesecu $x+6/12$ bez prekida dužih od mesec dana (28–31 kalendarskih dana).

Aktivacija nezaposlenih lica putem mera aktivne politike zapošljavanja**Preventivne usluge**

Učešće mladih/odraslih nezaposlenih lica koja su bez posla ostala u mesecu x , još uvek su nezaposlena u mesecu $x+6/12$, i nisu imala koristi od intenzivnog savetovanja i pomoći za traženje posla (mere politike tržišta rada), (ciljna vrednost 0% = potpuno slaganje; prema polnoj strukturi).

Novi početak

Učešće mladih/odraslih nezaposlenih lica koja su bez posla ostala u mesecu x , još uvek su nezaposlena u mesecu $x+6/12$, i nije im ponuđen novi početak u vidu programa obuke, prekvalifikacije, radnog iskustva, posla ili druge mere za povećanje zaposlenosti. (Novi početak = posao ili mera politike tržišta rada) (ciljna vrednost 0% = potpuno slaganje), (prema polnoj strukturi).

Praćenje lica uključenih u aktivne mere

1. Stopa priliva lica uključenih u mere politike tržišta rada koja su stupila u radni odnos (3 ili 6 meseci, nakon što su bili obuhvaćeni nekom od mera).

2. Stopa povratka lica uključenih u mere politike tržišta rada u kategoriju nezaposlenih (3 ili 6 meseci, nakon što su bila obuhvaćena nekom od mera).

Stopa zapošljavanja prema tipu mere

Učešće osoba koje su našle stalno zaposlenje u toku trajanja aktivne mere ili nakon 3–6 meseci.

ANEKS 3: MODEL ZA SWOT ANALIZU NIVOA RIZIKA NA TRŽIŠTU RADA

RADNI MATERIJAL RAZVIJEN U OKVIRU PROJEKTA “MAPA TRŽIŠTA RADA SRBIJE”, NOVEMBRA 2005. GODINE

Šta je SWOT analiza?

SWOT je alatka koja se koristi za analizu situacije u kojoj se našla neka organizacija ili organizaciona jedinica. To je model po kojem se sve prikupljene informacije o stanju i perspektivama u internom i eksternom okruženju, klasifikuju u okviru četiri kategorije: snage, slabosti, šanse i opasnosti (SWOT je akronim engleskih reči: *strenghts* – snage, *weaknesses* –slabosti, *opportunities* – šanse, *threats* – opasnosti).

Analiza internih faktora, podrazumeva njihovu klasifikaciju na *snage* i *slabosti* koje smo prepoznali kod sebe (unutar organizacije odnosno jedinice posmatranja). Analiza eksternih faktora, podrazumeva njihovu klasifikaciju na šanse ili opasnosti koje dolaze, odnosno prete iz okruženja u kojem organizacija (ili jedinica posmatranja) postoji i posluje.

Šta je cilj korišćenja SWOT analize?

Cilj primene SWOT analize, osim jasnog sagledavanja situacije, jeste da se povežu interne karakteristike organizacije i uticaji koji dolaze iz njenog okruženja. Snage treba da se usmere ka iskorišćavanju šansi ili minimiziranju opasnosti. S

druge strane, otkrivene slabosti je potrebno minimizirati da bi se iskoristile šanse ili predupredile opasnosti koje dolaze iz okruženja.

Čemu služi model za SWOT analizu nivoa rizika na tržištu rada?

Model za SWOT analizu nivoa rizika na tržištu rada je posebno razrađena matrica, namenjena analizi situacije u vezi s problemom nezaposlenosti s kojim se suočava jedna opština ili okrug. Popunjavanje ove matrice ima za cilj da ukaže na postojanje *snaga*, *slabosti*, *šansi* i *opasnosti* po povećanje nezaposlenosti ili održavanje stanja visoke nezaposlenosti u okrugu/opštini.

Kako se koristi model za SWOT analizu nivoa rizika na tržištu rada?

Da biste uspešno koristili model potrebno je da razgovarate i razmišljate o parametrima koje smo predvideli (u okviru 4 kvadranta: *snage*, *slabosti*, *šanse* i *opasnosti*) polazeći od svoje opštine/okruga kao jedinice posmatranja. Model ćete najlakše iskoristiti odgovaranjem na postavljena pitanja. Pitanja su formulisana tako da pozitivan odgovor uvek sugeriše postojanje: *snage*, *slabosti*, *šanse* ili *opasnosti*. Ipak, vaša analiza ne mora da bude završena samo odgovaranjem na set pitanja koja smo mi predložili unutar SWOT matrice, već je dobrodošlo i svako novo viđenje koje ćete vi samostalno navesti. Na osnovu sagledane situacije, date u četiri kvadranta (SWOT), bićete u mogućnosti da razvijete odgovarajuću strategiju. Moguće su četiri alternativne strategije:

1. povezivanje *snaga* i *šansi*, tako što ćete prepoznate snage upotrebiti kako biste iskoristili očekivane šanse (S-O strategija);
2. povezivanje *snaga* i *opasnosti*, tako što ćete prepoznate snage upotrebiti kako biste umanjili opasnosti koje Vam prete iz okruženja (S-T strategija);
3. povezivanje *slabosti* i *šansi*, tako što ćete prepoznate slabosti nastojati da ispravite kako biste iskoristili potencijalne šanse (W-O) i
4. povezivanje *slabosti* i *opasnosti*, tako što ćete prepoznate slabosti nastojati da ispravite kako biste spremno dočekali moguća neželjena dešavanja u okruženju (W-T).

SWOT analiza nivoa rizika na tržištu rada

Osnovna tema: nivo rizika na tržištu rada (povećanje nezaposlenosti i/ili održavanje postojećeg stanja visoke nezaposlenosti)

Jedinica posmatranja: opština/okrug

Interni faktori**S – Snage****W – Slabosti****1. Razvijenost okruga i stanje privrede****a) stanje privrede (ND per capita)**

(Da li se narodni dohodak po glavi stanovnika koji je ostvaren u 2004. godini može okarakterisati kao zadovoljavajući u poređenju sa narodnim dohotkom po glavi stanovnika na nivou Republike?)

b) postojanje strategije razvoja

(Da li postoji strategija razvoja opštine/okruga?)

c) aktivnost saveta za zapošljavanje

(Da li lokalni savet za zapošljavanje aktivno deluje u sprovođenju strategije zapošljavanja?)

2. Demografska struktura**a) visok udeo mladih u radnoj snazi**

(Da li je udeo mladih u radnoj snazi u vašoj opštini/okrug u visok u poređenju sa prosekom na nivou Republike?)

3. Kvalifikaciona struktura**a) pismenost stanovništva**

(Da li je udeo pismenog stanovništva dovoljno visok u poređenju sa prosekom na nivou Republike?)

b) visok udeo visoko obrazovanih

(Da li je udeo lica sa visokim (samo fakultet) obrazovanjem u radnoj snazi (nezaposleni +zaposleni) dovoljno visok u poređenju sa prosekom na nivou Republike?)

c) uslovi za dopunsko obrazovanje i prekvalifikaciju

(Da li na tržištu obrazovanja postoje ustanove i programi putem kojih je moguće prekvalifikovati radnu snagu za prelazak na: a) druge poslove u okviru iste grane b) druge poslove u okviru druge delatnosti?)

1. Razvijenost okruga i stanje privrede**a) nerazvijena privredna struktura (visok udeo najveće grane/grana u ND)**

(Da li postoji jedna grana delatnosti koja dominantno učestvuje u narodnom dohotku okruga? Da li se udeo najveće grane/grana delatnosti u narodnom dohotku okruga može oceniti kao visok?)

b) zatvaranje preduzeća

(Da li dolazi do zatvaranja velikog broja preduzeća u opštini/okrug u?)

2. Demografska struktura**a) visoka prosečna starost stanovništva**

(Da li se prosečna starost stanovništva u opštini/okrug u može okarakterisati kao visoka u poređenju sa istim pokazateljem za Republiku Srbiju?)

3. Kvalifikaciona struktura**a) Visok udeo nekvalifikovanih**

(Da li postoji visok udeo nekvalifikovane i polukvalifikovane radne snage?)

b) Nepoklapanje strukture kvalifikacija i potreba privrede

(Da li u pogledu kvalifikacija radne snage postoji razmimoilaženje između potreba poslodavaca i postojeće ponude na tržištu rada?)

4. Stanje na tržištu rada

a) visoka participacija u radnoj snazi

(Da li je procentualno učešće radne snage u radno sposobnom stanovništvu (15 g +) visoko u poređenju sa prosekom na nivou Republike?)

b) visoka mobilnost radne snage

(Da li je teritorijalna mobilnost radne snage unutar okruga zadovoljavajuća? Da li je profesionalna mobilnost (promena zanimanja) radne snage unutar okruga zadovoljavajuća?)

c) relativno visoke zarade

(Da li su prosečne zarade u okrugu relativno visoke u odnosu na prosek Republike?)

d) spremnost za rad nezaposlenih

(Da li je radna snaga spremna da radi za tekuće tržišno opredeljene zarade u vašem okrugu/opštini?)

5. Nivo razvijenosti privatnog sektora

a) udeo privatnog sektora u ND

(Da li se učešće privatnog sektora u narodnom dohotku može oceniti kao visoko?)

b) broj novih privatnih preduzeća

(Da li se privatna preduzeća osnivaju u velikom broju? Da li je značajno povećan broj privatnih preduzetnika u prethodnom periodu i da li se može očekivati dalje povećanje broja privatnih preduzeća?)

c) raznolikost delatnosti privatnih firmi

(Da li novoosnovana privatna preduzeća pokrivaju veliki broj različitih delatnosti?)

6. Konkurentne prednosti okruga

(Koje su osnovne komparativne prednosti opštine/okruga u pogledu privlačenja stranih direktnih investicija:

- a) u pogledu raspoloživosti radne snage
- b) u pogledu raspoloživosti resursa
- c) u pogledu tehničke opremljenosti, postojanja odgovarajuće infrastrukture (putna mreža, lokalni saobraćaj, vodovod...)
- d) Da li postoje ili treba da budu razvijene industrijske (tzv. slobodne) zone?
- e) Da li je visoka fluktuacija radne snage?

Da li ima srazmerno mnogo novozaposlenih i prelazaka s jednog na drugo radno mesto (čak i ako ima srazmerno više otpuštenih)?

7. Druge posebne prednosti

4. Stanje na tržištu rada

a) visoka stopa nezaposlenosti

(Da li je stopa nezaposlenosti (procentualno učešće broja nezaposlenih u radnoj snazi) za opštinu/okrug visoka u odnosu na prosek na nivou Republike?)

b) postojanje dugoročne nezaposlenosti

(Da li je za vašu opštinu/okrug karakteristično postojanje dugoročne nezaposlenosti (lica koja traže posao duže od dve godine)? Da li je prosečno trajanje nezaposlenosti (vreme potrebno za nalaženje formalnog zaposlenja) opštini/okrugu duže od proseka (48 meseci) za Republiku?)

c) visok udeo mladih u nezaposlenima

(Da li je visok udeo mladih u ukupnom broju nezaposlenih?)

5. Nivo razvijenosti privatnog sektora

a) nedostatak sredstava za investiranje

(Da li je u vašoj opštini/okrugu evidentan nedostatak sredstava za investiranje u privatni sektor?)

b) nerazvijenost lokalnog tržišta

(Da li je karakteristična nerazvijenost lokalnog tržišta?)

c) udaljenost od glavnih putnih pravaca

(Da li je karakteristična velika udaljenost od glavnih putnih pravaca?)

6. Konkurentnost okruga

(Koji su osnovni nedostaci opštine/okruga:

- a) u pogledu privlačenja stranih direktnih investicija
- b) u pogledu rasparčanosti i organizovanosti privrednika
- c) u pogledu ekoloških pitanja (zagađenost vode, vazduha...)
- d) broj izbeglih i raseljenih lica
- e) stambena isključenost dela stanovništva (postojanje tzv. urbanih ili ruralnih slamova)

7. Druge posebne slabosti

Eksterni faktori	
O – šanse	T – opasnosti
<p>1. Opšti ekonomski napredak</p> <p>a) povećanje proizvodnje (ND/ capita) (Da li se može očekivati porast narodnog dohotka po glavi stanovnika na nivou opštine/okruga/Republike?)</p> <p>b) povećanje prosečne zarade (Da li se može očekivati porast prosečne mesečne zarade na nivou opštine/okruga/Republike?)</p> <p>2. Uslovi poslovanja</p> <p>a) izgradnja infrastrukture (Da li se može očekivati izgradnja odgovarajuće infrastrukture za razvoj biznisa?)</p> <p>b) pojednostavljenje procedure za započinjanje biznisa (Da li se može očekivati pojednostavljanje procedure za započinjanje biznisa?)</p> <p>3. Otvaranje novih radnih mesta (Da li se može očekivati otvaranje novih radnih mesta na nivou opštine/okruga/republike po osnovu:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) privlačenja stranih direktnih investicija i otvaranje novih preduzeća b) razvoja privatnog sektora i otvaranje novih radnih mesta c) razvoja sektora usluga d) razvoja poljoprivrede?) <p>4. Uticaj države (Da li kao potencijalnu šansu za smanjenje rizika nezaposlenosti u vašoj opštini/okruhu vidite:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Izmenu Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti i uvođenje obaveze formiranja saveta za zapošljavanje na nivou opština b) Donošenje nacionalnog akcionog plana za zapošljavanje c) Donošenje akcionog plana zapošljavanja na nivou okruga d) Pružanje pomoći nerazvijenim i okruzima u razvoju e) Donošenje strategije razvoja okruga f) Smanjenje stopa poreza i doprinosa na plate?) <p>5. Druge potencijalne šanse</p>	<p>1. Ekonomska situacija</p> <p>a) inflacija (Da li očekujete porast stope inflacije u narednom periodu?)</p> <p>b) prekid ranijih ekonomskih odnosa (Da li može doći do prekida ranije uspostavljenih ekonomskih odnosa?)</p> <p>2. Uslovi poslovanja</p> <p>a) visoka kamatna stopa (Da li se može očekivati povećanje kamatnih stopa?)</p> <p>b) nedostatak kapitala za kreditiranje (Da li se može očekivati nedostatak kapitala za kreditiranje?)</p> <p>c) visoki troškovi uvođenja nove tehnologije i viših kvalifikacija (Da li bi uvođenje nove tehnologije predstavljalo veliki trošak? Da li se može očekivati da povećanje troškova školovanja negativno utiče na kvalifikacionu strukturu radne snage?)</p> <p>3. Smanjenje broja radnih mesta</p> <p>a) u državnim i društvenim preduzećima (Da li se može očekivati smanjenje broja radnih mesta na nivou opštine/okruga/Republike usled propadanja državnih preduzeća?)</p> <p>b) kroz propadanje novih firmi (Da li se može očekivati smanjenje broja radnih mesta na nivou opštine/okruga/Republike usled propadanja novoosnovanih firmi?)</p> <p>4. Druge potencijalne opasnosti</p>

AUTORI

Svetlana Aksentijević je načelnik Odeljenja za statistiku Nacionalne službe za zapošljavanje Republike Srbije.

Mihail Arandarenko je docent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Andrea Brbakić je direktor službe komunikacija u Erste banci a.d. u Beogradu.

Dragan Đukić je direktor Sektora za zapošljavanje Nacionalne službe za zapošljavanje Republike Srbije.

Maja Jandrić je asistent pripravnika na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Milena Jovičić je redovni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Radmila Katić – Bukumirić je pomoćnik ministra za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije.

Svetlana Marković je stručni saradnik u sektoru za mala i srednja preduzeća, u Banka Inteza u Beogradu.

Aleksandra Nojković je asistent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Galjina Ognjanov je docent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Marina Vojvodićan je saradnik na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Ovo je jedan krupan istraživački zahvat i poniranje u deo ekonomske stvarnosti koje je donelo niz krupnih i za ekonomsku politiku značajnih novih saznanja i korisnih uvida. Pre svega, tema kojoj je studija posvećena doista je impresivna i mnogostrano aktuelna. Nezaposlenost je najkrupniji problem ovog društva i sve ono što doprinosi razumevanju njenih korena i mehanizama koji je generišu ima veliku specifičnu težinu. U istraživanje tog sudbinski važnog pitanja uloženi su veliki napor i, uz metodologiju koja je tom pitanju dobro prilagođena, izvedene su opsežne računice i taj težak društveni problem osvetljen je sa raznih strana i uz plodno ukrštanje različitih aspekata koje (ne)zaposlenost ima po samoj svojoj prirodi a koji su u jednoj dalekosežno poremećenoj privredi utoliko više izraženi.

(Iz recenzije profesora Ljubomira Madžara)

Na nivou Republike, naši rezultati i preporuke mogu se koristiti pri kreiranju razvojnih prioriteta i regionalnih programa pomoći, dizajnu i prilagođavanju aktivnih programa tržišta rada i promociji mogućnosti ulaganja u određene regione za strane investitore. Rezultati istraživanja i njegove preporuke mogu takođe poslužiti kao podrška kreiranju programa Nacionalne službe za zapošljavanje i sistemu njihovog praćenja i evaluacije... Studija nudi korisnu analizu i okvir za praktično delovanje nastajućim lokalnim savetima za zapošljavanje koje čine: lokalne vlasti, sindikati, privredne komore, udruženja poslodavaca, službe i agencije za zapošljavanje, škole i univerziteti, nevladine organizacije i drugi akteri koji su obavezni ili voljni da doprinesu rešavanju problema nezaposlenosti.

(Iz Uvoda Mapa tržišta rada Srbije)